

İnsanın Toplumsallığı  
Nasıl Ele Alınmalı?

Bir Meşruiyet Kalkanı  
Olarak Antisemitizm

İsrail, Bir Ulus Kılığına  
Girmiş, İnsanlığa Karşı  
İşlenen Bir Suçtur

# Kritik Bakış

**AKIL-FİKİR-ERDEM**



## OCAK 2026

\*DR. ENSAR KIVRAK \*PROF. DR. EROL GÖKA \*DR. MEHMET RAKİPOĞLU  
\*PROF. DR. MELİH ÖZÇALIK \*LEVENT IŞIK \*DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR \*PHIL ROCKSTROH  
\*ZEHRA YILDIRIM \*KEMAL ÖZTÜRK \*TAHA ÖZHAN \*AHMET DEMİRHAN \*ADNAN BOYNUKARA  
\*IRFAN CHOWDHURY \*DR. MUSTAFA EKİCİ \*SELÇUK KÜPÇÜK \*AHMET ÖZCAN  
\*JOSEPH E. STIGLITZ \*AYŞE DOĞU \*DR. MEHMET MUSTAFA ÖRÜCÜ  
\*TALİB YAZICI \*PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK \*JAKE JOHNSON \*CAN KASAPOĞLU  
\*YASİN DEMİRHAN \*MUHAMMED ALİ ACAR \*RON JACOBS \*TURAN KIŞLAKÇI  
\*CELİL BOZKURT \*DOÇ. DR. MEHMET FATİH ARSLAN \*BINOY KAMPMARK  
\*PROF. DR. HAMİYET SEZER FEYZİOĞLU \*EMİR VURAL \*JASİM AL-AZZAWİ \*DR. ENDER KORKMAZ  
\*BRUNA FRASCOLLA \*TAHA ÖZHAN \*TURAN KIŞLAKÇI \*MEL GURTOV

**Dergi Adı:** Kritik Bakış

**Sayı:** Ocak 2026

**Yayın Periyodu:** E-Dergi

**Yayın Türü:** Siyaset, Jeopolitik, Felsefe

### Yayın Ekibi

**Genel Yayın Yönetmeni:** Ahmet Özcan

**Sorumlu Müdür:** Bekir Gündoğdu

### Editörler:

Cengiz Sözübek

Cüneyt Güven

Abdullah Miroğlu

Yavuz Aslan

Ali Karakuş

**Sanat Yönetmeni:** Halil Kayalı

**Grafik-Tasarım:** Abdullah Başyigit

**Sosyal Medya yönetmeni:** Nezir Doğan

**Redaktör:** Ayşe Doğu

### Katkıda Bulunanlar:

Meliha Çelik

Sevranur Yetkin

Yusuf Arslan

M. Akif Yıldırım

Ahmet Özgür Mut

Berhan Altaş

Mustafa Ekici

### Çevirmenler:

**İngilizce:** Ali Karakuş, Yavuz Aslan

**Almanca:** Meryem Ferah

**Arapça:** Aşur Çuha

**Fransızca:** Seda Nur

**İspanyolca:** Yasin Demir

### Yayın ve İletişim Bilgileri

**Yayıncı Kuruluş:** Sencer Ajans

**Yayın Yeri:** İstanbul

**E-posta:** kritikbakisdergi@gmail.com

### SOSYAL MEDYA HESAPLARI:



TR : @kritikbakis

ENG : @kritikbakis\_eng



X:

TR : @kritikbakis

ENG : @kritikbakis\_eng

ALM : @kritikbakis\_de

FR : @kritikbakis\_fr

ARB : @kritikbakis\_arb



İNSTAGRAM:

TR : @kritikbakis

ALM : @kritikbakis\_de

ENG : @kritikbakis\_eng

FR : @kritikbakis\_fr

ARB : @kritikbakis\_arb



WHATSAPP:

Kanalı Görüntüle



TELEGRAM:

Kanalı Görüntüle



FACEBOOK:

TR : @kritikbakis

ENG : @kritikbakis\_eng

# İÇİNDEKİLER

|                              |                                                                                       |     |
|------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| DR. ENSAR KIVRAK             | PANİK DEĞİL SABIR: TÜRKİYE’NİN DEMOGRAFİK GELECEĞİ ÜZERİNE – 2                        | 04  |
| PROF. DR. EROL GÖKA          | İNSANIN TOPLUMSALLIĞI NASIL ELE ALINMALI?                                             | 07  |
| DR. MEHMET RAKİPOĞLU         | BİR MEŞRUIYET KALKANI OLARAK ANTİSEMİTİZM                                             | 10  |
| PROF. DR. MELİH ÖZÇALIK      | TÜRKİYE’DE FİNANSAL İSTİHBARAT TEŞKİLATINA DUYULAN İHTİYAÇ                            | 13  |
| DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR      | NİL’DEN SOMALİLİAND’A: İSRAİL MERKEZLİ JEOPOLİTİK DİZAYNDA MISIR’I KUŞATMA STRATEJİSİ | 23  |
| PHIL ROCKSTROH               | İSRAİL, BİR ULUS KILIĞINA GİRMİŞ, İNSANLIĞA KARŞI İŞLENEN BİR SUÇTUR                  | 26  |
| ZEHRA YILDIRIM               | ÇAĞDAŞ FAS DÜŞÜNCESİNDE MODERNİTE TASAVVURLARI                                        | 29  |
| KEMAL ÖZTÜRK                 | YENİ BİR İTTİFAK OLMAK ZORUNDA                                                        | 33  |
| R. LEVENT IŞIK               | İRAN’DA KUR KİYAKLARINDAN KUR İSYANLARINA                                             | 35  |
| TAHA ÖZHAN                   | DONROE DOKTRİNİ: 1945’E SUİKAST                                                       | 37  |
| PROF. DR. EROL GÖKA          | İNSAN VE TOPLUM                                                                       | 42  |
| AHMET DEMİRHAN               | AVRUPA’NIN DOĞUŞU, AVRUPA’YA BATIŞI-2                                                 | 45  |
| ADNAN BOYNUKARA              | TARİHSEL BİR FIRSAT VE ALGI YÖNETİMİNİN KIRILGANLIĞI                                  | 49  |
| IRFAN CHOWDHURY              | BRİTANYA’NIN YEMEN’DEKİ ÇOCUK İSTİSMARI KONUSUNDAKİ KARANLIK TARİHİ                   | 51  |
| DR. MUSTAFA EKİCİ            | KÜRDÜ HENDEKTE BOĞMAK...                                                              | 53  |
| DOÇ.DR.NECMETTİN ACAR        | TRUMP’IN VENEZUELA HAMLESİ; ENDÜSTRİYEL KOMPLEKSLER ARASI REKABET                     | 55  |
| SELÇUK KÜPÇÜK                | “KENDİNİ BİLEN, BİLMEYENİN KUSURUNA BAKMAZ” -NEŞET ERTAŞ’IN MÜZİĞİ ÜZERİNE-           | 58  |
| AHMET ÖZCAN                  | AÇIK MEKTUP; YALNIZLIK DOLAMBACI*                                                     | 61  |
| JOSEPH E. STIGLITZ           | TRUMP VE AMERİKAN HEGEMONYASININ SONU                                                 | 64  |
| AYŞE DOĞU                    | BATI MEDENİYETİ DEĞİL, UTANMAZ BARBARLIK                                              | 66  |
| DR. MEHMET MUSTAFA ÖRÜCÜ     | EDEBİYATIN ARINMASI MÜMKÜN MÜ?                                                        | 69  |
| TALİB YAZICI                 | HALEP                                                                                 | 71  |
| PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK    | EKONOMİ VE RASYONELİTE; FAKİRLİK/ ZENGİNLİK, İLAHİ TAKDİR/KADER MİDİR?                | 76  |
| AHMET DEMİRHAN               | HADES’E “İLAHİ TAKDİR”LE GİTMEK!                                                      | 80  |
| ADNAN BOYNUKARA              | “SEYREDEN SİYASET” VE ASKIYA ALINAN SORUMLULUK                                        | 85  |
| ZEHRA YILDIRIM               | SİYONİZMİN MEKÂN VE HAFIZA TAHRİBATI: KUDÜS’TE BİR VAKIF MAHALLENİN TASFİYESİ         | 88  |
| JAKE JOHNSON                 | TRUMP’IN VENEZUELA’YA SALDIRISI KÜRESEL ÖFKEYE YOL AÇTI                               | 91  |
| CAN KASAPOĞLU                | DEVİRİM SONRASI İRAN’I ŞEKİLLENDİREN ÜÇ GÜÇ                                           | 92  |
| YAŞİN DEMİRHAN               | UZAK KIYILARA AÇILAN KAPI: LATİN AMERİKA’YA OSMANLI GÖÇLERİ                           | 94  |
| AHMET ÖZCAN                  | DÜNYAYI NİÇİN DEĞİŞTİRELİM?                                                           | 97  |
| PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK    | KAPİTALİZME BAŞKALDIRAMAYANLAR GAZZE’DEKİ ZULMÜ DURDURABİLİR Mİ?                      | 101 |
| MUHAMMED ALİ ACAR            | İSRAİL İLE ÜRDÜN ARASINDAKİ SU ANLAŞMAZLIĞI                                           | 103 |
| RON JACOBS                   | TRUMP’IN VENEZUELA DARBESİ: SUÇ İMPARATORLUĞUNUN SUÇLU SALDIRILARI                    | 105 |
| TURAN KIŞLAKÇI               | SURİYE’DEN DAVOS’A YENİ DÜNYA DÜZENİ                                                  | 107 |
| ADNAN BOYNUKARA              | YENİ DÖNEMİN EŞİĞİ: SİLAHIN GÖLGESİNDE SİYASET OLMAZ                                  | 109 |
| CELİL BOZKURT                | I. DÜNYA SAVAŞI’NDA FİLİSTİN-SURİYE CEPHESİ’NDE NİLİ CASUSLUK ÖRGÜTÜ’NÜN FAALİYETLERİ | 111 |
| DOÇ. DR. MEHMET FATİH ARSLAN | İLAHİYAT “AYRAN İÇEN LUTHER’İN YAMALI BOHÇASI” MIDIR?                                 | 121 |
| BİNOY KAMPMARK               | BİR TEZ DOĞRULANDI: EPSTEİN, DERSHOWİTZ VE İSRAİL LOBİSİ                              | 124 |
| PROF. DR. HAMİYET SEZER      | BATI-ÇİN SAVAŞLARI VE OSMANLI DEVLETİ                                                 | 126 |
| DR. MUSTAFA EKİCİ            | ‘HALEP’TE KÜRT SOYKIRIMI’ (!?)                                                        | 131 |
| EMİR VURAL                   | BUNALIM ÇAĞINDA HUKUK FELSEFESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK                                    | 134 |
| JASİM AL-AZZAWİ              | İSRAİL VE TÜRKİYE ARTIK DÜŞMAN MÜTTEFİKLER DEĞİL; STRATEJİK RAKİPLER                  | 137 |
| DR. ENDER KORKMAZ            | İTTİHAT VE TERAKKİ’NİN KÜRT KADROLARI: AYRIŞMA MI, ORTAKLIK MI?                       | 139 |
| BRUNA FRASCOLLA              | BİLİM DE PEDOFİL ŞEBEKESİNİN KONTROLÜ ALTINDA MI?                                     | 142 |
| TAHA ÖZHAN                   | TÜRKİYE SDG MODELİNİ REDDETME HUSUSUNDA NEDEN HAKLIYDI                                | 144 |
| TURAN KIŞLAKÇI               | SURİYE KÜRTLERİ: HAYALLER VE GERÇEKLER                                                | 147 |
| KEMAL ÖZTÜRK                 | SURİYE’DE KÜRTLERİN HAYAL KIRIKLIĞI GERÇEKÇİ Mİ?                                      | 150 |
| PROF. DR. EROL GÖKA          | DESCARTES BİZE ANLATILDIĞI GİBİ OLMAYABİLİR                                           | 154 |
| MEL GURTOV                   | ABD, BM’DEN DIŞLANMALI, TRUMP AZLEDİLİP YARGILANMALIDIR                               | 157 |



# PANİK DEĞİL SABIR: TÜRKİYE’NİN DEMOGRAFİK GELECEĞİ ÜZERİNE



**DR. ENSAR KIVRAK**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Nüfusumuzun alarm verdiğiine dair söylemlerin gündemi meşgul etmeye başlaması üzerine konuyla ilgili “Gerçekten Bir Nüfus Politikasına İhtiyacımız Var mı?” başlıklı bir yazı kaleme almıştım. ([Yazıya buradan ulaşılabilir.](#)) Bu yazıyla birlikte ise önceki yazının devamı niteliğinde bir çerçeve ile başlayarak nüfus politikamızın “nasıl”ı üzerine bir yazı dizisi başlatmak istiyorum. Önceki yazıda olması gereken nüfus politikalarının bir anlamda genel çerçevesini çizmiştim. Bu yazıda ise bu politikaların tam ve doğru uygulanması halinde nüfusumuzun geleceğine dair öngörülerini dile getireceğim. Daha sonra kaleme almayı planladığım diğer yazılarla da bu politikaların detaylarını ele almayı planlıyorum. Önceki yazıda, kısaca şu politikaların gerekliliğine dikkat çekmiştik:

- Gençler için ekonomik güvence: Genç işsizliğini azaltan istikrarlı istihdam, güvenceli çalışma ve öngörülebilir gelir yapısı.
- Barınma politikası: Genç hanelere yönelik erişilebilir sosyal konut ve kirayı baskılayan piyasa dışı düzenlemeler.
- Bakım altyapısı: 0–6 yaş için yaygın, ucuz ve nitelikli kreş/erken çocukluk bakım hizmetleri.
- Ebeveyn izinleri: Anne ve babayı birlikte kapsayan, süre ve ücret açısından OECD ortalamasına yaklaşan ebeveyn izni.
- Kadın istihdamını koruyan düzenlemeler: Çocuk sahibi olmanın kadını işgücünden koparmadığı esnek ve güvenceli çalışma modelleri.

- Eğitim–istihdam uyumu: Diploma işsizliğini azaltan, mesleki ve teknik alanları güçlendiren planlama.
- Nitelikli göç ve tersine beyin göçü: Genç ve vasıflı nüfusu çeken seçici göç politikaları.
- Sosyal güvenlik ve yaşlanma politikaları: Üretken yaşlanmayı destekleyen reformlar.
- Yaşam kalitesi ve güven: Eğitim kalitesi, kamusal alanlar, güvenli mahalleler ve aile yaşamını destekleyen sosyal çevre.

Peki bütün bu politikalar gerçekten hayata geçirilirse, Türkiye nüfusun kendini yenileme eşiği olan 2,10 doğurganlık oranına ne kadar sürede geri dönebilir? Bu soru, kamuoyunda çoğu zaman yanlış bir beklentiyle soruluyor. Sanki doğru düğmelere basılırsa birkaç yıl içinde tablo tersine dönecekmiş gibi bir iyimserlik hâkim. Oysa demografi, hızlı sonuç veren bir alan değildir. İnsanlar çocuk kararını ertesi yılın bütçesine bakarak değil, önlerindeki on yılları hatta on yılları hesaba katarak verir. Dahası, bu karar yalnızca gelirle değil; zaman, bakım, kariyer, barınma, eğitim kalitesi, toplumsal normlar ve kurumlara güvenin toplamıyla şekillenir. Bu yüzden mesele “teşvik verelim mi?” değil; hangi toplumsal düzeni kurarsak insanların çocuk yapmayı yeniden mümkün ve makul göreceği meselesidir. Kaldı ki nüfus, yalnızca bir doğurganlık meselesi de değildir. Elimizdeki politika paketi kabaca şunu söylüyor: gençlere ekonomik güvence, barınma maliyetini aşağı çeken sosyal konut ve kira düzeni, 0–6 yaş için yaygın ve ucuz bakım altyapısı, anne-babayı



birlikte kapsayan yeterli ebeveyn izinleri, kadın istihdamını cezalandırmayan iş düzeni, eğitim-istihdam uyumu, nitelikli göç ve tersine beyin göçü, yaşlanma ve sosyal güvenliğin sürdürülebilirliği, yaşam kalitesi ve güven.

Bu liste aslında tek bir iddia taşıyor: Nüfusu alarm vermektan kurtarmanın yolu, diğer grand politiklardan önce, ilk olarak çocuk sahibi olmanın maliyetini yalnızca para olarak değil hayat kalitesi olarak iyileştirmekten geçer.

Burada maliyet derken yalnızca bez-mama-kreş-okul maliyeti değil; üç büyük maliyetten söz ediyoruz.

Birincisi, barınma maliyeti: Ev kuramayanın çocuk planlaması da zorlaşıyor. Türkiye’de hane bağımsızlaşması geciktikçe evlilik yaşları yükseliyor; evlilik geciktikçe ilk doğum yaşı kayıyor; ilk doğum kaydıka ikinci çocuk ihtimali düşüyor. Bu zincir çok nettir. Barınma piyasası bu yüzden demografinin görünmez ana aktörlerinden birisidir. Sosyal konut hamlesi, yalnızca ev üretmek değil; hane kurmayı hızlandırmak, yani doğurganlığın takvimini öne çekmek demektir. Fakat burada kritik bir ayrıntı var: Sosyal konut sayısal bir hedef olmaktan çıkıp erişilebilirlik hedefi olmalı. Konutun gerçekten genç hanelere ulaşmadığı, spekülative fiyatlamanın devam ettiği bir düzende demografik etkisi sınırlı kalır. Bunun da ötesinde kamu destekli sosyal konutların yani TOKİ’nin buna uygun konutlar üretmesi de önemlidir. TOKİ son yıllarda gerçekten çok önemli işler başardı. Özellikle asrın felaketinden sonra bölgede çok hızlı bir şekilde yeniden yapılaşmayı mümkün kılarak hayatın normale dönmesinde çok büyük bir rol oynadı. Ancak ülke genelinde inşası devam eden ya da planlanan konutlarda 1+1 ve 2+1 şeklinde bir tercih, ne yazık ki nüfus politikalarımız için uygun değil. eğer doğurganlığı artırmak istiyorsak ve bunu sağlamanın önemli bir ayağını sosyal konut oluştuyorsa, çocuklu aile yaşamına uygun olan 3+1 ve hatta 4+1 konutların inşasına da ağırlık verilmelidir.

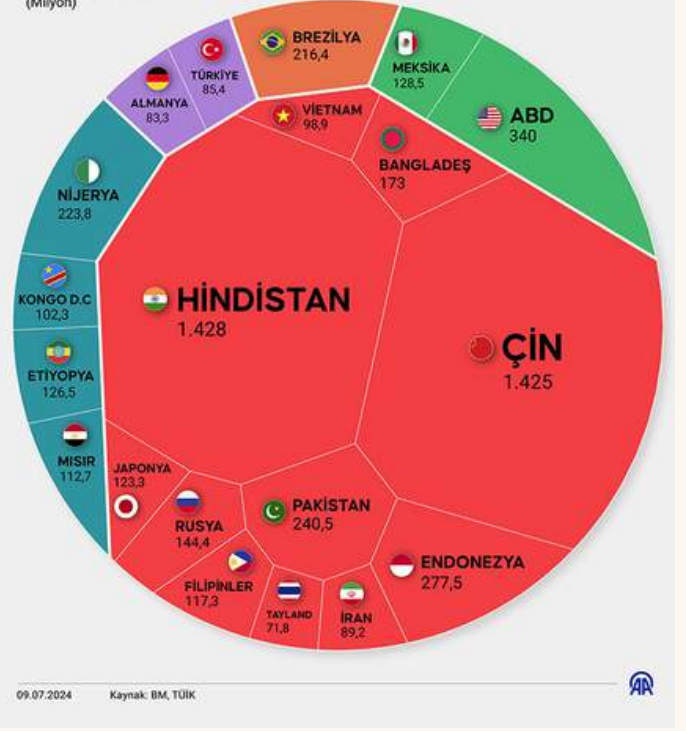
İkincisi, zaman ve bakım maliyeti: Parayla telafi edilemeyen tek kaynak zamandır. Çocuk, özellikle 0-3 yaş döneminde evin gündelik ritmini baştan aşağı değiştiren bir zaman şoku yaratır. Türkiye’de kreş ve bakım hizmetinin yaygın, ucuz ve güvenilir olmaması, bu şoku doğrudan hanenin içine, çoğu zaman da kadının omzuna yıkar. Bu nedenle doğurganlık tartışmasının ilk adımında aslında kreş vardır. Kreş yalnızca bir hizmet değil, aynı zamanda bir güven mekanizmasıdır. O yüzden 0-6 yaş bakım altyapısı, doğurganlığı doğrudan etkileyen bir meseledir.

Üçüncüsü, kariyer ve statü maliyeti: Özellikle kentli ve eğitimli kesimlerde çocuk sahibi olmak, çoğu zaman yalnızca gelir kaybı değil; işte geriye düşme, terfi kaçırma, mesleki kimliği zedeleme riski olarak algılanıyor. Burada ebeveyn izinleri kritik: İzin süresi ve ücret düzeyi kadar, izin tasarımının yükü kime yüklediği önemli. Eğer izin neredeyse tamamen annenin üzerinden kurulur, babaya sembolik bir rol biçilir ve

## Dünya nüfusu 8,04 milyar

■ Afrika ■ Kuzey Amerika ■ Asya ■ Avrupa ■ Güney Amerika

En kalabalık 20 ülke  
(Milyon)



09.07.2024 Kaynak: BM, TÜİK

işveren pratikte kadını riskli çalışan olarak kodlarsa, bu durum doğurganlığı olumsuz etkiler. Bu nedenle güçlü bir politika paketi, babanın bakım sorumluluğunu gerçek anlamda artıran, yani bakım yükünü daha dengeli dağıtan tasarımlara ihtiyaç duyar.

Peki, göç, sosyal güvenlik ve yaşam kalitesi gibi grand politiklardan önce ilk olarak uygulanması gereken bu bütüncül paket uygulandığında zaman çizelgesi nasıl işler; nüfusumuz alarm vermektan ne zaman kurtulur? İlk 1-2 yılda sonuç beklemek hata olur. İnsanlar önce izler: “Bu politika devam edecek mi? Bir sonraki bütçede kesilecek mi? Kreş gerçekten yaygınlaşıyor mu? İşyerinde fiilen uygulanabiliyor mu?” Güven oluşmadan davranış değişimi beklemek anlamsızdır. Bu nedenle ilk somut etkiler, en erken 5-7 yılda görülebilecektir.

İlk aşamada, beklenen değişim “daha çok çocuk” değil, “ertelediğim çocuk kararını öne çekme” şeklinde olacaktır. Yani 2025’te başlayan güçlü bir dönüşüm, 2030’a doğru toplam doğurganlığı 1,6-1,7 bandına taşıyabilir. Bu artışın önemli bir kısmı, yeni çocuk isteğinden ziyade, zaten düşünülen doğumların daha erken gerçekleşmesinden gelecektir. Bu da bazen yanıltıcı bir sıçrama etkisi yaratır. Genelde politika yapıcılarının en sık düştüğü hata da budur: İlk toparlanmayı kalıcı sanmak. Oysa asıl sınav bundan sonra başlar.

İkinci aşama, 2030’ların ortasına doğru doğurganlığın 1,8-1,9 bandında dengelenmesidir. Bu aşama, ikinci çocuk kararının normalleştiği ama üçüncü çocuğun hâlâ istisna kaldığı bir dengedir. Dünyanın birçok ülkesinde en iyi aile politikaları bile çoğu zaman buraya kadar çıkabilmiştir.

Örneğin Fransa'da 2021 yılında bu oran 1,82 idi. Çünkü modern şehir yaşamı, eğitim masrafları, iş yaşamının temposu ve bireysel yaşam idealleri, iki çocuğun ötesini giderek zorlaştırır. Türkiye için de gerçekçi hedef, kısa vadede 2,10 değil; önce 1,8-1,9'u kalıcılaştırmak olmalıdır. Bu, yaşlanmayı durdurmaz ama hızını düşürür; sosyal güvenlik ve işgücü piyasasına ve dolayısıyla grand politikalara zaman kazandırır.

2,10 meselesine gelince...

Bunu tamamen imkansız görmek doğru değil ama kısa vadede öngörmek de gerçekçi değil. En iyimser senaryoda bile Türkiye'nin 2,10 eşiğini yeniden yakalaması, 2040'ların sonlarını bulabilir ve bu oran yakalansa bile büyük olasılıkla kalıcı değil, dalgalı olacaktır.

Çünkü doğurganlık yalnızca politika ile değil; toplumun değerler sistemiyle birlikte hareket eder. Kentli orta sınıflarda bir çocuk normunun güçlenmesi, az çocuğa çok yatırım mantığının çok çocuk mantığının önüne geçmesi, kaliteli eğitim ve güvenli çevre arayışının çocuk sayısını sınırlaması gibi eğilimler, para ve teşvikten daha derin dinamiklerdir.

Bu noktada eğitim-istihdam uyumu ve beyin göçü ve nitelikli dış göç tartışması doğurganlıkla doğrudan birleşir. Gençlerin gelecek algısı zayıfladığında, çocuk kararı ertelenir; ertelendikçe de çoğu zaman gerçekleşmeden kalır.

O yüzden doğurganlık politikası, sadece aile bakanlığının değil; sanayi, eğitim, çalışma hayatı ve konut politikalarının da merkezinde olmak zorundadır. Göç politikası da aynı şekilde çift taraflı bir bıçaktır. Nitelikli göç çekebilen ülkeler, demografik baskıyı yumuşatır; ama bu, ancak güçlü bir entegrasyon ve cazip bir ekonomik iklimle mümkündür. Sosyal güvenlik ve yaşlanma ayağı ise genellikle tartışmada arka plana atılıyor.

Hâlbuki nüfus politikasının en somut motivasyonlarından biri budur. Doğurganlık artsa bile, bugün doğan çocukların işgücü piyasasına girişi en erken 20 yıl sonra olacak.

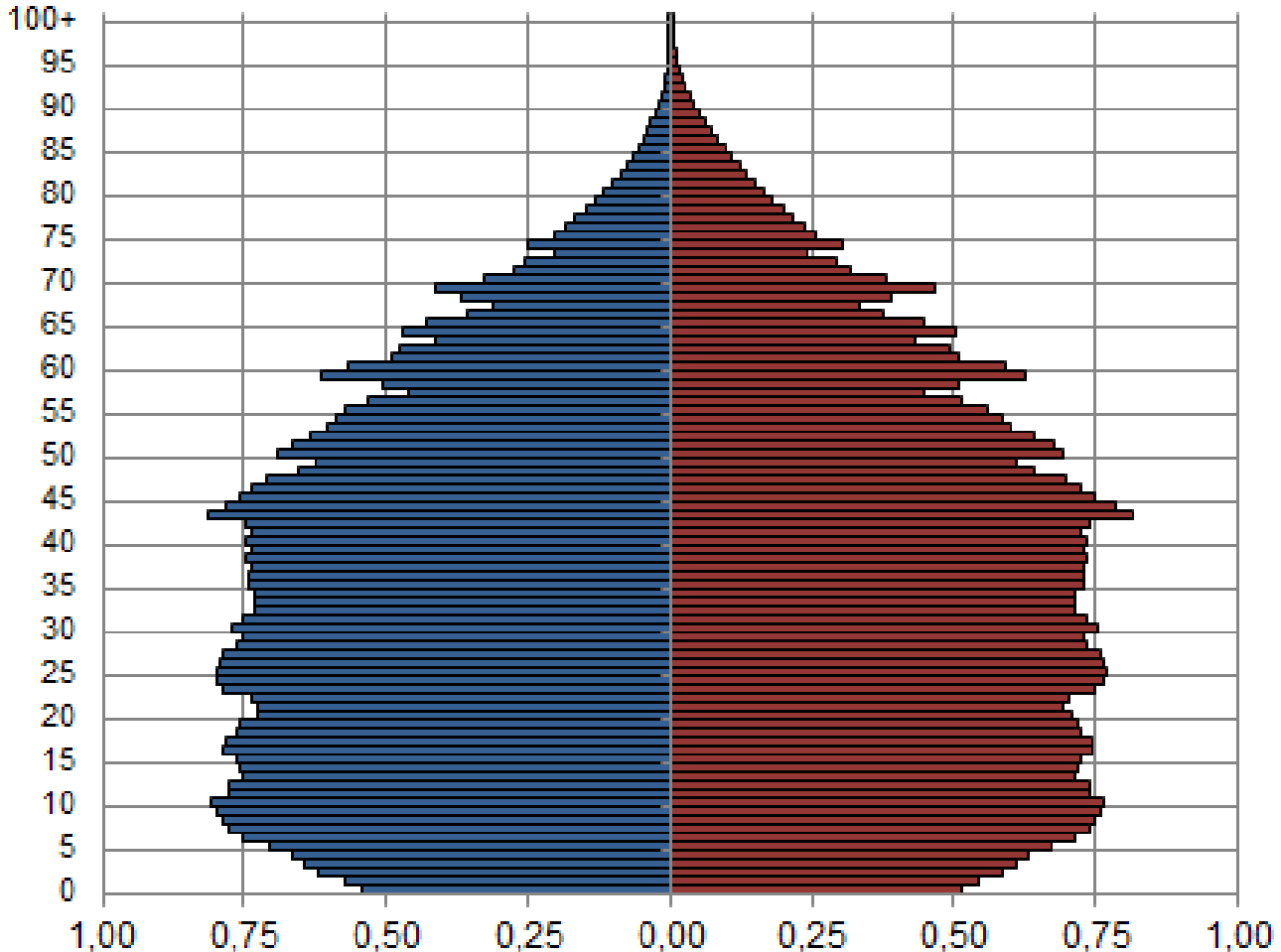
Yani sosyal güvenlik krizini doğumla hemen çözmek mümkün değil. Tüm bu grand politikalar, başka yazıların konusu olmaya aday...

Özetle söylemek gerekirse, öncelikler şöyle sıralanıyor: önce düşüşü durdurmak, sonra 1,8-1,9 bandında kalıcı bir denge yakalamak ve ardından bunu nitelikli işgücü, yüksek verimlilik ve güçlü refah kurumlarıyla desteklemek.

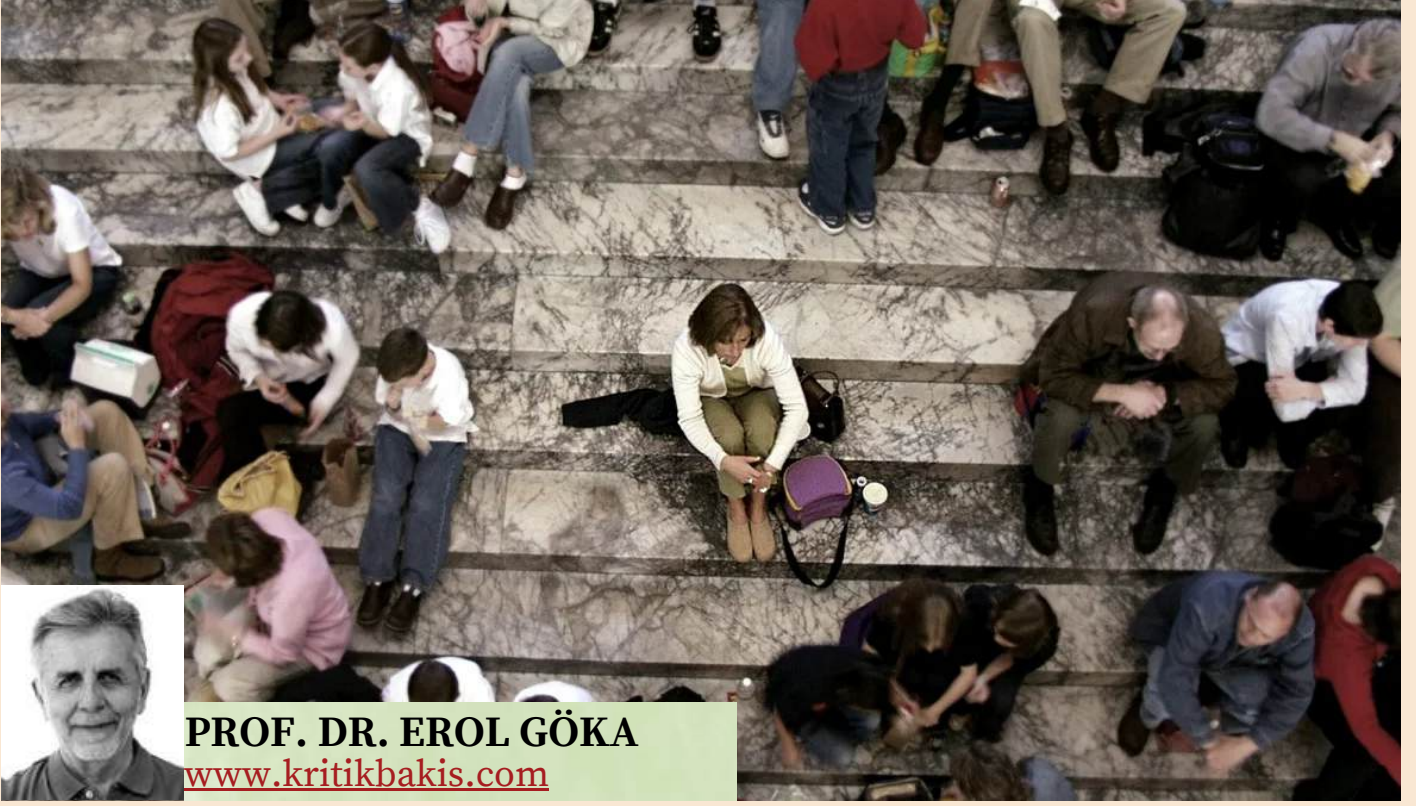
Sonuç olarak, konuşulagelen politikalar gerçekten tutarlı biçimde uygulanırsa Türkiye 5-7 yıl içinde doğurganlıkta sınırlı bir toparlanma görebilir; 10-15 yıl içinde 1,8-1,9 bandına yaklaşabilir; 2,10 ise ancak 20-30 yıllık bir ufukta, üstelik kesin olmayan koşullarla tartışılabilir. Kısacası nüfus meselesi, esaslı bir sabır testi...

## Age pyramid Turkey end-2024

Population: 85,664,944



# İnsanın Toplumsallığı Nasıl Ele Alınmalı?



**PROF. DR. EROL GÖKA**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

İnsanın tek başına olduğu tekil, bireysel halinin dışındaki varoluş biçimleri, “topluluk”, “toplum”, “grup” vs. gibi değişik adlar alıyor. Bizce bu hali, en iyi, “Tarih ve Tin” (Ayrıntı yayınları, 2020) yazarı meslektaşımız Joel Kovel’in “grup-varlık” kavramı tanımlıyor. İnsanın grup-varlığının büyük ve özel biçimleri olarak görebileceğimiz “kabile”, “kavim”, “ulus”, “kültürel topluluk”, “siyasal kitle” gibi oluşumları ve “parti”, “ordu”, “kilise”, “cemaat” gibi yapıları da düşündüğümüzde hele hele bütün bu oluşum ve yapıların birbirleriyle ilişkilerini hesaba kattığımızda insanın grup-varlığını ilgilendiren alanlar ve elimizdeki bilgi uçsuz bucaksız bir hale gelir. Ama ne ki, böylesine bir bilgi birikimine rağmen insanın grup-varlığının doğası ve ne’liği hakkında tutarlı bir bakışımız yoktur. Hatta insanın neden grup halinde yaşadığı sorusu bile, “grup içinde yaşamak, soyu sürdürme açısından daha avantajlı olduğundan insanlar doğal olarak grup içinde olmaya güdüldüler” örneğinde olduğu gibi ancak bazı bilimsel görünümlü önyargılarla cevaplanmaktadır. Genellikle siyasal ideolojiler büyük grupların özelliklerini yüceltirlerken, özellikle psikoloji olmak üzere beşeri bilimlerde insanın grup-varlığını küçümseyen, ilkelikle ve bebeklikle özdeşleştirmeye çalışan bir yaklaşım egemen olmuştur. İnsan-grup ilişkilerini ele alma konusunda yöntemsel olarak da sorunlar vardır. Kendisini en yalın biçimde, bireyi temel birim olarak kabul edip, grubu (toplumu)

bireyin davranış veya içgüdüleriyle açıklayan pozitivist psikolojide ve toplumu (grubu) onu meydana getiren bireylerin toplamından farklı bir varlık alanı olarak görüp, bireysel benliğin oluşumunda (grubun) toplumun birey üzerindeki etkisine odaklanan pozitivist ve yapısalcı sosyolojide gösteren indirgemeci kutupların arasında birçok başka yaklaşım tarzı yer almaktadır. Uzun yıllardır grup psikoterapisi uygulamalarının içinde olan birisi olarak biz de, insanın toplum içindeki yaşamını ele alırken, bireyi ve toplumu birbirlerine indirgeyici yaklaşımların reddedilmesinden, birey-toplum ilişkisine değişik aşamalarda farklı yanları öne çıkan, diyalektik bir bütün olarak bakılmasından yanayız. İnsanın grup-varlığına bakışımızı belirleyen temel konum, bireyin ve toplumun, bu “ayrılmazlık” ve “indirgenemezlik” özellikleridir. Bu bakışımızı gençlik yıllarımızdan itibaren ortaya çıkan bilgi birikiminden yola çıkarak “İnsan Kısım Kısım: Toplulukların Anlaşılmasında Psikolojik Bilimler” (son baskısı Vadi Yayınları, 2019) kitabımızda ele almaya çalıştık. Her ne kadar kendi mesleki pratiğimizin getirdiği durumun sonucu olarak sosyal psikolojiden ve grup psikoterapisinden kaynaklanan yaklaşımlara daha çok yer versek de, insan-toplum etkileşiminin “ayrılmazlık” ve “indirgenemezlik” ilkelerine göre ele alınmasının sağlanmasında Heidegger’in felsefi bakışının önemini vurguladık.



Şimdi yıllar sonra “Benlik, Bilinç, İrade” konularında düşünürken Pina Cabral’ın önceki bölümde gündeme getirdiğim antropolojik bakışının da insan ve toplumun, birey ve grubun asla ayrı ve indirgemeci tarzda ele alınmaması gerektiği fikrine güçlü bir destek vereceğini görüyor ve o konunun üzerinde durmak istiyorum. Ama önce Heidegger’in bakışına kısaca göz atmama izin verin.

### Heidegger’in Dasein’i

Alman felsefeci Martin Heidegger, insanın varoluşunu tanımlamak için “Dasein” kavramını üretmiştir. Ona göre, Dasein’in varoluşsal analitiği[1], herhangi bir psikolojiyi, antropolojiyi ve hatta biyolojiyi incelemektedir; çünkü ampirik psikolojinin ve diğer beşeri bilimlerin görünüşe ve niceliğe dayalı araştırmalarının aksine, Daseinanaliz, doğrudan doğruya insanın varlığına, ontolojisine odaklanmıştır. Heidegger, İsviçre’nin Zollikon kentinde psikolojiyle ilgili profesyonellere verdiği seminerlerde özetle şunları anlatmıştır:

İnsan varoluşu, kendi içerisine katlanmış veya enkapsüle olmuş bir antite, bir yerlerde var olan tek başına bir nesne değildir. “Ego”, “özne”, “kişi”, “bilinç”, “psişe” gibi psikolojik amaçla kullanılan kavramların ve bu kavramlar üzerine bina edilen teorilerin temel yanılgısı, tam da bu noktada karşımıza çıkar. Daseinanalitik görüşün üzerine bina olduğu Dasein kavramı ise, insan varoluşunu “dünya-içinde-varlık” (being-in-the world) olarak kavramaya çalışır; varoluşun varlığa (insanın yaşamında etkileşim içinde bulunduğu tüm fenomenlere) ve anlamına açık olmasını ifade etmektedir. Dasein olarak var olmak, fenomenlerin işaret ettikleri şeye muhtemel giriş yollarına izin veren bir boyutu açık tutmak demektir. Dasein, anlam ortaya koyan (meaning-disclosure) ve asla nesnelleştirilemeyecek bir arenadır.

Heidegger’e göre modern psikoloji, antropoloji ve psikopatoloji insanı en geniş anlamda bir nesne, bir “el-altında-varlık” (being-at-hand; Vorhandenes), yani ontik alana ait, tümüyle ampirik olarak belirlenebilir bir eğilimler toplamı şeklinde ele almaktadır. Galileo ve Newton’un “doğa” tanımının etkisi altındaki modern beşeri bilimlere ise insanı, hareket halindeki, uzamsal-zamansal bir nokta olarak görmektedirler. Bu yaklaşımlar, insanın insaniliğini ve özellikle başka varlıklarla bağlantı kurabilen, varlığa açık ve ontolojik bir niteliğe sahip olan yanını ihmal etmektedirler. Burada insanilikten kasıt, insanın etkileştiği her şeyle özgürce bağlantı kurmak, etkileşim ve ilişki içerisinde olmak için istek duymasıdır.

Freud’un yaptığı da, yarı-naturalistik bir tutumla, insan yaşamını yöneten nedensel ağı, yani bilinçdışındaki libidinal dürtüleri ortaya koymaya çalışmaktan ve nedensel açıklama ile yetinmekten ibarettir. Bu yüzden Freud’un da insan organizmasını kendi kendine kimyasal olarak yapılaşmış girişimler ve insanın ruhsal yaşamının nedenini veya zeminini de kimyasal fizyoloji olarak görenlerden önemli bir farkı yoktur.



Libidinal dürtülerle ve içgüdülerle insan fenomenini açıklama çabaları, bir bilimin yöntemsel gerekliliklerini yerine getirebilir getirmesine belki, ama artık bu bilimin nesnesi, insan olmaktan ziyade mekanik veya mekanik biçimde yapılaşmış bambaşka bir doğa fenomenidir.

Fenomenolojinin kurucusu hocası Edmund Husserl’i izleyen Heidegger’e göre metodolojik olarak önem verilmesi gereken şey, teorik bir kurgu yaparak fenomene ille de bir açıklama sağlamak değil, fenomene dikkat kesilmektir. Freud da insan psikolojisine dikkat kesilmek yerine onu kendi pozitivist psikanaliz teorisine uydurmaya çalışmaktadır. Freud için insan yaşamını yönlendiren şey, mitolojik bir libido ya da “benlik” (self)i arkadan zorlayan, itekleyen bir “dürtü” (motive), bir “içgüdü” (instinct)dür. Bu şekilde “beni zorlayan şey” formülü, gerçekte olan bir şeyin nesnelleştirilmesinden ve ona böylece yanlış anlam verilmesinden ibarettir. Daseinanalitik açıdan ise, bu tür zorlamalar ve itmeler, Dasein’da kökleşmiş durumdadırlar ve “dünya-içinde-varlık” olmanın dolaysız bir gereğidirler.

Heidegger’in “Zollikon Seminerleri”nde (1987) üzerinde durduğu bir nokta da, Freud’un “bastırma” (repression) teorisidir. Heidegger, ruhsal yaşantının bilinçdışına sürgünü demek olan ve bilinç-bilinçdışı dikotomisine yol açan “bastırma”nın yerine “gizleme” (concealment) ve “gizlememe” (unconcealment)nin, “örtülü” (veiling) ve “açık olma” (clearing)nın iç içe girdikleri, birbirleri içerisine sarıldıkları karmaşık bir düzenek önerir. Freud’un bastırma teorisinde bir fikrin veya tasarımın, bilinçli fark edikten saklanması (hiding; stashing away; Vorstellung) esastır. Oysa Heidegger’in sözünü ettiği gizleme, bilincin bir antitezi olmayıp ‘açık olma’ durumuyla ilgilidir; ‘açık olma’ durumunun karşıtıdır. Gizleme, bilinçdışı ile aynı şey olmadığı gibi, “açık olma” da bilinç ile aynı şey değildir. “Açık olma”, bizzat bilinç olmayıp “bilinçli düşünüm” (reflection) için mutlaka olması gereken bir önkoşuldur. Hiçbir zaman “saf ışık” veya “akıl” anlamına gelmeyen açıklığı, daima “kendini-gizleyen açık hale gelmesi”, “kendini girilemez olarak ortaya koyan şeyin girilemezliğinin açık hale gelmesi” şeklinde anlamak gerekmektedir.

Yine Heidegger'e göre, Freudiyen bastırma kavramının yan dalları olan "içe-atım" (introjection), "yansıtma" (projection), "aktarım" (transference) gibi kavramlar, "dünya-içinde-varlık" olmanın birincil yaşantısını görmezden gelen, özne-nesne ilişkileri üzerinde hüküm verilen suni zihinsel oluşumlardır.

Heidegger, bu tür kavramları ve onlara dayalı psikolojik teorileri, önceden yapılmış bir varsayıma dayalı oldukları ve "dünya-içindeki-varlık"ın belirli bir görünümü olan "başkalarıyla-olan-varlık" (Mitsein)tan soyutlandıkları için saçma bulmaktadır.

Örneğin bir başkasının davranışının öznel olarak içe alınması demek olan "içe-atım" kavramı, anne-çocuk ilişkisine uygun düşmemektedir. Gerçekte çocuk, annesinin davranışıyla kendisinininkini harmanlamakta ya da annenin "dünya-içindeki-varlık"ını paylaşmaktadır.

"Başkalarıyla-olan-varlık", insanın tam da bizim "grup-varlık" diye nitelediğimiz yanına karşılık gelmektedir. Heidegger, grup-varlığın insanın ampirik-bireysel psikolojiye kavranamayacak bir varlık hali olduğuna işaret ederek bizi indirgemeciliğe karşı uyarmakta, insanın grup-varlığının nasıl ele alınması gerektiği konusunda bize felsefi bir dayanak ve perspektif sunmaktadır.

Daseinanalitik perspektiften, Dasein, hiçbir zaman özne ile kısıtlanmış bir "benlik" (self)e indirgenemez; Dasein, diğer insanlarla, eşyalarla ve şeylerle bağlantılı olan "dünya-içindeki-varlık"ın bir biçimidir.

Yani diyebiliriz ki, sonsuz sınırlarını kendisi kısıtlayarak, insan varlığı, "ego" haline gelmektedir.

Heidegger'e göre, bilinen ego kavramlaştırmaları, Descartes'ten türemektedir. Ruh-beden ikileminin ve ondan kaynaklanan birçok sorunun ortadan kaldırılabilmesi için Heidegger, anatomik bedene karşı kişiler arası alanı yani insanın grup-varlığını da hesaba katan "yaşayan beden" perspektifinin benimsenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu yeni bakış açısına göre, insan davranışı, ne yalnızca dışsal olarak gözlemlenebilir veya ölçülebilir niteliktedir ne de yalnızca bedenin, psikik dürtülerin veya öznel niyetlenmenin kanalı olarak hizmet verebildiği, içsel veya içe yönelimli bir fenomendir; bunların hiçbiri olmayan insan davranışı, kişiler arası alanla ilgili bir ifade ediş biçimidir yalnızca.

Heidegger, bedensel fenomenin kişiler arası iletişimdeki rolü hakkında bir el hareketinin ve yüz kızarmasının muhtemel anlamlarıyla ilgili örnekler verir ve 'psikosomatik tıp' teriminin aslında var olmayan iki antitenin sentez girişimi olduğunu; beden ve ruhun insanın iki farklı varlık biçimi olmayıp Dasein'la bağlantılı bulunduğu belirlemesini yapar.

#### **DİPNOTLAR:**

[1]Dasein: Heidegger'in insanı ve insanın varoluş biçimlerini anlatabilmek için bulduğu Almanca 'orada (da) varlık (sein)' anlamına gelen felsefi bir kavram. Dasein'ın felsefi olarak analiz edilmesi ise, Daseinanaliz ya da varoluşsal analiz gibi adlar almıştır.





# Bir Meşruiyet Kalkanı Olarak Antisemitizm



**DR. MEHMET RAKİPOĞLU**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

## İsrail Baskı ve Eleştirileri Nasıl Örtmeye Çalışıyor?

İsrail'in 7 Ekim 2023'ten sonra Gazze özelinde icra ettiği soykırım, etnik temizlik ve işgal politikaları, dünya genelinde ciddi eleştirilere sebebiyet vermiş, Siyonist rejime dünyanın muhtelif halkları karşı durmuştur. Birleşik Krallık'tan Fransa'ya, Almanya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne Batı dünyasında sokaklar, üniversite kampüsleri İsrail'in Gazze soykırımını eleştiren protestolara şahitlik etmiştir. Ancak İsrail ve destekçileri, bu eleştirileri sık sık antisemitizm suçlamalarıyla karşılamaktadır. Bu durum, Yahudi düşmanlığı anlamına gelen antisemitizm kavramının, İsrail'e yönelik her türlü eleştiriye geçersiz kılmak için bir siyasi kalkan olarak kullanıldığını göstermektedir.

### Antisemitizm Nedir?

Antisemitizm, en basit tanımıyla Yahudilere yönelik düşmanlık veya önyargıdır. Bu kavram 19. yüzyılda ortaya çıkmış olsa da Yahudilere yönelik nefret ve ayrımcılık, Orta Çağ Avrupa'sından itibaren çeşitli biçimlerde kendini göstermiştir. Tarihsel örnekler arasında Orta Çağ'da Yahudilerin şeytanlaştırılması, dönem dönem pogromlar (Yahudi karşıtı katliamlar) ve doruk noktası olarak II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası'nın sistematik soykırım politikası (Holokost) sayılabilir. Antisemitizm, ekonomik ve sosyal stereotipler, komplo teorileri (örn. "dünyayı Yahudilerin kontrol ettiği" iddiası) ve dini fanatizm gibi çeşitli saiklerle beslenmiştir. Modern dönemde hemen her ülkede Yahudi karşıtlığı yasalarla ve toplumsal

normlarla dışlanması gereken bir nefret türü olarak kabul görmektedir.

### İsrail'in Antisemitizm Söylemini Araçsallaştırması

İsraili politikacıların, başta Gazze soykırımı olmak üzere kendi politikalarına yöneltile eleştirileri geçersiz kılmak amacıyla antisemitizm suçlamalarına sıkça başvurduğu gözlemlenmektedir. Bu strateji kapsamında, özellikle Filistinlilere yönelik işgal altındaki Filistin topraklarında sürdürülen soykırım, etnik temizlik veya işgal politikaları eleştirildiğinde, İsraili yetkililer eleştirileri yapanları Yahudi düşmanlığı ile itham etmektedir.

Örneğin, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) 2024'te Gazze'de sivillere yönelik saldırılara ilişkin bir soruşturma başlatıp geçici tedbir kararı aldığında, İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu bu girişimi "temel bir Yahudi devleti savunma hakkını inkâr eden antisemitik bir karar" olarak nitelendirmiştir.

İsrail Ulusal Güvenlik Bakanı Itamar Ben-Gvir de UCM'yi "baştan sona antisemitik" olmakla suçlamış, Ulaştırma Bakanı Miri Regev ise mahkemenin tutumunu "adalet kisvesi altında modern antisemitizm" şeklinde tanımlamıştır.

Benzer şekilde, İsrail'e yönelik "Gazze'de soykırım işleniyor" yönündeki iddialar da İsraili yetkililerce Yahudi karşıtı iftiralar olarak reddedilmiştir. Savunma Bakanı Yoav Galant, Gazze'de soykırım işlendiğini gündeme getiren bir uluslararası girişimi "antisemitik bir teşebbüs" diye nitelemiştir.



Görüldüğü üzere, İsrail hükümeti kendisine yöneltilen en ağır insan hakları eleştirilerini dahi antisemitizm kavramının arkasına saklanarak püskürtmeye çalışmaktadır.

İsrail'in antisemitizm iddialarını bir susturma aracı olarak kullanmasının en belirgin yönlerinden biri, Siyonizm'e yönelik eleştirileri Yahudi düşmanlığı gibi sunma çabasıdır. Siyonizm, Yahudi halkı için Filistin topraklarında bir ulus-devlet kurulmasını hedefleyen siyasi ideolojidir. Her Yahudi Siyonist olmadığı, her Siyonist'in de sadece Yahudi olmadığı genel geçer bir kabul olsa da %82'si Gazze soykırımını destekleyen İsrail toplumunun ne kadar Siyonist olmadığı meçhullüğünü koruyor. Bu anlamda İsrail devletinin ve Yahudilerin kahir ekseriyetinin Siyonist olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Siyonizm, özellikle İsrail'in Filistin toprakların kurulmasından ve Filistin topraklarında Siyonist politikaların uygulanmaya başlanmasından sonra tartışmalı bir ideoloji haline gelmiştir. İsrail'in Filistinlilere muamelesini ayrımcılık ve etnik temizlik olarak gören birçok kişi ve grup, Siyonizm'i bir tür sömürgeci veya ırkçı ideoloji olarak eleştirmektedir. Hatta bundan ötürü Batı akademisinde İsrail'in kurucu ideolojisi yerleşimci sömürgecilik (settler colonialism) ve ırkçı/ ayrımcı (apartheid) olarak tanımlanmaktadır. Bu tür Siyonizm eleştirileri özünde politik bir görüş olsa da İsrail'i savunan çevreler bunları antisemitizmle eşdeğer göstermeye çalışmaktadır. Nitekim İsrail politikalarını hararetle destekleyen bazı yazarlar "anti-Siyonizm zamanımızın en tehlikeli ve etkili antisemitizm biçimi haline geldi" diyerek ikisini özdeş kılmaya çalışmıştır. 2023 yılında ABD Temsilciler Meclisi'nde kabul edilen bir kararda da doğrudan "anti-Siyonizm antisemitizmdir" ifadesi yer almıştır. İsrail hükümetine yakın savunucuların bu söylemi, Filistin halkının haklarını savunmak ya da İsrail'in işgal ve ayrımcılık politikalarını kınamak amacıyla yapılan her eleştiriye peşinen gayrimeşru ilan etme çabasıdır. Jewish Voice for Labour gibi Yahudi kuruluşları, İsrail'in politikalarını savunanların anti-Siyonizm ile antisemitizmi kasıtlı biçimde birbiriyle karıştırdığını ve bu yolla eleştirmenleri "antisemit" damgasıyla şeytanlaştırdığını vurgulamaktadır. Böylece, İsrail'i eleştiren herkesin Yahudi düşmanı ırkçılar olduğuna dair bir algı oluşturularak, eleştirilerin meşruiyeti zedelenmekte ve kamuoyunda bu eleştirileri dile getirmek zorlaştırılmaktadır.

Bu stratejinin kurumsallaştırılması için atılan adımlar da dikkat çekicidir. İsrail, uluslararası platformlarda antisemitizmin tanımını kendi lehine genişletmek için çaba harcamaktadır. Örneğin, Uluslararası Holokost Anma İttifakı'nın (IHRA) geliştirdiği antisemitizm tanımı içerisinde İsrail'e uygulanan çifte standardın veya İsrail'in var olma hakkını inkâr etmenin antisemitizm örnekleri arasında sayılması, yoğun tartışmalara yol açmıştır. İsrail hükümeti ve lobileri, IHRA tanımının ülkeler ve kurumlar tarafından benimsenmesi için aktif bir kampanya yürütmüştür.



Bu tanımları eleştirenler ise, İsrail'in bu yolla antisemitizm kavramını araçsallaştırarak ifade özgürlüğünü kısıtlamaya çalıştığını belirtmektedir. Antisemitizmin bu şekilde geniş tanımlanması, Filistin'e dair meşru eleştirileri haksız biçimde sansürlemeyi amaçlamaktadır.

Özetle, İsrail kendi uygulamalarına yönelik uluslararası eleştirileri etkisizleştirmek için antisemitizm suçlamalarını adeta siyasi bir silah haline getirmiştir. Bu sayede, Gazze'de sivil ölümlerini durdurmak için protesto eden kitlelerden Birleşmiş Milletler ve insan hakları örgütlerine kadar geniş bir yelpazedeki aktörler, İsrail tarafından Yahudi karşıtı olmakla itham edilebilmektedir. İsrail'i her ne yaparsa yapsın savunan aktörler, hatta bazı aşırı sağ siyasetçiler, böylece her tür eleştiriye Yahudi düşmanlığı damgasıyla itibarsızlaştırıp İsrail'i hesap vermekten muaf tutmayı amaçlamaktadır.

#### **Uluslararası Boyut: Avustralya Örneği**

İsrail'in antisemitizm suçlamalarını bir kalkan olarak kullanması, uluslararası alanda da yansımaları bulmaktadır. Pek çok ülkede hükümetler, antisemitizmle mücadeleyi resmî politikalarının önemli bir parçası yapmış durumdadır. Avrupa'da Almanya, Fransa, Birleşik Krallık gibi ülkeler tarihsel yükümlülükleri nedeniyle antisemitizme sıfır tolerans prensibini benimsemişlerdir. Bu durum, Filistin yanlısı gösterilerin ve İsrail'e yönelik eleştirilerin bu ülkelerde hassas bir konu haline gelmesine yol açmaktadır. Örneğin Almanya'da zaman zaman Filistin'e destek gösterilerinde kullanılan bazı sloganlar veya semboller, antisemitik sayılabilecek gerekçelerle yasaklanmıştır. Benzer şekilde, Britanya'da İşçi Partisi eski lideri Jeremy Corbyn döneminde İsrail politikalarına getirilen eleştirilerin bazıları antisemitizm tartışmalarıyla gölgelenmiş ve bu tartışmalar siyasi sonuçlar doğurmuştur. Bu örnekler, antisemitizm suçlamalarının ulusal siyasetlerde de bir tartışma aracı haline geldiğini göstermektedir.

İsrail'in antisemitizm söylemi, özellikle dış politikada kendisine mesafeli duran veya Filistin yanlısı tutumlar sergileyen ülkeleri baskılamak için de kullanılmaktadır. Bunun somut bir örneği, Aralık 2025'te Avustralya'nın Sidney kentinde yaşanan saldırının ardından gözlemlenmiştir. 14 Aralık 2025'te Sidney'in Bondi Beach bölgesinde Yahudi toplumunun bir Hanuka kutlamasına yönelik silahlı saldırıda 15 kişi hayatını kaybetmiştir. Avustralya yetkilileri bu menfur olayı açıkça antisemitik bir terör saldırısı olarak nitelemiştir. Nitekim ülkenin başbakanı Anthony Albanese ve muhalefet temsilcileri Yahudi toplumuyla dayanışma mesajları verip antisemitizmle mücadeleyi artırma sözü vermiştir. Ancak İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu, Avustralya'daki bu trajediyi bile ülkesinin siyasi söylemi doğrultusunda yorumlamaya çalışmıştır. Netanyahu, Avustralya hükümetinin o yılın başlarında Filistin devletini tanıma yönünde attığı adıma atfen, "Avustralya'nın Filistin'i tanıma kararı, Sidney'deki antisemitik terör saldırısına zemin hazırladı" imasında bulunmuştur.

Ayrıca, Avustralya'daki merkez sol hükümeti "ülkedeki antisemitizmin yayılmasını önlemek için hiçbir şey yapmamakla" suçlamıştır. Netanyahu'nun ifadeleri, Avustralya hükümetinin Filistin yanlısı tutumunu ve Gazze'deki sivil kayıplara yönelik eleştirilerini Yahudi karşıtlığını teşvik eden bir zayıflık olarak resmetmeye yönelikti. İsrail başbakanı, Avustralya'daki saldırıyı kastederek "Biz halkımızın güvenliği için sesimizi çıkarıyoruz, bizi yok etmeye çalışanlara karşı susmayıp mücadele ediyoruz" şeklinde konuştu. Bu sözler, İsrail'in kendini tüm dünya Yahudilerinin koruyucusu olarak konumlandığını ve bir başka ülkenin içindeki terör eylemini bile kendi politikalarını haklı çıkarmak için araçsallaştırdığını göstermektedir.

Avustralya Başbakanı Anthony Albanese ise Netanyahu'nun suçlamalarını net bir dille reddetmiştir. Albanese, antisemitik terörizm ile İsrail hükümetine yönelik meşru eleştirilerin birbirine karıştırılmasına karşı çıkmıştır.

Nitekim Avustralya Başbakanı, "antisemitizmi, Netanyahu hükümetinin eylemlerine yönelik haklı eleştirilerden ayırtmanın önemli olduğunu" vurgulayarak, İsrail'in politikalarını eleştirmenin elbette antisemitizm anlamına gelmediğini söylemiştir. Albanese şöyle demiştir: "İnsanlar dünyanın herhangi bir yerindeki olaylar hakkında görüşünü özgürce ifade edebilmelidir.

Nerede çizgi aşılır? Ancak insanların Yahudi olmaları nedeniyle suçlanıp hedef gösterildikleri noktada". Avustralya örneğinde görüldüğü üzere, diğer ülkeler İsrail'in antisemitizm söylemini sorgusuz sualsiz kabul etmek zorunda değildir. Aksine, sağduyulu liderler antisemitizmle kararlı mücadele ederken, bu kavramın siyasi maksatlarla suistimal edilmesine de itiraz etmektedir.

Sonuç olarak, İsrail'in antisemitizm kavramını siyasi bir kalkan olarak kullanması, Gazze'deki ağır insan hakları ihlallerine yönelik meşru eleştirileri bastırmayı hedefleyen sistematik bir söylem stratejisine dönüşmüştür.

Bu yaklaşım, bir yandan ifade özgürlüğünü daraltırken diğer yandan gerçek antisemitizmle mücadeleyi itibarsızlaştırarak kavramın ahlaki ve tarihsel ağırlığını aşındırmaktadır. İsrail'in antisemitizm suçlamalarını bir kalkan olarak kullanması, kısa vadede eleştirileri bastırmaya yarayabilir; fakat uzun vadede hem antisemitizmle mücadelenin inandırıcılığını zedelemekte hem de ifade özgürlüğüne zarar vermektedir.





# Türkiye’de Finansal İstihbarat Teşkilatına Duyulan İhtiyaç



**PROF. DR. MELİH ÖZÇALIK\* - LEVENT IŞIK\*\***

**Erken Uyarıdan Stratejik Yönlendirmeye: Türkiye’de Bütüncül Bir Finansal İstihbarat Teşkilatına Duyulan İhtiyaç**

## **ÖZET**

Bu çalışma, finansal istihbaratın küresel ekonomi-güvenlik dengesi içindeki yükselen rolünü inceleyerek Türkiye için bütüncül bir Finansal İstihbarat Teşkilatı (FİT) modelinin neden stratejik bir zorunluluk hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Günümüzde sermaye akımlarının yüksek hızda hareket etmesi, algoritmik işlemlerin piyasa derinliğini milisaniyeler içinde etkileyebilmesi, kripto varlık piyasalarının makroekonomik dengeleri bozabilecek ölçüde büyümesi ve siber tehditlerin finansal sistemlere yönelmesi, ekonomik istikrarın artık yalnızca para politikasıyla değil, gelişmiş finansal istihbarat kapasitesiyle korunabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Avrupa Birliği, Çin ve İsrail gibi farklı modelleri karşılaştırarak güçlü finansal istihbarat sistemlerinin ortak özelliklerini belirlemekte; gerçek zamanlı veri birleştirme, yapay zekâ ve makine öğrenmesi tabanlı analizler, algoritmik izleme sistemleri ve bütünleşik uyarı mekanizmalarının modern devletler için vazgeçilmez bileşenler olduğunu göstermektedir.

Türkiye’nin mevcut durumu değerlendirildiğinde finansal verilerin kurumsal silo’lar içinde dağınık olması, erken uyarı mekanizmalarının zayıflığı, kripto hareketlerinin makro-finance ölçeğe izlenememesi, algoritmik işlem davranışlarının bütüncül olarak analiz edilememesi ve sistemik risk haritalarının düzenli üretilmemesi gibi yapısal eksiklikler ortaya çıkmaktadır. Çalışma, bu eksikliklerin kur şoklarının geç fark edilmesine, sermaye çıkışlarının ancak gerçekleşikten sonra anlaşılmasına ve politika tepkilerinin gecikmesine yol açtığını vurgulamaktadır. FİT modelinin kurulması hâlinde Türkiye’nin finansal piyasalarındaki baskı unsurlarını önceden tespit edebileceği, ekonomik kırılganlıkları daha doğru yönetebileceği ve uluslararası finansal şoklara karşı daha dayanıklı bir yapı oluşturabileceği belirtilmektedir. Ayrıca geçmiş krizlerin önemli bir bölümünün güçlü bir finansal istihbarat altyapısıyla hafifletilebileceği ve küresel likidite dönemlerinde kaçırılan fırsatların daha etkili biçimde değerlendirilebileceği ortaya konulmaktadır. Sonuç olarak çalışma, Türkiye’nin sürdürülebilir ekonomik istikrarı, ulusal güvenliği ve küresel sistemdeki stratejik konumunu güçlendirmek için kapsamlı, teknoloji odaklı ve kurumsal olarak bütünleşik bir finansal istihbarat teşkilatına ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır.



## 1. FİNANSAL İSTİHBARATIN KAVRAMSAL TEMELLERİ VE EKONOMİ-GÜVENLİK EKSENİNDEKİ DÖNÜŞÜM

Küresel ekonomik sistem son otuz yılda, sermaye akımlarının yalnızca finansal bir değişken olmaktan çıkarak uluslararası güç projeksiyonunun merkezinde konumlandığı bir yapıya evrilmiştir; bu dönüşüm devletlerin ekonomik kırılganlıklarını ulusal güvenlik boyutuna taşıyan çok katmanlı dinamikler üretmektedir (Kirshner, 1997; Strange, 1996). Sermaye hareketlerinin hızlanması, algoritmik işlemlerin küresel piyasaları milisaniye düzeyinde etkileyebilmesi, yüksek frekanslı manipülasyonların kur rejimlerini sarsabilmesi ve dijital varlıkların sınır ötesi sermaye kaçışlarını görünmez kılabilmesi, güvenlik çalışmalarında ekonomik boyutun artık tali bir alan değil, devlet kapasitesinin doğrudan bileşeni olduğunu göstermektedir (BIS, 2025; Helleiner, 2023). Bu nedenle finansal istihbarat, yalnızca suçla mücadele eden bir alt disiplin olmaktan çıkmış; ekonomik istikrarın korunması, dış finansman risklerinin öngörülmesi, kur saldırılarının önceden tespiti ve sermaye akımlarının stratejik analizine dayanan bütüncül bir devlet fonksiyonuna dönüşmüştür (European Commission, 2024; FinCEN, 2024).

Finansal istihbaratın güncel tanımı, mikro düzeydeki banka işlemleri ve kurumlar arası para hareketlerinden makro düzeydeki küresel fon akımlarına, döviz pozisyonlarından türev işlemlerine, kripto varlık transferlerinden dış borçlanma trendlerine kadar geniş bir veri havuzunun bütünleşik biçimde analiz edilmesi anlamına gelmektedir (Levi & Reuter, 2006; People's Bank of China, 2022). Bu veri setlerinin gerçek zamanlı işlenmesi, ekonomik saldırı potansiyeli taşıyan hareketlerin önceden belirlenmesini mümkün kıldığı gibi, devletlerin kriz dönemlerinde tepki hızını da stratejik olarak artırmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN) sistemi yılda milyonlarca şüpheli işlem bildirimini Federal Reserve, Office of Financial Research (OFR) ve Financial Stability Oversight Council (FSOC) gibi kurumlarla paylaşarak sistemik risk analizini derinleştirirken, İngiltere'nin National Crime Agency (NCA)- National Economic Crime Centre (NECC) - Joint Money Laundering Intelligence Taskforce (JMLIT) yapısı kamu-özel sektör veri füzyonunu yasal bir çerçeveye oturtmakta; Avrupa Birliği'nin Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism (AMLA) modeli ise 27 üye ülkeyi tek bir üst düzenleme mekanizması altında bütünleştirerek ulusal sınırların ötesinde finansal istihbarat üretmektedir (European Commission, 2024; NCA, 2024; OFR, 2021). Çin'deki yapay zekâ tabanlı People's Republic of China (PBoC) risk laboratuvarları, sermaye çıkışlarını tahmin eden makine öğrenmesi modelleriyle finansal kırılganlıkların çok boyutlu analizini mümkün kılmakta ve ekonomik istikrarı ulusal güvenlik stratejisinin doğrudan bileşeni hâline getirmektedir (Alessi & Savona, 2021; PBoC, 2022).

Bu uluslararası modeller, finansal istihbaratın modern devletler için artık yalnızca bir veri izleme mekanizması olmadığını, stratejik bir öngörü sistemi olarak işlediğini göstermektedir. Finansal istihbarat üretimi, devletlere “zamansal avantaj” sağlayarak ekonomik risklerin gerçekleşmeden önce tespit edilmesine imkân tanır; bu durum özellikle orta ölçekli, dış finansmana bağımlı ve jeopolitik kırılganlıkları yüksek ülkelerde ulusal güvenliğin temel belirleyicilerinden biridir (Aliber & Kindleberger, 2017; Hale & Obstfeld, 2016). Türkiye özelinde bakıldığında, 1994, 2001, 2018 ve 2021-2023 dönemlerindeki krizlerin önemli bir bölümünün yalnızca makroekonomik göstergelerdeki bozulmadan değil, aynı zamanda kurumlar arası veri kopukluğu, erken uyarı mekanizmalarının bulunmayışı ve risklerin merkezi bir istihbarat mimarisi içinde izlenememesinden kaynaklandığı görülmektedir (BIS, 2025; Chainalysis, 2023; HMB, 2009). Sermaye çıkışlarının ani dalgaları, swap piyasası manipülasyonları, kripto varlık transferlerinin denetim dışı akışı ve uluslararası fonların portföy davranışlarındaki eşzamanlı değişimler, Türkiye'nin mevcut kurumsal yapısında çoğu kez ancak şok ortaya çıktıktan sonra fark edilebilmektedir (BDDK, 2023; MASAK, 2025).

Bu nedenle finansal istihbarat, Türkiye için yalnızca bir teknik kapasite değil; ekonomi-güvenlik bileşkesinde stratejik bir gereklilik hâline gelmektedir. Ekonomik egemenlik, veri egemenliğinden bağımsız düşünülemeyeceği gibi, finansal kırılganlıklar da istihbarat kapasitesi zayıf olan ülkelerde ulusal güvenlik açığı olarak derinleşmektedir (Farrell & Newman, 2019). Bu çerçevede Türkiye'de bütüncül bir Finansal İstihbarat Teşkilatı (FİT) oluşturulması, yalnızca ekonomik krizlerin etkisini azaltmak için değil, küresel güç mücadelesinde stratejik avantaj elde etmek, finansal saldırıları önceden öngörmek ve devlet kapasitesini kalıcı biçimde güçlendirmek için zorunlu bir dönüşümdür. Dolayısıyla finansal istihbaratın kavramsal temelleri, hem akademik literatürde hem de küresel uygulamalarda ekonomik ve jeopolitik alanın kesişim noktasındaki en kritik devlet fonksiyonlarından biri olarak konumlanmaktadır.

## 2. TÜRKİYE'NİN MEVCUT FİNANSAL VERİ YAPISI, KURUMSAL EKSİKLİKLER VE STRATEJİK KIRILGANLIKLARI

Türkiye'nin finansal istihbarat mimarisi, yüksek hacimli veri üretmesine rağmen bu verileri bütüncül bir karar motorunda birleştiremeyen kurumsal dağınıklığı nedeniyle uzun süredir yapısal bir zafiyet taşımaktadır; Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), Bankalararası Kart Merkezi (BKM), Takasbank ve Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) gibi kurumların her biri kritik veri setleri üretse de bu kurumların ürettiği

veriler gerçek zamanlı olarak birbirine entegre edilmemektedir (MASAK, 2025; SPK, 2023; TCMB, 2023). Veri paylaşımı çoğu zaman talep üzerine ve gecikmeli gerçekleşmekte, bu da istihbarat sürecinin “olay gerçekleştikten sonra” işlemeye başlamasına neden olmaktadır. Modern finansal sistemin yüksek hızda işleyen doğası dikkate alındığında, Türkiye’nin bu yapısal gecikmesi ekonomik riskleri hem büyütmede hem de devletin politika tepkisini geciktirmektedir (Hale & Obstfeld, 2016; International Monetary Fund., 2001). Türkiye’deki bu kurumsal kopukluk, geçmiş krizlerde belirgin biçimde ortaya çıkmıştır. 1994 Krizi’nde ani döviz talebi, 2001 Krizi’nde kamu bankalarının açık pozisyonları, 2018 sürecinde Londra swap piyasasında TL’nin aşırı sıkıştırılması ve 2021–2023 dönemindeki yüksek frekanslı fiyatlamaya davranışları, ortak bir finansal istihbarat merkezinin bulunmayışının sonuçları olarak değerlendirilmiştir (BIS, 2025; HMB, 2009; OECD, 2010). Ekonomi yönetiminin fiyat, kur ve sermaye akışlarını analiz ederken çoklu kurumların dağınık verileriyle çalışmak zorunda kalması, risk tahmin modellerinin tutarlılığını zayıflatmış ve ani şoklara müdahale kapasitesini sınırlamıştır (Reinhart & Rogoff, 2009; WB, 2024). Bu durum yalnızca kriz anlarında değil, normal dönemlerde de politika etkinliğini azaltmakta ve Türkiye’nin küresel finansal kırılganlıklara karşı savunmasız kalmasına neden olmaktadır.

Bunun yanı sıra Türkiye’de sistemik risk analizi, finansal ağ haritaları ve kurumlar arası bağlantısallık gibi gelişmiş yöntemlerin düzenli biçimde üretilmediği görülmektedir. Oysa ABD ve Avrupa Birliği (AB)’de büyük bankaların, fonların ve finansal aracılık kurumlarının birbirleriyle ilişkilerini gösteren ağ analizleri düzenli olarak hazırlanmakta; bu haritalar hem piyasa istikrarı hem de potansiyel manipülasyonlara karşı erken uyarı mekanizması olarak kullanılmaktadır (ESMA, 2023; OFR, 2021). Türkiye’de ise finansal ağ yapısının, hangi kurumların hangi varlıklara aşırı yoğunlaştığının, sistemdeki zayıf düğümlerin nerede bulunduğu tek merkezden takip edildiği bir analitik altyapı bulunmamaktadır (BDDK, 2023; TCMB, 2023). Böyle bir eksiklik, dış sermaye davranışlarının ani yön değişimlerini ve sektör bazlı şok aktarım mekanizmalarını görünmez hâle getirmektedir.

Kripto varlıklar Türkiye açısından ek bir kırılganlık alanı oluşturmaktadır. Chainalysis verilerine göre Türkiye yıllık 170 milyar doların üzerinde kripto işlem hacmiyle dünyada ilk dört ülke arasında yer almakta, ancak bu hacmin niteliği, yönü ve makro etkileri merkezi bir istihbarat altyapısı tarafından izlenmemektedir (Chainalysis, 2023; FATF, 2022). MASAK’ın kripto takibi büyük ölçüde kara para aklama boyutuna odaklandığından, makro-f finansal istikrar açısından önemli olan sermaye kaçışı, offshore cüzdan hareketleri ve gri piyasa akımları sistematik olarak görünür kılınamamaktadır (MASAK, 2025). Bu durum Türkiye’nin kur istikrarı, rezerv yönetimi ve sermaye kontrol mekanizmaları açısından ilave riskler üretmektedir

(Eichengreen, 2019; International Monetary Fund., 2001).

Türkiye’nin en zayıf halkası ise kurumsal koordinasyon eksikliğidir. BDDK, TCMB, HMB, MASAK ve SPK arasında gerçek zamanlı veri füzyonunu sağlayacak bir “Finansal İstihbarat Görev Gücü” bulunmaması, döviz baskıları, manipülatif işlemler, ani portföy çıkışları ve likidite dalgalanmalarının erken tespit edilmesini engellemektedir (BDDK, 2023; TCMB, 2023). Buna karşılık ABD’nin FSOC modeli, İngiltere’nin JMLIT yapısı ve AB’nin European Banking Authority (EBA)– European Securities and Markets Authority (ESMA) – European Central Bank (ECB) koordinasyonu, finansal istikrarın ancak merkezi bir veri bütünleştirme sistemiyle sağlanabileceğini göstermektedir (ESMA, 2023; FSOC, 2022; JMLIT, 2025). Türkiye’nin mevcut durumu, küresel örneklerle kıyasla parçalı, reaktif ve gecikmeli bir veri mimarisine dayanmaktadır.

Dolayısıyla Türkiye’nin mevcut finansal istihbarat yapısı, hem kurumlar arası entegrasyon eksikliği hem gelişmiş risk analizi altyapısının olmayışı hem de küresel finansal şoklara karşı içsel bir erken uyarı sisteminden yoksun oluşu nedeniyle stratejik bir kırılganlık alanı yaratmaktadır. Bu kırılganlık, Türkiye’nin ekonomik egemenliğini doğrudan etkileyen bir ulusal güvenlik sorunu hâline gelmiş durumdadır.

### **3. KÜRESEL FİNANSAL İSTİHBARAT MİMARİLERİ: SİSTEMİK MODELLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Küresel finansal istihbarat sistemleri, ülkelerin ekonomik yapıları, kurumsal kapasiteleri ve ulusal güvenlik öncelikleri doğrultusunda farklı biçimlerde evrilmiş olsa da, ortak bir eğilim olarak finansal verinin bütüncül analizinin devlet kapasitesinin merkezinde konumlandığı görülmektedir. ABD, İngiltere, AB, Çin ve İsrail gibi gelişmiş örnekler incelendiğinde finansal istihbaratın artık yalnızca suçla mücadele aracı değil, aynı zamanda ekonomik strateji üretme, sermaye hareketlerini tahmin etme ve uluslararası rekabet üstünlüğü yaratma mekanizması olduğu anlaşılmaktadır (ECB, 2024; FinCEN, 2024; OFAC, 2023; PBoC, 2022). Bu modeller, Türkiye’nin finansal istihbarat altyapısının nasıl yapılandırılması gerektiğine dair önemli referans noktaları sunmaktadır.

ABD modeli, küresel anlamda en kapsamlı finansal istihbarat mimarisi olarak kabul edilmektedir. Bu model üç bileşenli bir yapıya dayanır: FinCEN, Office of Foreign Assets Control (OFAC) ve FSOC. FinCEN, yıllık 4,6 milyonun üzerinde Şüpheli İşlem Bildirimi (SAR) toplayarak hem mikro düzeyde finansal hareketleri hem de sistemik risk davranışlarını analiz eden benzersiz bir veri havuzu oluşturur (FinCEN, 2024). OFAC, yaptırımların yalnızca siyasi değil aynı zamanda finansal etkilerini modelleyerek ulusal güvenlik kararlarının ekonomik boyutunu şekillendirir; enerji, savunma, bankacılık ve dış ticaret alanlarında yaptırımların sonuçlarını simüle eden analitik platformlar geliştirir (OFAC, 2023). FSOC ise Federal Reserve, Securities and



Exchange Commission (SEC), Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC), OFR ve Hazine gibi kurumları tek bir masada buluşturarak sistemik risk izleme kapasitesini merkezileştirir; bu yapı sayesinde ABD finans sistemi, büyük fonların koordineli işlemlerini, gölge bankacılık hareketlerini ve ani likidite şoklarını erken aşamada tespit edebilmektedir (FSOC, 2022; OFR, 2021).

İngiltere modeli, kamu-özel sektör entegrasyonunun en ileri örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. NCA ve Economic Crime Command (ECC), bankaların risk departmanlarıyla doğrudan çalışarak ortak değerlendirme platformları oluşturur; JMLIT modeli ise yasal çerçevede hızlandırılmış veri paylaşımını mümkün kılarak finansal manipülasyonların tespit süresini dramatik biçimde kısaltır (Levi & Reuter, 2006; NCA, 2024). Özellikle JMLIT, Türkiye açısından kritik bir eksikliği işaret eder: bankacılık sektörü ile devlet kurumlarının ortak analiz yürüttüğü bir “platform istihbaratı” yapısının olmayışı. İngiltere’nin NECC yapısı ise kripto varlık akışlarından finansal dolandırıcılığa, offshore fon hareketlerinden yüksek frekanslı işlemlere kadar farklı risk kategorilerini birleştiren algoritmik analiz kapasitesiyle öne çıkar (FATF, 2022; NECC, 2025). Avrupa Birliği’nin finansal istihbarat sistemi, AMLA üzerinden 27 ülkenin veri entegrasyonunu sağlayan benzersiz bir üst kurum modeline sahiptir. AMLA, banka verilerinden yatırım fonlarına, kripto hizmet sağlayıcılardan emlak işlemlerine kadar geniş bir yelpazeyi ortak veri tabanına entegre eder ve bu verileri EBA-ESMA-ECB koordinasyon mekanizmalarına aktararak Avrupa genelinde risk izleme kapasitesi oluşturur (ESMA, 2023; European Commission, 2024). AB’nin bu yapısı, finansal istihbaratın yalnızca ulusal değil bölgesel güvenlik aracı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Çin’in finansal istihbarat modeli ise kapsam ve teknoloji bakımından farklı bir düzlemde konumlanır. PBoC tarafından işletilen yapay zekâ laboratuvarları, sermaye giriş ve çıkışlarını, kur hareketlerini, bankacılık sistemindeki risk birikimlerini ve kurumsal borçlanma dinamiklerini makine öğrenmesi modelleriyle analiz eder (Alessi & Savona, 2021; PBoC, 2022). Çin’in finansal gözetim yaklaşımı, devlet merkezli kontrolün en üst seviyede olduğu bir istihbarat mimarisi sunar; bu yapı özellikle yüksek frekanslı manipülasyon ve dış finansman kaynaklı şoklara karşı agresif bir erken uyarı mekanizması olarak işlev görmektedir.

İsrail modeli ise finansal istihbarat ile ulusal güvenlik istihbaratının füzyonunu esas alan hibrit bir sistemdir. Israel Missile Defense Organization (IMDO/HOMA) platformu, bankacılık sistemi, ödeme altyapıları ve dış finansman akımlarını askerî ve siber istihbarat birimleri ile ortak veri havuzunda birleştirir; bu model özellikle hibrit savaş döneminde finansal saldırıların askerî ve diplomatik sonuçlarının eşzamanlı analiz edilmesini mümkün kılar (JMLIT, 2025). İsrail örneği Türkiye için kritik bir ders sunar: finansal verilerin

yalnızca ekonomik değil, stratejik istihbaratla bütünlük biçimde değerlendirilmesi.

Bu küresel örnekler karşılaştırıldığında finansal istihbaratın etkin olabilmesi için üç temel ilkesinin bulunduğu açıktır: kurumsal entegrasyon, teknolojik kapasite ve veri egemenliği. Türkiye’nin mevcut durumu bu ilkelerin hiçbirisiyle tam uyumlu değildir; dolayısıyla Türkiye’nin uluslararası rekabette avantaj sağlayabilmesi için bu modellerden çıkarılacak derslerle kendi FİT mimarisini kurması artık stratejik bir zorunluluktur.

#### **4. TÜRKİYE İÇİN BÜTÜNCÜL BİR FİNANSAL İSTİHBARAT TEŞKİLATI (FİT) MODELİNİN KURUMSAL TASARIMI**

Türkiye’nin mevcut finansal veri yapısı, kurumlar arası entegrasyonun yokluğu, gerçek zamanlı analiz eksikliği ve yapay zekâ tabanlı erken uyarı sistemlerinin bulunmaması nedeniyle bütüncül bir finansal istihbarat üretme kapasitesine sahip değildir; bu nedenle Türkiye için yeni bir FİT kurulması, sadece ekonomik istikrarı değil aynı zamanda ulusal güvenliği doğrudan ilgilendiren stratejik bir zorunluluktur (FSOC, 2022; MASAK, 2025; TCMB, 2023). FİT’in temel amacı, Türkiye’de üretilen tüm finansal veriyi tek bir mimaride toplamak, yapay zekâ destekli analiz modelleri üzerinden riskleri önceden tahmin etmek ve karar vericilere zamansal avantaj sağlayan bir devlet kapasitesi inşa etmektir.

Bu teşkilatın yapısal omurgası üç katman üzerinde yükselmelidir: veri füzyonu, analitik motor ve stratejik değerlendirme birimi. Veri füzyonu katmanı, MASAK, BDDK, SPK, TCMB, TÜİK, GİB, Gümrük İdaresi, BKM, Takasbank ve MKK tarafından üretilen tüm verilerin gerçek zamanlı entegrasyonunu sağlayacak merkezi bir platformdan oluşmalıdır (BDDK, 2023; GİB, 2022; SPK, 2023).

Bu platform, bankacılık işlemlerinden uluslararası fon transferlerine, kripto varlık hareketlerinden türev pozisyonlara kadar geniş bir veri kümesini tek bir karar motoruna bağlamalıdır. Bu yapı kurulduğunda, Türkiye ilk kez “ekonominin bütün resmini tek ekranda görebilen” bir kurumsal kapasiteye kavuşacaktır.

Analitik motor katmanı, makine öğrenmesi, ağ analizi, senaryo modelleme ve erken uyarı algoritmalarını içeren bir yapay zekâ altyapısından oluşmalıdır. Bu katman, ABD’de OFR ve Federal Reserve System (FED)’in kullandığı sistemik risk modelleri, Çin’in PBoC laboratuvarları ve İngiltere’nin JMLIT veri platformları gibi uluslararası örneklerin uyarlanmış bir versiyonu olarak tasarlanmalıdır (JMLIT, 2025; OFR, 2021; PBoC, 2022). Böyle bir altyapı sayesinde FİT, ani sermaye çıkışlarını, kur saldırılarını, offshore fon manipülasyonlarını, banka bilanço risklerini, sektör bazlı temerrüt zincirlerini, kripto-odaklı sermaye kaçışlarını ve medya-tabanlı manipülasyonları gerçekleşmeden önce tahmin edebilir. Bu yetenekler Türkiye’nin ekonomik güvenliğini dönüştürecek ölçüde kritik bir adımdır.

FİT'in üçüncü katmanı olan stratejik değerlendirme birimi, ekonomik karar vericilere politika önerileri üreten, uzun vadeli projeksiyonlar hazırlayan ve Türkiye'nin ekonomik güvenlik doktrinini şekillendiren bir "üst akıl" görevi görmelidir. Bu birim, enerji fiyat oynaklığının Credit Default Swap (CDS) üzerindeki etkilerinden uluslararası fon davranışlarındaki trend değişimlerine, bölgesel krizlerin finansal yansımalarından küresel likidite döngülerine kadar geniş bir alanda stratejik analizler üretmelidir (BIS, 2025; IMF., 2009; PBoC, 2022). Ayrıca FİT, Hazine, Merkez Bankası ve ilgili düzenleyici kurumlarla koordineli çalışarak Türkiye'nin ekonomik savunma reflekslerini hızlandıran kurumsal bir komuta merkezi olarak konumlanmalıdır.

Bu teşkilatın başarısı, teknik kapasitenin ötesinde çok disiplinli bir insan kaynağına bağlıdır. Finans mühendisleri, veri bilimciler, istatistikçiler, uluslararası finans hukukçuları, siber güvenlik uzmanları, blockchain analistleri, ekonomi-politika araştırmacıları ve jeopolitik uzmanları ortak bir çatı altında çalışmalıdır (WB, 2024). Böyle bir uzman havuzu Türkiye'de bugüne kadar hiçbir kurumda tam olarak bir araya gelmemiştir; bu nedenle FİT, insan kaynağı bakımından da yenilikçi bir kurumsal tasarım gerektirir.

Sonuç olarak FİT modeli Türkiye'nin finansal verilerini dağınık, gecikmeli ve yanıt odaklı bir sistemden çıkararak, gerçek zamanlı analiz ve stratejik öngörü üreten bir devlet kapasitesine dönüştürecektir. Bu model, Türkiye'nin ekonomik egemenliğini veri egemenliğiyle bütünleştiren, uluslararası rekabet gücünü artıran ve finansal saldırılara karşı dayanıklılığını kurumsal düzeyde güçlendiren kritik bir dönüşüm olacaktır.

#### **5.FİNANSAL İSTİHBARATIN EKONOMİK GÜÇ, DEVLET KAPASİTESİ VE ULUSAL GÜVENLİK ÜZERİNDEKİ ÇOK BOYUTLU ETKİLERİ**

Finansal istihbaratın modern devlet kapasitesi içerisindeki rolü, yalnızca ekonomik göstergeleri izleyen teknik bir mekanizma olmaktan çıkmış; ekonomik güç üretme, ulusal güvenlik stratejilerini şekillendirme ve küresel rekabet koşullarında devletin konumunu belirleyen stratejik bir yapı taşına dönüşmüştür (Farrell & Newman, 2019; Helleiner, 2023). Küresel finans piyasalarında günlük işlem hacminin 6,6 trilyon dolar seviyesine ulaşması, sermaye akımlarının artık devlet politikalarından bağımsız bir alan değil, doğrudan jeopolitik hareketlerin parçası hâline geldiğini göstermektedir (BIS, 2025). Orta ölçekli ve dış finansmana bağımlı ekonomiler açısından bu durum, finansal istihbaratın yalnızca ekonomik performansla değil, devletin egemenlik kapasitesiyle de yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (IMF, 2024). Türkiye bağlamında ise finansal istihbarat eksikliği, ani kur şokları, sermaye çıkışları ve finansal manipülasyonlara karşı müdahale gecikmesi şeklinde kendini göstermekte; bu durum ekonomik istikrarı doğrudan zayıflatan bir güvenlik açığına dönüşmektedir

(BIS, 2025; HMB, 2009).

Finansal istihbaratın ekonomik güç üzerindeki en belirgin etkisi, sermaye akımlarının davranışlarını önceden tahmin edebilme kapasitesinden kaynaklanır. Uluslararası fonların portföy dağılımları, swap piyasalarındaki pozisyonlanmaları, tahvil ve hisse piyasalarındaki yön değişimleri, yüksek frekanslı işlemler ve algoritmik ticaret modelleri, makroekonomik göstergeler üzerinde ani ve bazen yıkıcı etkilere sahiptir (ESMA, 2023; OFR, 2021). Örneğin, 2018 yılında Londra Türk Lirası (TL) swap piyasasında belirli fonların koordineli işlem yapmasıyla TL'nin aşırı sıkışması, Türkiye'nin dış finansmana bağımlılığının spekülasyon hareketleri karşısında ne kadar kırılgan olduğunu göstermiştir (BIS, 2025). Finansal istihbarat kapasitesi güçlü olan ülkelerde bu tür hareketler anlık algoritmik taramalarla tespit edilirken, Türkiye'de bu davranış ancak günler sonra fark edilmiştir; bu gecikme finansal istikrarın bozulmasına neden olmuştur (TCMB, 2023).

Finansal istihbaratın ikinci etkisi, ulusal para biriminin korunması ve kur hareketlerine karşı savunma kapasitesinin güçlendirilmesidir. Döviz kuru yalnızca ekonomik bir gösterge değil; dış borçlanma maliyeti, enflasyon beklentileri, reel sektörün döviz pozisyonları ve küresel yatırımcıların risk algısı üzerinde belirleyici bir etkidir (Eichengreen, 2019; Reinhart & Rogoff, 2009). Bu nedenle kur davranışının istihbarat temelli analizlerle desteklenmesi, Türkiye gibi dış finansman gereksinimi yüksek ekonomilerde stratejik bir zorunluluktur. FİT modeli çerçevesinde kurulacak bir analiz altyapısı, döviz piyasasında gerçekleşmeden önce baskı oluşturabilecek hareketleri tespit edebilir; offshore piyasalardaki likidite kısıtlamalarını, bankalar arası swap kanallarını ve büyük fonların pozisyonlanma değişimlerini erken aşamada görerek politika yapıcıya zaman kazandırabilir (IMF, 2024; OFAC, 2023).

Finansal istihbaratın üçüncü stratejik etkisi, bankacılık sistemi üzerindeki sistemik risklerin tespitidir. Çin, AB ve ABD modelleri incelendiğinde, büyük bankaların bilanço yapılarının ağ analizi ile izlendiği ve olası zincirleme temerrüt risklerinin haftalık bazda simüle edildiği görülmektedir (ECB, 2024; PBoC, 2022). Türkiye'de ise bankacılık sisteminin "kim kime borçlu?", "hangi varlıklarda aşırı yoğunlaşma var?", "sektörel kredi zincirlerinde kırılma nerede başlıyor?" gibi sorulara yanıt verecek merkezi bir istihbarat motoru bulunmamaktadır (BDDK, 2023). Bu eksiklik, 2001 Krizi'nde kamu bankalarının açık pozisyonlarının günler içinde sistemik bir çöküşe dönüşmesinde ve 2020 pandemi dönemindeki ani kredi daralmasında açıkça görülmüştür (HMB, 2009; WB, 2013).

Finansal istihbaratın dördüncü etkisi, ulusal güvenlik stratejileri üzerindedir. ABD'nin OFAC sistemi, yaptırımların finansal etkilerini modelleyerek dış politika araçlarının ekonomik boyutunu güçlendirmekte; Çin'in sermaye kontrol mekanizması, finansal saldırılara karşı askeri-siber istihbarat ağlarıyla koordineli çalışmaktadır (Alessi & Savona, 2021; OFAC,



2023). Avrupa Birliği ise AMLA üzerinden 27 ülkenin finansal risklerini merkezileştirerek ekonomik güvenliği bölgesel düzeyde ele almaktadır (European Commission, 2024). Türkiye'nin bu modellerle karşılaştırıldığında, veri birleştirme kapasitesinin zayıf, erken uyarı mekanizmasının yetersiz ve stratejik projeksiyon üretme gücünün sınırlı olduğu görülmektedir (MASAK, 2025; SPK, 2023).

Finansal istihbaratın beşinci etkisi, doğrudan yatırımcı güveni üzerindedir. Kurumsal kapasitenin güçlü olduğu ülkeler, uluslararası fonlar tarafından daha öngörülebilir kabul edilir; bu durum ülkenin risk primlerini düşürür ve uzun vadeli yatırımları artırır (BIS, 2025). Türkiye'de ise veri dağınıklığı, ani politika değişimleri ve erken uyarı kapasitesinin zayıflığı nedeniyle yatırımcı güveni sık sık dalgalanmaktadır (OECD, 2010). FİT benzeri bir yapının kurulması, yatırımcıların ülkeye ilişkin bilgi maliyetini düşürerek doğrudan yabancı yatırımların niteliğini artıracaktır.

Sonuç olarak finansal istihbarat, ekonomik güç üretimi, ulusal güvenlik, devlet kapasitesi ve stratejik öngörü arasındaki bağlantıyı kuran temel mekanizmadır. Türkiye'nin bu kapasiteye sahip olmayışı, ekonomik kırılganlıkların güvenlik açığına dönüşmesine neden olmakta; bu nedenle FİT modeli sadece bir reform değil, ulusal bir gerekliliktir.

#### **6. FİT SON 50 YILDIR VAR OLSAYDI: TÜRKİYE'NİN ÖNLEYEBİLECEĞİ KRİZLER VE KAÇIRMAYACAĞI STRATEJİK FIRSATLAR**

Türkiye'nin ekonomik tarihinde son yarım yüzyılda yaşanan büyük krizlerin önemli bir bölümü, finansal akımların bütüncül olarak izlenememesi, erken uyarı mekanizmalarının çalışmaması ve kurumlar arası bilgi aktarımının yokluğundan kaynaklanan yapısal zaaflar nedeniyle derinleşmiştir (BIS, 2025; HMB, 2009; IMF 2009). Eğer Türkiye FİT benzeri bir finansal istihbarat teşkilatına 1970'lerden bu yana sahip olsaydı, birçok kriz ya çok daha hafif atlatılabilir ya da tamamen önlenebilirdi. Aynı şekilde bazı stratejik fırsatlar da zamanında değerlendirilemediği için kaçırılmıştır.

Örneğin 1994 Krizi, döviz rezervlerinin hızla erimesi, sıcak para çıkışlarının birkaç gün içinde hızlanması ve faizlerde dramatik artışın yaşanmasıyla ortaya çıkmıştır. O dönemde Türkiye'de sermaye hareketlerini yüksek frekansta izleyebilecek bir erken uyarı mekanizması bulunmadığından, döviz talebindeki dalgalanma ancak piyasalara yansdıktan sonra fark edilmiştir (HMB, 2009). Oysa Latin Amerika deneyimleri ve Bank for International Settlements (BIS)'in 1990'lara ait veri setleri, küresel fon davranışlarının belirli döngüler halinde hareket ettiğini ve erken işaretlerinin yüksek frekanslı ticaret verilerinde görülebildiğini ortaya koymaktadır (BIS, 2025). FİT benzeri bir yapı, bu hareketleri birkaç hafta önceden tespit ederek 1994 krizi öncesi rezerv yönetimini ve döviz piyasası müdahalelerini daha proaktif hâle getirebilirdi.

2001 Krizi ise hem bankacılık sistemindeki yapısal zaaflar hem de kamu bankalarının açık pozisyonlarının

aşırı büyümesi nedeniyle derinleşmiştir. Bankacılık sistemi içinde "kim kime borçlu" sorusunu yanıtlayacak bir finansal ağ analizi mekanizması olmadığı için sistemik risk günler içinde zincirleme bir çöküşe dönüşmüştür (HMB, 2009; Reinhart & Rogoff, 2009). FİT benzeri bir mekanizma, kamu bankalarının bilanço risklerini çok daha önce tespit ederek temerrüt zincirini sınırlayabilir ve 2001 krizinin maliyetini önemli ölçüde azaltabilirdi.

2018 Krizi, Londra swap piyasasında TL'nin aşırı sıkıştırılması ve uluslararası fonların koordineli hareketi sonucunda tırmanmış; Türkiye'nin finansal istihbarat kapasitesinin yetersizliği nedeniyle bu manipülasyon geç fark edilmiş ve kur müdahaleleri gecikmiştir (BIS, 2025). ABD ve İngiltere'de kullanılan algoritmik izleme araçları Türkiye'de olsaydı, büyük fonların swap pozisyonları erken tespit edilebilir ve piyasa sıkışması öncesinde önleyici adımlar atılabilirdi.

2021-2023 dönemindeki fiyatlama davranışları ve kur geçişkenliği şokları ise veri dağınıklığı nedeniyle doğru analiz edilememiştir. FİT benzeri bir merkez, perakende fiyatlama davranışlarını, döviz likidite baskısını, kripto varlık transferlerini ve piyasadaki yüksek frekanslı işlemleri tek ekranda birleştirerek tam zamanlı analiz üretebilirdi (Chainalysis, 2023; MASAK, 2025). Böyle bir kapasite enflasyonla mücadelede de önemli bir avantaj sağlayabilirdi.

Kaçırılan fırsatlar açısından bakıldığında, 2008 Küresel Krizi sonrası gelişmekte olan piyasalara yönelen dev sermaye dalgası Türkiye tarafından yeterince değerlendirilememiştir. International Monetary Fund (IMF) verilerine göre 2009-2012 arasında gelişen ülkelere 1,1 trilyon doların üzerinde portföy girişi olmuştur (IMF, 2024). FİT benzeri bir analiz yapısı, bu fonların niteliğini, vade yapısını ve sektör tercihlerindeki değişimleri gerçek zamanlı izleyerek Türkiye'nin bu sermayeyi kalıcı yatırımlara yönlendirmesini sağlayabilirdi. Böylece teknoloji yatırımları, sanayi dönüşümü ve enerji verimliliği projeleri çok daha erken ivme kazanabilirdi (WB, 2013). Sonuç olarak FİT'in Türkiye'de erken dönemde kurulmamış olması, hem krizlerin şiddetini artırmış hem de kalkınma fırsatlarının kaybedilmesine neden olmuştur. Finansal istihbaratın yokluğu sadece ekonomik kayıp değil, aynı zamanda stratejik bir kapasite açığıdır.

#### **7. FİNANSAL İSTİHBARATIN TEKNOLOJİK ALTYAPISI: YAPAY ZEKÂ, ALGORİTMİK İZLEME, BÜYÜK VERİ VE SİBER GÜVENLİK BOYUTLARININ ENTEGRE DEVLET KAPASİTESİ İÇİNDEKİ ROLÜ**

Finansal istihbaratın 21. yüzyıldaki en kritik bileşeni, teknolojik kapasitenin devlet mekanizmasıyla bütünleşmiş hâlidir; çünkü küresel finans piyasaları artık yalnızca ekonomi politikası tarafından değil, aynı zamanda yüksek frekanslı algoritmik işlemler, yapay zekâ ile optimize edilen portföy stratejileri, blockchain tabanlı finansal transferler ve siber saldırı odaklı hibrit tehditler tarafından şekillendirilmektedir (BIS, 2025);

ESMA, 2023; OFR, 2021). Bu nedenle modern devletlerde finansal istihbarat, teknik altyapıdan bağımsız düşünülemeyecek bir yapıya dönüşmüş; veri işleme gücü, analitik kapasite ve siber güvenlik yetenekleri ulusal ekonomik egemenliğin asli unsuru haline gelmiştir (Farrell & Newman, 2019; Helleiner, 2023). Türkiye açısından bakıldığında teknolojik altyapının eksikliği, finansal şoklar karşısında “gecikmeli algılama” ve “reaktif müdahale” biçiminde karşılık bulmakta; bu durum ekonomik istikrarı zayıflatan yapısal bir kırılganlık yaratmaktadır (BDDK, 2023; MASAK, 2025). Finansal istihbaratın teknolojik temelini ilk bileşeni büyük veri (big data) yönetimidir. Günümüzde finansal işlemler yalnızca bankacılık kayıtlarından ibaret değildir; milyonlarca kredi kartı işlemi, Point of Sale (POS) hareketleri, Elektronik Fon Transferi (EFT) – Fonların Anlık ve Sürekli Transferi (FAST) transferleri, kripto varlık hareketleri, menkul kıymet takas dökümleri, türev pozisyon değişimleri, sosyal medya sinyalleri ve uluslararası fonların yüksek frekansta yenilenen pozisyonları devasa bir veri kitlesi üretmektedir (Chainalysis, 2023; ESMA, 2023). ABD’nin OFR sistemi, bu verileri saniyelik çözünürlükte birleştirebilen dağıtık veri mimarileri kullanırken; Çin’in PBoC altyapısı, trilyonlarca işlem satırını gerçek zamanlı risk modellerine entegre eden merkezi makine öğrenmesi kümeleri işletmektedir (OFR, 2021; PBoC, 2022). Türkiye’de ise farklı kurumlar tarafından tutulan veriler hem birbirinden kopuktur hem de gerçek zamanlı analiz altyapısına bağlı değildir; örneğin BKM günlük işlem hareketlerini, TCMB döviz pozisyonlarını, SPK ise piyasa derinlik verilerini kendi içinde işlerken, bu veriler ortak bir istihbarat motorunda bütünleşmemektedir (BDDK, 2023; SPK, 2023). Bu kopukluk, veri miktarının artmasıyla doğru orantılı şekilde analiz kaybına yol açmaktadır. Teknolojik altyapının ikinci bileşeni makine öğrenmesi ve ileri analitik modellerdir. Modern finansal sistemlerde risk, artık yalnızca bilanço göstergelerinden değil; çoklu etkileşimlerden, ağ bağlantılarından ve davranışsal sinyallerden kaynaklanmaktadır (BIS, 2025; Hale & Obstfeld, 2016)). Bu nedenle finansal istihbaratın risk tahmin modelleri artık doğrusal değil, yüksek boyutlu veri setleri üzerinden eğitilen yapay zekâ sistemleriyle üretilmektedir. Çin’in sermaye çıkışlarını tahmin eden “Capital Flow Prediction Engine”, İngiltere’nin NECC algoritmik sahtekârlık izleme sistemi ve ABD’nin OFR stres test motorları, makine öğrenmesi modellerinin finansal istihbaratın merkezine konumlandığını göstermektedir (Alessi & Savona, 2021; NECC, 2025; OFR, 2021). Türkiye’de ise risk analizi hâlen ağırlıklı olarak ekonomi birimlerinin manuel yorumlarına dayanmakta; kur baskıları, fon çıkışları, swap pozisyonlanmaları ve yüksek frekanslı çeşitli hareketler makine öğrenmesi tarafından modellenmemektedir (MASAK, 2025; TCMB, 2023). FİT modelinde yer alacak analitik motor, hem piyasa manipülasyonlarını hem de sistemik kırılganlıkları

tahmin eden hibrit bir yapay zekâ kapasitesine sahip olmalıdır.

Üçüncü bileşen algoritmik izleme sistemleridir. Küresel fonların işlem davranışları bugün insan hızında değil, algoritma hızında gerçekleşmektedir. Yüksek frekanslı işlemler (HFT), saniyenin binde biri ölçeğinde emir gönderme kapasitesine sahiptir ve bu işlemler piyasa derinliğini, likidite görüntüsünü ve kur davranışını eşzamanlı olarak etkiler (BIS, 2025; ESMA, 2023). Bu nedenle finansal istihbarat birimlerinin yalnızca bilanço verilerini değil, order book davranışlarını, hacim yoğunlaşmalarını, algoritmik eşleşme hızlarını ve likidite boşluklarını da izleyebilmesi gerekir. ABD’de SEC Market Information Data Analytics System (MIDAS), İngiltere’de FCA algoritmik izleme altyapısı ve AB’nin ESMA koordinasyonlu gözetim protokolleri bu ihtiyacın somut örnekleridir. Türkiye’nin mevcut yapısında Borsa İstanbul (BIST) Aracı Verdileri, SPK kayıtları ve Takasbank derinlik verileri ayrı silolarda tutulmakta; bunların tek bir algoritmik risk paneliyle analiz edilmesi mümkün olmamaktadır (SPK, 2023). FİT’in kurulması, algoritmik manipülasyonun hem erken tespiti hem önlenmesi açısından temel bir gerekliliktir.

Dördüncü bileşen blockchain analitiği ve kripto varlık izleme kapasitesidir. Türkiye, yıllık kripto işlem hacmi açısından dünyada ilk sıralardadır; ancak kripto hareketlerinin yalnızca kara para aklama yönü MASAK tarafından izlenebilmektedir (Chainalysis, 2023; MASAK, 2025). Oysa Türkiye’deki kripto hareketlerinin makro-f finansal etkileri, sermaye kaçışı niteliği taşıyan transferler, offshore cüzdanlara yönelen akımlar ve stablecoin talebindeki ani artışlar, kur baskılarıyla doğrudan ilişkilidir. Çin, ABD ve AB’de blockchain analitiği finansal istikrar birimlerinin asli işi hâline gelmişken; Türkiye’de blockchain verileri gerçek zamanlı risk modellerine bağlanmamıştır. FİT modeli, hem merkeziyetsiz finans hareketlerini hem de borsa dışı büyük transferleri izleyebilen bir blockchain analitik merkezine sahip olmalıdır.

Beşinci bileşen siber güvenlik ve finansal saldırı tespittir. Modern ekonomik savaş, yalnızca piyasa işlemleriyle değil; aynı zamanda siber saldırılar, finansal veri manipülasyonu, ödeme sistemlerine yönelik siber tehditler ve Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT) altyapısına yönelik saldırılarla yürütülmektedir. ABD’nin Certified Information Systems Auditor (CISA)–Treasury koordinasyonu, İsrail’in HOMA platformu ve AB’nin Digital Operational Resilience Act (DORA) düzenlemesi, siber güvenlik ile finansal istihbaratın artık tek bir mimari içinde ele alınması gerektiğini göstermektedir (European Commission, 2024). Türkiye’de ise finansal siber güvenlik büyük ölçüde bankaların kendi çabalarına bırakılmış durumdadır; ulusal bir “finansal siber tehdit istihbaratı” merkezi bulunmamaktadır. Bu eksiklik, hem bankacılık sistemini hem ödeme altyapılarını hem de devletin makroekonomik gözlem mekanizmalarını kırılgan hâle getirmektedir.



Altıncı bileşen, gerçek zamanlı uyarı sistemleridir. Finansal istihbarat, sadece veri toplamak değil, karar vericiyi zamanında uyarmakla da ilgilidir. Çin'in PBoC sistemi saniyelik bazda 600'den fazla göstergeyi izlerken; ABD OFR gerçek zamanlı risk panelleriyle, İngiltere NECC ise anlık tehdit bildirimleriyle çalışmaktadır (NCA, 2024; OFR, 2021; PBoC, 2022). Türkiye'de uyarı mekanizmaları büyük ölçüde "gecikmeli raporlama" mantığıyla çalışmaktadır; FİT modeli bu durumu "anlık sinyal tabanlı yönetim" düzeyine taşınmalıdır.

Son olarak tüm bu teknolojik bileşenlerin üzerinde yükseldiği unsur kurumsal entegrasyondur. En gelişmiş veri motoru bile kurumlar arasında bağ yoksa işlevsiz hâle gelir. Türkiye'de MASAK, TCMB, BDDK, SPK, GİB, BKM, Takasbank ve MKK ayrı veri adacıkları olarak işlemektedir (BDDK, 2023). FİT, bu adacıkları tek sistemde bütünleştirecek ve Türkiye'ye tarihinde ilk kez kapsamlı bir finansal istihbarat kapasitesi kazandıracaktır.

#### **8. TÜRKİYE İÇİN FİNANSAL İSTİHBARAT TEŞKİLATI'NIN KURULMASINA YÖNELİK YOL HARİTASI: HUKUKİ, KURUMSAL VE SİYASİ EKONOMİ BOYUTLARININ ENTEGRE BİR ANALİZİ**

Türkiye'nin ekonomik kırılganlıklarını azaltmak, finansal manipülasyonlara karşı kurumsal dayanıklılığını artırmak ve küresel sermaye hareketlerini öngörebilen bir devlet kapasitesi inşa etmek için önerilen FİT, yalnızca teknik bir reform değil, aynı zamanda ulusal güvenliği ve ekonomik egemenliği doğrudan etkileyen kapsamlı bir kurumsal dönüşümü temsil etmektedir. Böyle bir teşkilatın kurulabilmesi, hukuki düzenlemelerden veri mimarisine, yetki paylaşımından siyasi ekonomi dinamiklerine, uluslararası uyumdan insan kaynağı stratejisine kadar çok boyutlu bir yapıyı gerektirir (Farrell & Newman, 2019; Helleiner, 2023). Bu nedenle Türkiye için bir yol haritası, kendi tarihsel deneyimlerini dikkate alırken aynı zamanda ABD FinCEN, İngiltere NCA-JMLIT, Avrupa Birliği'nin AMLA modeli ve Çin'in PBoC tabanlı istihbarat altyapılarından uyarlanabilir unsurları değerlendirmelidir (European Commission, 2024; FinCEN, 2024; National Crime Agency, 2024; People's Bank of China, 2022).

Türkiye'de FİT'in kurulması için ilk adım, finansal verinin devlet kurumları arasında gerçek zamanlı paylaşımına izin veren, veri gizliliği ile ulusal güvenlik dengesini kuran ve FİT'in yetki alanını açık biçimde tanımlayan bir hukuki çerçevedir. Mevcut mevzuatın parçalı yapısı, MASAK'ın 5549 sayılı kanunla yalnızca kara para aklama alanında yetkilendirilmesi, BDDK ve SPK'nın düzenleme odaklı faaliyetleri nedeniyle veri birleştirme fonksiyonunun herhangi bir kurum tarafından üstlenilememesi, FİT'in mutlaka özel bir kanunla kurulmasını zorunlu kılmaktadır (MASAK, 2025; SPK, 2023). ABD'de Bank Secrecy Act (BSA)'in FinCEN'e sağladığı yetki, İngiltere'de Crime and Courts Act'in JMLIT veri paylaşımını hukuki güvence altına alması, AB'de AMLA'nın 27 ülkenin verisini tek çatı altında

toplama yetkisi ve Çin'de PBoC'ye veri merkezileştirme hakkı tanıyan Finansal İstikrar Yasası, Türkiye'nin kendi yasal modeline rehberlik edecek örneklerdir (European Commission, 2024; FinCEN, 2024; NCA, 2024; PBoC, 2022). Türkiye'de FİT yasasının, finansal veri akışını kamu kurumları arasında bağlayacak, blockchain analitiği, yapay zekâ temelli karar motorları ve siber tehdit izleme gibi modern alanları da kapsayacak biçimde geniş yetkiler tanınması gerekecektir.

Hukuki çerçevenin ardından gelen ikinci kritik unsur, kurulacak teşkilatın kurumsal mimarisidir. FİT'in üç temel bileşene sahip olması gerekir: veri füzyon merkezi, analitik motor ve stratejik politika birimi. Veri füzyon merkezi, MASAK, BDDK, SPK, TCMB, TÜİK, GİB, Gümrük İdaresi, BKM, Takasbank ve MKK gibi kurumların ürettiği çok çeşitli veri akışlarını gerçek zamanlı olarak toplayacak ve bütünleşik bir platformda birleştirecektir (BDDK, 2023; TCMB, 2023). ABD OFR'deki "holistic data architecture" anlayışı, AB AMLA'nın pan-Avrupa veri havuzu ve Çin PBoC'nin merkezi istihbarat havuzu bu merkezin teknik yapısına ışık tutmaktadır (European Commission, 2024; OFR, 2021; PBoC, 2022). Bu bütünleşik veri tabanı olmadan hiçbir yapay zekâ modeli doğru çalışmayacaktır; dolayısıyla veri füzyonu FİT'in omurgasıdır.

Veri füzyonunun üzerinde yükselen analitik motor, makine öğrenmesi, ağ analizi, algoritmik izleme, blockchain analitiği, finansal stres testleri ve davranışsal risk modellemesini içeren çok boyutlu bir sistemdir. Bu analitik kapasite, sermaye çıkışlarını, kur baskılarını, offshore fon manipülasyonlarını, türev pozisyonlarında ani yoğunlaşmaları, sistemik risk birikimlerini ve kripto varlık kaynaklı sermaye kaçışlarını öngörebilecek modeller üretecektir (BIS, 2025; ESMA, 2023). Örneğin ABD'nin MIDAS sistemi algoritmik işlem davranışlarını takip ederken, İngiltere FCA'nın HFT izleme mekanizmaları yüksek frekanslı manipülasyonları tespit eder; Çin'in PBoC laboratuvarları ise sermaye hareketlerini tahmin eden yapay zekâ modelleriyle dikkat çeker (Alessi & Savona, 2021). Türkiye'nin böyle bir kapasiteye sahip olması, kur şoklarının ve piyasadaki manipülasyon girişimlerinin gerçekleşmeden önce tespit edilebilmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Kurumsal yapının üçüncü unsuru olan stratejik politika birimi ise tüm analizleri Türkiye'nin ekonomi yönetimine aktararak politika üretim süreçlerine zamansal avantaj sağlayacaktır. Bu birim, küresel likidite döngülerinden uluslararası fon davranışına, bölgesel krizlerin finansal etkilerinden enerji fiyatlarının CDS üzerindeki rolüne kadar geniş bir yelpazede stratejik öngörüler üretmelidir. Bu kapasite, Türkiye'nin ekonomi politikasında bugüne kadar eksik olan "stratejik finansal istihbarat" yaklaşımını kurumsallaştıracaktır.

FİT'in kurulması yalnızca teknik değil, aynı zamanda siyasi ekonomi açısından da çok katmanlı bir süreci gerektirir. Kurumlar arası veri paylaşımı, mevcut yetki dengelerini değiştirir; bu nedenle FİT, BDDK, SPK, TCMB ve MASAK gibi kurumların veri kontrolü

üzerindeki geleneksel hakimiyetini yeniden tanımlayacaktır (North, 1990; Robinson & Acemoglu, 2012).

Uluslararası deneyimler güçlü finansal istihbarat kurumlarının ancak siyasi iradenin açık desteği ve kurumsal koordinasyonun hukuki güvence altına alınmasıyla sürdürülebilir olduğunu göstermektedir (European Commission, 2024; FSOC, 2022).

Bu bağlamda FİT'in federatif bir modelle, yani kurumların yetkilerini zayıflatmadan ama verilerini ortak bir ekosistem içinde bütünleştirerek işlemesi daha rasyonel olacaktır.

Böyle bir yapılanma, ABD FSOC yapısına ve İngiltere JMLIT veri paylaşım platformuna benzer biçimde hem kurumsal uyumu koruyacak hem de koordinasyon maliyetlerini azaltacaktır.

Bu dönüşümün başarısında insan kaynağı merkezi bir rol oynar.

Finansal istihbarat, ekonomi veya bilgi işlem uzmanlığının tek başına yeterli olmadığı bir alandır; finans mühendislerinden blockchain analistlerine, veri bilimcilerinden siber güvenlik uzmanlarına, davranışsal finans araştırmacılarından uluslararası finans hukukçularına kadar geniş bir disipliner çeşitliliğe ihtiyaç vardır.

Türkiye'de bu tür bir birleşik yetenek havuzu hiçbir kurumda tam olarak bulunmadığından, FİT bu açıdan yeni bir kurumsal kültür yaratacaktır.

Üniversitelerle ortak laboratuvarlar, kamu-özel sektör araştırma merkezleri ve uluslararası sertifika programları FİT'in insan kaynağını destekleyecek yapılar olmalıdır.

FİT'in uygulanabilirliği, aşamalı bir geçiş modeline dayandığında çok daha başarılı olacaktır.

Uluslararası örnekler, veri merkezileştirme ve yapay zekâ tabanlı risk tahmini gibi sistemlerin bir anda değil, üç ila yedi yıllık bir zaman diliminde olgunlaştığını göstermektedir (European Commission, 2024; OFR, 2021).

Türkiye'nin de önce hukuki altyapıyı oluşturması, ardından veri füzyonunu devreye alması, daha sonra analitik motoru kurması ve en sonunda uluslararası işbirliği mekanizmalarına entegre olması gerekmektedir.

Bu aşamalı model, hem kurumsal dirençleri azaltacak hem de teknik kapasitenin kontrollü biçimde büyümesini sağlayacaktır.

Tüm bu boyutlar bir araya geldiğinde FİT'in Türkiye için sağlayacağı dönüşüm, ekonomik krizlerin etkisini azaltmanın ötesinde, ulusal güvenliği güçlendiren, veri egemenliğini artıran ve Türkiye'yi küresel finansal sistemde daha öngörülebilir bir aktör hâline getiren yapısal bir reforma tekabül etmektedir.

Bu nedenle FİT, yalnızca teknik bir kurum değil, Türkiye'nin ekonomik egemenliğinin ve stratejik öngörü kapasitesinin kurumsal temeli olacaktır.

## KAYNAKÇA

- Alessi, L., & Savona, R. (2021). Machine learning for financial stability. *Data Science for Economics and Finance: Methodologies and Applications*, 65-87. [https://doi.org/10.1007/978-3-030-66891-4\\_4/FIGURES/2](https://doi.org/10.1007/978-3-030-66891-4_4/FIGURES/2)
- Aliber, R. Z., & Kindleberger, C. P. (2017). *Manias, panics, and crashes: A history of financial crises*, seventh edition. *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises*, Seventh Edition, 1-426. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-52574-1/COVER>
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2023). *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Yıllık Faaliyet Raporu*. [www.bddk.org.tr](http://www.bddk.org.tr)
- Bank for International Settlements. (2025). *Annual Report 2024/25*. <https://www.bis.org/about/areport/areport2025.htm>
- Chainalysis. (2023). *The 2023 Geography of Cryptocurrency Report*.
- Eichengreen, B. J. (2019). *Globalizing capital: a history of the international monetary system*.
- European Securities and Markets Authority. (2023). *EU Securities Markets 2023*. <https://www.esma.europa.eu/document/eu-securities-markets-2023>
- European Central Bank. (2024). *Financial Stability Review*.
- European Commission. (2024). *Anti-Money Laundering Authority (AMLA)*. European Commission. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/authority-for-anti-money-laundering-and-counter-terrorist-financing-of-terrorism.html>
- Farrell, H., & Newman, A. L. (2019). *Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion*. *International Security*, 44(1), 42-79. [https://doi.org/10.1162/ISEC\\_A\\_00351](https://doi.org/10.1162/ISEC_A_00351)
- Financial Action Task Force. (2022). *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures*. [www.fatf-gafi.org](http://www.fatf-gafi.org)
- Financial Crimes Enforcement Network. (2024). *FinCEN Year in Review for Fiscal Year 2024*.
- Financial Stability Oversight Council. (2022). *Annual Report 2022*. <https://home.treasury.gov/system/files/261/FSOC2022AnnualReport.pdf>
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2022). *2022 Yılı Performans Programı*.
- Hale, G., & Obstfeld, M. (2016). *The Euro and the Geography of International Debt Flows*. *Journal of the European Economic Association*, 14(1), 115-144. <https://doi.org/10.1111/JEEA.12160>
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2009). *İç Borçlanma İstatistikleri (2001-2009)*. <https://www.hmb.gov.tr/borç-yonetimi/ic-borc-verileri/ic-borclanma-istatistikleri>
- Helleiner, E. (2023). *The Contested World Economy: The Deep and Global Roots of International Political Economy*. *The Contested World Economy*. <https://doi.org/10.1017/9781009337489>

International Monetary Fund. (2001). Turkey: Sixth and Seventh Review Under the Stand-By Arrangement; Staff Supplement; and Press Release on the Executive Board Discussion. IMF Staff Country Reports, 2001(089). <https://doi.org/10.5089/9781451838022.002.A001>

International Monetary Fund. (2009). Global Financial Stability Report, April 2009. Global Financial Stability Report, April 2009. <https://doi.org/10.5089/9781616352080.082>

International Monetary Fund. (2024). Resilience and Sustainability Trust. <https://www.imf.org/en/Topics/Resilience-and-Sustainability-Trust>

International Monetary Fund. (2024). Seychelles. Technical Assistance Reports, 2024(082), 1. <https://doi.org/10.5089/9798400288562.019>

Joint Money Laundering Intelligence Taskforce. (2025). Joint Money Laundering Intelligence Taskforce (JMLIT) definition. <https://www.northrow.com/aml-glossary-jmlit>

Kirshner, Jonathan. (1997). Currency and coercion: the political economy of international monetary power. 289.

Levi, M., & Reuter, P. (2006). Money Laundering. <https://doi.org/10.1086/501508>, 34, 289-375. <https://doi.org/10.1086/501508>

Mali Suçları Araştırma Kurulu. (2025). Finansal Kuruluşlara Yönelik Terörizmin Finansmanı ve Mücadele Rehberi. [https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2025/09/2025-TF-FI-Rehberi\\_TR-69fbf7781c8ce98e.pdf](https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2025/09/2025-TF-FI-Rehberi_TR-69fbf7781c8ce98e.pdf)

National Crime Agency. (2024). National Crime Agency Annual Report and Accounts 2023-2024. <https://www.gov.uk/government/publications/national-crime-agency-annual-report-and-accounts-2023-to-2024>

National Economic Crime Centre. (2025). National Economic Crime Centre. <https://www.nationalcrimeagency.gov.uk/what-we-do/national-economic-crime-centre>

North, D. C. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2010). OECD Economic Surveys: TURKEY. [www.oecd.org/publishing](http://www.oecd.org/publishing)

Office of Foreign Assets Control. (2023). Sanctions Programs and Country Information. <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information>

Office of Financial Research. (2021). 2021 Annual Report to Congress. Office of Financial Research.

People's Bank of China. (2022). Financial Stability Report. <http://www.pbc.gov.cn/en/3688235/3688414/3710021/4601747/index.html>

Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2009). The Aftermath of Financial Crises. American Economic Review, 99(2), 466-472. <https://doi.org/10.1257/AER.99.2.466>

Robinson, J., & Acemoglu, D. (2012). Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. Random House. <https://www.wcfia.harvard.edu/publications/why-nations-fail-origins-power-prosperity-and-poverty>

Sermaye Piyasası Kurulu. (2023). 2023 Faaliyet Raporu. <https://spk.gov.tr/data/61e48f651b41c60d1404d687/2023%20Y%C4%B1l%C4%B1%20SPK%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf>

Strange, S. (1996). The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy. The Retreat of the State. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511559143>

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2023). Finansal İstikrar Raporu. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/yayinlar/raporlar/finansal+istikrar+raporu/2023/sayi+36>

World Bank Group. (2013). Turkey – Country Economic Memorandum: sustaining high growth: selected issues (Vol. 1 of 2): Main report. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documentdetail/426111468109486723>

World Bank Group. (2024, Eylül 19). World Bank Climate Finance Year 2024. World Bank Group. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/737327d214f08db1ac7a1d655a343029-0020012024/original/World-Bank-Climate-Finance-FY24.pdf>

\*Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Doktora, [levantmakale@gmail.com](mailto:levantmakale@gmail.com), ORC ID: 0009000851483133

\*\* Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, [melih.ozcalik@cbu.edu.tr](mailto:melih.ozcalik@cbu.edu.tr), ORC ID: 0000000235594975





# Nil'den Somaliland'a: İsrail Merkezli Jeopolitik Dizaynda Mısır'ı Kuşatma Stratejisi



İsrail'in Somaliland'ı tanıyan ilk ülke olması, ilk etapta çoğunlukla Türkiye-İsrail rekabetinin Afrika Boynuzu'na uzanan yeni cephesi ya da Filistinlileri Somaliland'a sürgün etme politikasının devamı olarak yorumlandı. Türk askeri üssüne ev sahipliği yapan ve Ankara ile yakın iş birliği içindeki Somali'nin toprak bütünlüğünü hedef alması bakımından da bu adım, "Türk-İsrail soğuk savaşında hamle üstünlüğü arayışı" şeklinde okundu. Ancak bu çerçeve, sahada şekillenen daha geniş jeopolitik tasarımı açıklamakta yetersiz kalıyor.

Oysa İsrail'in Somaliland kararı, Türkiye ile sınırlı bir rekabet dinamiğinin veya Filistinlileri sürgüne gönderebileceği yeni bir alan arayışının ötesine geçen, Nil havzası ve Afrika Boynuzu ekseninde kurgulanan daha kapsamlı bir jeopolitik mimarinin parçası olarak görülmelidir. Tel Aviv, Somaliland hamlesiyle sadece Somali'yi fiilen parçalanmaya açık hale getirmiyor, aynı zamanda Yukarı Nil havzasındaki kırılganlıkları derinleştirerek Mısır'ı uzun vadede Afrika kaynaklı sorunlara hapseden bir kuşatma stratejisi inşa ediyor.

Etiyopya'nın Nil üzerindeki Rönesans Barajı krizi, Sudan'ın fiili bölünmesi ve süregelen iç savaş haliyle birlikte düşünüldüğünde, ortaya Mısır'ı Afrika'nın güney ve doğu çevresinde daralan bir istikrarsızlık çemberine sıkıştıran, İsrail merkezli bir jeopolitik dizayn çıkıyor. Bu dizaynın temel hedefi, Mısır'ı Ortadoğu'nun "pivot ülkesi" olmaktan çıkarıp, ağırlığı Afrika içi krizlere gömülü "sorunlu bir Afrika devleti"ne indirgemektir. Diğer bir ifadeyle, İsrail'in Somaliland hamlesi yalnızca Türk-İsrail rekabetinin yeni cephesi ya da Filistin

dosyasının bir uzantısı değil; Mısır'ı Afrika sorunlarına gömüp, İsrail'in Levant ve Mezopotamya'daki planlarının önündeki en kritik bölgesel engellerden birini sistematik biçimde devre dışı bırakma stratejisinin önemli bir bileşenidir.

## **Bölgenin Ağırlık Merkezi olarak Mısır**

Mısır, tarihi, kültürel birikimi, jeopolitik konumu ve demografisiyle antik çağlardan bu yana Ortadoğu'nun güç ve ağırlık merkezi olagelmış bir ülkedir. Firavunlar döneminden itibaren Nil havzasına ve Doğu Akdeniz'e hükmeden Mısır, hem kara hem de deniz gücüne dayalı ordular kurarak çevresindeki bölgelere yön veren askerî seferler yürütmüştür.

İslam sonrası dönemde de Mısır, Eyyubilerden Memlûklere ve modern döneme uzanan süreçte Haçlı seferlerinden Moğol ilerleyişine, Osmanlı sonrası sömürgecilik karşıtı mücadelelere kadar geniş bir yelpazede askeri liderlik üstlenmiş, İslam dünyasının savunusunda merkezî bir rol oynamıştır.

Modern Ortadoğu'da ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, bu tarihsel birikim ve askeri tecrübe Mısır'ın bölgesel rolünü daha da kritik hale getirdi. Toplumsal meşruiyeti kırılgan, demografik kapasitesi sınırlı, jeopolitik avantajları zayıf ve güvenlik için Batı'ya yaslanmak zorunda kalan rejimlerin çevrelediği bir coğrafyada, hem İslam öncesi hem İslami dönemde savaş tecrübesiyle öne çıkan Mısır'ın Ortadoğu güvenlik mimarisinde üstlenmesi beklenen kurucu rol, bölge denkleminin ana eksenlerinden biri olmaya devam ediyor.

1948'te İsrail'in kurulması ve revizyonist bir yayılmacı siyasete yönelmesi, Ortadoğu'da askeri kapasitesi ve savaş tecrübesi yüksek aktörleri bölgesel denkleme vazgeçilmez hale getirdi. Bu atmosferde Mısır, yalnızca Ortadoğu'nun tarihsel ağırlık merkezi olarak değil, aynı zamanda İsrail revizyonizmine karşı en güçlü direnç hattı olarak öne çıktı.

1948, 1956, 1967 ve 1973 savaşlarında Mısır, her seferinde İsrail'le doğrudan cephe savaşına giren başat aktör oldu. Askeri alanda çoğu zaman yenilgiler yaşasa da, Kahire'nin İsrail'in mevcut sınırları ve statükoyu sürekli zorlayan yayılmacı eğilimlerine karşı gösterdiği siyasal ve askeri direnç, Tel Aviv'in bölgeyi tek taraflı biçimde şekillendirme kapasitesini sınırladı. Mısır, Arap başkentleri arasında hem askeri teşkilatlanma düzeyi hem de toplumsal-siyasal mobilizasyon kabiliyetiyle, İsrail revizyonizminin önündeki en önemli set olarak konumlandı. Böylece Mısır, sonuçları bakımından istenen askeri başarıya her seferinde ulaşamamış olsa da, İsrail'in bölgesel düzeni tek taraflı yeniden tanımlama çabalarına karşı Ortadoğu'nun en güçlü ve en istikrarlı direnç noktası olmayı sürdürdü.

Askerî yenilgilerin ürettiği yüksek ekonomik maliyeti sürdürülebilir biçimde telafi edememesi, Mısır açısından yeni ve daha yıpratıcı bir sürecin kapısını araladı. Cephede kaybedilen savaşların ardından ülkenin zaten kırılğan olan ekonomisi ağır bir yük altına girdi. Savaş harcamaları, altyapı yıkımı, savunma bütçesinin şişmesi ve üretken sektörlere kaynak aktarılamaması Mısır'ı giderek daha derin bir iktisadi darboğaza sürükledi. Kahire, tarihsel askeri tecrübesine ve toplumsal mobilizasyon kapasitesine rağmen, bu ekonomik zafiyeti telafi edecek mali ve kurumsal imkânlardan yoksundu.

İşte bu kırılğanlık, Mısır'ı sahada kaybedemediği ölçüde masada sıkıştırmanın zeminini oluşturdu. Ülkenin mali bağımlılığı artırılarak, borç yükü ağırlaştırılarak ve kalkınma ihtiyacı bir baskı aracına dönüştürülerek Mısır, adım adım "zorunlu barış"a itildi. 1979'da imzalanan Camp David Anlaşması, bu sürecin kristalize olan bir sonucu olarak okunmalıdır: Mısır'ın ekonomik zayıflığı, ülkeyi sadece İsrail'le barış imzalamaya zorladı, aynı zamanda dış politikasını büyük ölçüde İsrail'in güvenlik önceliklerine endeksleyen bir çerçevenin içine hapsetti. Böylece Mısır, askeri alanda tarihsel olarak en güçlü direnç noktası olduğu İsrail karşısında, ekonomik kırılğanlıklarının baskısıyla kademeli bir teslimiyet pozisyonuna itildi.

### **İsrail Revizyonizminin Yeni Kuşatma Stratejisi Olarak Mısır'ı Afrika'ya İtmek**

Kuruluşundan itibaren İsrail revizyonizminin önündeki en kritik direnç noktası olan Mısır, 1980'lerden bu yana İsrail'le "zorunlu barış"ı sürdüren bir aktöre dönüşmüş durumda. Yüzeyde bu durum kimi çevrelerce Kahire'nin bilinçli bir siyasi tercihi, "realist bir yön değişikliği" olarak yorumlansa da, gerçekte bu zorunluluk Mısır'ın kronikleşen ekonomik kırılğanlıklarının zorunlu bir sonucu olarak okunmalıdır.

Askeri tarih, kapasite ve toplumsal mobilizasyon gücü



bakımından İsrail revizyonizmine karşı bölgenin en güçlü setini oluşturan Mısır, ekonomik zafiyetleri nedeniyle bu direnci sürdürülebilir kılmakta zorlanıyor. Artan borç yükü, dış yardıma bağımlılık ve derinleşen sosyo-ekonomik krizler, Kahire'yi 1979 sonrasında İsrail'le imzalanan barış çerçevesini adeta "vazgeçilmez" bir güvenlik ve finansal istikrar koşulu gibi kabullenmeye zorluyor.

Bugün ise, 1980'lerde Mısır'ı İsrail güvenliğinin temel garantörlerinden biri haline getiren sürecin yeni bir eşğine geliniyor; Mısır'ı sadece İsrail revizyonizmine direnç üretmez hale getirmekle yetinmeyen bu jeopolitik dizayn, ülkeyi Ortadoğu siyasetinin kurucu ekseninden çıkararak, su krizleri ve sınır boylarındaki jeopolitik kırılğanlıklarla boğuşan "sorunlu bir Afrika ülkesi" konumuna itmeye yöneltiyor.

Mısır'ın tarihini ve jeopolitiğini bilenler için Nil'in, ülkenin gerçek anlamda "hayat damarı" olduğu tartışmasızdır. Tarımdan içme suyuna, enerji üretiminden demografik yerleşim desenine kadar Nil, Mısır toplumunun hem ekonomik güvenliğinin hem de siyasal istikrarının temelini oluşturur.

1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte Mısır'ın stratejik önemi adeta ikinci bir damar kazandı. Nil ülkenin içsel iktisadi canlılığını beslerken, Süveyş Kanalı küresel ticaretin ana arterlerinden biri haline geldi. Akdeniz ile Kızıldeniz'i, dolayısıyla Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan bu hat, Mısır'a benzersiz bir jeopolitik kaldıraç sağladı. Bugün transit gelirleri, enerji ve ticaret rotalarının güvenliği, Mısır ekonomisinin kırılğan dengelerinde Süveyş'in belirleyici rolünü daha görünür kılıyor.



Bu çerçevede Nil ve Süveyş, sadece iki coğrafi unsur değil, ülkenin ekonomik güvenliğinin ve askeri savunma doktrininin vazgeçilmez dayanaklarıdır.

Nil'in su rejimi ve Süveyş'in güvenliği, Mısır'ın ulusal refahını, stratejik özerkliğini ve savaş zamanında dayanıklılığını doğrudan belirleyen iki ana damar olarak okunmalıdır.

2000 sonrası dönemde İsrail ve ABD'nin izlediği çizgi, büyük ölçüde Yukarı Nil ve Bab el-Mendeb hattında jeopolitik krizler üreterek Mısır'ı çevreleme stratejisi olarak okunabilir.

Etiyopya'nın Nil üzerine inşa ettiği Rönesans Barajı'na (GERD) verilen ABD ve özellikle İsrail desteği, Sudan'ın bölünmesi ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) üzerinden ülkenin derin bir iç savaşa sürüklenmesi, buna ek olarak Libya'da BAE destekli milis güçlerin ürettiği istikrarsızlık ve son olarak İsrail'in Somaliland'ı bağımsız bir devlet olarak tanıması, Mısır'ın çevresinde örülen jeopolitik kuşatmayı görünür kılan gelişmelerdir.

Bu tablo, tesadüfi kriz kümelenmesinden çok, İsrail merkezli bir jeopolitik dizaynın parçası olarak değerlendirilmelidir.

Amaç, Yukarı Nil havzasında su güvenliği krizleri, Bab el-Mendeb ve Süveyş çevresinde ticaret ve deniz güvenliği riskleri üreterek Mısır'ı sınır boylarındaki güvenlik sorunlarına ve derinleşen ekonomik darboğazlara mecburen odaklanmaya zorlamaktır.

Böylece Mısır, Ortadoğu güvenlik mimarisinde tarihsel olarak üstlendiği kurucu ve dengeleyici rolden uzaklaştırılmakta; su, sınır, iç istikrar ve geçim

krizleriyle boğuşan, "Afrika sorunları"na hapsolmuş bir ülke konumuna itilmektedir.

Bu stratejinin merkezinde İsrail'in Levant coğrafyasındaki revizyonist hedefleri bulunuyor. Kahire'nin Levant dosyasından adım adım dışlanması, İsrail'e Doğu Akdeniz ve Filistin-Suriye hattında daha esnek ve daha az maliyetli bir hareket alanı açacaktır. Başka bir ifadeyle, Yukarı Nil ve Süveyş çevresindeki istikrarsızlık, Mısır'ı Afrika'ya doğru çekerken, İsrail'in Levant'taki revizyonizminin önündeki en tarihsel ve en güçlü bariyerlerden birini devre dışı bırakma işlevi görecektir.

Sonuç olarak, Somaliland'ın tanınmasından Rönesans Barajı'na, Sudan ve Libya'daki istikrarsızlıklardan Bab el-Mendeb hattındaki gerilimlere uzanan süreç, birbirinden kopuk krizler değil, Mısır'ı tedricen kuşatan bütünlüklü bir jeopolitik mühendislik olarak okunmalıdır.

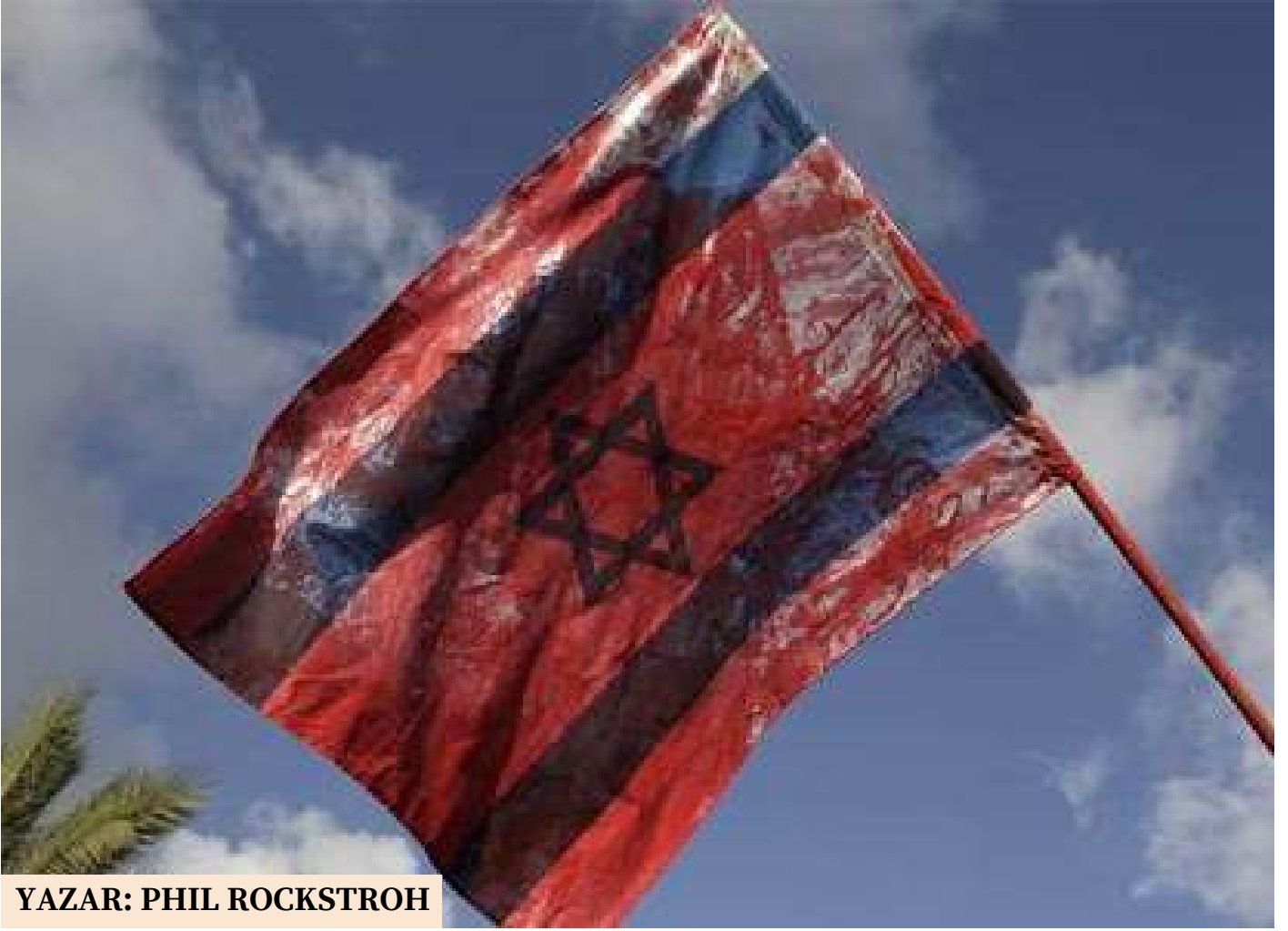
Bu mühendisliğin merkezinde, İsrail'in Levant'ta elini rahatlatma, Mısır'ı ise Nil ve Süveyş ekseninde derinleşen güvenlik ve kalkınma sorunlarına mahkûm etme hedefi yer alıyor.

Mısır'ın Ortadoğu güvenlik mimarisindeki tarihsel pivot rolünün aşındırılması, yalnızca Kahire'nin değil, bölgesel denge ve istikrarın da zayıflaması anlamına gelir.

Bu nedenle temel soru şudur: Mısır'ı jeopolitik olarak kuşatmak kimin işine yarıyorsa, Ortadoğu'daki kırılgan gelecek de büyük ölçüde onun tasavvuruna göre şekillenecektir.







YAZAR: PHIL ROCKSTROH

# İSRAİL, BİR ULUS KILIĞINA GİRMİŞ, İNSANLIĞA KARŞI İŞLENEN BİR SUÇTUR

**Benim İçin, Bir Yahudi Olarak, Acı Bir Gerçek: İsrail, Bir Ulus Kılığına Girmiş, İnsanlığa Karşı İşlenen Sürekli Bir Suçtur**

**Tövbe ve tazminat — hasbara değil — ileriye giden tek yoldur**

Ben, anne tarafımdan ailemin 1935 yılında Nazi rejimi tarafından çıkarılan Nürnberg Yasaları kapsamında yürürlüğe konan Reich Vatandaşlık Yasası uyarınca Alman vatandaşlığından çıkarılmış olması nedeniyle, ABD ve Almanya çifte vatandaşım. Daha sonra, Üçüncü Reich iktidarını pekiştirirken, yasallaştırılmış devlet suçları aracılığıyla, ailemin ticari çıkarları ve kişisel mülkleri Naziler tarafından gasp edildi. Büyükbabam tutuklandı, Sachsenhausen toplama kampına hapsedildi; annem ve teyzem ise Kindertransport aracılığıyla Birleşik Krallık'a gönderildi. Yüzeyde, Alman toplumu antisemitik saplantılarla dolu yüz kızartıcı geçmişi nedeniyle tövbe ediyormuş gibi bir görüntü sergiliyor.

Ancak bu davranış yalnızca yüzeyde kalıyor; en iyi ihtimalle çıkar amaçlı — ve özünde bir aldatmaca ve yer değiştirme manevrasındır.

Bununla birlikte, Yahudileri koruma bahanesiyle Almanlar, içten içe kaynaklı İslamofobilerini meşrulaştırma izni elde ediyor. Almanlar Yahudilere gerçekten saygı duymuyorlar; İslam inancına sahip insanlara karşı önyargı dolu, nefretle karışık bir bakışa sahipler. Yahudileri koruduklarını iddia ederek, Alman yetkililer örneğin Filistin yanlısı görüşleri ve kamuya açık gösterileri antisemitik olarak damgalayıp bastırabiliyor. Devletin Anne Frank'a yaptığı övgüler, Almanya'nın on binlerce Filistinli çocuğun toplu katledilmesine ortak oluşunu örtbas etmek için bir paravan işlevi görebilir. Beyaz Hristiyan üstünlüğünün eski iblisleri Alman zihniyetinden kovulmuş değildir; yalnızca biçim değiştirmiştir. Ölüm kamplarının kültürel mimarları, İsrail'in hiç bitmeyen Nakba'sını mümkün kılan aktörler olabilir. Bu nedenle, başında kefiye olan Anne Frank imgesi, yürek parçalayan bir gerçeği yankılamaktadır: Soykırımdan sorumlu kültürel bulaşıcı unsurlar, tarihin rüzgarlarıyla biçim değiştirir, ancak aynı iğrenç topraktan yeniden yükselir. Zihnin (büyük) yalanı şudur: Egemen kültür içerisindeki yabancılar tehlike arz eder — oysa asıl tehlike, herhangi bir toplumun içinde kaynaklı ve devlet tarafından

onaylanmış yabancı düşmanlığıdır.

### **İdeolojik Palavracılar Arasında Bir Kavga**

Nefretle çürümüş, Üçüncü Reich'a yakın konumlanmış Siyonistlerle onların Hristiyan-Siyonist destekçileri arasında şiddetli, sağcı bir ideolojik aile kavgası sürüyor. Bu ayrışma, yukarıda anılan iki grubu — yani İslam inancına sahip insanlardan ve tüm diğer etnik ya da “dışlanmış” topluluklardan düpedüz nefret edenleri — Hristiyan milliyetçileriyle karşı karşıya getiriyor; yani düpedüz Nazi olanlarla. Bunlar, Yahudileri dahi yabancı düşmanlığıyla sarsılmış çarpık zihinsel evrenlerine dahil eden kişiler.

Yukarıda adı geçen tüm gruplar, “öteki” olan yabancıların, kafaları postal mantığıyla çalışan ABD Göçmenlik ve Gümrük Muhafaza Dairesi (ICE) mensubu kahverengi gömlekliler tarafından toplanması gerektiği konusunda hemfikirdir. Ancak bu gruplardan birincisi, Yahudilerin bu süre avından ve tasfiyeden muaf tutulması gerektiğine inanıyor. Not düşelim: Hristiyan Siyonistler, Rab İsa'nın günahla kirlenmiş bu dünyaya geri döneceğine ve Yahudi halkını bizzat, sonsuz ateşle dolu yeraltı göllerine sürgün edeceğine inanmaktadır.

Bu iki ideolojik akrebin çukurda birbirine dolanarak ruhu felce uğratan zehirlerini enjekte edişini izlemek ne kadar eğlenceli olsa da, tarih bize genel bir kuralı öğretir: Zehri en güçlü ve nefreti en ateşli olanlar çoğu zaman galip gelir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin, çökmekte olan Weimar Cumhuriyeti'ne benzer dönemini çoktan geride bıraktık; bugün, Cumhuriyetçi Parti'nin Uzun Bıçaklar Gecesi'ne tanıklık ediyoruz.

Siyonizm karşıtı bir Yahudi olarak, Siyonist kardeşlerime sormak zorundayım: Yahudi halkının, beyaz üstünlükçü Klavern'e kabul edilmesinin mümkün olduğuna nasıl inanıyorsunuz?

### **Sığınacak Bir Yer Var Mı?**

Belki de biz Yahudiler için bu dünyada bir sığınak olurdu — eğer Filistin halkına ve İsrail'in sürekli saldırı altında tuttuğu komşularına karşı içten ve kapsamlı bir telafide bulunursak; etnik temizliğe uğramış Filistinlilere ve onların mirasçılarına Geri Dönüş Hakkı tanınırsa; ve yıllarca süren sürgün ile acıları karşısında tam ve cömert tazminatlar ödenirse.

Bir halk olarak son ve en iyi şansımız, ırkçılıktan arındırılmış, gerçekten demokratik bir Filistin'in nehirlerden denize uzanacak şekilde kurulmasıdır.

Bir Yahudi olarak, günümüzde çok sık, İsrail'in iğrenç eylemlerinin ne gibi sonuçlar doğuracağına dair düşüncelerle içimdeki derin ıstırap tarafından sarsıldığımı hissediyorum.

Siyonist devlet, 7 Ekim'de Hamas üyelerinin açık hava hapishanesinden kaçtığı olaydan ve ardından İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) üniformalı haydutlarının Gazze'deki erkek, kadın ve çocuklara karşı toplu cezalandırma şeklinde grotesk bir orantısızlıkla verdiği savaş suçu niteliğindeki tepkiden çok önce, benim uzun zamandır kavradığım acı verici bir gerçeği dünyaya ilan etti: İsrail, kurulduğu günden bu yana, insanlığa karşı



işlenmiş sürekli bir suçtur — ama bir ulus kisvesiyle kendini gizlemektedir.

Ve trajediyi daha da ağırlaştıran şey, birçok Yahudi yurttaşının inkâr çölünde kaybolmuş şekilde, İsrail'in propaganda ordusu tarafından yayılmış hasbara yalanlarını ezbere tekrarlamasıdır.

### **İlerlemek... Nasıl?**

Siyonizm tarafından tanımlanan Yahudilik, ahlaki ve etik açıdan raydan çıkmış bir enkazdır. Peki, bundan sonra — İsraili siyasi ve askeri liderler bir savaş suçları mahkemesinde yargılanmadan — insan eşitliğinin evrenselliğine ve adaletin hüküm sürmesi gerektiği ilkesine dayalı bir ahlaki zemini nasıl yeniden kazanabilir; dünya ile ilişkilerimizi bu temel üzerinde nasıl yeniden kurabiliriz?

Biz Yahudiler, sayıca fazla değiliz; kalıcı bir ahlaki merkezin yönlendirmede, küresel olarak bağlantılı bir dünyada gelişip varlık gösterecek kadar çok değiliz.

Siyonist felaket, şu konuda ibretlik bir ders işlevi görmelidir: Gerçek dediğimiz şeyin yalnızca bizim dediğimiz olduğu konusunda ısrar etmenin — kanla ıslanmış bir deliliğin — tehlikesi. Bu, kaba kuvvet ve zorlayıcı yalanlarla dayatılmak zorunda kalsa bile: “Soykırım meşru müdafadır”, “biz [yani İsraililer] etnik temizlik yapmıyoruz çünkü Filistinliler diye bilinen gerçek bir halk yoktur.” (Yine de, nasıl oluyorsa, aşırı silahlendirilmiş İsraililer, var olmadığını iddia ettikleri bu halktan ciddi ve sürekli bir tehdit altında olduklarını söylüyorlar.)

Yahudi mitolojisini izleyerek şöyle söylememe izin verin: Kral Davut — yani Siyonist devletin gündemleri biçiminde vücut bulmuş İsrail — Hititli Uriah'ı yüz binlerce kez ölüme mahkûm etmiştir.

Ahlaki antlaşmamız, her gün işlenen yüzlerce ahlaken aşağılık eylemle ihlal ediliyor — bu da Yahudiliğin ruhu sarsacak ölçüde çarpıtılıp, iğrenç biçimde Siyonist devlete dönüştürülmesidir.

Kadim kitabın diliyle söyleyecek olursak: Tövbe etmek bizim için tek çıkış yoludur.

Sayfama akın edip piksel sınırlarını yorgun kopyala-yapıştır hasbara yanlış bilgileri ve düpedüz uydurma hikâyelerle istila eden Siyonist troller için bir mesajım var.

Soykırımı kınadığım için Yahudiliğe ihanet ettiğimi haykıran saldırgan ve cahil troller hakkında şunu söyleyeyim: Eğer Mesih gelse ve İsrail ile onun savunucularına tövbe etmelerini emretse, Onlar Mesih'e "kapo" diyerek hakaret ederlerdi.

("Kapo" terimi, Nazi toplama kamplarında SS'in otoritesini kurmalarına yardımcı olmaları için görevlendirilen Yahudi mahkûmlara verilen, son derece sert bir Yahudi azarlamasıdır.

Bu hakaret, Yahudilerin ölümcül düşmanı ile iş birliği yapacak kadar affedilemez bir ihanet eylemini tanımlar.)

Benim görüşüme göre — Shoah'tan (Yahudi Soykırımı) sağ kurtulmuş birinin oğlu olarak — Avrupa'dan Siyonist devlete uzanan bu kasvetli ve çarpık gidişat, yani soykırımın kurbanı konumundan iğrençliklerin faili konumuna geçiş, Yahudiliğe ihanettir.

**Saldırgan Siyonist Troller ve Bilerek Kalın Kafalı Siyonist Gerçek İnananlar İçin Kaydı Temizleyelim:**

Öncelikle, 7 Ekim'de yaşandığı iddia edilen tecavüz hikâyeleri çürütülmüştür (ancak bu hasbara kaynaklı kurgular, Batı'daki ana akım medya kuruluşlarında geniş çapta geri çekilmemiştir).

Gerçekte doğrulanabilir tecavüzler, İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF)'ne ait işkence kamplarında işlenmiştir. Siyonist haydutlar, tecavüzle suçlanan hapishane gardiyanlarını serbest bırakmak için ayaklanma ve cezaevi baskını bile düzenlemiştir.

Ardından, konuyu ifşa etmeye çalışan bir hükümet muhbiri — eski bir IDF askeri hukukçusu olan Yifat Tomer-Yerushalmi — basına konuştuğu için tutuklanmıştır.

Ayrıca, fırınlarda yakılan bebeklere dair hikâyelerin de tamamen uydurma olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak, yürek parçalayıcı ve utanç verici bir gerçek — dünyanın bizzat tanık olduğu affedilemez bir savaş suçu — IDF saldırıları ve Siyonist rejimin kasıtlı olarak uyguladığı aç bırakma politikası nedeniyle yaklaşık 40.000 bebek, küçük çocuk ve çocuğun toplu halde katledilmiş olmasıdır.

Dolayısıyla, 7 Ekim saldırılarının ne olduğu fark etmeksizin, Gazze halkına uygulanan bu kapsamlı toplu cezalandırmayı haklı gösterecek hiçbir gerekçe yoktur. Uluslararası hukuka göre toplu cezalandırma bir savaş suçudur — ve evet, konu hakkında çalışan akademisyenlerin ezici çoğunluğunun görüşüne göre, IDF'nin Gazze'deki üniformalı haydutlarının eylemleri gerçekten bir soykırımdır.

İsrail'in insanlığa karşı işlediği sürekli suçları inkâr edenlere — Gazze halkına uygulanan soykırımı; komşu ülkelere yönelik haksız saldırıları; işkence hapishanelerinin varlığını; ve Batı Şeria'da dindar fanatikler tarafından gerçekleştirilen, Siyonist rejimin açık desteği ve onayıyla yürütülen etnik temizliği — şu soruyu soruyorum:

Ruhunuzun öldüğü tam anı hatırlıyor musunuz, yoksa o yavaş yavaş çürüyüp inkârınızın doğurduğu iğrenç rüzgârlarla uçup gitti mi?

**Kaynak:** <https://znetwork.org/znetarticle/for-me-a-jew-a-painful-truth-israel-is-a-perpetual-crime-against-humanity-masquerading-as-a-nation/>





# Çağdaş Fas Düşüncesinde Modernite Tasavvurları



**ZEHRA YILDIRIM**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Güncel İslam düşüncesine ait metinler ve bibliyografik çalışmalar incelendiğinde, Fas entelektüel birikiminin bu alanda üstlendiği geniş ve belirgin rol açıkça görülmektedir. Bu birikim etrafında oluşan düşünsel ve kültürel elit, Arap-İslâm düşünce dünyasını nitelikli eserlerle zenginleştirmiş; söz konusu eserler zamanla geniş bir dolaşıma girerek yaygın ve kalıcı bir etki alanı kazanmıştır. Bu ilginin başlıca nedenlerinden biri, Müslümanlara ilişkin temel meselelerle doğrudan ve eleştirel bir yüzleşmenin gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu meselelerin merkezinde ise, özellikle Müslümanların tarihsel özne olma kapasitesini yeniden etkinleştirme imkânları yer almaktadır. Fas düşüncesini cazip kılan bir diğer unsur da bu “yeniden etkin kılma” sorununa yönelik olarak geliştirilen özgün epistemolojik çerçevelerdir. Bu doğrultuda kaleme alınan düşünce metinleri, felsefi bir perspektifi ve yeni ilm-i kelam duyarlılığını bir araya getirerek nahda (uyanış) sorununu bütüncül bir yaklaşımla ele almıştır. Bu entelektüel yönelim, metodolojik akılcılık etrafında şekillenen bir düşünme tarzını zorunlu kılmıştır. Bu entelektüel yönelim, metodolojik akılcılık etrafında şekillenen bir düşünme tarzını da beraberinde getirmiştir.

Ancak bu yaklaşımın, Müslüman aklını anlık koşulların dayatmalarından ve parçalı düşünme biçimlerinden ne ölçüde uzaklaştırabildiği tartışma konusudur.

Bu yazıda, günümüz Fas’ında çağdaş İslam düşüncesinin seyrine güçlü biçimde etki eden düşünürler arasında öne çıkan üç ismi ele alacağız: Muhammed Âbid el-Câbirî (1935–2010), Taha Abdurrahman (d. 1944) ve Abdullah el-Arvî (d. 1933). Bu üç isim, diğer çağdaşlarına kıyasla hem nicelik hem de nitelik bakımından İslam düşüncesini “yeniden etkin kılma” problematiğiyle daha doğrudan ve yoğun bir biçimde ilgilenmiş; modernite, nahda, ıslah ve tecdid gibi farklı kavramsal başlıklar altında bu meseleyi tartışmıştır. Her biri, kendine özgü bir epistemolojik paradigma ve bağımsız bir felsefi nazar inşa etmiş; bu nedenle Arvî’nin modernite anlayışı Câbirî’ninkinden, Câbirî’nin yaklaşımı ise Taha Abdurrahman’ın perspektifinden belirgin biçimde ayrılmıştır. Bununla birlikte, üç düşünür de akademik ve entelektüel hayatlarını Arap-İslam medeniyetinin karşı karşıya bulunduğu krizleri aşmanın imkânlarını araştırmaya adanmıştır. Bu yazının temel amacı, söz konusu düşünürlerin moderniteye ilişkin tezlerinin ayırt edici özelliklerini genel hatlarıyla ortaya koymaktır.

## I.

Muhammed Âbid el-Câbirî, modern Fas düşüncesi içerisinde geleneğe ait metinleri analitik ve eleştirel yaklaşımla ele alan öncü isimlerden biridir. Onun gelenekle kurduğu parçacı (yapısal-çözümleyici) ilişki, erken dönem çalışmaları olan İbn Haldun'un Düşüncesi: Asabiyet ve Devlet (1971) ve özellikle Felsefî Mirasımız ve Biz (1980) adlı eserlerinde açık biçimde görülür. Geleneğe dair uzun soluklu ve titiz ilgisi, onu Arap/İslam aklının tarihsel gerileme nedenleri ve yeniden işler kılınma imkânları üzerine kapsamlı teoriler geliştirmeye sevk etmiştir. Bu teoriler, "Arap Aklının Eleştirisi" projesi kapsamında kaleme aldığı Arap Aklının Oluşumu (1982) ve Arap Aklının Yapısı (1986) başlıklı iki ciltlik eserde bir bütünlük kazanmış; böylece aklın yenilenmesini merkeze alan kapsamlı bir modernite anlayışının zemini oluşturulmuştur.

Câbirî'ye göre akıl eleştirisi, her uyanış (nahda) projesinin zorunlu başlangıç noktasıdır; nitekim bu yaklaşımını şu sözleriyle açık biçimde ifade eder: "Aklın eleştirisi, her nahda (uyanış) projesinin temel ve ilk aşamasıdır. Ne var ki modern Arap nahdamızda işler bu yönde ilerlememiştir; belki de bugüne kadar süren tökezlemenin en önemli nedenlerinden biri budur. Kapsamlı bir öz eleştiriden geçmemiş, araçlarını, kavramlarını ve tasavvurlarını gözden geçirmemiş bir akılla bir nahda inşa edilebilir mi?"[1] Ona göre kendi araçlarını, kavramlarını ve zihinsel tasavvurlarını sorgulamamış bir akılla sahici bir uyanışın inşa edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle "Arap Aklının Eleştirisi" projesi, Câbirî'de yüzeysel bir reddiye değil; bu akıllı uyanışın önündeki engellerden arındırmayı hedefleyen kapsamlı bir öz muhasebe olarak tasarlanır. Zira belirli bir kültürel bağlam içinde üretilmiş bir düşünce biçimi olan Arap aklı, Müslümanların tarihsel tecrübelerini, mevcut gerçekliklerini ve gelecek tasavvurlarını yansıttığı gibi, ilerlemelerinin önündeki engelleri ve güncel geri kalmışlıklarının nedenlerini de bünyesinde taşımaktadır.

Bu çerçevede Câbirî'nin temel hedefi, Arap-İslam dünyasında süregelen geri kalmışlığın nedenlerini teşhis etmektir. Ona göre bu durumun başlıca sebeplerinden biri, aklın tarihsel süreç içinde uygarlık üretiminden çekilmesi, yani "istifa" etmesidir. Bu geri çekiliş, Arap-İslam kültürünün temel düşünsel alanlarını oluşturan beyan, irfan ve burhan gibi epistemolojik düzlemlerde farklı biçim ve yoğunluklarda tezahür etmektedir. Câbirî, "Arap Aklının Eleştirisi" projesi boyunca Arap aklının bilimsel, felsefi ve dilsel alanlardan çekilişinin izlerini sistematik biçimde takip ederken, miras içinde yer alan bazı eleştirel ve akılcı figürlere de özel bir önem atfetmektedir. İbn Hazm, İbn Bâcce, İbn Rüşd, Şâtîbî ve İbn Haldun bu bağlamda öne çıkan isimlerdir. Câbirî, bu düşünürlerin katkılarını ayrıntılı biçimde analiz etmekte; aynı zamanda erken dönemde filizlenmiş, ancak tarihsel koşullar nedeniyle kesintiye uğramış bir uyanış imkânını da görünür kılmayı amaçlamaktadır. Câbirî, Arap-İslam dünyasının moderniteyle sahici bir

biçimde buluşabilmesi için açık bir öneride bulunur: Geleneksel Müslüman akıl içinde eleştirel akılcılıkla yeniden bağ kurmak. Ona göre modernite, radikal bir kopuşla değil, burhânî temelli eleştirel bir süreklilikle mümkündür. Bu nedenle gelenekle tüm bağları koparmaya dayalı bir modernleşme anlayışı, sahici bir düşünsel yenilenme üretmekten uzaktır. Bugün ihtiyaç duyulan dönüşüm, yalnızca çağdaş bilimsel ve metodolojik kazanımların özümlemesine değil; aynı zamanda İbn Hazm'ın mantıksal eleştireliliğini, İbn Rüşd'ün burhanî akılcılığını, Şâtîbî'nin usulcülüğünü ve İbn Haldun'un tarihsellik bilincini eleştirel biçimde yeniden canlandırma iradesine bağlıdır. Bu zemin olmaksızın gelenekle yaratıcı ve üretken bir ilişki kurmak, dolayısıyla yeni bir tedvin çağının entelektüel koşullarını oluşturmak mümkün değildir. Bu anlamda Câbirî'nin Arap dünyası için önerdiği modernite tasavvuru, Batı'da gelişmiş eleştirel akılcılık tecrübesiyle yöntemsel bir temas kurarak bu akılcılığı yeniden devreye sokmayı hedefler. Ona göre bu ilkenin göz ardı edildiği her modernleşme girişimi, kaçınılmaz olarak yüzeysellikten öteye geçemeyecek ve zaman kaybına dönüşecektir.

## II.

Câbirî'nin "Arap Aklının Eleştirisi" projesini Geleneğin Değerlendirilmesinde Yöntemin Yenilenmesi (1994) adlı eserinde eleştiren Taha Abdurrahman, çağdaş Arap-İslam düşüncesinde modernite meselesini ele alış biçimiyle hâkim modernleşme tartışmalarından belirgin biçimde ayrılan özgün bir teorik çerçeve ortaya koymuştur. Bu çerçevenin merkezine yerleştirdiği Ahlak Sorunsalı (2000) ve Modernitenin Ruhu (2006) adlı eserleri doğrultusunda Taha'nın moderniteye yaklaşımı, ne Batı modernitesini merkeze alan taklitçi modellerle ne de geçmişi mutlaklaştıran savunmacı tutumlarla örtüşür. Aksine Taha, modernite sorununu, somut uygulamalardan ve tarihsel örneklerden önce gelen daha derin bir düzlemde, yani "modernitenin ruhu" kavramı üzerinden düşünmeye davet eder. Bu yaklaşım, moderniteyi belirli bir coğrafyaya, tarihe ya da kültüre özgü bir tecrübe olarak görmekten çıkararak, evrensel ilkelere dayanan ahlâkî ve epistemolojik bir imkân alanı şeklinde yeniden tanımlar. Bu çerçevede Taha, moderniteye ilişkin tarihselci, teknik, ilerlemeci, özgürlükçü, rasyonalist, demokratik, laik ve insan hakları merkezli tanımları ele alır; nihayetinde Habermas'ın "tamamlanmamış proje" anlayışına da atıfta bulunur. Ne var ki bu yaklaşımların, moderniteyi neredeyse kutsal ve mutlak bir kategoriye koyduğunu ve bunun modernitenin ruhuyla bağdaşmadığını savunur. Bu nedenle modernitenin sahici biçimde kavranabilmesi için iki şeyin ayırımına varılması gerektiğini ileri sürer: "modernitenin ruhu" ve "modernitenin fiilî/mevcut gerçekliği".

Taha Abdurrahman'ın modernite tartışmalarına müdahalesi, Arap-İslam dünyasında yaygınlık kazanmış iki temel modernleşme eğilimine yönelttiği sert eleştirilerle başlar.



Ona göre ister “İslâmcı” ister “Batıcı” olarak adlandırılsın, bu eğilimlerin ortak açmazı taklitçilikten kurtulamamalarıdır. İslâmcı söylem, selefî ürettiklerini, bu üretimi mümkün kılan tarihsel ve düşünsel şartları ihmal ederek, biçimleri ve söylemleri mutlaklaştırma yoluna giderken; Batıcı yaklaşım ise Batı modernitesinin ortaya çıkardığı kurumları, kavramları ve pratikleri, onları mümkün kılan bağlamları dikkate almaksızın ithal etmeye yönelir.[2] Her iki durumda da ortaya çıkan sonuç aynıdır: yaratıcılıktan yoksun, bağımlı ve yüzeysel bir modernleşme tecrübesi. Bu tespitten hareketle Taha Abdurrahman, modernite tartışmasını kökten yeniden kurmayı önerir. Onun geliştirdiği “İslâmî modernite” anlayışı, modernitenin belirli bir tarihsel tezahürünü değil, moderniteyi mümkün kılan asli ruhu merkeze alır. Taha’ya göre Batı modernitesi, modernitenin kendisi değil; modernitenin ruhunun tarihsel ve sınırlı bir uygulamasıdır. Bu nedenle modernite Batı ile özdeşleştirilemez; Batı modernitesi de modernitenin tek ve nihai biçimi olarak kabul edilemez. Zira modernite, tekil bir imkândan ibaret olmayıp çoklu tezahürlere açıktır; nitekim Batı modernitesinin kendi içinde dahi yekpare bir yapı arz etmediği, farklı ülkelere, alanlara, düzeylere ve önceliklere göre çeşitlendiği açıkça görülmektedir.

Bu bağlamda Taha Abdurrahman, ‘modernitenin ruhu’nu üç temel ilke etrafında temellendirir. Bunlardan ilki, rüşd ilkesidir. Bu ilke, bireyin ve toplumun vesayet biçimlerinden kurtularak olgunluk düzeyine erişmesini, söz ve eylemde bağımsız ve yaratıcı hâle gelmesini ifade eder. İkinci ilke, eleştiri ilkesidir. Modernitenin özü, teslimiyet hâlinde sorgulama hâline geçiştir; bu da aklın her alanda işletilmesini, iddiaların delillendirilmesini ve düşünsel açıklığın esas alınmasını gerektirir. Üçüncü ilke ise kapsayıcılık ilkesidir. Modernitenin ruhu, dar alanlara ve seçkin yapılarla kapanmayı değil; düşünsel, toplumsal ve ahlâkî genişlemeyi hedefler.[3] Bu üç ilke, Taha Abdurrahman’a göre modernitenin değişmez çekirdeğini oluşturur; ancak bu çekirdeğin somut hayatta nasıl tezahür edeceği tarihsel ve kültürel bağlama göre farklılık gösterebilir. Bu nedenle modernitenin tek bir uygulamasından söz edilemez. Modernite, farklı toplumlarda farklı biçimlerde tezahür edebilir; hatta bazı uygulamalar modernitenin ruhunu eksik ya da sorunlu biçimde yansıtabilir. Bu çerçevede Batı modernitesi, modernitenin ruhunu kısmen hayata geçirmiş olmakla birlikte, özellikle ahlâkî boyutu ihmal etmesi nedeniyle kendi iç sınırlarına ulaşmış bir tecrübe olarak değerlendirilmelidir.

Taha Abdurrahman, modernitenin ruhunun İslâmî bir bağlamda hayata geçirilebilmesi için birtakım temel şartlar ileri sürer; bunların başında moderniteyi ithal edilen bir model olarak değil, içsel bir inşa süreci olarak ele almak gelir. Ona göre modernleşme, hazır kalıpların transferiyle değil, ahlâkî, düşünsel ve toplumsal değerlerin yeniden yapılandırılmasıyla mümkün olur; bu süreçte taklit değil, eleştirel ve yaratıcı bir ilişki

esastır. Bu noktada Taha, modernitenin ruhunu İslâmî bağlamda somutlaştırmak amacıyla tedebbür, tefekkür, tezkiye, merhamet ve kardeşlik gibi Kur’ânî kavramlardan yoğun biçimde yararlanır; bu kavramlar, modernitenin eleştiri, rüşd ve kapsayıcılık ilkelerini sağlam bir ahlâkî zemine yerleştirir. Böylece modernite, yalnızca teknik ve kurumsal bir dönüşüm olarak değil, insanı merkeze alan bütüncül bir ahlâkî proje olarak kavranır. Olandan ziyade olması gerekene odaklanan bu normatif yaklaşımda, gerçekliğe yönelik çözümleme ancak bu çerçevenin inşasının ardından anlam kazanır. Bu bağlamda Taha Abdurrahman’ın modernite anlayışı, belirli bir tarihsel modernite uygulamasını merkeze almak yerine, bu uygulamaları eleştiriye tâbi tutan bir perspektif sunar; Arap-İslam dünyasında yaşanan modernleşme krizinin temelinde ise modernitenin ruhunun ihmal edilerek Batı uygulamalarının çağırılması ve taklit edilmesi eğiliminin yattığını ileri sürer. Ona göre asıl yapılması gereken, modernitenin ruhunu sahici biçimde içselleştirerek Batı modernitesini ve postmodernitesini aşan, daha olgun, daha ahlâkî ve daha kapsayıcı bir modernite biçimini mümkün kılmaktır.

### III.

Abdullah el-Arvî’nin yaklaşımı ise, tarihsel zorunluluklar üzerinden şekillenen sert ve gerçekçi bir modernleşme tasavvurunu temsil eder. Arvî’nin erken dönemden itibaren Arap ideolojilerini ve Arap düşüncesini mercek altına alan çalışmaları,[4] modernite karşısında Arap düşüncesinin neden sürekli bocaladığını ortaya koymayı hedefler. Ona göre bu bocalamanın temel nedeni, reform düşüncesini yönlendiren ideolojik çerçevelerin, modern çağın mantığıyla uyumlu olmamasıdır. Bu bağlamda selefî ve liberal ideolojiler, Arvî’nin eleştirisinin ilk hedefleri arasında yer alır. Selefî yaklaşım, geçmişe yönelerek modernitenin taleplerini karşılamaya çalışırken; liberal yaklaşım ise Batı’yı yüzeysel biçimde taklit ederek tarihsel bağlamı göz ardı eder. Arvî’ye göre her iki tutum da Arap pratiğini moderniteye taşıyacak sahici bir zemin üretmekten uzaktır. Buradan hareketle Arvî, çağdaş Arap ideolojisinin üç temel ilke etrafında yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunur: otantiklik yanılısamasının aşılması, tarihselci bir perspektifin benimsenmesi ve epistemolojik kopuş. Özellikle otantiklik fikri, Arvî’ye göre ilerlemenin önündeki en büyük engellerden biridir; zira bu fikir, Arap-İslam kimliğini kapalı ve kendine yeterli bir öz olarak tahayyül eder. Oysa modernite, tekil bir insanlık tarihine eklemlenmeyi zorunlu kılar. Bu nedenle Arap-İslam düşüncesinin kaderi, ancak insanlığın ortak tarihsel seyri içinde yeniden anlam kazanabilir.

Arvî’nin modernite anlayışında “öteki” kavramı merkezi bir yer tutar. Ona göre Müslümanlar açısından öteki, zorunlu olarak Batı’yı ifade etmez; ben ve öteki arasındaki ilişki karşılıklı nüfuzla şekillenir. Batı’nın etkileri İslam toplumlarının içinde yer alırken, İslam mirasının izleri de Batı düşüncesinde mevcuttur.



Bu nedenle Arvi, selefi düşüncede sıkça rastlanan çatışmacı bakış açısını reddeder. Bunun yerine, Batı'nın kendi iç eleştirisini yapan, sömürgecilik mirasıyla yüzleşen ve insanlık ideallerini yeniden düşünmeye yönelen "tövbekâr Batı" kavrayışını öne çıkarır. Bu Batı ile kurulacak eleştirel ilişki, Arap-İslam modernleşmesi için zorunlu bir imkân olarak değerlendirilir. Bu noktada Marksizm, Arvi'nin düşüncesinde özel bir konuma sahiptir. Ancak Marksizm, ideolojik bir tercih ya da dogmatik bir bağlılık değil; tarihselci düşüncenin en tutarlı ifadesi olarak görülür. Arvi, Arap-İslam reform pratiğinin, çoğu zaman bunun bilincinde olmasa bile, nesnel olarak Marksist bir mantıkla işlediğini ileri sürer. Ona göre ister liberal ister selefi çizgide olsun, çağdaş Arap-İslam düşüncesinin başlıca akımları, modernite sorununu ele alırken kaçınılmaz biçimde tarihselci bir zemine başvurmakta; bu da fiilen Marksist bir akıl yürütme mantığını devreye sokmaktadır. Bu nedenle Arvi, Marksizmi felsefi bir dogma olarak değil, Arap-İslam dünyasını tarihsel geri kalmışlıktan çıkarmayı mümkün kılacak işlevsel, pragmatik ve tarihselci bir modernleşme imkânı olarak savunur.

Arvi'nin modernite teorisinin bir diğer temel ayağı, epistemolojik kopuş fikridir. Ona göre Arap-İslam dünyasında modernleşme, süreklilik ya da ihya yoluyla değil, önceki düşünsel kalıpların aşılması ve çağın talep ettiği etkin, dönüştürücü bir aklın benimsenmesiyle mümkündür. Müslümanların modernite krizinin önemli bir bölümü, teorik söylem ile pratik dönüşüm arasındaki bu yapısal gerilimden kaynaklanmaktadır. Arvi'ye göre çözüm, tereddütsüz bir biçimde 'eylem aklı'nın benimsenmesidir. Bu akıl, Arap-İslam geleneğinde mevcut değildir; ancak modernleşmenin vazgeçilmez şartıdır. Nitekim Batı toplumları bu epistemolojik kopuşu yüzyıllar önce gerçekleştirmiştir.

Arap dünyasının temel sorunu ise, hâlâ bu kopuşu tamamlayamamış olmasıdır. Sonuç olarak Abdullah Arvi'nin modernite tasavvuru, üç temel ilke etrafında şekillenir: tarihselci bilincin en tutarlı biçimi olarak nesnel Marksizmin benimsenmesi, kapalı otantiklik fikrinin reddedilerek insanlığın ortak tarihine eklenme ve moderniteyi mümkün kılan epistemolojik kopuşun cesaretle gerçekleştirilmesi.

Velhasıl kelim; yakın dönem çağdaş Fas düşüncesindeki modernite kavrayışları bağlamında ele aldığımız bu düşünürler, birbirlerinin teorilerini sorgulayan, eleştiren ve yeniden konumlandıran ardışık yaklaşımlar geliştirmiştir. Arvi'nin epistemolojik kopuş ve tarihselcilik merkezli modernite okuması, Câbirî tarafından gelenekle sınırlı da olsa eleştirel bir bağ kurmanın imkânı savunularak sorgulanmış; Taha Abdurrahman ise her iki yaklaşımı da hem geleneğe yönelik parçacı okumaları hem de akılcılığı ahlâk pahasına temellendirmeleri bakımından eleştirerek, modernitenin Batı'ya referansla değil, ahlâk merkezli ve içsel bir temellendirmeye mümkün olabileceğini ileri sürmüştür.

#### DİPNOTLAR:

- [1] محمد عابد الجابري. تكوين العقل العربي. المركز الثقافي العربي، بيروت، ط ٤، ١٩٩١، ص: ٥.
  - [2] طه عبد الرحمن. روح الحداثة. المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، ٢٠٠٦، ص: ١٢.
  - [3] طه عبد الرحمن. روح الحداثة. المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، ٢٠٠٦، ص: ٢٩.
  - [4] Laroui, Abdallah. L'idéologie Arabe Contemporaine, Centre Culturel du Livre, 2021;
- العروي، عبد الله. ثقافتنا في ضوء التاريخ، المركز الثقافي العربي، ط ٤، ١٩٩٧؛ العروي، عبد الله. العرب الفكر التاريخي، المركز الثقافي العربي، ط ٥، ٢٠٠٦؛ العروي، عبد الله. "عوائق التحديث"، منشورات اتحاد كتاب المغرب، سلسلة محاضرات الشهر، ٢٠٠٦، ص: ٩-٢٤.





**KEMAL ÖZTÜRK**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

# YENİ BİR İTTİFAK OLMAK ZORUNDA

Ortadoğu'daki gelişmeler, geleneksel jeopolitik tutumların değişimini zorunlu kılıyor. Bunu her devletin anlaması gerekiyor artık. Husumetleri, rekabetleri ve tarihi ön yargıları bir kenara bırakmazsak korkarım tüm ülkelerin huzur bulamayacağı bir dönem yaşayabiliriz.

İki gelişme beni böyle düşünmeye itti:

İsrail'in Somali'de ayrılıkçı yönetimi bir devlet olarak tanınması ve Suudi Arabistan'ın Yemen'de Birleşik Arap Emirliği'ne (BAE) ait askeri araç gereç taşıyan gemiyi ve limanı vurması.

Her ikisi de ciddi olaylar ve üzerinde önemle biçimde düşünülmesi gereken konular.

## AKDENİZ VE AFRİKA'YA DİKKAT

Ortadoğu, Afrika ve Akdeniz sularında ana problemimi İsrail ve onunla birlikte hareket eden ülkeler oluşturuyor.

Sudan'da, Yemen'de, Somali'de İsrail'in doğrudan ya da BAE aracılığı ile yaptıkları huzuru kaçırarak, çatışma çıkartacak derecede kritik hamleler. Bu yüzden ki Suudi Arabistan artık bu işe dur diyerek Yemen'den BAE'nin çıkmasını askeri güç kullanarak sağladı.

Somaliland'ın tanınması sadece Mogadişu'ya değil, Riyad, Kahire, San'a, Nairobi ve Ankara için de bir tehdit anlamı taşıyor. İsrail'in Akdeniz'de hakimiyet kurmak için Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile yaptığı askeri işbirliği anlaşmalarını hafide almayın. 6 yılda 35'den fazla tatbikat ve eğitim çalışmaları yaptılar, milyarlarca dolarlık füzeler ve insansız hava araçları satıldı.

İsrail merkezli bir Akdeniz havzası sadece Türkiye'nin değil, Mısır'ın, Libya'nın, Tunus'un, Suriye'nin... yani Akdeniz sularına kıyısı olan her devletin ciddiylet üzerinde düşünmesi gerekiyor. Yunanistan/İsrail/G. Kıbrıs arasında yapılacak münhasır deniz sahası anlaşmaları buradaki ülkelerin hareket alanlarını ciddi biçimde kısıtlar ve balık tutamayacak hale bile getirebilir.

## YENİ İTTİFAKLARA NEDEN İHTİYAÇ VAR?

Açık konuşalım bölgenin önemli ülkeleri arasındaki rekabet yüzünden yabancı devletler bölgemizde ve topraklarımızda etkin oluyor. Ve şimdiye kadar 7 ülkeye saldıran İsrail bu çekişmeler ve ayrılıklar yüzünden bu kadar rahat hareket edebiliyor.

Daha da açık konuşacak olursak, Suudi Arabistan, Mısır, Türkiye ve İran gibi büyük devletler birbirleriyle şimdiye kadar uğraştıkları için büyük güç kayıpları yaşandı ve alan boşaldı.

Bu alanı da ABD ve İngiltere'yi arkasına alan İsrail dolduruyor.

Evet bazı sorunları çözemiyor bu devletler ama en azından anlaşamadıkları konuları erteleyebilirler değil mi?

Anlaştıkları takdirde her ülkenin çıkarlarını koruması daha mümkün olacaktır. Sudan'da Türkiye Mısır ittifakı olsa, Somali'de Suudi Arabistan Türkiye, Mısır ittifakı olsa, Yemen'de tarihsel bağı olan Türkiye aktif hale gelse, acaba daha mı iyi olur daha mı kötü olur?



Bu bölgelerde yüksek diplomasi kabiliyeti ve organizasyon yeteneği olan Katar aktif hale gelse, hepimiz bu işten zarar mı görürüz, yarar mı?

Elbette yarar görürüz.

### **SUUDİ ARABİSTAN, TÜRKİYE, MISIR İTTİFAKI ZORUNLU HALE GELDİ**

Bölgenin üç büyük ve etkin devletinin araları eskisi kadar kötü olmasa da istenilen düzeyde iyi değil. Peki aralarındaki mesafenin kime faydası var? İşte somaliland, Sudan ve Yemen'de olduğu gibi her ülke İsrail ve BAE'nin yaptıkları yüzünden jeopolitik kayıplar yaşıyor.

O zaman bu üç ülkenin çıkarları zedeleniyorsa neden ilişkileri ve ittifakları güçlendirmiyorlar?

Başta İhvan hareketi ve Hamas olmak üzere bir takım anlaşmazlıklar var bu doğru. Yine açık konuşmak gerekirse Türkiye'nin bölgede etkin olmasını "Yeni Osmanlılık yayılmacılığı" olarak algılayan psikolojik bir korku var.

Bu korkuyu Netanyahu Yunanistan ve G. Kıbrıs ile yaptığı ortak basın toplantısında körükledi. Amacı bölge ülkeleriyle Türkiye'nin arasını açmaktır.

Aklı selim olan herkes biliyor ki Türkiye'nin imparatorluk günlerine dönmesine ne coğrafik olarak ne de jeopolitik olarak imkan yok.

Suriye'de Ahmet Şera yönetimine destek olma konusunda Suudi Arabistan ve Mısır ile işbirliği yapıldı bunun sonuçları kötü mü oldu? Somali ve Sudan konusunda da Mısır ve Türkiye aynı yerde duruyor. Libya'da Türkiye pozisyon değiştirip Mısır ile aynı safa geçiyor.

Tüm bunlar yapılabiliyorsa neden diğer konularda da yapılmasın ki? İhvan ve Hamas konusu çözülemeyecek konular değil, yeter ki ülkeler anlaşma niyetinde olsun.

Böyle bir ittifak her üç ülkenin yakın çalıştığı diğer ülkeleri de doğrudan etkileyecek ve ortaya muhteşem bir enerji çıkacaktır. Bu sayede her ülke kazanacak ve halkları daha refah içinde yaşama şansı yakalayacaktır. Şuna da eminim bu üç ülkenin ittifak kurması halinde İran şimdiye kadar uyguladığı yanlış politikalarından vazgeçip, bu ittifakla uyumlu çalışmak isteyecektir.

### **GELECEK YILLAR KARGAŞANIN ARTACAĞI DÖNEM OLACAK**

Şunu unutmamak gerekir, İsrail hiçbir zaman bölgede huzur istemez, bu yüzden hiçbir Müslüman ülkeyle gerçek bir ittifak kurmaz. Bugün sorun yaşamadığı ülkelerle yarın mutlaka yaşayacaktır. Tek çare Müslüman devletlerin asgari ortak noktalarda birleşmesi ve yeni jeopolitik duruma ayak uydurmasıdır. Bunu yapmak zorundayız çünkü gelecek yıllar daha huzur ve sakinliğin olacağı yıllar olmayacak maalesef. Avrupa daha fazla güç kaybedip denklemden çıkacaktır. Bu durumda Akdeniz itifakı yeniden düzenlenecektir.

Çin ve ABD rekabeti Rusya ve Hindistan'ı içine çekecek bir anafora dönüşme tehlikesi taşıyor. Bunun yaratacağı fırtına ve deprem çok şiddetli olabilir. Kaotik jeopolitik değişimler ekonomiyi ve ticareti ciddi manada etkileyecektir. Böyle bir durumda zayıf ülkelerin dışa bağımlı yapıları yüzünden ciddi savrulmalar yaşaması kaçınılmazdır. Bu yüzden bölgenin güçlü ülkeleri kendi coğrafyasında yaşanacak depremlere karşı güçlendirme çalışmaları yapmaları zorunludur.





# İRAN'DA KUR KIYAKLARINDAN KUR İSYANLARINA



İran'da döviz meselesi bugün patlamış bir krizden ziyade kırk yıla yayılan, katman katman inşa edilmiş bir soygun düzenin kaçınılmaz sonucudur. Sokakta yükselen kur isyanı anlık bir fiyat şokunun değil, uzun yıllar boyunca kimin hangi kurdan dolar gördüğü sorusuna verilen adaletsiz cevapların toplamıdır. İran ekonomisini bugün bu noktaya getiren şey, parasının doların karşısında erimesi yani basit bir devalüasyon olarak anlaşılmamalı. Asıl mesele yıllardır doların bir grup elit için seçici biçimde ucuzlatılmasından kaynaklanan servet transferinde ve gelir dağılımındaki acımasız bozulmada saklı.

Hikayeyi doğru anlamak için meseleyi 1979 Devrimi'nden itibaren ele almak lazım. Devrim, yalnızca siyasal rejimi değil, ekonomik mülkiyet ve karar alma yapısını da kökten değiştirdi. Şah döneminde özel sermaye ve saray çevresi etrafında şekillenen ekonomi, devrim sonrası kamusal, devrimci ve ahlaki bir çerçeveye oturtuldu. Bankalar büyük sanayi tesisleri ve dış ticaret devletleştirildi. Döviz daha o günlerde serbest piyasa malı olmaktan çıkarıldı. Devletin elinde tutulması gereken stratejik bir kaynak olarak tanımlandı.

Aslında ilk dönemdeki çoklu kur, ideolojik bir tercih olarak ortaya konulmuştu. Yeni rejimin sosyal adalet için adeta bir mesajıydı. Temel ihtiyaçlar ucuz dövizle karşılanacak, lüks ve spekülatif talep pahalıya cezalandırılacaktı. Gelgelelim 1980-1988 İran-İrak Savaşı bu anlayışı sertleştirdi. Savaş ekonomisi, dövizini tamamen merkezileştirdi. Kim ithalat yapacak, neyi yapacak, hangi kurdan yapacak, sorularının tamamı

devlet bürokrasisi içinde cevaplanıyordu. Bu dönemde çoklu kur adeta hayatta kalma refleksine dönüşmüştü. Çok uzun süren savaş ekonomiyi mahvetmişti. Ancak aynı dönemde ülkenin ekonomi sistemine kritik bir alışkanlık olarak yerleşmeyi başarınca işlerin rengi zamanla değişti. Savaş boyu ithalatı kontrol edenleri karuncuklara çeviren çoklu kurdan faydalanma ayrıcalığı, savaş sonrası dönemde daha büyük bir piyangoya erişim anlamına geldiğinden piyasa başarısının elinden alıp değil devlete yakınlık derecesine bağlandı.

Gerçi 1990'larda Haşimi Rafsancani döneminde İran ekonomisi yeniden inşa ve kısmi liberalizasyon sürecine girdi. Özel sektör teşvik edildi, dış ticaret genişletildi, altyapı yatırımları hızlandı. Ama döviz rejimi tam serbestleşmedi. Aksine çoklu kur geçiş dönemi aracı olarak korunarak uzatıldı. Gerekçesi ise ani serbestleşmenin toplumsal maliyet yaratma ihtimali gösterildi. Gerçek ise elbette başkaydı. Kur tahsisi, yeni oluşan yarı-kamusal ekonomik ağlar için güçlü bir kaldıraçtı.

Bu yıllarda enerji, inşaat ve ticaret çevresinde güçlenen aile ve kurumlar, dövizle erişimi açık açık bir avantaj olarak kullanmaya başlamıştı ve kendilerinden başka kimsenin bu kaldıraça ulaşmasını istemiyorlardı.

2000'lere gelindiğinde kur sistemi artık kurumsallaşmış bir rant mimarisinin başyapıtı haline gelmişti. Reformcu Hatemi döneminde söylem değişti ama mekanizma değişmedi. Döviz hala kimin ithalat yapacağına karar veren bürokratik bir filtreyle dağıtılıyordu.

Bu filtre aradan geçen zamanla siyasi, ailevi ve kurumsal bağlarla daha da sıkılaştırıldı. Laricani ailesi gibi devletin farklı erklerinde dolaşan ağlar, Rafsancani çevresi gibi yarı-kamusal ekonomik yapılar; güvenlik bürokrasisinden gelen Rezaei ailesi tipi kadrolar bu sistemin tasarımcıları değil ama güçlü sürdürücüleri oldu. Kur bu dönemde ekonomik araçtan çok tamamen siyasi denge aracına dönüştü.

Tüm bunlarla beraber asıl kırılma 2010'larda geldi. Nükleer program nedeniyle uygulanan ağır yaptırımlar İran'ı yeniden döviz kıtlığıyla yüz yüze bıraktı. 2012 kriziyle riyal çökerken devlet bir kez daha tanıdık çözüme sarıldı. Plan basitti; döviz kontrol et, katmanlara ayır, kime ne kadar verileceğini belirle. 42.000 riyallik meşhur tercihli dolar bu dönemin ürünüdür. Resmi gerekçe nettir: gıda ve ilaç ucuz kalacak.

Fakat uygulamada ucuz dolar ucuz ürüne değil, ayrıcalıklı ithalatçıya gitti.

Denetim zayıf kaldı, ithalat yapmadan döviz alanlar oldu, ithalat yapanlar fiyatı serbest piyasa beklentisiyle belirledi. Kur kıyağı ilk kez bu kadar halkın gözüne sokularak yapıldı.

Bu dönemde ihracatçılar için de yeni bir düzen kuruldu. Devlet ihracat gelirini ülkeye çekmek için NIMA adlı yarı-resmi döviz platformunu oluşturdu. Entegre Döviz İşlemleri Sistemi olarak tanımlayabileceğimiz bu platform, ihracatçıların döviz gelirlerini sisteme sokmaya zorlandığı, ithalatçıların da bu döviz resmi/yarı-resmi kurdan temin edebildiği, Merkez Bankası gözetimindeki yarı kapalı bir döviz piyasası oluşturdu.

İhracatçı çoğu zaman dövizini serbest piyasada satamadı ve düşük bir kurdan bu sisteme vermeye zorlandı. Haliyle de sistem kendi çelişkisini üretti. Döviz ucuza vermek istemeyen ihracatçı, kaçış yolları aradı ve döviz geciktirdi, eksik beyan etti, dışarıda tuttu. Böylece devlet bir yandan ucuz dolar dağıtırken diğer yandan ucuz dolar toplamaya çalışıyor, ihracatçısını kollayacağına bürokratik elitlerini beslemek için soymaya gayret ediyordu. Ne enteresan iş...

2018 sonrası yaptırımlar bu mimariyi patlatan tetikleyiciler oldu. Döviz iyice kıtlaştı, kur farkları açıldı, serbest piyasa ile resmi kur arasındaki makas uçurumlaştı.

Bu noktadan sonra sistem fiyat istikrarı üretmekten tamamen koptu. Çoklu kur artık geçici bir araç olmaktan çıkıp, ekonominin ana belirleyicisi haline geldi. Bankalar kamu finansmanının taşıyıcısına dönüştü. Borsa ise yatırım alanı olmaktan çıkıp en azından enflasyondan kaçış mekanı oldu. Sanayi deseniz, öngörülemez kur yüzünden verimliliğini kaybetti. Gerçi savunma sanayisi önceliklendirildi ve iyi başarılar sağlandı. Bunun en büyük kanıtı geçtiğimiz aylarda yaşanan İsrail ile olan 12 günlük savaş olarak karşımıza çıktı. Ama orası da rant mecrasına dönüştü ve kaynakların bu alana yönlendirilmesiyle elitler için yeni bir soygun kanalı açıldı.

Son yıllarda İran toplumunun yaşadığı süreçler bize, klasik anlamda siyasi ya da iktisadi krizlerden çok farklı şeyler anlatıyor. Ülke kalıcı bir yoksullaşma rejiminin altında eziliyor. Enflasyonun sürekli çift hanelerde, kurun sürekli yukarı yönlü olduğu bir ortamda ücretler, maaşlar ve emek gelirleri zamana yayılmış biçimde korkunç derecede eridi.

Gıda, kira, enerji ve ulaşım gibi zorunlu harcamalar hane bütçesinin tamamını yutar hale geldi. Resmi istatistikler ortalamalarla konuşurken, halk gündelik hayatta yaşanan enflasyonu deneyimledi. Dövizle işi olmayan, ithalat lisansı bulunmayan, kur tahsis mekanizmalarına erişimi olmayan geniş kesimler için dolar ulaşılamaz ve adaletsiz bir sembole dönüştü. Bu süreçte toplumun büyük bir bölümü, çalışarak yoksullaşmanın normalleştiği, gelecek beklentisinin tamamen törpülediği bir ruh haline sürüklendi. Ekonomik baskı yalnızca gelirleri değil, sosyal dokuyu da aşındırdı. Orta sınıf hızla daraldı, gençler için ülke içinde bir gelecek fikri silikleşti, geçinme meselesi siyasetin hepten önüne geçti.

İşte bu birikim, son günlerde patlak veren isyanları doğuran temel zemin olarak kabul edildiğinde sokaktaki öfkenin yıllardır süren adaletsizliğin görünür hale gelmesine yönelik olduğu çok net anlaşıyor. Kur meselesi, halkın gözünde teknik bir ekonomi tartışması olmaktan çıkmış, sistemin kime çalıştığının açık göstergesi haline gelmiş durumda.

Hasılı, sokağa yansıyan şey emeğin değersizleşmesi, adalet duygusunun aşınması ve geleceğin elden kayıp gittiği hissi başta olmak üzere daha birçok kötü anı, beklenti ve inancın kopkoyu gölgesi...



# DONROE DOKTRİNİ: 1945'E SUİKAST



Venezuela'da ABD'nin organize ettiği darbe ve tam bir simsar diliyle duyurduğu işgal planı, '1945 sonrası düzenin' olabilecek en vulgar biçimde ve bizzat ana kurucu aktörü tarafından suikastla bitirildiğini ilan etmiş oldu. Tarih değiştiren suikastların nelere yol açtığına dair hafızamızda bir resim bulunuyor. Bu müdahaleden sonra dünyanın en az endişelendiği şeyin de Venezuela olmasının sebebi hafızalardaki resimden başkası değil. Yaşananın sıcaklığında, yeni düzenin ne olacağına dair düşünceler Trump'ın şerrinden çekinildiği için telaffuz edilmese de, herkesin bildiği bir sırdan ibaret. Evet, tarihe bir geri dönüşüm malzemesi muamelesi yapamayız. Geleceğe dair keskin tahminlerde bulunamayız. Ama bugün yaşananlara dair kafa karışıklığımızın olması için özel bir sebep de bulunmuyor. Yeni dönem, düzen, gelecek yıllar; ne derseniz deyin bir tek olgunun etrafında şekillenecek: Amerikan Sorunu.

Şimdi bu soruna bir yandan "Make America Great Again" (MAGA) eliyle, diğer yandan Amerikan Siyonizmi marifetiyle bir ideoloji de giydirilmiş durumda. Amerika'nın hiçbir zaman bir ideolojiye ihtiyacı olmadı. Zira Amerika'nın kendisi zaten bir ideolojydi. Gelineen noktada, tarihinde ilk kez, bu denli keskin bir ideolojik eksene -üstelik hiçbir ideolojik tutarlığı veya inandığı değer seti bulunmayan bir yönetim altında- oturan Amerika'nın hem ülke içerisinde hem de dünyada

'Amerikan Sorunu'nu büyütme'den başka istikameti görünmüyor.

Bu bağlamda, geride kalan 2025 tam anlamıyla bir Amerikan Sorunu yılı olarak tamamlandı. Sene sonunda yayımlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin Trump'ın sebep olduğu krizlerin aynası olması gibi, küresel jeopolitik risklerin neredeyse tamamına yakını da Amerikan Sorunu'nun aynası haline geldi. Dünya artık Amerikan Sorunu'nun dinamikleri ve neticeleri içerisinde jeopolitik ve ekonomik riskleri yönetmek zorunda kalacağı bir döneme girmiş oldu. Amerika'nın ve dünyanın ciddi bir kısmının 2010'larla içine girdiği siyasal, ekonomik ve jeopolitik bunalım; Trump'ın ikinci kez seçilmesiyle küresel bir rejim değişikliğinin ilanı haline geldi. Bilinen haliyle 1945 sonrası düzenin artık sona geldiği fikri, yaygın bir şekilde kabul edilmeye başlandı.

Oysa bugün nihayete erecek oluşu sorumsuz bir hazla tartışılan bu 80 yıl, Roma'dan bu yana, büyük güçler arasında "doğrudan" savaşın çıkmadığı en uzun dönem olarak yaşandı.

Üstelik bugün ana gerilim eksenini oluşturan ticaret savaşları da ilk kez 1945 sonrası dönemde, öncesinde olduğu gibi askeri savaşlara dönüşmedi. Ancak gelinen noktada, öngörülebilir bir gelecekte, savaş(lar)ın çıkmama ihtimalinin azalmaya başladığı bir döneme girmiş bulunuyoruz.



Ortadoğu'dan Asya-Pasifik'e, Avrupa'dan Latin Amerika'ya uzanan geniş jeopolitik yelpazede uluslararası sistem, aynı anda birçok krizin iç içe geçtiği bir "birleşik türbülans" döneminden geçerken; Washington'un küresel ölçekte çoklu cephelere yayılmış, ekonomik ve askeri zeminlerde baskıcı ve öngörülemez bir angajman tarzını ortaya koyuyor. Bu tablo, dünya siyasetinde tekil krizlerin değil, birbirini tetikleyen bölgesel kırılmaların egemen olduğu bir döneme kapı aralıyor. Trump kaynaklı istikrarsızlık 'sistemik' hâle geliyor. Washington'un artık iyice yerleşen "karmaşa doktrini" açık bir şekilde sistemsel istikrar krizi inşa etmiş durumda. Yeni normal olarak Amerika dışındaki aktörler bu duruma uyum sağlama kabiliyetlerini de artırmaya başladılar. Geline nokta Trump'ın ikinci dönem dış politikası; herhangi bir süreklilik iddiasını terk ederek, ABD'nin 'küresel garantör' rolünden 'hesaplı bir bozguncu' rolüne geçişini temelden yeniden tanımlayan radikal bir 'stratejik tasfiye programı'na dönüşmüş durumda.

Bu durum, kurumsal ittifak ve siyasal tutarlılığın erozyona uğramaya devam ettiği bir süreçte ABD gücünü kullanarak her ilişkiyi, süreci ve muhataplığı kısa dönem kazançlar dünyasına hapsedmektedir. Bütün bu akış da daha fazla kişiselleştirilmiş, alverci ve stratejik olarak tutarsız bir hâle gelmiş düzlemde; kurumsal mantıktan çok ABD Başkanı'nın içgüdüleri tarafından şekillendirilmektedir. Bu kişiselleşme ise iki yapısal sonuç üretti: Birincisi, politika değişken hâle gelmektedir. Dünya artık Amerika'nın birkaç hafta sonra nerede duracağını öngöremez durumdadır. Ortaya çıkan belirsizlik, farklı aktörleri seçeneklerini çeşitlendirmeye zorlamaktadır. Ancak bu da sahici süreçler veya alternatifler ortaya çıkarmamaktadır. Zira Washington'un yarın eski pozisyonuna hiçbir şey olmamış gibi dönme ihtimali bulunmaktadır. İkincisi, aktörler artık tavizleri sistemik baskının sonucu değil, 'yönetilebilir provokasyonla elde edilebilecek müzakere edilebilir ayrıcalıklar' olarak görmeye başladılar.

Trump yönetimi bu dinamiği açıkça benimsemektedir. Öngörülemezliği stratejik kaldıraç olarak görmektedir. Bu yaklaşım Nixon'ın "çılgın adam teorisi"ne benzemektedir. Ancak kurumsal güvenlik tamponlarından yoksundur. Nixon'dan farklı olarak Trump, öngörülemezliği bir güç göstergesi olarak açıkça dile getirmektedir. Müttefiklerinin ve rakiplerinin "kendisinin ne yapacağını asla bilemediklerini" söylemekte ve belirsizlik sayesinde taviz kopardığını varsaymaktadır. Ancak öngörülemezlik yalnızca güvenilir kurumlar tarafından desteklendiğinde kaldıraç işlevi görür. Kurumsal süreklilik olmadan öngörülemezlik, güvenilmezlikten ayırt edilemez hâle gelir. Sonuçta, Washington ile bugün ilişkileri yönetme ve sorunları çözmek için diplomasi yapmak yerine Trump'ın da sık sık telaffuz etmekten özel bir haz aldığı "anlaşma" yapmak gerekmektedir. Bu anlaşmalara tarafların güveni de, sadakati de sınırlıdır. Zira en başta Washington, bu anlaşmalar vesilesiyle uzun vadeli ve

elverişli bir ortam inşa etme veya sorunları çözme hedefi yerine, spesifik etkileşimlerden maksimum fayda sağlamaya gayret etmektedir. Bu durum, Çin'le ticaret anlaşmasından Ukrayna'da savaşı bitirmeye, İsrail saldırganlığını durdurmadan Suriye'de sağlıklı bir geçiş sağlamaya varıncaya kadar kriz bölgelerini doğrudan etkilemektedir.

### **Avrupa'nın Sönümlenişi, Pax-Sinica'nın İmkânsızlığı**

Amerikan Sorunu'nun doğrudan şekillendirdiği iki bölge ve aktör Avrupa ve Çin'dir. On yıllardır birçok maliyeti kendisi dışında aktörlerin (Güvenliği Amerika'nın, enerji talebini jeopolitik maliyet olmaksızın Rusya'nın) ödediği bir liberal çok taraflılığın normlarını içselleştirmiş olan Avrupa, bu düzeni hukukun değil gücün sonuçlarının belirlediği bir çağa kurumsal ve ideolojik olarak hazırlıksızdır. Kuvveden fiile kimin geçireceğinin belli olmadığı kurallar manzumesine -gelinen noktada karmaşasına- referans veren Avrupa'nın yaygın jeopolitik kelime dağarcığını oluşturan "risk azaltma", "dijital egemenlik", "stratejik özerklik", "stratejik bağımlılıklar", "stratejik sabır" gibi kavramsallaştırmalar kıtanın yaşadığı bunalıma veya yüzleşmekten duydukları korkulara işaret etmektedir.

Bu kavram setinin altında bağımlılığın gerçeği yatmaktadır: Rusya'ya bağlı enerji, ABD'ye bağımlı güvenlik ve teknolojiler, Çin'le iç içe geçmiş pazarlar. Sonuç olarak, Avrupa muazzam düzenleyici güce sahip ama ortak vizyonu olmayan 'minimal jeopolitik güce sahip bir orta güçler topluluğu' hâline gelmiştir. Başka bir ifadeyle, şartların her geçen gün zorlaştığı ve sertleştiği bir dünyada "normatif güç" safhasında kalmış olmanın çaresizliğini yaşamaktadır. Zira Venezuela'ya karşı Washington'un başlattığı darbe ve korsanlığı daha sonra işgalle sürdüreceğini ilan etmesine karşın, Avrupa'nın "durumu izliyoruz" yaklaşımı tam da normatif güç düzeyine tekabül etmektedir. Trump'ın bu durumu olabilecek en vulgar şekilde dünyanın gözünün önünde Avrupa'ya hissettirmesi de yaşanan felç hâlden kaynaklanmaktadır.

Diğer yandan, ABD hegemonyasını uzun süre ayakta tutan liberal uluslararası düzen zayıflarken, bu boşluğu Çin'in doldurabileceği hâlâ şüpheli bir iddiadır. Pekin'in küresel liderliğe yönelik bir iştahı görünmüyor. Çin'e dair matbuatta değişmez görselin konteynır resimleri olması aslında durumu özetliyor. Çin istikrar arıyor ama "imparatorluğun yüklerini" üstlenmek istemiyor. Bir "Pax Sinica" (Çin Barışı) peşinde değil; önceliği içeride kalarak rejim meşruiyetini korumak, ekonomik yeniden



dengelenmeyi sağlamak ve toplumsal istikrarını sürdürmek. ABD ile yaşanan ticaret savaşı, Çin'in ihracata bağımlılığı azaltma, iç talebi canlandırma ve yarı iletkenler ile yapay zekâ gibi kritik sektörlerde teknolojik özerklik kurma ihtiyacını daha da acil hâle getirdi. Çin'in "kalkınma", "güvenlik" ve "medeniyet" başlıkları altında geliştirdiği küresel girişimler, yeni bir dünya düzeni inşa etmekten ziyade ekonomik nüfuz projeksiyonu yapma amacını taşıyor. Özetle, Çin'in yükselişi ideolojik veya dünyaya bir vizyon sunan yaklaşımla değil, pragmatik bir zeminde durmaya devam ediyor. Muhataplarına sahici ve (siyasi, ekonomik ve güvenlik) derinliği olan ittifaklar yerine ancak Pekin'in avantajına olacak alverci ilişkiler öneriyor. Bu da, Çin'i son tahlilde emperyal bir düzen vizyonuna sahip güç olarak değil; adeta arz, kalite, hizmet ve fiyat avantajı sunduğu sürece ilişki kurulması gereken "tek-uluslu bir kamu şirketi" konumuna oturtuyor.

Sonuç olarak Çin, kendi çıkarlarını önceleyen, ekonomik olarak güçlü ama stratejik açıdan ihtiyatlı bir aktör olarak küresel düzen vizyonu olmadan küresel ticareti şekillendiren bir güç olmayı arzuluyor. 'Uyuyan Çin'den duyulan tedirginliği ve beklentiği 'Uyanmış Çin'e dair tepkilere ve hazırlıklara tercih ediyor. ABD'nin ağırlığının azalmasıyla dünya, baskın ama çekingen bir Çin'in merkezinde yer aldığı kırılgan bir 'çok kutupluluğa' doğru sürükleniyor.

Ancak Pekin'in son tahlilde ana ekseni içe dönük bir realizm içinde yol almaktadır. Yakın dönemde krizlerle test edilen bu durum aslında bizlere bir fikir de verdi. Pekin'in küresel kamu malları sağlayıcısı olarak davranma isteksizliği, vizyon yoksunluğu, cari sisteme alternatif kurallar manzumesi sunmaması yumuşak gücünü, jeopolitik derinliğini ve muhatabını da tatmin eden iş birliklerini sınırlamaktadır. Çin alternatif bir düzen öncüsü olmak yerine; kredi, gözetim ve kaynak çıkarma yoluyla devletleri bağlayan paralel bağımlılıklar inşa etmektedir. Kaldı ki sistemden müşteki olup da Çin'le ilişkilerini nispeten derinleştiren aktörlerin tamamı da, Pekin ilişkisini cari sistem içindeki pozisyonlarına bir alternatif olarak değil, ABD ile ilişkilerinde kaldıraç olarak ele almaktadırlar. Sonuçta sistemin eksiklerini düzeltmek, sorunlarını gidermek için çaba sarf etmeyi reddeden Çin, küresel kırılganlığın derinleşmesine katkı vermektedir. Bu yaklaşım Çin'in en dar manada ve kısa vadede çıkarlarını korumasına yardım etmektedir. Ancak dünyanın geriye kalanının, iş birliği yapmayı reddeden biri 'cezalandırıcı', diğeri ise 'kayıtsız' iki güçlü aktör arasında sıkışmasına yol açmaktadırlar.

Dünya'nın içine düştüğü bu sıkışma, milenyumla birlikte güçlü işaretlerini vermeye başlayan küresel jeopolitik bunalımın kaçınılmaz bir sonucu aslında. Trump, bu bunalımı en dramatik şekilde yaşayan Amerika'nın tabii olarak ürettiği bir figür sadece. Daha sarıh bir ifadeyle, Trump liberal iflasın mezatından siyasal sermaye devşirmekte ciddi davranamayan

Cumhuriyetçilerin açtığı alanda siyasi doğruculuğa savaş açarak var olan bir isim. Venezuela'da gerçekleştirilen darbe ve devlet başkanının kaçırılması bir yönüyle Amerika'nın paranoyak siyasal damarının inşa ettiği siyasal aklın yansıması olduğu kadar, küresel jeopolitik çaresizliğin de bir neticesi.

### **'Donroe'nun' Yarımküreyi Keşfi**

İki asırlık bir kavramsal yaklaşımın Trump gibi simsar bir müteahhidin dilinde yeni bir işgalin gerekçesi olarak sunulması tam anlamıyla sürreel bir tablonun ortaya çıkmasını sağladı. 3 Ocak 2026'da Venezuela Devlet Başkanı Nicolás Maduro'nun ABD Özel Kuvvetlerince alıkonularak ülkeden çıkarılması, Başkan Trump tarafından ukala bir üslupla ve güncellenmiş hâliyle 'Donroe Doktrini'nin uygulanması olarak tanımlandı. Trump, "Orjinalini çok aştık, artık buna Donroe Doktrini diyorlar. Batı Yarımküre'de Amerikan hâkimiyeti bir daha sorgulanmayacak" diyerek, devlet eliyle yapılan korsanlığa kılıf bulmuştur. Trump'ın yeni doktrin söyleminden sadece bir ay önce yayımlanan Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Stratejisi, Washington tarafından erken Soğuk Savaş döneminden bu yana üretilmiş en sonuç doğurucu potansiyele sahip dış politika belgesi olarak okundu. Metin, 1945 sonrası liberal uluslararası düzeni resmen mahkûm etmiş ve bunun yerine medeniyetçi realizm, katı egemenlik, ekonomik milliyetçilik, yarım-küresel öncelik ve alverci ittifaklara dayalı açık bir doktrine işaret etmekteydi. Strateji belgesinde, Batı Yarımküre tüm diğer sahaların üzerine çıkarılmaktaydı. Belgede Batı Yarımküre, Amerika Birleşik Devletleri'nin birincil hâkimiyet alanı olarak konumlandırılmıştır.

Batı Yarımküre artık "birinci önceliktir" ve Amerika Birleşik Devletleri: 1) Yarımküre dışı tüm güçlerin (Çin, Rusya, İran) ekonomik veya askerî tutunmalarını engelleyecektir. 2) Karteller ve insan kaçakçılığı ağlarına karşı gümrük tarifeleri, yaptırımlar, denizden engelleme ve ölümcül güç kullanacaktır. 3) Kritik tedarik zincirlerinin (yarı iletkenler, nadir toprak elementleri, ilaçlar) yakın bölgelere kaydırılmasını zorlayacaktır. 4) Yasa dışı göçü Amerikan anavatanına karşı bir "hibrit savaş" eylemi olarak ele alacaktır. Bu, dili kasıtlı olarak kışkırtıcı olan ve 1823'ten bu yana bir ABD yönetimi tarafından yapılan en net nüfuz alanı siyaseti ilanı olarak tanımlanabilir. İşte Maduro'nun ABD destekli bir darbe ile teslim edilip Washington'a teslim edilmesinin ardından Trump'ın yaptığı konuşmada sık sık vurgu yaptığı "Yarımküre", bir ay önce Strateji Belgesi'nde şekillendirilen eksenden başkası değildi.

### **Latin Amerika: "Tanrı'ya Uzak, ABD'ye Yakın"**

Latin Amerika için ABD müdahaleleri izole olaylar değildir; bunlar askeri işgaller, darbeler, ekonomik baskılar ve gizli operasyonlar gibi en görünür ifadeleri yalnızca daha derin bir sistemin parçası olan yüzyıllık bir egemenlik modelinin parçasıdır. Eduardo Galeano'nun hatırlattığı gibi, tarih asla elveda demez; "daha sonra görüşürüz" der. Latin Amerika'nın ABD ile bitmez çilesinin özetidir "daha sonra görüşürüz".



1954'te Guatemala'dan günümüzde Venezuela'ya kadar, ABD siyasi, ekonomik veya askeri güçle müdahale ederek Latin Amerika'nın istikrarsızlığı bizatihi düzenin kendisi hâline getirmiştir. ABD müdahaleleri sadece saldırganlık değil, siyasi ve ekonomik yapıları, hatta ulusların belleğini şekillendiren yapısal bir müdahaleler bütünü hâlini almıştır.

Bir yönüyle Díaz'ın, Latin Amerika'yı kestirmeden anlatmak için adeta atasözüne de dönüşen "Tanrı'ya uzak, ABD'ye yakın" yakınması (Pobre México, tan lejos de Dios y tan cerca de los Estados Unidos) bir zamanlar ulusal bir gözlemken, bugün bölgesel bir teşhis olarak işlev görmektedir. Kıta genelinde egemenlik, ABD etkisine yakınlık nedeniyle çoğu zaman koşullu bir hal almış sınırların ötesine uzanan ticaret anlaşmaları, borç yükümlülükleri ve siyasi baskılar tarafından şekillendirilmiştir. Demokratik umutların veya sosyal reform çabalarının olduğu anlarda bile, bu güçler yüzeyin altındaki akıntılar gibi görünmez bir şekilde etkin olur; bağımsız çabaları altüst etme ve eski hiyerarşileri yeniden üretme tehdidini taşır.

Bugün dünyanın ana meselesine dönüşen ve önümüzdeki yılları şekillendirecek olan Amerikan Sorunu, Latin Amerika'nın en yakından bildiği bir çiledir. Ancak bu durum Latin Amerika'nın veya Venezuela'nın durumunu açıklayan tekil sorun değildir elbette. Son tahlilde kendileri de bir sömürge düzeninin ürünü olan bu kıtanın yapısal sorunları da en az Amerikan Sorunu kadar büyüktür. Venezuela, sömürge döneminden miras kalan toplumsal yapı, rantiyeci (petrol rantına dayalı) siyasi ekonomi, zayıf sermaye birikimi, dış baskı (ABD gücü dâhil) unsurlarının birleşerek uzun süreli bir kurumsal "tikanma" üretebildiğine dair çarpıcı bir örnektir. Merkezinde enerji sektörünün siyasi ATM makinasına dönüştüğü bir politik ekonominin etrafında şekillenen siyasi, toplumsal ve kurumsal ekosistem uzun yıllardır felç

olmuş bir yönetimin oluşmasına yol açtı.

Dolayısıyla, Venezuela'da mesele "ya sömürge mirası, ya ABD emperyalizmi ya da ekonomi" değildir; bu katmanların birbirini pekiştirme biçimidir. Sonuçta oldukça düşük devlet kapasitesi ağır demokrasi açığıyla birleşince, Irak'ta ve Afganistan'da fiili savaş ve işgal girişimine rağmen yaşanmayan, devlet başkanını bir saldırgan güce teslim edecek kof devlet kapasitesi ortaya çıktı. Bu kofluğa yıllardır ağır bir cehaletle övgüler düzenler üzerine belki ayrıca düşünmek ve yazmak gerekiyor. Ancak bugün için Venezuela'daki kofluğu oluşturan yapısal başlıkların Amerikan Sorunu karşısında savunma kapasitesine sahip olmak isteyenlerin birinci meselesi olması gerektiği de aşîkârdır.

Venezuela'yı yıllar içerisinde tam bir iflasın eşğine getiren iç ve dış sebeplerin artık fazlaca bir anlamı bulunmuyor. Amerika'nın açıkça kaynaklarını gasp edeceği ve yöneteceğini söylediği bir ülkeyi derin belirsizlik bekliyor. Ancak buna rağmen, Venezuela'da Maduro'nun darbeyle indirilmiş olması, onu da iktidara taşıyan Chavismo hareketinin de ortadan kalktığı anlamına gelmiyor. Trump'ın sahne şovuna dönüştürdüğü Maduro'nun ABD'ye getirilmesi ve yaptığı açıklamaların Chavismo damarına basmış olması da muhtemeldir. Dolayısıyla Washington'un kibirli açıklamaları ve aşağılamaları şu an için tartışmayı şekillendirse de, Venezuela işgalinin daha birçok komplikasyonu içinde barındırdığını da görmek gerekiyor. Bu noktada, Trump'ın elinde sonuçsuz bir hiperaktivite içerisine girmiş ABD dış politikasının, Venezuela'da da hangi u-dönüşlerini yapacağını göreceğiz.

### Amerika'yı ve Dünyayı Ne Bekliyor?

1945 düzeninin cinayet mahalli Venezuela olabilir. Ancak bu suikastin yakın ve orta vadede bütün dünyada ve tabii ki Amerika'da sonuçlar üretmesi ilk senaryo olmaya devam ediyor. Amerika son tahlilde bugüne kadar doğrudan ve tek başına başka bir büyük güçle savaşmış bir ülke değil. Hâlâ en büyük askeri kaybı kendi iç savaşında yaşamış bir ülke. 19. Yüzyılın sonundan itibaren gerileme dönemindeki Britanya ve İngiltere ile yaşadığı savaşlardan 20. Yüzyıl boyunca dahil olduğu savaşların tamamında ya bir ittifakla beraber savaşlara girdi, ya başka bir gücün desteğiyle ayakta durdu ya da Irak ve Afganistan gibi tükenmiş ülkelerle savaştı. Amerikan askeri gücünün dünyanın geriye kalanından açık bir şekilde üstün olduğuna şüphe yok. Yıllık 1.5 trilyon dolar harcama kapasitesine sahip bu gücün en büyük sorunu; öncelikle Amerika içerisinde finansal desteğin yanında siyasi ve psikolojik desteği teminat altına alma ihtiyacı. Bu teminat bugün ciddi kırılganlıkları içinde barındırıyor.

Trump'ı iktidara taşıyan dalga ile kişisel veya zihinsel herhangi bir ünsiyeti bulunmuyor. Hatta bu dalganın tiksindiği 'Amerikan Psikopatu' prototipiyle tasvir edilen kuzeyli, şehirli, hedonist ve aç kapitalist karakteri temsil ediyor Trump.



Hâsılı kelimeler, Trump'ı iktidara taşıyan kitle ile yaptığı Faustçu "anlaşma", zannedilenin aksine oldukça kırılabilir bir ünsiyete dayanıyor. Venezuela gibi maceralara gireceğinin net bir şekilde işaretlerini veren Trump'ın (geçmişte Kanada'ya yönelik dillendirdiği arzuları, İran'a yönelik tehditleri, Venezuela işgal planını ilan ettikten bir gün sonra da "Grönland'a kesinlikle ihtiyacımız var", "Meksika'ya bir şeyler yapmamız lazım" açıklamaları) Amerika içerisindeki kırılabilirlikleri daha da derinleştirir anlamına geliyor. 7-8 ay sonra tam bir seçim havasına girecek olan ABD'de Cumhuriyetçilerin ciddi bir baskı altına girmesi kaçınılmaz olacaktır. Ancak buna rağmen Trump ve ekibi mezkûr politikalarında ısrar edebilirler. Zira dünya için oldukça tehlikeli ve maliyetli adımlar, geçmişinde altı (6) kez iflas yaşamış Trump'ın zihninde ekonomik fırsatlar olarak şekilleniyor. Rusya ile jeopolitik bir anlaşma yapması beklenirken, ailesinin de dahil olduğu enerji taşımacılığı görüşmeleri, Ukrayna'da maden işletmeciliği, Venezuela'ya petrol şirketlerinin dönüşü, Gazze'nin turizm merkezi olması gibi.

Dünya açısından yeni bir dönemin açıldığını söylemek mümkün. Global rejim değişikliği, Venezuela darbesi ve işgal planıyla artık herkesin ikna olacağı bir gelişmeye dönüşecek. Zira Venezuela'da sahne alan saldırganlık, Dünya'nın Nazi'lerden bildiği modern bir Lebensraum ve Anschluss anlayışının daha geniş bir kampanyasının açılış salvosuna dönüşebilir. Kaldı ki yıllarca Venezuela'nın hamisi olarak görünen Rusya'nın daha Trump'ın ilk döneminde Ukrayna ile bir takas fikriyle Washington'a yaklaştıklarını duymuştuk. Zaten ABD'nin geçen ay başında yayınladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde abartılı "Yarımküre" vurgusuyla bütün dünyaya yeni "arka bahçeler ve tampon bölgeler düzeni" önermiş oldu. ABD kendi arka bahçesini (Latin Amerika) ve muhtemelen ön bahçesini (Kanada ve Grönland) tam bir tahakküm altına alacak, diğer aktörlerin de benzer girişimlerine karşı umursamaz davranacak.

Bütün bu gelişmeler çok açık bir şekilde üç dinamiği güçlendiriyor. Birincisi, savaş(lar)ın çıkma ihtimali ciddi şekilde artacaktır. Zira devam eden deglobalizasyon ve ticaret savaşları asgari düzeyde uluslararası hukukun işlemediği bir düzende savaş ihtimalini kaçınılmaz olarak besleyecektir. İkincisi, çöken sistemin kurumlarının artık ayakta kalma ihtimali de zayıflamaktadır. Ne güvenlik ne düzenleyici ne de siyasal kurumların böylesi bir "yönetilen kaos" düzeninde eski formlarını korumaları zorlaşacaktır. Üçüncüsü şimdilik "yönetilen kaos" safhasında olan krizimizin orta vadede "yönetilen" vasfını da kaybetmesi muhtemeldir. Böylesi bir durumda, dünyanın ciddi anlamda alıştığı ve hatta bağımlı hâle geldiği küresel/bölgesel üretim ve iş birliği ağının ciddi hasar görmesi mümkündür. Ticaretin, finansal altyapının, ham maddelerin, nadir elementlerin kaçınılmaz olarak silahlandırılacağı bu senaryoya dair hiç kimsenin boyutlarını hesapladığı bir kıyamet senaryosu bulunmuyor. Bütün bu iç karartıcı tablo içerisinde ülkelerin savunma kapasitesi konvansiyonel askeri ve ekonomik gücün yanında ülke içerisindeki istikrarla da şekillenecektir. Hatta savunma kapasitesinin son hattı ülkelerin siyasal istikrarı olacaktır. Burada özellikle nükleer gücü olmayan ve güçlü bir ittifak haritasında güvenceleri olmayan ülkelerin siyasal istikrarlarını korumalarının kaçınılmaz yolu demokratik kapasiteleri ve ülke içerisindeki insicam olacaktır. Venezuela örneğinin açıkça gösterdiği durumlardan birisi de, ABD darbesi ve saldırganlığının bizzat ülke içerisindeki iş birliği ile hayata geçtiğidir. Özellikle demokratik açık veren orta güçlerin ne jeopolitik fazla vermesi ne de sürdürülebilir bir savunma kapasitesine sahip olamayacağı artık açık bir şekilde görülmüş oldu. Amerikan Sorunu'na, dolayısıyla bu sorunun fırsat vereceği diğer tehditlere de karşı alınacak tedbirlerin başında tartışmasız bir meşruiyet duvarının inşa edilmiş olması gelmelidir.



# İnsan Ve Toplum



**PROF. DR. EROL GÖKA**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Son yazılarımızda Antropolog Pina Cabral'ın "Dünya" kitabındaki bakışından yola çıkarak insanın farklı dillere ve kültürlerle doğup kimliğinin ve kişiliğinin oralarda gelişmesine rağmen ortak özellikle gösteren bir canlı türü olduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Tüm insanlarda ortak olan zihin yapısının özelliklerini ele almaya gayret ettik, bunlar arasında, "katılım", "aşkınlık" ve "inanmanın anlamadan önce gelmesi" hususlarını vurguladık.

Tüm bunlar nedeniyle "geleneksel inancın aksine biliş, beyinle sınırlı değildir; Sorun çözme yükünün bir kısmını taşımak için dış ortamın özelliklerine güveniriz" (s.230) fikrine destek verdik.

Bundan önceki yazımızda ise insanın toplumsallığına en doğru yaklaşımın "Kendisini en yalın biçimde, bireyi temel birim olarak kabul edip, grubu (toplumu) bireyin davranış veya içgüdüleriyle açıklayan pozitivist psikolojide ve toplumu (grubu) onu meydana getiren bireylerin toplamından farklı bir varlık alanı olarak görüp, bireysel benliğin oluşumunda (grubun) toplumun birey üzerindeki etkisine odaklanan pozitivist ve yapısalcı sosyolojide gösteren indirgemeci kutupları" reddederek bulunabileceğini belirttik.

Birey ve toplum ilişkisine nasıl bakmamız gerektiğine bu kez yine Pina cabral'ın antropolojik bakışından yola çıkarak devam edelim.

Ama önce, bu bakışın önemini daha iyi idrak edebilmek için, günümüz akademisindeki bırakın birey ve toplum ilişkisini birbirinden ayırmayan ve birbirine indirgemeyen bir tarzda ele almayı, benlik'i (self, nefis, kendilik) dahi yok sayan egemen yaklaşımı biraz daha hırpalamaya ihtiyacımız var.

## John R. Searle'ün "Zihin" kitabında benlik

Searle'ün "Zihin" (alBaraka, 2020) kitabını örnek olarak belirledik çünkü onun bakışı hem günümüz akademisindeki durumu çok iyi özetliyor hem de oldukça sade ve akıcı.

"Descartes'in ünlü sözü 'Düşünüyorum, öyleyse varım'daki 'ben' neye gönderimde bulunur? Descartes'e göre kesinlikle bedenime değil, daha ziyade zihnime gönderimde bulunur, yani özsel olarak beni oluşturan zihinsel töze. Kartezyen düalizmin zihnin doğasıyla ilgili felsefi olarak kabul edilebilir bir açıklama olamayacağını düşündürecek sebepleri gördük. Ama düalizmi reddeden bizler için ciddi bir soru kalmış durumda: Benlik tam olarak nedir? Benimle ilgili hangi gerçek beni ben yapar? Birçok çağdaş filozof, ki bunlara yakın zamana kadar ben de dâhildim, David Hume'un bu konuda son sözü söylediğini düşünüyordu. Deneyimlerimden oluşan diziye ve bu deneyimlerin gerçekleştiği bedene ek olarak benlik diye bir şey yoktur. Hume der ki, dikkatimi içime çevirdiğimde ve beni oluşturan özsel bir varlığı keşfetmeye çalıştığımda, tek keşfettiğim tikel deneyimlerimdir; bu deneyimlere ek olarak benlik diye bir şey yoktur" (s.257).[1] Doğrudur; benlikle ilgili cevaplaması hayli müşkül güç sorular vardır. Mesela "Bir kişiyle ilgili hangi gerçek, o kişiyi hayatı süresince geçirdiği farklı değişimler boyunca aynı kişi yapar?"... Mesela "Benim gerçek düşüncelerim ve hislerimin dizisine ve onların gerçekleştiği bedene ek olarak bir şey, bir varlık tüm bu olayların öznesi olan bir 'ben' kabul etmek durumunda mıyız; fiziksel bedenim ve beyin süreçlerim dışında varlığını kabul etmemiz gereken bir şey daha var



mıdır?”... Mesela “Beni olduğum kişi yapan tam olarak nedir?”... Bunlar, hayli çetin ceviz sorulardır.

Searle, bu zor soruları sorduktan sonra, benlik ile ilgili düşüncelerine ünlü Thesus’un gemisi örneğini vererek devam eder. Tahtadan yapılmış bir gemi, aynı mürettebatla denizde seyrini sürdürürken aşama aşama tamamen yeniden inşa edilir; orijinal hiçbir parça kalmayana kadar tüm parçalar birer birer değiştirilir. Bu gemi, hala aynı gemi midir? Bu bir yana, diyelim ki çıkarılan parçaları, bir başkası toplayarak önceki gemiyi yeni baştan inşa etsin. Şimdi bu iki gemiden hangisi gerçek orijinal gemidir; işlevin devamlılığına sahip olan mı yoksa parçaların devamlılığına sahip olan mı? Searle, bu soruları hatalı bulur. Ona göre orijinal geminin hangisi olduğunu söylemek tamamen bize kalmış bir durumdur. Kimimiz geminin sahibinin kim olduğuna, kimimiz vergi ödemekle yükümlü olan kimseye, kimimiz geminin hangi limana giriş hakkı olduğuna göre karar ver(ebil)iriz. Kişisel özdeşlikle ilgili sorular da Theseus’un Gemisi örneğine benzer ama yine de onu aşar. Beyin nakli, ikizlik örnekleriyle Searle, insan için işlerin daha da karışık olduğunu anlatmaya çalışır. Şöyle der: “Bizim kavramlarımızın tipik bir özelliği, onların gerçek dünyaya uygulanmalarının belirli türden düzenlilikleri varsaymasıdır. Bu gemi, ağaç, araba ya da köpek kavramları için doğru olduğu kadar kişisel özdeşlik gibi havalı kavramlar için de geçerlidir... İnsanların gündelik konuşmada bugün hangi kişinin geçmişteki hangi kişiyle özdeş olduğuna karar verirken kullandığı kriterlere gerçekten bakacak olursak, bizim kişisel özdeşlik kavrayışımızı oluşturan en az dört kriterin olduğunu fark ederiz “(s.261-262). Bu kriterler a) Bedenin uzay-zamansal devamlılığı, b) Yapının göreceli zamansal devamlılığı (yaşlanma gibi değişimlerin de belirli türden yapısal düzenlilikler boyunca ilerlemesi), c) Hafıza (herhangi bir anda geçmişteki bilinçli deneyimleri hatırlama kapasitesi), d) Kişiliğin devamlılığıdır[2].

Searle, bu dört özelliğin, tikel psikolojik durumlara ve huylara ek olarak ayrıca bir benlik kavramına ihtiyaç bulunduğu konusunda yeterince ikna edici olmadığı fikrindedir. Ama o, sonradan tek bir noktayı unuttuğunu söyleyerek Hume’a itiraz eder. O tek nokta, bedenlerimizden ve deneyimlerimizden ayrı bir benlik kavramına alan açar ve onu gerekli kılar. “Biz yalnızca düzensiz deneyimlere sahip olmayız; daha ziyade, herhangi bir andaki tüm deneyimlerimizi tek, birleşmiş bir bilinçli alanın parçası olarak deneyimleriz... Beni en azından biçimsel bir benlik anlayışını kabul etmemiz gerektiğine ikna eden argümanlar, rasyonalite, özgür seçim, karar verme ve sebepler kavramlarıyla ilgilidir... Deneyimler dizisine ve bu deneyimlerin gerçekleştiği bedene ek olarak, bizi bir şeyin daha var olduğunu kabul etmeye yönelten şey, özgür hareketin, açıklamanın, sorumluluğun ve sebebin birleşimidir... Bunların hepsine sahipseniz, bir benliğe sahipsiniz demektir” (s.268-272). Benliğinizin var olduğunu kabul ediyorsanız artık “sorumluluk” kavramını ve rasyonel canlıların

zaman ile kurduğu özgün ilişkileri açıklamanız kolaydır. “Hareketler gerçekleştirdiğimde sorumluluk alırım ve böylece hak etme, suç, ödül, adalet, takdir ve ayıplanma, başka türlü sahip olamayacakları şekilde anlamlı olurlar... Zamanı organize edebilirim, gelecek için plan yapabilirim, çünkü planları yapan benliğin aynısı gelecekte de var olup o planları gerçekleştirecektir” (s.272).

Cabral’ın zaten “benlik”in varlığını kabul eden, bireye antropolojik bakışı, adeta meseleyi sanki Searle’ün bıraktığı yerden ele alıyor. Cabral, sadece “benlik” diye bir olgu olduğunu kabul etmekle yetinmiyor, özcü bir anlayışı reddediyor ama “birey”i, tüm kültürel ve tarihsel farklılıklara, rağmen insanlığın temeli olarak görüyor. “İnsan her şeyden önce bireyden doğar, her birimiz kaçınılmaz olarak bireyizdir. İnsanların türlerinin tarihi boyunca dünyada bıraktıkları tüm şaşırtıcı izlerin kökenini bulmamız bireylere bağlıdır... İnsan toplumsallığının kökeni, içgözlemsel düşünme yeteneğine sahip bireylerin eylemlerine dayanmaktadır. Bireyler, insan toplumsallığı içinde boy göstermiş varlıklardır” (s.157-158).

İnsan, dünyayla yönelimsel bir ilişki içindedir, dikkati hep dünyanın bir yönüne doğrudur; bu aynı zamanda insan türünün üyeleri arasında iletişimi yani toplumsallığı mümkün kılar. Yönelimsellik, zihinle veya bilinçle özdeş bir hal değil varoluşsal bir niteliktir. Kaldı ki insana özgü de değildir; tüm hayvan hayatının bir özelliğidir. Diğer türler arasında da toplumsallık ve bilgi paylaşımı (iletişim) biçimlerinden biridir. Joel Kovel’in “Tarih ve Tin”de (Ayrıntı yayınları, 2020) dediği gibi insan, grup-varlık olarak yaşayan canlı türlerindendir. Ancak elbette insanın yönelimselliği ve toplumsallığı diğer canlılardan farklıdır. Bu farkı Cabral’e göre “içgözlemsel-önermesel düşünme” yeteneği oluşturur. Cabral, tüm hayvanlarda ortak olan yönelimselliğe “temel zihin” der ama insanda ayrıca önermesellikten oluşan (ki onun da temelinde insanın sembolik bir dil, bir hayal gücü- imgelem- potansiyeline sahip olması bulunur) bir de “iskeleli zihin” bulunduğunu söyler (s.162). “İnsan zihni, zihinsel işlemlerin beyin içine kapalı olmamasından dolayı genişler.” Dünya nasıl insan zihnine katılıyorsa, insanın bilişi de bedenlendiği ölçüde dünyaya sızar. Bu sızma yalnızca modernitenin protezleri olan cep telefonu, bilgisayar gibi aygıtlarla olmaz kişisel ontojenimizin parçası olan tüm alanlarda ortaya çıkar. Dünya anlam yükledikçe yalnızca “dünyayı birey ele almaz, dünya da bireyi ele almaya başlar... İnsanlar, diğer türlerin aksine, diğer hayvanlardan daha fazlasını yapar; dünyayı şekillendirir” (s.213).

Dikkatli bakılırsa Cabral’ın “içgözlemsel-önermesel düşünme” dediği insan has olgunun, Searle’ün “benlik” için saydığı özelliklerin bir birleşiminden ibaret olduğu görülür. “İnsan toplumsallığının diğer tüm toplumsallık biçimleriyle pek çok ortak yönü vardır, ancak şu açıdan ayırt edicidir: İnsan toplumsallığındaki çocuklar, dünyayla ortak bir ilişkiden yola çıkarak önermesel düşünme geliştirmeye yatkındır...



Bir birey olmak için, başka bireyler tarafından bireyliğe çağrılmamız... Anlaşılabilirlik her zaman benden önce gelir. Düşüncemin nihai kaynağı ben değilim, çünkü düşüncem, benim ortaya çıkardığım anlatının içinden gelir” (s.161) diyerek Cabral, Anselmus’ın daha önce “İnanç nedir?” başlıklı yazımızda ele aldığımız inanç ve akılla ilgili görüşlerini antropolojiye aktarır. Böylece birey ve toplum arasında hem ikisini de kabul eden hem de onları birbirine indirgemeyen bir anlayış mümkün hale gelir.

“Bu ortak yönelimsellik, bize eskiden söylendiği gibi zihinsel veya ruhsal bir yatkınlık değil, filogenetik olarak gelişen bedenleşmiş bir yatkınlıktır... Ortak yönelimsellik, insanların dünyada bir araya gelmelerine, hiç uğraşmadan birbirlerinin ritmini bulmalarına, birbirlerinin ihtiyaçlarını hissetmelerine olanak sağlayan şeydir. Bu, karatede ne kadar önemliyse, aşkta da önemlidir” (s.163)... “Bu nedenle ‘dünyada var olmak, Heidegger’in veciz ifadesiyle söyleyecek olursak, kaçınılmaz olarak ‘başkalarıyla birlikte var olmak’tır” (s.164). Biz dünyaya geldiğimizde de başkalarıyla birlikte varızdır (birincil öznelararasılık); ancak kişisel ontojenimiz hayat boyu sürer, önermesel düşünce üretmeye, dil öğrenmeye başladığımız andan (kabaca bir yaşından) itibaren ikinci öznelararasılık başlar, artık diğer bireylerle niyetlerle ve eylemlerin bağlamı ışığında bir araya gelerek bir dünyalılışıyoruz.

“Öznelararasılık bir tercih değildir; kendiliğinden gerçekleşir. Bir bebek, insanlar arasında olduğunda ve insan türünün talep ettiği uzun olgunlaşma döneminde bakımı yapıldığında, öznelararasılık kaçınılmazdır (s.167)... Dünya, her birimizin mevcudiyet ve eylem arenası ölüme yenik düştüğü anda yok olur. Bununla birlikte, dünyam yok olurken, ben dünyadan yok olmam, çünkü mevcudiyetim ve eylem kapasitem, çevremdeki diğer katılımlara yazıldıkları ölçüde varlığını sürdürmeye devam eder” (s.238)...

“İnsanın bu varoluşsal grup-varlık olma özelliği, onu başkalarıyla birlikte yaşamaya ve onların dünyalarını paylaşmaya mecbur kılar.

Quine’nin “yorumlayıcı hayırseverlik” adını verdiği, başkalarını da hesaba katmaya, onları düşünmeye, iyilik yapmaya da zorunlu bir varoluş biçimidir bu (s.169). İnsan toplumun içindedir, onunla birlikte nefes alıp verir ama aynı zamanda bireydir. Birey olmak ve toplum içinde yaşamak mevcudiyetimizin aralarında gidip geldiğimiz kale direkleridir. “Özgür irade paradoksu üzerinde düşünme artık o kadar zor değil; bu paradoks, mevcudiyetin iki kale direği arasında açılan aşkın boşluğun, sonucu her zaman belirsiz müzakeresi haline gelir” (s.229).

İnsan ve toplum ilişkisi böyledir lakin insan deyip geçtiğimize bakmayın, insan, insanlığını sadece toplum içinde değil fakat bir cinsiyet kimliği içinde, kadın ya da erkek olarak da yaşar.

“Cinsiyet, kendini en baştan itibaren ontojeni sahnesinde bir faktör olarak sunar ve bir daha asla o sahneden ayrılmaz” (s.174).

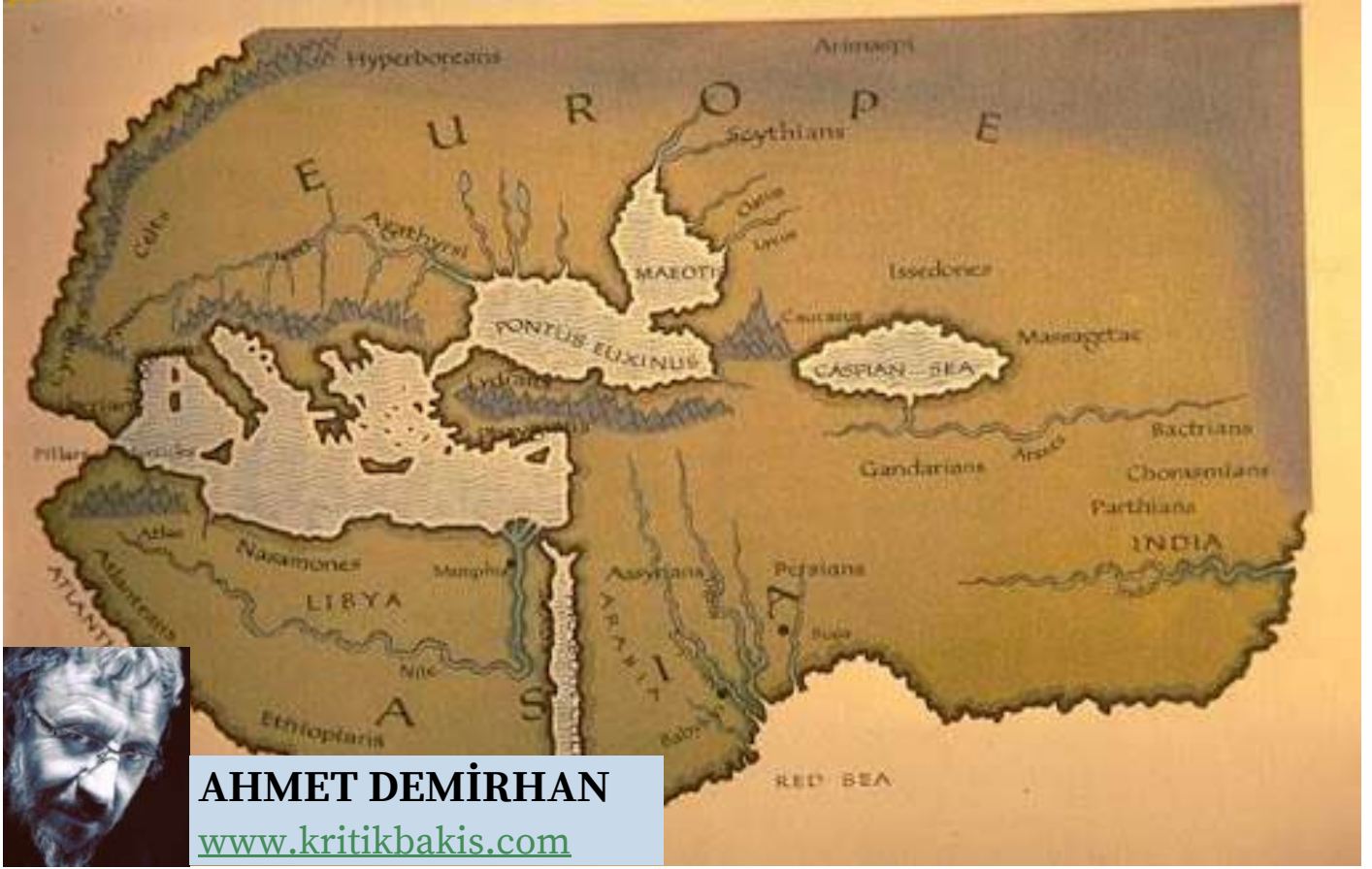
#### DİPNOTLAR:

[1] Bizim insan tekinin benliğini ve iradesini yok saydığı için şiddetle reddettiğimiz bu bakış açısı Searle’ün de haklı olarak belirttiği gibi kaynağını Hume’dan alırken son dönemde Hinduizm ve Budizm gibi doğu düşüncelerinin de bu bakışa fevkalade bir katkısı söz konusudur. Benlik’in reddine dair bu bakışın toplu halde görülebilmesi için Richard Sorabi’nin “Benlik: Bireysellik, Yaşam ve Ölüme Dair Antik ve Modern Görüşler” (alBaraka Yayınları) çalışmasını, hatta bu bakış açısının modern dönem İslam düşüncesine sızmasına bir örnek olarak Aykut Alper Yılmaz’ın “İnsan Nedir? Teistik Materyalizmin İmkânı” (alBaraka Yayınları) kitabını salık veririz.

[2] Bu son madde “kişilik” konusunda yeterli bir bakışa sahip olmayanlar tarafından tuhaf karşılanabilir. Kişilik ve karakter, huy ve mizaç gibi bizi biz yapan özellikler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için Bizim, Murat Beyazyüz ile birlikte yazdığımız “Geçimsizler: Kişilikler Tanıma ve Geçinmeyi Kolaylaştırma” (Kapı Yayınları) kitabını öneririm.



# Avrupa'nın Doğuşu, Avrupa'ya Batışı-2



**AHMET DEMİRHAN**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Rodolphe Gasche, *Europe, or the Infinite Task: A Study of a Philosophical Concept*'inde Avrupa (Europe) kelimesi için bir iştikak önerir. Ona göre Avrupa Grekçedeki erobos kelimesinden müştaktır. Ancak erobos Grekçe kökenli veya Grekçenin de ait olduğu Hint-Avrupa kökenli bir kelime değildir. Aksine Sami kökenlidir ve Gasche'ye göre, Küçük Asya da denilen dönemin Anadolu'sunun kıyılarında yaşayan Fenikeliler kanalıyla Grekçeye geçmiştir. Kelimenin aslı ereb'tir ve karanlık ya da akşam anlamına gelir. Ereb, güneşin ufukta batmaya başladığı zaman inen karanlıktır.

Gasche'ye göre bu anlam, "güneşin battığı batılı toprakları işaret eder". Bu durumda Sami kökenli ereb'ten Grekçeye erobos olarak geçmiş Avrupa (Europe) adı, "bu asli anlamıyla, güneş Ege denizinin batı kıyısında battıktan sonra karanlığın başlamasına ad verir ki bu da, oradaki -yani, akşam ülkesi (Abendland) veya Garp [Occident] olan- henüz biçim kazanmamış ülkeyi işaret eder". (Parantez içi bir not olarak, Herodotus'ta Anadolu'ya atfen Ἀσία olarak geçen Asya kıtasının adının da, Akadcada "doğmak, yükselmek" anlamında gelen bir kelime olduğuna; bu kelimenin de Sami kökenli güneşin doğuşunu işaret eden Asu kelimesinden geldiğine dair bir etimoloji bulunduğunu hatırlatmak gerek.) Yani aslında Avrupa, daha etimolojik anlamıyla dahi, herhangi bir coğrafi yeri adlandırmaz, çünkü güneşin battı anda ortaya çıkan alacakaranlıktaki toprak

parçası ancak silüet olarak görülebilir. Eğer bu etimolojik iddialar doğruysa, bu durumda Avrupa kelimesi bile bizatihi Avrupalılara ait değildir; Avrupa'ya Grekler vasıtasıyla nakledilmiştir.

Buna rağmen Avrupa (Europe) kelimesinin Hint-Avrupalı bir kelimedenden geldiğini iddia edenler de vardır. Etymological Dictionary of Greek'inde Ερεβος'un Eski Hint-Avrupalı \*hireg'ten türediğini ve "karanlık, loşluk" anlamına geldiğini iddia eden Robert Beekes veya The Brill Dictionary of Ancient Greek'inde kelimenin Homeros'ta ya da Sophocles'te kullanımlarına da yer vererek onun Hint-Avrupalı \*reg'ten türediğini ve özellikle yeraltını işaret eden bir "karanlık, loşluk" ya da denizi işaret eden bir "sonsuz derinlik" demek olduğunu öne süren Franco Montanari bunlardan bazılarıdır. Ancak Jean-Luc Nancy, (maalesef doğrudan tetkik edemediğim, Gasche'nin On Jean-Luc Nancy adlı bir derlemede yer alan "Alongside the Horizon" adlı bir makalesi üzerinden takip edebildiğim) "Euryopa: le regard au loin" adlı bir makalesinde, Euryopa kelimesinden kalkan ilginç bir etimolojik çözümleme yapar ve ona dair felsefi bazı mülahazalarda bulunur. Erebo ihtimaline de değinen, ancak kelimenin Grekçeden türediğini iddia eden Nancy, Euryopa kanalıyla erobos'ta olan akşamın alacakaranlığında bir silüet halinde beliren kara parçası anlamına, bir görüş derinliği katmaya da çalışır.

Buna göre, Zeus'un da bir unvanı olan Euryopa, bu unvan üzerinden "ya gözleri faltaşı gibi açılmış veya sesi en uzağa kadar ulaşan (yani, şimşek çaktıran)" anlamını taşır. Böylece Nancy'ye göre Avrupa (Europe) kelimesinin geldiği Euryopa, daha çok "bakış" üzerinden tanımlanır ve erebos'taki akşam karanlığında loşlaşmış o kara parçasının bizatihi kendisini değil, ona bakan bir bakışı veya gözü işaret eder: Euryopa, "loşluğa, kendi loşluğuna derinliğine bakan" bakıştır.

Bu demektir ki Euryopa olarak Avrupa, kime ait olduğu belli olmayan bir bakışla (ki bu zaten cihanşümûl veya alemşümûl olamamış bir "evrensel" in en belirgin niteliğidir) henüz kendisi olmamış bir kara parçası olarak, akşamın alacakaranlığındaki o belirsiz kara kütesinin loşluğuna veya müphemliğine, kendi müphemliği veya loşluğu olarak bakan bakıştır. O kadar ki Nancy'nin tasavvurunda Euryopa olarak Avrupa'nın bu loşluğu, kendisini sadece Avrupa olarak belirlemeyecek, o "evrensel" bakışla baktığı kara kütesini aynı zamanda "dünya" olarak da adlandıracaktır. Yani, Avrupa, esasında, dünyaya bu şekilde bir loşluk olarak bakılmasını ve onun bu şekilde bir loşluk olarak kavranmasını sağlayan bakıştır.

Yine de tipik bir Avrupalı olarak Nancy, sadece akşamın alacakaranlığında bir kara kütesini değil, bütün bir "dünya" tasavvurunu da loşlaştıran bu bakışa olumlu bir nitelik atfetmekten de duramaz. Ona göre, loşlaştıran bu bakış, "evrensel" in bakışıdır ve bir idea ya da fikir olarak kendi formunu haizdir. Bu nedenle, "Avrupa böylelikle kaçınılmaz olarak bir fikrin [idea] fikridir -form ve vizyondur [vision]". Nancy bu "idea"nın "idea"sına ve "form"a, henüz herhangi bir dile (bir dil olarak diyelim ki Fransızcaya, İngilizceye, Almancaya veya hatta bunların ait olduğu Hint-Avrupalı dillerin en eski hali olarak bir Proto-Hint-Avrupalı dile) dönüşmemiş bir "dil" de tayin eder. Çünkü (Gasche'nin ifadesiyle) "bu bir bakış fikri, sözkonusu bakışın ideal bir biçimi fikri, kendisini, kendine özgü bir açılma [veya şerh] tarzıyla ya da bir dille uyum içinde arzeden [açan, şerh eden] ve yayılan bir bakış fikri"dir.

Kısacası kimseye ait olmayan bir dil olarak logos'a ihtiyaç duyar; yani logos, bir bakış fikrinin fikridir. Ancak logos verili bir şey değildir ya da kendi bakışının fikrinin fikri olmaktan başka verili bir şeyi yoktur. Dolayısıyla o loşluğa bakış, bir form olarak açıldıkça veya şerh edildikçe, logos olarak seyrederek: "Fikir kendisini logos'a göre izhar eder, biçimlendirir ve açar: yani, özerklik yasasına göre, kendisini kendisi üzerine temellendirenin yasasına göre, kendisini kendisi vasıtasıyla geliştirenin ve gerçekleştirenin yasasına göre ve kendinde ve kendi için kendisine geri dönenin yasasına göre [izhar eder, biçimlendirir ve açar]. Logos, 'neden'i [reason] olduğu sürece fikrin dilidir. Fikrin ana 'neden'i, temel biçim olmaktır, kendi kendisini biçimlendirdiği oranda temel biçim; dolayısıyla kendisini görünür ve idrak edilebilir kılan herşeyde kendisini görür".

Elbette bunlar tuhaf cümlelerdir, hatta ancak felsefe

tarihindeki benzer başka söylenenlerle ilişki içine sokularak anlaşılabilirliğinden kendi başına hayli kriptiktir. Ancak sonuçta şu söylenebilir: Nancy Euryopa olarak Avrupa için öyle bir bakış tasavvur eder ki bu bakış nihayetinde kendi ifadesiyle "kendini görür görme"dir (seeing-oneself-seeing). Burada elbette gören kendini bile gören olsa da kimdir, belli değildir; lakin zaten Batılı düşüncede "evrensel" tam olarak budur ve Nancy de bu tür bir "evrensel" düşüncesinden olabildiğince istifade eder. Çünkü bu tür bir loş "kendini görür görme"den hasıl olan bakış anında gördüğü o loşluğu, "dünya" olarak anlar ve logos vasıtasıyla o loşluğa açıldıkça ve yayıldıkça "dünyalaşır". Böylece Euryopa olarak Avrupa, kendisini sadece o çıkış anındaki müphem toprağa bir bakış olarak ve kendini bir bakış olarak gören bir bakış olarak biçimlendirdikçe bütün arz yüzeyine yaymaya başlar: ta ki en kamil halini alana dek. Elbette burada kamil olma, Kant'taki gibi insan teki için değil, hatta bir tür olarak insanlık için değil, bizzat bakışın kendi fikri ve kendi formu içindir. Kendini görür gören bakış, artık her kime aitse, yayılımını tamamen erdirdiğinde sonuna da erecektir: "Avrupa momenti kendisini 'Garp'ın figürü olarak biçimlendirir; bu, onun, dünyanın totalleştirilmesinin figürü olması demektir ki amaç olarak tı-otalleşmeyi sonuna erene kadar sürdürür". Zaten Batılı düşünce için geneli itibarıyla kemale erme, sona ulaşmadır. Herhangi bir sonu olmasa, sonsuz olarak uzansa da. Elbette bu düşüncelerde Kant'ın da, Hegel'in de vesair izi bulunabilir; lakin sanki ilginç olanı hayli mesiyaniğin olmasıdır.

Ne var ki burada olabildiğince kısa tuttuğumuz Nancy'nin Euryopa olarak Avrupa fikrinin Greklerle bir alakası yoktur. Her ne kadar çıkış yeri olarak Anadolu'nun Ege kıyılarında Greklerin sahipleneceği topraklara bakan bir yanı varsa da, Grekler Avrupa'yı hiç böyle düşünmemişlerdir. Denebilirse bu düşüncelerde Greklerden kalan bir şey varsa o da naklediliş, Nancy bağlamında bakışın sürekli olarak nakledilişidir. Çünkü Grekler Avrupa'yı ya mythos olarak, ya "geçit" olarak veya Aristoteles'teki gibi kendilerinin "orta" yerde durduğu Asya'nın öteki ucu olarak görür.

Mythos olarak Avrupa (Europe), sonu nihayetinde Girit'te biten bir masala dayanır. Denis Guenon'un About Europe'unda Milattan önce ikinci yüzyılda İskenderiyeli şair Moschus'tan alıp özetlediği şekliyle, masal şunu anlatır: Evvel zaman içinde Europê adında bir prenses varmış. Bir gün babası Kral Agenor'un sarayında yatağında uzanıp uyuklarken bir rüya görmüş. Rüyasında kadın görünümünde iki toprak parçası kendisi hakkında çekişiyormuş. "Asya" adlı birisi onu korumak ve gözetlemek, "en uzak kıyı" adındaki diğeri de onu deniz üzerinden aşırıp götürmek istiyormuş. Prensес şaşkınlıkla uyanmış ve yanında başka prenseslerle birlikte deniz kıyısında çiçek toplamaya gitmiş. Birden karşısına kocaman nazik bir boğa çıkmış ve onu sırtına binmeye ikna etmiş. Prensес bir an tereddüt etse de boğanın sırtına binmiş.



Boğa ayaklanmış ve denize doğru koşturmuş. Suyu geçerlerken ona kendisinin Zeus olduğunu, aşkıdan dolayı onu alıp kaçırmak için boğa kılığına girdiğini bildirmiş. Boğa kılığındaki Zeus böylece Europē’u Girit’e götürmüş ve Europē orada boğayla çiftleşerek “muhteşem oğlanlar” doğurmuş. Bu masala göre Europē ona duyulan şehvet nedeniyle kapma ve koparılma vasıtasıyla Asya’dan Girit’e kaçırılan bir prensesin adıdır.

Lakin ilk Grek tarihçileri, örneğin Tarih’inde Herodotus, en azından bilebildiği kadarıyla dünyayı Asya, Libya ve Avrupa diye üçe bölerken, bugünkü anlamıyla bir kıta olarak Avrupa çok da bilmez görünür: “Avrupa’ya gelince, kuzeyi ve doğusu deniz midir, kimse bilmez. Uzunluğu biliniyor, dünyanın öbür iki bölümü [Asya ve Libya] kadardır”. Sonra da ilginç bir şahsi gözlemde bulunur: “Zaten bir türlü akıl erdirememişimdir, neye dayanarak bir tek toprağa, hepsi de dişil sontakılı üç ad verilmiştir ve bölgeler arasında sınır olarak niçin Mısır’da Nil ve Kolkhis’de Phasis (başka birilerine göre Palus-Maiotis’de Tanais ve Kimmerler Boğazı) seçilmiştir. Ayrıca bu ayrımları kim yapmış, bu adları kim vermiştir?”

Gerçekten bu adları kim vermiştir de Libya, Greklerin bildiği üzere, “oralı bir kadının adı olan Libye’den”; Asya, “Prometheus’un karısından” ya da Lidyalılara göre, “Manes oğlu Kotys’in oğlu olan Asias”dan almıştır? Herodotus Avrupa’nın adını aldığı “Europe’ye gelince, o da suyla mı çevrilidir? Kimse bilmez; adı nereden gelir? Kim bulmuştur bu adı? Bunlar da bilinmez” der; ama mythos’taki Tyroslu prensesi da hatırlayarak, “belki de ... Tyroslu Europe kendi adını vermiştir” diye ekler. Peki ya o Tyroslu prensesin adı olan Europe nereden gelmiştir? “Europe’nin, ki aslı Asyalıydı, Greklerin bugün Europe dedikleri ülkeye gelmediği kabul edilmektedir. O, yalnız Fenike’den Girit’e, Girit’ten de Lykia’ya gitmiştir”. Yani, Herodotus’a göre Europē Avrupa’ya ayak basmamıştır; Europē’den adını alan Avrupa, adına layık olarak, tam anlamıyla loş ve karanlık bir yerdir.

Aristoteles ise Herodotus’tan daha zalimdir. Politika’sında iyi bir yönetime sahip bir kentin büyüklüğünün ne olması ve içinde ne kadar çokluğun bulunması gerektiğine dair “kendine yeter bir yaşam”ı uygun olması şeklinde bir karara ya da sınırlandırmaya vardıktan sonra, böyle kentin en iyi nerede doğasını bulunabileceğini sorgular. Bunun anlaşılabilmesi için Grek kentleri ile Grekler dışındaki etnos’un yaşadığı yerler arasında bir kıyaslama yapmanın gerektiğinden bahseder. Böylece üçlü bir ayrım yapar. “Soğuk bölgelerdeki kavimler [etnos], özellikle Avrupa civarındakiler hayat doludurlar, ancak düşünce ve zanaat konusunda kıt olurlar, bu yüzden özgür kalmayı başarsalar da politik teşekkülleri yoktur ve komşularını yönetemezler”. Bunun aksine, “Asya civarındakilerin ise zeki ve zanaatkar, ancak ruhsuz olurlar, bu yüzden de teba ve köle olurlar”. Elbette Aristoteles için Şarkiyatçılıktan bahsedilemez, ancak nasıl böyle



“Şarkiyatçı” bir neticeye vardığı belki de özellikle krallık mefhumlarına dayalı bir çerçevede araştırılması gereken bir husustur (çünkü Hint-Avrupası dil ailesi içindeki ayrıma göre, Şark kralları Batılı asa ya da taç sahibi bir kral olarak değil, teba sahibi bir kral olarak tasavvur edilegelmiştir).

Son olarak Grekler, daha doğrusu Grek genos’u gelir. Aristoteles Grekleri Asya ile Avrupa arasında “orta” bir yerde konumlandırır: “Grek genos’u ise, nasıl ki bu iki bölgenin ortasında kalır, aynı şekilde ikisinden de pay alır”. Yani, bugüne ulanan bir şekilde ifade etmek gerekirse, Grekler Asya ile Avrupa arasında ikisinden de pay alan bir köprüdür. Bu nedenle Grekler, Avrupalılar gibi “hayat dolu ve özgür”dür, ama onlardaki eksikliği iyi yöneticiler olarak kapatırlar; aynı şekilde Asyalılar gibi “zeki ve zanaatkar”dırlar, ancak onlar gibi köle ve teba değildirler, özgürdürler. Yine de Aristoteles, Grekler arasında da Asyalı veya Avrupalı bir tabiatı haiz olanların bulunduğunu belirtir (Politika’dan alıntılarda Gurur Sev’in çevirisini kullandım, ancak bazı durumlarda C. D. C. Reeve’in İngilizce çevirisine göre ufak değişiklikler yaptım).

Bu durumda Grekler için bir ufuk olarak veya kendini görür gören bir bakışın idea’nın biçimi olarak “evrensel” diye bir şey yoktur. Zaten Grekler, İonya ayrı olsa da, en azından Attike ve civarındakiler, Asya’dan bakışla güneşin battığı anda karşı kıyıda giderek loşluğa ve alacakaranlığa bürünen bir kara parçasında yaşarlar; ancak görüldüğü üzere kendilerini Avrupalı olarak görmezler. Öyleyse Grekler için Avrupa ve dahası onun bir ufuk olarak açılan veya kendini görür gören bir bakışın fikrinin formu olarak “evrensel” nedir?

Doğrusu Greklerin Avrupa adı çerçevesinde bir mythos'ları ve Avrupa karşısında kendilerini "orta"da bir yerde konumlandırımları varsa da, ne Avrupa adı verilen bir idea'ları ve ne de Avrupa'nın vasıtası olduğu ufku açık, ama cihanşümûl olamayan "evrensel" diye bir fikriyatları vardır. Zaten Avrupa fikri için en azından bir miras olarak felsefe diye bir faaliyet alanını ve çok sonradan klasik olarak addedilen bir edebi kültürü içerse de Grekler Avrupa'nın doğduğu yerde değildir; Grekler için Avrupa, o da kendilerine nakledili bir şekilde gelen, güneşin battığı yerdeki alacakaranlıkta karşı kıyının büründüğü loş ve müphen silüettir. Avrupa ötedeki hoş, ama loş; soğuk bir diyardır. Avrupa Greklerle doğmaz; zaten Avrupa doğmaz.

Yine de Nancy'nin (bu kez "La nuisance continuée de l'Europe" adlı yazısından Gasche'nin Europe, or the Infinite Task'ında aldığı bir bölümden atıfla) "Avrupa, ya da hala bu şekilde konuşmak mümkünse, Avrupa'nın 'özü', öncelikle ve evvel emirde bir projeden daha çok bir doğum düzenidir" demesi Avrupa'nın doğmadığının bir göstergesidir. Avrupa doğmaz, sadece doğumdur (birth), ama battığı yerde ev sürekli olarak, hep yeniden gerçekleşen bir doğum. Çünkü Nancy, Avrupa'nın birlik olarak bir proje halini aldığı, hatta şimdilerde en büyük kaygısı kendisini savunma olsa da daha çok sonradan reddedilen olan Avrupa anayasası gibi teşekküller açısından tartışıldığı bir dönemde, tam olarak 1992'de, belki de bir uyarı niyetiyle, "Kuşkusuz kırk yıldan fazla bir süredir yürüyen Avrupa projeleri, belirleyici rollerini oynamışlardır ve oynamaya da devam edeceklerdir.

Lakin Avrupa doğar da" derken, o kendini görür gören bir ufkun sürekli kendisini yenilemesinden bahseder. Bu beklenmedik olana, aniden geliverene açık bir "doğum"dur: Avrupa, "beklenmedik, öngörülmedik,

ihtiyatsız değilse de, noksan, gelişmemiş ve bitirilemez herşeyle birlikte gelir". Bu tuhaf tanımlamaların bir karşılığı vardır ama: "Kimse bir yeni doğandan çok fazla şey istememelidir". Avrupa, birlik oluşturmak için tasarladığı veya uyguladığı projeleriyle birlikte ve aslında bu projelere rağmen, yeni doğmuş bir bebektir. Daha doğrusu, hep yeniden doğan bir bebektir.

Elbette böyle olmadığını biliyoruz. Nancy'nin o kendini görür gören bakışında Avrupa'nın kapladığı ufuk neyse ona göre yayılmasında ve "dünya" halini almasında, sömürgeciliklerin, soykırımların, köleleştirmelerin, baskıların, kültürleri tahrip etmelerin hiçbir yeri yoktur. Nancy sanki bunlar hiç olmamış gibi davranır. Aslında onun gibi alemşümûl olamayan bir "evrensel" fikriyatını haiz herkesin ve her projenin böyle bir kaygısı yoktur. Avrupa bütün dünyayı yakıp yıksa da masumdur, çünkü o hep yeniden doğan bir bebektir.

O zaman Kant'ın o "roman" gibi yazılan, ama yine de "sistem" sahibi olan kozmopolitan bir bakış açısıyla "evrensel" bir tarih fikri için öngördüğü ana hatlardaki Grekler için ne denebilir? Kendilerinden etkilenen ve dolayısıyla kendilerinin nakledildiği Romalılar tarafından yıkılıp gitmişlerdir demekten başka bir çare yok gibidir; ancak her nakledilişin de, o ne olduğunu tahayyül etmenin neredeyse imkansız olduğu kendini görür gören bakış için, bir formu vardır. Bu form Greklerden Roma'ya ve daha sonrasına geçişte felsefe olmuştur.

Gerçekten Roma, Zeus'un kapma ve koparılma vasıtasıyla Fenike'den Girit'e kaçırdığı Europē gibi, Greklerden felsefeyi mi kapıp koparmıştır? Bir sonraki yazıda göreceğimiz üzere mesela Heidegger pek öyle düşünmez ve bu da bizi başka bir Avrupa sorununa, Avrupa'nın bölünmüşlüğü sorununa geri götürür.





# Tarihsel Bir Fırsat ve Algı Yönetiminin Kırılmanlığı



**ADNAN BOYNUKARA**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Türkiye, 40 yılı aşan bir güvenlik ve toplumsal travma döngüsünü sona erdirebilecek kritik bir eşiğe gelmiş durumda. Silahların bırakılması ve örgütün kendini feshetmesi yönünde ilerleyen süreç, yalnızca bir güvenlik başlığı değil, aynı zamanda hukuki, siyasal ve toplumsal boyutları olan, çok katmanlı bir normalleşme sürecidir. Bu nedenle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) çatısı altında yürütülen çalışmalar, sürecin en güçlü ve meşru zemini olarak öne çıkmaktadır.

Ancak böylesine tarihsel önemde ve kırılman bir dönemde, sürecin içeriği kadar onu çevreleyen dilin ve algının da belirleyici hale geldiği unutulmamalıdır. Özellikle uzun yıllar cezaevinde kalmış bazı örgüt mensuplarının tahliye sonrası yaptığı açıklamalar etrafında oluşan tartışmalar, sürecin kendisinden bağımsız ama ona zarar verme potansiyeli taşıyan bir alan üretmektedir. Bu açıklamaların içeriğinden ziyade, ürettiği algı, tetiklediği refleksler ve doğurabileceği riskler üzerinde durmak gerekir.

## **Toplumsal Meşruiyetin Hassas Dengesi**

Silah bırakma ve fesih sürecinin başarısı, yalnızca teknik ve hukuki düzenlemelere değil, aynı zamanda toplumun geniş kesimlerinde oluşacak adalet ve makullük duygusuyla da ilgilidir. 40 yılı aşan bir çatışma sürecinin ardından, toplumun farklı kesimlerinde hassasiyetlerin hâlâ yüksek olduğu açıktır, böyle olması da normaldir. Özellikle doğrudan ya da dolaylı biçimde şiddetin

sonuçlarıyla yüz yüze kalmış kesimler açısından, sürecin dili ve sembolleri, içeriği kadar belirleyici bir önem taşımaktadır. Bu nedenle kullanılan dilin, ister istemez bu hassasiyetleri tetikleme riski bulunmaktadır. Maksimalist, meydan okuyucu ya da geçmiş meşrulaştıran bir ton, sürecin özünü temsil etmese dahi, kamuoyunda bazı soruların sorulmasına yol açabilmektedir. Tam da bu nedenle, bu tür dönemlerde algı, çoğu zaman sürecin gerçek içeriğinin önüne geçebilmekte, sembolik söylemler, kurumsal iradeyi gölgeleyebilmektedir. Bu noktada mesele, söylenen sözlerin doğruluğu ya da yanlışlığı değil, toplumsal kabul zemininin aşınmasıdır. Çünkü meşruiyet kaybı, en sağlam hukuki düzenlemeleri bile tartışmalı hale getirebilir. Bu nedenle mesele, bireysel açıklamaların kendisinden çok, bu açıklamaların nasıl bir algı zemini oluşturduğudur.

## **Siyasal Sabotaj Alanı Olarak Söylem**

Bu tür açıklamaların yarattığı bir diğer risk alanı, sürece baştan itibaren karşı olan siyasal ve ideolojik aktörler için geniş bir manevra alanı açmasıdır. Silah bırakma ve fesih sürecini “taviz”, “teslimiyet” ya da “ödüllendirme” olarak sunmak isteyen çevreler, bu tür açıklamaları bağlamından kopararak sürecin tamamına teşmil etme eğilimindedir.

Bu yaklaşım, çoğu zaman açıklamaların gerçek etkisinden bağımsız olarak, süreci tartışmalı hale



getirmeyi hedefleyen bir siyasal stratejiye dönüşmektedir.

Bu konu etrafında üretilen kaotik atmosfer, TBMM’de yürütülecek yasa çalışmalarının içeriğinden çok, bu çalışmaları gölgeleyen bireysel söylemlerin tartışmanın merkezine yerleşmesine yol açabilmektedir. Oysa sürecin asıl gücü, kişilere değil kurumsal mekanizmalara dayanmasındadır. Bu nedenle bireysel çıkışlar üzerinden yürüyen tartışmalar, sürecin demokratik ve kurumsal zeminini zayıflatma riski taşır. Bu durum, komisyon raporları ve olası düzenlemelerin toplumsal algısını da olumsuz etkileyebilir. Bu da süreci doğrudan hedef almadan, dolaylı biçimde sabote etmenin en etkili yollarından biridir.

Nitekim sürecin gündelik siyasal hesapların konusu haline getirilmemesi gerektiği, en üst düzeyde de açık biçimde vurgulanmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, “Ülkemizi 40 yıllık bir musibetten kurtarmayı hedefleyen bu süreç, gündelik siyasetin çıkar hesaplarına kurban edilmemelidir. Biz de sürecin bir yol kazası yaşanmadan menzili maksuduna varması için üzerimize ne düşüyorsa yapmaktan geri durmayacağız” sözleri, sürecin kişisel polemiklerin değil, kurumsal iradenin konusu olması gerektiğine işaret etmektedir.

#### **Sürecin Öznesini Kaybetme Tehlikesi**

Bir diğer kritik risk, sürecin öznesinin yer değiştirmesidir. Silah bırakma ve fesih sürecinin öznesi, bireyler, anılar ya da geçmişin ideolojik anlatıları değil, TBMM, hukuk devleti ve demokratik siyaset olmalıdır. Ancak bireysel çıkışlar etrafında dönen tartışmalar, süreci kişisel anlatılara ve sembolik polemiklere doğru sürükleyebilmektedir. Bu durum, meselenin tarihsel ağırlığıyla orantısız bir sığlaşmaya ve tartışma düzeyinin düşmesine yol açar. 40 yılı aşan bir sorunun, birkaç açıklama üzerinden yeniden eski tartışma başlıklarına çekilmesi hem zaman kaybı oluşturur hem de zaten yıpranmış olan toplumsal sabrı ve yorgunluğu derinleştirir. Sürecin geleceğe dönük niteliği, geçmişin dili ve sembolleriyle konuşuldukça zayıflar, toplumsal motivasyon ve sahiplenme duygusu geriler.

Altı çizilmesi gereken önemli nokta, bu tür açıklamaların sürecin hukuki ve kurumsal kararlılığını belirleyici ölçüde etkileme gücüne sahip olmadığıdır. Devletin iradesi ve TBMM’nin rolü, bireysel söylemlerin çok ötesindedir. Ancak bu durum, söz konusu çıkışların zararsız olduğu anlamına da gelmez. Aksine, etkisiz ama zararlı bir alan üretir. Süreci durdurmazlar ancak çevresindeki toplumsal algıyı aşındırırlar. Süreci ilerleten mekanizmaları değil, sürecin etrafındaki toplumsal algıyı aşındırırlar.

#### **Sorumluluk ve Soğukkanlılık Çağrısı**

Bu noktada sorumluluk, yalnızca süreci yürüten kurumlara değil, siyasetçilere, medyaya ve topluma da düşmektedir. Medyanın provokatif çıkışları büyümek yerine bağlamına oturtması, siyasetin süreci bireysel söylemlerden net biçimde ayırtması ve toplumun bu ölçekte bir meselenin birkaç cümleyle değerlendirilemeyeceğini bilmesi hayati önemdedir. Çünkü böylesi tarihsel eşiklerde asıl zarar, çoğu zaman doğrudan karşı çıkışlardan değil, dikkatsizlikten, aceleden ve dildeki savrukluktan doğar.

Türkiye’nin önünde duran fırsat, geçmişin sloganlarıyla değil, geleceğin hukuku ve kurumsal aklıyla tamamlanabilir.

Silahların susması ve çatışmanın sona ermesi, tek başına bir “an” değil, dikkatle yönetilmesi gereken uzun bir süreçtir.

Bu sürecin başarıya ulaşması, kazanımın sürekli yeniden üretilmesine ve korunmasına bağlıdır. Aksi halde, bugün tali görünen söylemler ve polemikler, yarın sürecin meşruiyetini zedeleyen başlıklara dönüşebilir.

Bu nedenle soğukkanlılık bir tercih değil, bir zorunluluktur.

Ortak aklın, kurumsal zeminin ve toplumsal sabrın korunamadığı bir ortamda, en doğru adımlar bile tartışmalı hale gelebilir.

Türkiye’nin 40 yıllık bir yükten kurtulma ihtimali, ancak bu bilinç ve sorumluluk sürdürülebildiği ölçüde kalıcı bir başarıya dönüşebilir.



# Britanya'nın Yemen'deki Çocuk İstismarı Konusundaki Karanlık Tarihi



**YAZAR: IRFAN CHOWDHURY**

**KAYNAK: [HTTPS://WWW.MIDDLEEASTMONITOR.COM](https://www.middleeastmonitor.com)**

İsrail'in, Somaliland'ı bağımsız bir devlet olarak tanıyan ilk ülke hâline gelmesinin ardından—ve bu bölgeyi Yemen'e yönelik saldırılar için bir ileri üs olarak kullanması muhtemelken—bu makale, Britanya'nın Yemen'in güneyindeki Aden'de çocuklara yönelik istismar uygulamalarına dair tarihini ele almaktadır; bu istismar uygulamaları, genellikle Aden'de yaşayan Somalilandlı çocuklara yönelikti. Bu karanlık tarih, Somaliland ve Yemen halklarının birbirine bağlı geçmişlerinin, Britanya sömürgeciliği tarafından nasıl mağdur edildiğine dair trajik bir hatırlatıcı olarak akılda tutulmaya değerdir; özellikle de Britanya'nın, İsrail'in Gazze'deki soykırımı da dahil olmak üzere bölgedeki militarizmine verdiği sürekli destek göz önüne alındığında. Britanya, Ensarullah Hareketi'nin Gazze'ye destek amacıyla kurduğu “destek cephesini” kırmak için Yemen'de doğrudan hava saldırıları düzenleyerek bu soykırımı kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda, Britanya'nın Aden'de hem Arap hem de Somalili çocuklara yönelik istismarını yeniden gözden geçirmek, Batı emperyalizminin bu bölgede, alaycı manevralarına maruz kalanları nasıl sistematik biçimde kolektif olarak mağdur etmeyi sürdürdüğünü anlamak açısından önemlidir; bu, hâlâ süregelen bir eğilimdir.

## **Küçük Hırsızlık Suçundan Somalili Erkek Çocuklara Kırbaç Cezası**

1800'lerin ortalarından sonlarına kadar, Somaliland sakinleri sık sık o dönemde Britanya sömürge yönetimi altında bulunan Yemen'in güneyindeki Aden'e geçiyordu. Bu göçmenler genellikle iş aramak amacıyla geliyordu. Ayrıca, Britanya'nın bu bölgeyi 1839'da ele geçirmesinden önce Aden'de yaşayan Somalili aileler de vardı.

Aden'deki Britanya sömürge yetkilileri, küçük hırsızlık gibi önemsiz suçlara karışıkları tespit edilen Somalili erkekler ve erkek çocuklar için acımasız cezalar öngörüyordu; küçük yaşlardaki erkek çocuklar da uzun

sürelili kamuya açık kırbaçlamaların kurbanları arasındaydı. 1895 yılında, Britanya ve sömürgelerinde ceza reformu için kampanya yürüten Howard Derneği'nden (şu anda Howard League olarak bilinir) Donald Mackenzie, Aden'i ziyaret etti ve burada Somalili erkekler ile çocuklara uygulanan bu cezaların kanıtlarını topladı. Mackenzie, ardından bu konuda İngiltere'deki Howard Derneği yönetim kuruluna sunduğu bir açıklamada şu ifadeleri kullandı:

“Aden'de erkek çocuklara ve erkeklerle uygulanan cezalarla ilgili, bence oldukça önemli bir konuya dikkatinizi çekmek istiyorum. Bu konu, iki ay önce orada kaldığım sırada dikkatimi çekti. Somaliland'dan çalışmak için gelen ya da Aden'de yaşayan erkek çocukları ve erkekler, bence en acımasız şekilde cezalandırılıyorlar. Bazen küçük çocuklar veya yetişkin erkekler küçük hırsızlıklar yapıyorlar. Bu suçlar nedeniyle bir direğe bağlanıp kırbaçlanıyorlar, bazı hassas çocuklar çıplak sırtlarına elli kırbaç kadar kırbaçlanıyorlar. Birçoğu muhtemelen ömür boyu sakat kalacak. Bu bakımdan Somalililer, sanki kölelermiş gibi muamele görüyorlar.”

Mackenzie, çocuklara da uygulanan ve muhtemelen birçok çocuğun kalıcı şekilde sakatlanmasına yol açan bu kırbaçlamaların, Britanya'nın Hindistan'da oluşturduğu politikalara uygun biçimde gerçekleştirildiğini; Britanyalı yerleşimcilere Aden'in yerli halkına şiddet uygulama serbestisi tanınırken, Somalililerin önemsiz suçlar nedeniyle bu şekilde cezalandırıldığını ifade etti.

Howard Derneği'nden gelen bu baskıya rağmen, Aden'de —çocuklara uygulananlar da dahil olmak üzere—kırbaç cezası kaldırılmadı. 1951 ve 1952 yıllarında, art arda gelen İşçi ve Muhafazakâr hükümetler, parlamentoda yaptıkları açıklamalarda, sömürgelerde çocuklara hâlâ kırbaç cezası uygulandığını teyit etti.



## **Arap ve Somalili Erkek Çocukların Hizmetçi Olarak Sömürülmesi**

Britanya sömürge yetkililerinin Aden’de Somalili erkek çocuklara uyguladığı kırbaç cezası, Britanya’nın Aden’de —özellikle de erkek çocuklara karşı—daha yaygın bir cezasızlık politikası izlediğinin simgesiydi. Bu politikanın bir örneği, Britanya askeri personelinin Aden’de hem Somalili hem de Arap erkek çocukları kişisel hizmetçileri olarak kullanmasıydı. Bu duruma dair bir anlatım, 1937 yılında Aden’deki RAF Khormaksar Motor Tamirhanesi’nde görev yapmış bir asker olan J. Campbell’ın hatıralarında yer almaktadır:

“Kamp, çoğunluğu Somalilerden oluşan Aden Levies ve Yerli İşgücü tarafından korunuyordu. Sabah saat 6’yı biraz geçe işe gider, saat 8 civarında kahvaltı için geri döner, ardından tekrar işe gidip öğle civarında mesaimizi tamamlardık. Sıcaklık genelde 98 derece civarındaydı, nem de aynıydı. Öğleden sonraları genellikle birkaç saat yatağa çekilirdik, ardından spor yapardık... Her kulübede, ayakkabıları temizlemek ya da sabahları çay getirmek gibi her ihtiyacı karşılayan bir yerli hizmetçi ve çocuk bulunurdu. Hatırladığım kadarıyla bu hizmet için kişi başı haftada yaklaşık sekiz anna ödüyorduk. Çamaşırlar her sabah toplanır ve aynı gün öğleden sonra tertemiz şekilde geri getirilirdi.”

Böylece, RAF Khormaksar’daki Britanyalı askeri personel büyük ölçüde lüks içinde yaşarken, bu çocuklar onların her ihtiyacını karşılıyordu.

1. Campbell’ın, çocuk hizmetçilerin kullanımının 1937’de hâlâ devam ettiğini yazması dikkat çekicidir; zira Lancaster Üniversitesi’nde modern Britanya tarihi profesörü emeritus unvanına sahip Stephen Constantine’in de belirttiği gibi, “çocuk işçiliği 1920’lerin başında artık Britanya’da kabul edilemez hale gelmişti.” Britanya’da kabul edilemez görülen şey, sömürgelerde hâlâ kabul edilebilir sayılıyordu. Nitekim tarihçi Richard Taylor’ın gözlemlerine göre, Britanya ordusunun Aden’de çocuk hizmetçi kullanımı en azından 1960 yılına kadar devam etmiştir:

“1959’un sonlarında Aden’e gelen Kraliyet ailesi, ‘Burası tıpkı bir ceza kolonisi gibi görünüyor...’ yorumunu yapmıştı. Yerlerini alan 11. Süvari Alayı, Kasım 1960’ta Little Aden’deki Falaise Kampı’nı beklediklerinden çok daha iyi buldu ve BP’nin [British Petroleum] gösterdiği mükemmel misafirperverliği övgüyle karşıladı. BP, ‘gerekli köpekbalığı ağıyla’ donatılmış yüzme havuzunu kullanmalarına izin vermişti. Çamaşır yıkama hızlı ve ucuzdu; hatta askerler odalarına bakması, botlarını parlatması ve teçhizatlarını yüksek standartlarda hazırlaması için bir ‘çocuk’ bile çalıştırıyordu.”

## **İsyanın Bastırılması Kapsamında Okul Çocuklarına İşkence**

Britanya’nın Aden’deki politikaları yaygın bir öfke ve huzursuzluk yarattı; 1963 yılına gelindiğinde bir isyan patlak verdi ve bu isyan 1967’ye kadar sürdü. Britanya, çocuklara yönelik işkenceyi de içeren acımasız bir baskıyla karşılık verdi.

Uluslararası Af Örgütü, 1966 yılında Britanya’nın Aden’deki gözaltı merkezlerinin korkunç doğasına dair bir rapor hazırladı. Raporda, “genç okul çocuklarının yaşça büyük mahkûmlarla aynı şekilde sorgulandığı ve gözaltına alındığı” belirtiliyor; Britanyalı askerlerin Adenli tutuklulara—“genç okul çocukları” da dâhil olmak üzere—uyguladığı çeşitli fiziksel ve cinsel işkence yöntemleri belgeleniyordu. Bu teknikler arasında şunlar yer alıyordu: “Tutukluları soyup sorgulama sırasında çıplak durmaya zorlamak”, “Tutukluları anüslerine yöneltilmiş direklere oturtmaya zorlamak”,

“Cinsel organlarına vurmak ve bükmek”,

“Ciltlerine sigara söndürmek”,

“Tuvalete gitmelerini yasaklayarak hücrelerini dışkı ve idrarla kirletmelerini sağlamak.”

Raporda, Gemil Mahfod Khalifa adında reşit olmayan bir tutuklunun durumu ayrıntılı olarak aktarılıyordu—“16 yaşında bir lise öğrencisi”ydi. Gemil, sabahın erken saatlerinde yirmi Britanyalı asker tarafından ailesinin evinden alındı ve sorgulama sırasında eli kırıldı. Ailesinin tutuklamaya dair yaptığı şikâyetler, Britanya sömürge yetkilileri tarafından görmezden gelindi.

Gazeteci Ian Cobain’in belirttiğine göre, Harold Wilson liderliğindeki İşçi Partisi hükümeti, Uluslararası Af Örgütü’nün bu raporuna, içeriğinde yer alan her şeyi kamuoyu önünde reddederek karşılık verdi. Aslında Cobain, dönemin Aden yüksek komiseri Sir Richard Turnbull’un, Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği gizli bir telgrafta, Aden’de Britanya askerleri tarafından kullanılan işkence yöntemlerini haklı bulduğunu ve işkencecilerin bu uğurda gösterdiği çabalar nedeniyle merhamet ya da saygıyı hak ettiklerini savunduğunu ortaya çıkardı: “Sorgu merkezinde, son çare olarak zorlanamayacakları ya da her halükarda zorla yaptıramayacağımız zorlu, tatsız ve meşakkatli bir görevi yerine getiren görevli subaylara güveniyoruz. Onlar, teröristler tarafından hedef alınmış kişiler—kimliklerinin burada gizli kalması mümkün değil—ve fiziksel tehlikeye maruz kalmanın yanı sıra tatsız bir işi de üstlenmek zorundalar.” Ayrıca Britanya’nın 21. yüzyılda Yemen’deki eylemleri de dikkate alınmalıdır. Bu eylemler arasında, Suudi Arabistan öncülüğünde yürütülen ve yüz binlerce insanın, on binlerce çocuğun ise açlıktan ölmesine neden olan acımasız bombardıman kampanyasını ve ablukayı kolaylaştırmak da yer almaktadır. Britanya, son iki yılda ABD ile birlikte Yemen’e doğrudan hava saldırıları da düzenlemiş; bu saldırılar, İsrail’in Gazze’deki soykırımını mümkün kılmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Söz konusu hava saldırıları, Yemen’deki insani yardım kuruluşlarının çalışmalarını ciddi biçimde sekteye uğratmıştır.

Britanya’nın Yemen’deki zulmü, sömürgecilikle birlikte sona ermemiştir; yalnızca biçim değiştirmiştir. İsrail ve ABD’nin bölgede giderek tırmanan şiddet eylemlerine hazırlandığı bir dönemde, Britanya’nın ABD-İsrail hegemonyasına verdiği destekle birlikte bu zulmün süreceği öngörülebilir.

# Kürdü hendekte boğmak...



**DR. MUSTAFA EKİCİ**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Umut bizi yaşama bağlar. Bir ideale gönül bağlamak, baş koyduğün idealden bağımsız olarak yüce bir eylemdir ve şüphesiz kayda değer bir erdemdir. Çünkü bir ideale baş koymakla kendinden başkaya, kendinden öteye muazzam bir değer atfetmiş, bu değer uğruna kendine dair bir zorlama, kişiselliğine dair bir fedaya girişmiş olursun ki bu gerçekten insan varoluşuna dair ciddi bir sıçramadır.

Nitekim bütün kutsama, içeriğinden bağımsız olarak bütün iman ve adanma, giderek bütün sanat ve ifade eşiği bu sıçramadan sonra meydana gelir. İnsan kapasitesine dönük bir zorlama olarak 'iman' içinde muhteşem bir umut barındırır.

İşte insanı insan kılan, sık sık her birimizi derdest eden bu 'absürd' yaşama, bu 'kıyıcı ormana', bu 'zalim ve kalpsiz dünya'ya karşı bizi bir anlam ile donatan, her birimize bir 'umut' bahşeden bu 'iman'dır.

Bu umuttur yaşamı bir bayrak gibi varlığın burcuna diken. Bir insanı bir insana meftun kılan, aşk ile dünyayı bir cennete çevirip, iman ile olmazı olduran bu umuttur. Bütün kutsal bu umudun ve 'iman'ın etrafında örülür, bu umut ile dünya her sabah yeniden ve yeniden kurulur. Adalet, merhamet ve kutsal bu iman ve umut ile vücut bulur.

Buraya kadar bahsini ettiğimiz şey tamamen bireye dair, ruha ve gönle dair âteşin bir halidir.

Lakin bu âteşin hal, bu değerli adanma ve 'iman' eylemi bireysel umudun yanısıra topluma dair de muazzam sonuçlar doğuran, derin heyecanlar ve umutlar yaratan süreçlere de yol açar. İşte buradan itibaren elimize sağlam bir izlek almamız gerekir. Bütün bu muazzam insan volkanını, bu kuşatıcı ve tahrip edici insani eylemi, adalet ve merhamet üzere sevk edecek bir yol ve yordam üzerinde sabit kılmak gerekir.

İçinde merhamet ve adalet olmayan, insanı yüceltmeyen, insan varlığına dair gerçek bir koruma ve inşa etme hedefi gözetmeyen planlar, şeytani oyun ve izlekler üzerinde bu umut ve iman zamanla insandaki adanmayı çılgın bir şiddete, şiddet tapınısına, ölü seviciliğe, faşizme sürükler. Zamanla zıddına dönüştürür toplumları.

## **Emperyalizmin istediği gibi**

İnsanlık tarihi, büyük iman ve adanmalarla girişilen mücadeleler, kişisel aşk destanları, zulümlere karşı muhteşem direnmeler, giderek devrimler, kahramanlıklar ve büyük toplumsal altüst oluşlar tarihidir. Bütün dinlerin temeli, siyasi hareketler ve yaşamı sürdürülebilir kılan anlam ve adaletle dair sıçramaların temeli hep bu adanma ve umuttur.

Yüz yıl evvel emperyalizmin çektiği çitlerle neredeyse köy köy bölünen, hiç bir insani değer ile uyumsuz bir kıyıcılıkta bir siyasa dayatılan İslam coğrafyasının en



mağdur şubelerinden biri olarak Kürtlerin, dayatılan zalim siyasa direnmeleri, buna dair bir adanma içinde olmaları, içlerinin bir özgürlük ve adalet umudu ile yanması kayda değer bir erdem, insanlık adına yüceltilmesi gereken bir eylemdir. Nitekim Müslüman Kürt halkı zalim rejimlere, emperyalizm artığı ve bekçisi siyasal düzenlere karşı oluşan isyana, siyasal hareketlere, içeriğinden bağımsız olarak muazzam sırt vermiş, ‘zari’ diyerek adeta içselleştirmiş, yoksunluklarına rağmen bu hareketleri desteklemiş, çok iç acıtan bir şekilde evlatlarının bu yollarda kurban edilmesini sineye çekmiştir.

Şimdi karşı karşıya kaldığımız siyasi süreci değerlendirirken, tarih içinde ‘haklı’ ve yüceltilmesi gereken umuda, fedakarca adanmalara rağmen son dönem ‘Kürt siyasasının’ neden dünya çapında bir ‘haklılık’, mazlum milletlere bir umut melcei olamadığını, üzerinde yürünen izlek ve yol ile izah etmemiz gerekir. Çünkü içeriğinden bağımsız olarak isyan, umut ve adanma bireysel düzlemde yaşama anlam katan bir olgu iken toplumsal ve siyasal düzlemde adalet ve insanı yüceltme amacına haiz bir izlekde değilse amaçsız bir şiddet çağrısından, ölümün estetize edilmesinden ve tedhiş/terör eyleminden başka bir anlama gelmemektedir.

#### **Kürtler PKK sorunu**

Nitekim Kürtlerin mazumluk ve mağduriyetine isyan gibi çok meşru bir temele dayanan umut ve adanma ile yola çıkan Sol Kürt hareketi, bu yanlış siyasi yol üzerinden, Kürdün varetmiş olduğu muazzam direnci adeta çarçur etmiş, kendilerine karşı mücadele ettiği emperyalizm bekçisi güç odaklarına dönüşmüş, kendi kendini inkar etmiştir. Irkçılık, faşizan Kürtçülük, din ve İslam karşıtlığı, Müslüman halklar arasında düşmanlık, batılı emperyalistlere vekalet gibi Kürdün ontolojisine ters ne varsa hepsine bulaşarak bu kirleri Kürt halkına “özgürlük hareketi” olarak sunmuşlardır.

Direnen mazlum asaletini, devrimci soyluluğunu, Kürdün kendinde içkin mertliğini sekte bir solcu/örgüt çıkarıcılığı ile yok edip Kürdü emperyalist sömürgeci sopası haline getirmişleridir. Bütün devrimci birikimi hoyratça harcayıp barış, özgürlük ve adalet kavramlarını kürdün zihninde umutsuz birer boşluğa çevirmişlerdir.

Üç yılda 500 bin kişilik bir katliam yaşayan Boşnak liderlere, 60 yılı aşkın İsrail işgalciliğine direnen Filistin’e, yüz yılı aşkın Rus kıyıcılığına direnen Çeçenistan’a, onlardan çıkan derin ve evrensel mesajlara ve evrensel çaptaki haklılığa bakın, bir de Kürt adına siyasa dayatan ekiplerdeki neredeyse şiddeti ve ölümü kutsayan, bir halkı topyekun ölüme davet eden vizyonsuzluğa bakın, PKK yürütme konseyi üyesi Duran Kalkan’ın şu sözlerine bakın...

“Bir bütün olarak direneceğiz, ev ev, sokak sokak, mahalle, kasaba kasaba, dağ dağ, vadi vadi direneceğiz. Gençlik direnecek, kadın direnecek, 7’den 70’e halk direnecek. Barikat da kazacağız, hendek de, sokak başında direneceğiz, vadide direneceğiz, dağda direneceğiz.

Halk direnecek, gerilla direnecek, yurtdışındaki insanlarımız direnecek, zindandakiler direnecek.”

Kürt halkı ödediği bedeller ve yaptığı fedakarlıklarla bundan çok daha iyisini hak ediyor. Kırk yıllık savaşının ardından Kürtler adına mücadele ettiği savıyla destek bulan örgüt ve siyaset, günün sonunda Kürt halkında muazzam bir hayal kırıklığı, iç karartan bir umutsuzluktan başka bir şey var edememiştir.

#### **Kürtlere ölüm vadetmek**

Yukarıya sözlerini alıntıladığım, yaşları 70’e yaklaşan bu yaşlı amcaların yetmiş yıllık yaşamlarından ve 40 yılı bulan fiili mücadele ve savaş deneyimlerinden kendi ve halkları için çıkardıkları sonuç budur; hendek, barikat, ölüm. Bu sözlerin hiç bir yerinde akıl, siyaset, jeopolitik, gelecek vizyonu, plan/proje, ama en kötüsü umut yoktur. Bu sözlerde umudu tükenmiş bir adamın, adanma ve ‘iman’ dolu, anlam ve umut için yanan gençleri, kadınları, çocukları kendi peşinden umutsuzca ve zalimce ölüm ve şiddete daveti vardır.

Sadece küçük kasaba ve ilçelerde kazdıkları hendeklerde değil, binlerce Kürt gencini akıl almaz bir kurmay cehaleti ile savaş uçaklarına siper eden, dağlarda kurda kuşa yem eden, bir mezar taşından bile yoksun kılan bu sapkın sol fantezisi peşindeki ekiplerin anlaması gereken, halkın bu zalimliği ve ihanetin hesabını er geç soracağıdır. Hendek siyaseti olarak kavramsallaştırılacak uygulamaları ile, ellerine paslı NATO silahlarını tutuşturdukları Kürt gençlerine, hemen hiç bir rasyonel hedef koymadan, geleceğe dair hiç bir vizyon ve umut koymadan zalimce ölüm ve şiddet dayatılıyor.

Kendilerinin de sık sık ifade ettikleri ‘Kürt özgürlük hareketi yalnız bırakılıyor, halk beklenen desteği vermiyor’ yakınmalarının temel nedeni de bu umutsuzluktur. Şimdi Kürt halkının umudu başka mecralara akmaktadır.

Dedikleri gibi, dağda, ovada, hendek ve barikatta değil, mecliste, masada, salonda ve devlettedir. Halkın göstermiş olduğu yolu ve desteği, Şiilikle gözleri kör ve sapkın bir şiddete meyilli, inşacı değil yıkıcı bir ontoloji olan Pers, Rus ve nerdeyse günlük değişir şekilde batılı emperyalist sömürge güçlerinin peşinde, bir oraya bir buraya savuranlar, Kürt halkının bölgenin diğer halkları ile kaderini nasıl birleştirdiğini, nasıl derinden derine bir inşaa sürecine girdiğini ve kendilerini nasıl acı bir tasviyeye tabi tuttuğunu görememektedirler. Kürt umudu büyütüyor. Bölgenin kadim ve kardeş halkları ile, Araplar, Türkler ve diğerleri ile derin ve anlamlı siyasalar peşindedir Kürt. Kürt umudu İstanbul ile, Şam ile, Erbil ile, Kerkük ile büyütüyor. Kürt umudu Diyarbakir ile, Kudüs ile, Mekke ile büyütüyor.

80 yıllık mazumluk ve mağduriyetinden insanlık, adalet ve merhamete dair umudu büyüterek kurtulacağını gayet iyi biliyor Kürt. İradesini her tür şiddet, tedhiş, terör, desise ve yalan ile gasp etmiş olanlara nasıl hesap soracağını, evlatlarını o ölüm hendeklerinden, o solcu barikatlarından, o kıyıcı ölümlerden nasıl kurtaracağını da hesaplarını bir bir yapıyor.

# Trump'ın Venezuela Hamlesi; Endüstriyel Kompleksler Arası Rekabet



DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

## Kim Kazanacak?

ABD-Çin rekabeti uzun süredir askeri kapasite, ticaret savaşları ve jeopolitik hamleler üzerinden okunuyordu. Ancak giderek daha fazla sosyal bilimci ve analist, bu gerilimi “endüstriyel kompleksler arası rekabet” çerçevesinden anlamlandırmaya yöneliyor. Bu yaklaşıma göre hem ABD’de hem Çin’de, yerleşik ve köklü endüstriyel komplekslerle, yeni yükselen rakip kompleksler arasında, hem ulusal pastanın hem de küresel artı değer paylaşımı konusunda sert bir mücadele yaşanıyor.

Devasa finansal kaynakları ve sermaye birikimini elinde tutan bu kompleksler, çıkarlarını maksimize edebilmek için devleti ve devletin dış politikasını kendi öncelikleri doğrultusunda şekillendirmeye çalışıyor.

ABD özelinde bakıldığında, klasik savunma sanayii ve petrol endüstrisinin yanı sıra, bugün hızla serpilen yeni bir blok daha öne çıkıyor: yapay zeka, siber güvenlik ve çip teknolojileri etrafında örülen yüksek teknoloji endüstriyel kompleksi.

Veri merkezlerinden bulut altyapılarına, 5G ağlarından savunma amaçlı siber ve uzay kapasitesine kadar uzanan bu alan, yalnızca geleceğin ekonomisini değil, aynı zamanda küresel güvenlik mimarisini de belirleyecek stratejik bir katman inşa ediyor.

Dolayısıyla Washington’da, yerleşik petrol endüstrisi kompleksi ile bu yeni yapay zeka-siber-çip kompleksi arasında, dış politikanın yönü üzerinde giderek daha görünür hale gelen bir nüfuz mücadelesinden söz etmek mümkün.

## Dış Politikada Karar Süreçleri ve Endüstriyel Komplekslerin Yükselişi

Uluslararası ilişkiler disiplininin en köklü tartışma alanlarından biri, devletlerin dış politikada aldığı kararların nasıl oluştuğu sorusudur. Kararlar kim tarafından, hangi bilgi setiyle, hangi kurumsal ve toplumsal baskılar altında alınır? Devlet tekil ve rasyonel bir aktör müdür, yoksa bürokratik yapıların, çıkar gruplarının ve ideolojik yönelimlerin bileşkesinden mi ibarettir? Dış politika analizi literatüründe geniş bir külliyat, dış politikanın iç politikadan, çıkar gruplarından ve baskı koalisyonlarından bağımsız düşünülemeyeceğini savunur. Bu tartışma hattının önemli bir kolu, dış politikanın ülke içindeki çıkar ve baskı grupları tarafından şekillendirilebildiği tezidir. Bu yaklaşıma göre, farklı sermaye fraksiyonları, sektör lobileri, sendikalar, düşünce kuruluşları ve medya ağları, kendi çıkarlarını maksimize etmek amacıyla devletin dış politikasını etkilemeye, hatta mümkünse kendi ajandalarını “ulusal çıkar” olarak benimsetmeye çalışırlar. Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan büyük endüstriyel gruplar bu denklemin en avantajlı aktörleridir. Bu endüstriyel gruplar finansal güçleri, istihdam kapasitesi, vergi yükleri ve siyasal kampanyaların finansmanı yoluyla, dış politika yapım süreçlerinde orantısız bir etki alanına sahip oldular. Her sanayi devrimi, yeni bir “endüstriyel kompleks”i çıkar grubu olarak öne çıkarır ve kendi sektörünün önceliklerini güvenlik söylemine ve dış politika doktrinine tercüme ettirebildiği ölçüde güç kazanır.



## **Petrol Endüstrisinin Yüzyıllık Gölgesi: Standard Oil'den Ortadoğu'ya**

ABD dış politikasının 1900'lü yıllardaki dönüşümünde yeni yükselen petrol endüstrisinin belirleyici bir rol oynaması bunun çarpıcı örneklerinden biriydi. Standard Oil etrafında kristalleşen petrol sermayesi, Washington'daki karar alma süreçlerini belirgin biçimde etkilemişti. 1823 yılında ilan edilen Monro Diktirini'nin oluşturduğu izolasyonist dış politik yönelimden uzaklaşmasında petrol endüstriyel kompleksi önemli bir rolü oynamıştı. Petrol endüstriyel kompleksi sadece karar süreçlerini etkilemekle kalmamış, dönemin stratejik zihniyetini ve uluslararası ilişkiler literatürünü de biçimlendirmişti. Amiral Alfred Thayer Mahan'ın geliştirdiği deniz hâkimiyeti/deniz jeopolitiği teorisi, başlangıçta küresel ticaret yolları ve deniz gücü ekseninde formüle edilse de, "petrol çağı"nın yükselişiyle birlikte kritik su yolları, boğazlar ve boğaz geçişlerinin kontrolü üzerinden enerji jeopolitiğinin teorik zeminlerinden biri haline geldi. Deniz yollarının kontrolü artık sadece ticaret mallarının değil, sanayi toplumunun can damarı olan petrol akışının kontrolü anlamına geliyordu. Bu da petrol endüstrisini, ABD'nin küresel deniz stratejisinin doğal müttefiki ve yönlendirici aktörü konumuna yükseltti.

1.Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik artan ilgisi de bu çerçeveden okunduğunda daha anlamlı hale gelir. Körfez'de Suudi Arabistan'la kurulan özel ilişki, İran'daki 1953 darbesi, Doğu Akdeniz ve Basra Körfezi'ni ABD güvenlik mimarisine eklemleneyen askeri üsler ağı ve nihayet Carter Doktrini, yalnızca Sovyet yayılmacılığına karşı bir "çevreleme" stratejisi olarak değil, aynı zamanda Amerikan petrol endüstrisinin arz güvenliği, fiyat istikrarı ve yatırım koruması taleplerinin dış politika metnine tercüme edilmesi olarak okunabilir. Ortadoğu'daki Amerikan varlığı, bu anlamda hem klasik güvenlik kaygılarının hem de petrol endüstriyel kompleksinin uzun vadeli çıkarlarının kesişim noktasında şekillenmiştir.

### **Yeni Rakip: Yapay Zeka, Çip ve Endüstri 4.0 Kompleksi**

Bugün ise sahneye yeni bir rakip endüstriyel kompleks çıkıyor: yapay zeka, siber güvenlik, büyük veri, bulut bilişim ve çip teknolojileri etrafında örülen Endüstri 4.0 ekosistemi. Silikon Vadisi teknoloji devleri, yarı iletken üreticileri, platform ekonomileri ve savunma amaçlı siber-uzay teknolojileri, ortak bir çıkar ufkunda buluşuyor. Verinin, algoritmaların ve çiplerin yeni "stratejik kaynak" haline gelmesi, ABD dış politikasında teknoloji tedarik zincirlerinin, fikrî mülkiyet rejimlerinin, dijital altyapıların ve siber egemenliğin öne çıkmasını beraberinde getiriyor.

Trump'ın başkanlık görevini devraldığı dönemde, Elon Musk, Mark Zuckerberg gibi yeni teknoloji sermayesinin sembolik figürlerinin Beyaz Saray çevresindeki konumları ve karar alma süreçlerine zaman zaman dâhil edilmeleri, bu dönüşümün siyasal düzlemdeki yansımaları olarak görülebilir. Bu isimler, yalnızca şirket çıkarlarını değil, aynı zamanda yapay zeka,

otomasyon, dijital platformlar ve çip tedarik zincirleri etrafında örgütlenen yeni endüstriyel kompleksin dış politika önceliklerini temsil ediyordu. Bir yanda fosil yakıt lobisinin enerji jeopolitiği merkezli gündemi, diğer yanda yüksek teknoloji sermayesinin veri, çip ve dijital altyapılar merkezli ajandası... ABD dış politikasının bugünkü yönelimlerini anlamaya çalışırken bu iki kompleks arasındaki rekabeti ve zaman zaman kurdukları taktik ittifakları göz ardı etmek, ciddi bir analitik eksiklik olur.

Ukrayna dosyasında nadir toprak elementleri, ileri çip üretimi ve yeşil dönüşüm zincirleriyle bağlantılı endüstriyel çıkarların ağırlığı, belli ölçüde istikrar ve öngörülebilirlik talep eden, tedarik zincirlerini güvenceye almayı önceleyen bir çizgiyi besledi. Yüksek teknoloji odaklı bu yaklaşım, enerjiye eklemlense de çoğu zaman petrolün değil, nadir elementler ve gelişmiş teknolojik üretim ağlarının güvence altına alınmasını merkeze alıyordu.

### **Toplumsal Tepki: Endüstri 4.0'ın Kazananları ve Kaybedenleri**

Ne var ki bu yeni teknolojik kompleksin sağladığı verimlilik ve kâr artışının ciddi bir toplumsal maliyeti var. Otomasyon ve yapay zeka, özellikle mavi yakalı işçiler, alt-orta sınıflar ve hizmet sektöründeki kırılğan istihdam grupları açısından işsizliği, güvencesizliği ve reel gelir kaybını derinleştirdi. Endüstri 4.0 kompleksinin dar bir elit tarafından yönetilen, geniş kesimleri üretim ve istihdam süreçlerinin dışına iten bu yapısı, Silikon Vadisi merkezli dönüşümü "azınlığın zenginleştiği, çoğunluğun ise sistem dışına itildiği" bir süreç olarak algılanmasına yol açtı.

Bu algı, Cumhuriyetçi tabanda dahi Trump aleyhine bir erimeye, birikimli bir hoşnutsuzluğa zemin hazırladı. Toplumsal tepkinin somutlaştığı alanlardan biri, yerel ve eyalet düzeyindeki seçimler oldu. New York'ta Mamdani'nin belediye seçimlerini kazanması ve Trump'ın desteklediği adayın kaybetmesi, endüstriyel kompleksler arası rekabetin toplumsal karşılığının sandığa yansımaları olarak okunabilir. Seçmen, Endüstri 4.0 kompleksinin dayattığı işsizlik, gelir kaybı ve dışlanma hissine tepki verirken, Trump çizgisine ve onu sırtlayan yeni teknolojik elitlere de mesafe koydu. Bu sonuç, Cumhuriyetçi stratejistler için "Endüstri 4.0 merkezli" bir kalkınma ve dış politika söyleminin tek başına seçim kazandırmayacağına dair güçlü bir uyarı niteliği taşıdı.

### **Trump'ın Venezuela Hamlesi: "Nikah Tazeleme" ve Tabanı Konsolide Etme Arayışı**

Trump'ın göreve geliş döneminde Endüstri 4.0 kompleksine yakın duruşu, Washington'daki karar süreçlerinde bu yeni teknolojik blokun etkisini artırmıştı. Ancak içeride biriken toplumsal tepki ve seçim sonuçlarında ortaya çıkan erozyon, bu tercihin siyasi maliyetini görünür kıldı. Bu noktada Trump yönetimi, Cumhuriyetçi tabanı yeniden konsolide etmek ve memnuniyetsizliği yönetebilmek için Endüstri 4.0 kompleksinden kontrollü bir mesafe alırken, eski

müttefik pet   endüstriyel kompleksiyle adeta “nikah tazeledi”.

Bu yeniden yakınlaşmanın dış politikadaki en görünür göstergelerinden biri Venezuela dosyası oldu. Son dönemde gündeme gelen Venezuela hamlesi, ABD dış ve güvenlik politikasında petrol endüstrisi kompleksinin hâlâ ne denli etkili olduğunu gösteren çarpıcı bir örnek niteliğinde. Washington’un Venezuela  zerindeki baskıyı yeniden tasarlaması, yaptırım ve yakınlaşma araçlarını petrol arzını çeşitlendirme, küresel fiyatları kontrol etme ve yeni yatırım imkânları yaratma hedefiyle kullanması, karar alma süreçlerinde petrol endüstrisi kompleksinin ağırlığının devam ettiğini açıkça ortaya koyuyor.

Trump’ın söyleminde bir süre öncesine kadar  ne çıkan nadir toprak elementleri,  ip tedarik zincirleri ve teknoloji üstünlüğü vurgusunun yerini, giderek daha fazla petrol arzı, enerji fiyatları ve fosil yakıt yatırımlarının korunması alıyor. Bu kayma, petrol endüstrisinin dış politika üzerindeki klasik etkisinin yalnızca sürdüğünü değil, aynı zamanda yeniden g    kazandığını gösteriyor.

Venezuela hamlesi, bu açıdan, Trump’ın hem ikinci dönemini garanti altına almaya dönük bir siyasi manevra, hem de aşınan Cumhuriyet   tabanı yeniden toparlama girişimi olarak okunmalı. Enerji fiyatlarını kontrol altında tutma, yeni sondaj ve yatırım imkânları yaratma ve petrol   tekrar ulusal g    projesinin merkezine yerleştirme vaadi, ekonomik kaygıları artan seçmenlere somut “iş ve gelir” perspektifi sunuyor. Trump yönetiminin petrol endüstrisinin taleplerini dış politikaya bu ölçüde yansıtması, Venezuela hamlesini

yalnızca bir dış politika tercihi olmaktan çıkarıp, i  siyasette tabanı konsolide etmeye dönük stratejik bir araç haline getiriyor.

**Endüstriyel Kompleksleler Arası Rekabetin Kazananını Kim Olacak?**

ABD dış politikasındaki son dönem değişimini, endüstriyel kompleksler arası rekabetten bağımsız düşünmek mümkün değil. Bir yanda istihdamı daraltan, gelir eşitimsizliğini artıran Endüstri 4.0 kompleksine karşı büyüyen toplumsal tepki ve bunun Cumhuriyet   tabanda yarattığı erozyon, diğer yanda kitlelere hâlâ “somut iş ve gelir” vaadi sunabilen, jeopolitik g    projeksiyonu ile i  siyaseti aynı denklemde birleştirebilen petrol endüstriyel kompleksi duruyor.

Bugün için Venezuela dosyası, sahada petrol endüstrisinin bir adım  ne geçtiğini gösteriyor. Ancak orta ve uzun vadede, verinin, çipin ve yapay zekânın stratejik önemini düşündüğümüzde, Endüstri 4.0 kompleksinin de geri çekilmeye niyeti olmadığı açık. Bu nedenle soruyu “hangisi kesin olarak kazanacak?” şeklinde sormak yerine, “hangi tarihsel konjonktürde, hangi endüstriyel kompleksin gündeminin dış politikaya daha fazla tercüme edileceği”ni tartışmak daha isabetli görünüyor.

ABD dış politikasının bugününü ve yarınını okumaya çalışırken, işte bu derin yapısal rekabeti merkeze koymak, analitik açıdan kaçınılmaz görünüyor.

#### **D  PNOTLAR:**

[1] Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm başkanı., necmettinacar@artuklu.edu.tr.





# “Kendini Bilen, Bilmeyenin Kusuruna Bakmaz” -Neşet Ertaş’ın Müziği Üzerine-



Neşet Ertaş, türkülerin kente taşınması, tematik ve teknik dönüşümü, icra mekânının farklılaşması (köy düğünleri ve köy kahvelerinden gazinolara) gibi hususlar dikkate alındığında bu değişimi okuyabileceğimiz en güçlü isim. Bununla beraber sadece babasından, atasından, kolektif bellekten devraldığı türkülerini kentte plak ve gazino türü eğlence yerlerinde yeniden seslendirmekle kalmamış, bizatihi kendisi besteler yaparak anonimleşme sürecinin adeta tamamlandığını tarihe not düşmüş bir ozan. Özellikle onun kentte şöhret bulduğu ve bu köklü değişimlerin yaşandığı yıllarda hâlâ türkünün ancak anonim olabileceğine dair gelenekçi tutumu katı biçimde koruyan kurum ve köşe taşı isimler vardı ve bunlar doğal olarak kanaatleri ile ortamı belirliyorlardı. Orhan Gencebay ve Arif Sağ’ın 1960’ların ikinci yarısı sınavla girdikleri TRT’den, bu ve benzeri konularda anlaşılmayıp da ayrılmasının gerekçelerinden

birisi de bu olduğunu belirtmek gerekli. Oysa Neşet Ertaş aynı yıllarda çoktan kendi türkülerini bestelemiş, plaklara kaydetmiş ve eğlence mekânlarında her gece okumaya başlamıştır.

Ertaş’ın hiç tartışmasız, kendisine kadar ulaşan ve Hoca Ahmed Yesevi’den feyz alıp Anadolu topraklarında ete kemiğe bürünen bir evren tasavvurundan beslendiğini söylemek mümkün.

Anadolu’ya has “maya”nın özünü inşa eden bu kavrayışın tahrik edici kuşatıcılığı sadece ocakları, dergahları içerisine almamış, pirlere, abdallardan çobanlara kadar muhatap kaldığı herkeste mutlak, yaratan ve yaratılan arasındaki aşk ilişkisinin coşkusuna dair bir edep, eda oluşturmuştur. Ki, hâlâ Anadolu’nun en ücra köyünde herhangi bir eğitim almamasına rağmen hayata, evrene, tabiata, mahlukata dair bilgece sözler söyleyebilen ariflerle karşılaşabiliriz.

Dolayısı ile bu “bilgelik, ariflik” Ertaş’ın duygu ve zihin kodlarında vardır hatta kendisi ile söyleşi yapmaya gelen bir dergi ekibine “Ben fazla söz bilmem. Bilmem azdan çok anlar mısın” demesi başka türlü açıklanamaz. Susarak, az konuşarak, hayat karşısında geri çekilerek kurduğu dünya -ve tabii ki bu sözü- aslında onun evren ve birey algısının tezahürüdür de diyebiliriz. Bu yüzden Derrida’nın “Susmak da bir konuşma biçimidir.” ifadesi Anadolu toprakları için yeni bir bilgi değildir. Çünkü şu yalan dünyada, haddinden fazla konuşmanın anlamsızlığı üzerine dolaşıma giren ve adeta bu topraklar için sıradan bir hayat felsefesi biçiminde algılanan böylesi edep içerikli hâller zaten yaşamakta olan bir pratiğe karşılık gelmektedir. Kuşkusuz Derrida’nın bu kıymetli sözü ya da daha derinlere dalarsak Foucault’nun “konuşma da bir iktidar uygulama biçimidir.” mealindeki cümlesinin, pozitif aklın tedrisatından geçirilmiş topraklar için apayrı tarihsel karşılıkları bulunabilir. Lakin Anadolu’da irfan ve aşk ehlinin yaklaşık bin yıl evvel çaldığı sosyolojik maya’nın özünde bu ve benzeri bilgi zaten “bilinen” bir mesele idi. Kendisinden evvel bu topraklarda dolaşımda olan büyük bilgelik geleneğinin içerisinde kimlik kazanan Ertaş’ın “fazla kelime bilmemesi” ve soru sorandan “azdan çok anlamasını” beklemesi işte bu edebî, erkanın gereğidir. Tıpkı Seyyid Hüseyin Nasr’ın “İslam Sanatı ve Maneviyatı” kitabında “konuşma varsa uzaklık vardır, sessizlik varsa yakınlık vardır.” demesi gibi.



Ertaş üzerine daha evvel biyografik nitelik taşıyan ve hatta müzik sosyolojisi açısından da çözümlemelerde bulunan kıymetli eserler yayınlandı. Ancak O’nun gerek babasından devraldığı, gerekse kendi ürettiği türkülerin biraz evvel bahsettiğimiz ve Anadolu’ya asıl kimliğini, erdemini veren “maya”ya ait özün izini süren müstakil bir çalışma olması bakımından Savaş Barkçin’in kitabı (Gönül Dağı-Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası) bence önemli bir boşluğu dolduruyor. Çünkü Neşet Ertaş’ı Neşet Ertaş yapan tılsım, bu maya’ya eklemlenebilme ve modern zamanlarda bu öze ilişkin bilgiyi/geleneği dönüştürebilme gücüdür aynı zamanda. Netice itibarıyla Anadolu’nun değişik mekanlarında O’nun gibi âşıklar, ozanlar kendilerinden yüzyıllar evvel söylenmiş türkülerini dillendiriyorlardı. Lakin Ertaş bu birikimi dönüştürebilme performansına sahip olması dikkate alındığında diğerlerinden ayrışıyor.

1950’lerden sonra Türkiye’de kırsalın hızla şehre akmaya başlamasını salt demografik, istatistikî bir hareketlenme biçiminde okuyamayız. Türkülerin üretildiği kırdan modernleşmenin mekânı kente doğru yönelen toplumsal katmanın içerisinde ozan da âşık da vardır ve eline sazını alarak şehrin kenar mahallelerine inmiştir. Hayatın âdeta durağanlaştığı ve dolayısı ile temanın belirli izlekler etrafından yinelendiği sınırlı coğrafyadan (kır) ayrılıp zaman algısının ve toplumsal ilişkilerin değiştiği kente gelen âşık’ın, ozan’ın ürettiği türküler de bir biçimde dönüşüme uğrayacaktı. Sadece muhatap olduğu bireysel, toplumsal olaylar açısından değil, şehirde karşılaştığı yeni müzik türlerini de yaşanan sürece dahil edersek Türkiye’de 1950’lerden itibaren müzikal anlamda tarihsel pratiklerin yaşandığını not düşmemiz lazım. Burada Neşet Ertaş’ın kendisinde temsiliyet bulan mesele, Hoca Ahmed Yesevi’nin çaldığı, sonra Yunus Emre, Mevlana, Pir Sultan gibi yolbaşçıların biçim verdiği “maya”nın müzikal anlamda teknik dönüşümüdür. Dönüşebildiği için zaten “maya”dır ve Anadolu var oldukça bu maya dönüşerek yaşayacaktır.

Neşet Ertaş atalarından devraldığı bu birikimi Türkiye’nin modernleşme seyrine paralel biçimde kente taşımış, kente ait yeni mekanlarda icra etmeye girişmiştir. Ama bunu salt teknik bir yer değiştirme biçiminde algılamayıp temaya, öze dair bilgiyi koruduğu için de toplumun diri duran anlam haritasında çabucak karşılık bulmuş; özdeşleştirilmiştir. Bir bakıma şehre gelen ve şehirde kendisine yabancı olan, dayatılan modernleşme pratiği karşısında Ertaş’ın türkülerine sığınan Anadolu insanı Leyla’yı, Hakk Dostları’nı, Gönül’ü, dünyanın yalanlığını, muhabbeti unutmuyarak erdemini, irfanını muhafaza etmeye çalışmıştır. Kendisine dayatılan ve baştan sona Batıcılığa paradigmasına oturtulan modernleşme basıncına yönelik Anadolu insanı, cevap verebilecek sosyolojik enstrümanlardan yoksun ise de bu türkülerin içerisinde döneleyip duran temalar sayesinde maya’sını adeta yeniden hatırlamış ve korunmuştur.





Neşet Ertaş'ın kente taşıdığı türküler, kent soyluların çocuklarının ancak gidebildiği Galatasaray Lisesi gibi seçkin bir kolejden mezun olmuş Cem Karaca devralmıştır mesela. Burada Cem Karaca'ya simgesel olarak atıfta bulunduğumu belirtmeliyim. Anadolu'ya kimlik veren ozanlardan Emrah'ın sözlerini plağa okuması zaten Neşet Ertaş'tan bir gelenek devraldığını gösteriyor. Mesele bununla da sınırlı değil bana göre. Modern Türk müziği biçiminde adlandırabileceğimiz yakın dönem tarihsel deneyimde bir başka başat karakter olan Orhan Gencebay ile de bağlantılı açıklanabilir Ertaş.

Gencebay'ın 16, Neşet Ertaş'ın ise 20 yaşlarında olduğu ve Beyoğlu'nda bir mekânda yevmiyesi 7,5 liradan çalıştığı zamanlarda iki karakter bir sazevinde karşılaşırlar. Önce Neşet Ertaş çalar bağlamayı aşk ile. Ardından sazevi sahibinin "Orhan da çalar." demesi üzerine Gencebay alır bağlamayı.

Yıllar sonra Gencebay bu karşılaşma anı için şunları anlatır : "Ben çaldım söyledim, o ağladı; o çaldı söyledi ben ağladım derler ya, aynen öyle oldu." O yıllar Neşet Ertaş'ın kendisine bağlama alacak parası dahi yoktur cebinde. Türkiye'nin ise O'nun kıymetini algılayabilecek donanımı.

Netice itibariyle çok uzun yıllar adeta kendisini unutturmaya çalışır gibi yurt dışına gider ve susar. Bu susma'dan çok şey anlaşılmasını bekler. Sürecin bir şekilde öyle işlediğini söylemek de mümkün. Türküleri dillerden dillere dolaşır. Bir zamanlar O'nun türkülerine sığınan kenar mahalleler, yani sosyolojik anlamda "çevre" Türkiye'de çok şeyi değiştirmiş, hatta "merkez"e kadar gelmiştir bile.

Yine bir söyleşisinde, çıkardığı hiçbir plağının ve kasetinin kendisinde olmaması, bunları bir kenarda tutma ihtiyacı hissetmemesi de ilginçtir. "Tasavvuf" şeklinde adlandırabileceğimiz bilgiden habersizseniz mesela Neşet Ertaş'ın, bu zamana kadar kasetini, plağını saklamadığını anlamlandırmak mümkün olmaz. Oysa Ertaş dünyanın yalan olduğu bilgisini aldığı ilk andan itibaren bu meselelerin önemsizliğini çoktan kavramış bir arif, abdal hâli ile görevinin, ataları gibi bu topraklara "ayaklara türab", gönüllere hizmetçilik" yapmaya geldiğini söyleyip durmuştur. Bir zaman kendi köyünde, obasında "abdal" olduğu için horlanmasına rağmen içinde büyük bir insanlık sevgisi taşıması, aşk denilen duygunun kaynağına ilişkin kavradığı derin bilgiden dolayıdır. Bu yüzden "Kendini bilen, bilmeyenin kusuruna bakmaz." der.



# Açık Mektup; Yalnızlık Dolambacı\*



**AHMET ÖZCAN**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

“Sabahları aç karnına içtiğim cigaramın tadı,  
ölüm kendinden önce bana yalnızlığımı yolladı...”

**Nazım HİKMET**

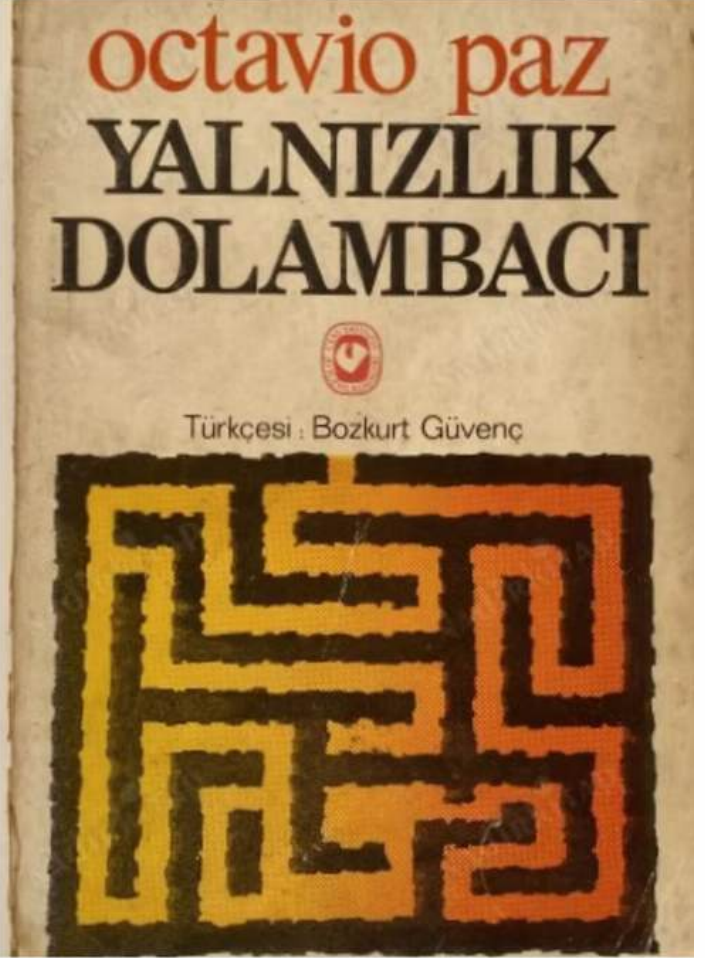
**Sayın Oktavio PAZ,**

1961’de yazdığınız kitabı ben maalesef 1990’larda okudum. Kendi adıma, bu kitabı nasıl ıskalamışım diye çok hayıflandım..Keşke seninle daha önce tanışmış olsaydım.

“Viva Mexico, hijos de La Chingada”

“Yaşasın Meksikalılar, vay gidi... Irzına geçilmiş ananın oğulları.”

Ürktüm ve irkildim, Senyör Paz... Meksikalıların futbol maçlarında ya da boğa güreşlerinde haykırdıklarını söylediğin bu slogan doğrusu hayli çarptı beni. Meksikalı ruhun bir maske olarak taşıdığı yalnızlığın ve suskunluğun kökeninde “büyük beyaz adam”ın atalarınızı ve ülkenizi işgalini bir türlü unutamamak yatıyor demek. Diyorsun ki; “Meksikalı’nın yalnızlığı Aztekli La Malinche ana ile İspanyol Fatih Cortes baba’nın mutsuz birleşiminden doğan geriye dönülmez, geleceğe ertelenmez ve çözümü bulunmaz türden bir yalnızlıktır. Meksika tarihi, yitirdiği ana-babasını, soyunu sopunu arayan ‘insan’ın öyküsüdür. Serüveninin ayrı dönemlerinde Fransa’nın, İspanya’nın, Birleşik



Devletlerin ve kendi zorba liderlerinin etkisi altında kalan bu insan, tarih sahnesinde, zaman zaman göz kamaştırıcı şimşekler çakan bir kuyruklu yıldız gibi dolaşır. Neyin ardındadır, o belirsiz yörüngede? Sanırım ki, çok eskiden geçirdiği öldürücü bir yıkım olayına dönmek ister. Zorla kapı dışarı edildiği yaşamın koynunda, güneş gibi yeniden doğmak ister..Yalnızlığımızın kökleri dinsel duygularla birleşir. Bir tür yetimlik, bir “bütün”den koparılmış olduğumuz bilincinin verdiği belli belirsiz bir acı, coşkulu bir arayış: Bir uçuş ve geri dönüş. Bizi evrenle birleştirecek olan bağların yeniden kurulması, gibi...”

Sayın Paz; Bir düşünür, eleştirmen, diplomat ve ozan olarak, Latin Amerika’nın E. Galeano, G. Marquez, P.Neruda, L.Borges, Asturias, Vasconcelos, P. Coelho gibi edebiyat ustalarından biri olduğunu biliyorum. İspanyol ve yerli kanları taşıyan bir Mestizo (melez) olduğun ve Meksikalı yerli kanına yakın durduğun için olsa gerek, bu bilgece mektubun “biz”e çok aşına geldi. İspanyol Fatih Cortes’in yüzyıllar önce Meksika’yı işgali ve Aztekli La Malinche’yi zorla elde etmesinin (La Chingada) yarattığı yalnızlık dolambacını bir başka Meksikalı ozan, “Meksikalı gönlünü dağlayan yalnızlıktan / ayırt edilmez bir tutsak olur, çıkar” diyerek ifade ediyor.



Bu derin yalnızlık bağımlılığı, senin ifadenle “Meksikalı kendisini aramaya itmiştir. Ama ne kendisi olmak ister, ne de kendisi olacak kadar yürekli... Meksikalı yalnızlığını, ondan kurtulmak ümidiyle değil, ondan kurtulma korkusuyla yaşar... Aldırmazlık, boşvermişlik, yaşamı gizleyen ölü maskelerdir. Meksikalı kendini hayat ve ölüme kapamıştır. Meksikalının yaşamı aslında yitip gitmiş ama yitirdiği biçimini yeniden bulacağını ümit eden bir yaşamdır. O yüzden Meksikalı ancak fiesta’sında –ölmüş azizlerini topluca andığı uğultulu ve coşkulu bayram günlerinde- yalnızlığını unuttur, maskelerini atar ve sadece o günlerde kendisi olarak açığa çıkar... Fiesta, yaşamındaki tek hovardalıktır.”

Bay Paz,

“Biz”im -yani Osmanlının-yıkımımızdan çok önce, Mezopotamya’ya atıf olarak sizin bölgenizin uygarlıklar beşiği anlamında “Mezo- amerika” olarak tanımlanmasını sağlayan Maya, İnka ve Aztek uygarlıklarının vahşice yok edilmesi, sizin modern tarihinizin başlangıcını oluşturuyor. Doğrusunu istersen bu tarihten itibaren yaşadığınız trajik Katolikleşme süreci, Fransız devriminin etkisi, her seferinde esmer Meryem resimlerinden oluşan sancakların çekilmesiyle başlayan ayaklanmalar sonunda kazanılan bağımsızlık, yeni kurulan cumhuriyetin oligarşiye dönüşmesi, yozlaşma, batıcılık ve pozitivizmin tahribatı, yeniden maneviyata dönüş arayışları gibi acıklı Meksika tarihinden “biz”e benzeyen o kadar çok tema var ki... Uygarlığınızın yıkımı sonrasında oluşan görkemli yorgunluk, La Chingada psikolojisi, maskelerin ardına gizlenen derin yalnızlık ve fiestasıyla Meksika, Atlantik ötesinin Türkiye’si gibi...

Biz de o görkemli yorgunluğu yaşıyoruz Senyör Paz! Bizim de bir tür La Chingada travmamız var. Dinimiz ve Anadolumuz dışında birçok şeyimizi kaybettik. Biz de “suskun ve kederliyiz...” Bizim de Batılı zorbalardan sonra yerli zorbalarımız hiç eksik olmadı. Bizde de egemen elitler, Avrupa hayranlığı ve yerli nefretine sahip. Bizim aydınlar da “biz”i hiç sevmeyen Bay Octavio; sizden farklı olarak, bizim yalnızlık labirentimiz güven yitimi ve unutmaya temelinde oluştu. Borges’in diliyle, “unutmanın affetmek” olduğunu bile, kendi travmamızı hatırlamayan bir tarihsizliğe mahkum edildik. Bizde maskeler taktık; dinselliğimiz, cinselliğimiz, ideolojilerimiz, statümüz, paramız ve yoksulluğumuzdan maskeler yapıp duruyoruz. Bizim La Chingada’mız, iğfal edilmişlik duygusu olarak şekillenmedi. Çünkü sömürge olmadık hiçbir zaman ama biz de “güven yitimi” olarak yerleşti. Kendimize, birbirimize, inançlarımıza, ülkemize, toprağımıza... Devlete, Tanrı’ya... Her şeye güvenimizi kaybettik. Bizim burjuvazi de devletten doğdu ve şimdi de devlete el koymaya çalışıyor. Yeterli oldu mu bilmem ama Bay Paz, Meksika’yla aynı enlemdeyiz işte. Ve siz bunca serüvenden sonra, NAFTA üyesi oldunuz ve biz de Avrupa Birliği’nin kapısındaız.

Bereket ki, biz kendimizi yaşama ve ölüme kapatmadık. Hala yaşıyor ve çokça ölüyoruz.

Yaşamı da, ölümü de seviyoruz. Bu bizim yalnızlık dolambacının diyalektik değil, paradoksal oluşunu da açıklıyor sanırım. Ne tam anlamıyla kapanıyor, ne de açılıyor. Topluca kutladığımız bayramlarımız yani fiestamız yok bizim. Parçalı, çoğul ve çelişik biraradalıklar toplumuyuz. Aynı anda sevinç, acı, hüznü, aşk ve nefret içeren bir kutup yıldızımız var. Hem çalışkanız hem tembel, hem kederliyiz hem sevinçli, hem zenginiz hem yoksul...

“Meksikalı, kendini açıklarken saklama gereksinimi duyar” diyorsunuz. Biz, kendimizi hem açıklar hem de saklarız. Çünkü biz imparatorluğumuzu yenilmeden kaybetmiştik Bay Paz. Tam ve kesin olarak teslim olmadan yıkılmıştık. Yaşadığımız travma; İmparatorluğu kaybedip imparatorluk fikrini kaybetmediğimiz için, muharebeleri kazanıp, savaşı kaybettiğimiz için, güveni yitirip umudu yitirmediğimiz için sizden farklı olarak şizofren sonuçlar yarattı. Biyopolitiğimiz ve sosyal genetiğimiz, yaşadığımız tahribatın izleriyle doludur. Her sorunu kendimize yoldaş kılar, her acıdan yeni bir düzen kurabiliriz, Senyör Paz. Biz yeri gelir “dügüne gider gibi ölüme gideriz”, gün olur “kardeş katlinden devlet ebed müddet”e ulaşırız. Biz “sever, kavuşama- yız, aşk olur”, Bay Paz ve biz bu “aşkı göğsümüzde bir kurşun gibi taşırız”... Ne denizlere ne yıldızlara merak duymayız. Çünkü en çok birbirimizi merak ederiz, ‘birbirimiz’ kör ve sağır eder bizi. Matematikimiz de, entrikamız da iyidir. Sokaklarına tükürdüğümüz vatanımızı çok severiz. En çok kavaklar ve selviler altında dinleniriz. Unutmak milli hasletimizdir, biliyor musun? En fazla yarayı hafızamızdan almışız sanki. “Öncesiz ve sonrasız” yalnızlığımızı teskin etmek için başvurduğumuz bilinçli bir yöntemdir, unutmak. Geçmiş, sessizce terk eder ve hiç yaşanmamış gibi davranırız. Yıkılışımız üzerine dahi pek düşünmeyiz. Yalan tarihlerle üzerini ustaca örtüp geçiririz. Maskelerimiz de unutmamıza yardımcı olur. Bir tür kaçıştır bizimkisi... Yalnızca gerçeğimizden değil, geleceğimizden bile kaçıyoruz. Aynalardan hiç hoşlanmayız ve bize ayna tutan her şeyden nefret ederiz. Belki de bu yüzden, en kalabalık nüfusumuz renksiz, kokusuz, fikirsizlerdir. Ve unutmak için söze sığınır, yazıyı sevmeyiz. Bedenimizi çok hor kullanırız. Ayaklarımızı baş, başlarımızı ayak yaparız. Kolay üretir, çabuk tüketiriz. Ruhumuz acıyla sevinir, coşkuyla hüznlenir. Hatırlamak istemediğimiz yıkılıştan önceye –cennete- dönüş özlemi ile yetim kalmışlık duygusundan oluşan, geleceğe –belirsizliğe- yürüme zorunluluğu arasında sıkışmış kalmışız. Bahsettiğin türden, Eski Yunan’da Achean uygarlığının yıkılıştan sonra ortaya çıkan Orpheus inancı gibi, biz de yalnızlığımız ve yıkıntılarımız arasından muhteşem geri dönüşümüzü sağlayacak bir yurt özlemi duyuyor, cennet düşleri kuruyoruz. Bilirsin; Orpheus, hem yetim/öksüz, hem boş/hiç anlamına gelir. Dünyanın merkezinden kovulduk ve o merkeze yeniden varma arzusunu terk etmedik. Bizim yalnızlık labirentimizin tüm odalarında yitik umutlar, kaybolmuş ruhlar, yok edilmiş düşler var.

Şairin diliyle “yalnızlık, sigara külü kadar yalnızlık”tır bizimki.

İşte böyle Senyör!... Paradoks, karmaşa, çöküş ve doğum sancısını aynı anda-şimdi!-yaşayan bir ülkeyiz.

Siz, son beş yüz yılın ‘toprak ve özgürlük’ isyanlarından NAFTA Üyeliği’ne ve NAFTA’ya karşı Chiapas ormanlarındaki Zapatista romantizmine geldiniz.

Biz, son iki yüz yılın çöküşünü hala yaşıyoruz. Çöküşün restorasyonu ile ayağa kalkma çabalarının naif ve ürkek kırırdanışlarını birlikte duyumsuyoruz. Senin ifadenle “benzerliklerden doğan anlaşmazlıkların, uzlaşmayı güçleştirecek ölçüde bölücü dinamiği” her şeyimize damga vuruyor..

Senyör Paz, Meksika ve tüm Latin Amerika’nın politikası üzerine gözlemlerinize aynen katıldığımı belirtmem gerek. Hem uzaktan da olsa bildiğimiz kadarıyla sizin ülkeleriniz adına, hem de aynı koşulların benzer diyalektiği bağlamında bizim adımıza, haklı ve gerçekçi tespitleriniz var. Diyorsunuz ki, “...Bağımsızlık, İspanyol egemenliğine son verdi. Ama yerine diktatörler, oligarşiler geçti. İspanyol Amerika’sında; bağımsızlık, özgürlük, demokrasi, endüstri devrimi, yalnızca sömürge düzeninin çıkarıcı kalıntılarına hizmet etti. Özgürlükçü demokrasi ideolojisi, tarihsel koşullarımızın somut gerçeğini (sömürüyü) yansıtmadığı gibi, onu ancak gizlemeye yaramış; siyasal yalan (politika yapmak) bir kurum olarak geliştirilip anayasa güvencesine dayandırılmıştır. Bu çelişkinin toplum ahlakı üzerindeki olumsuz etkileri ölçülemeyecek derecede derin olmuş, ulusal varlığımızı temelinden sarsmıştır. Yalan dolan düzeni içinde görünüşte son derece rahatsızmış gibi davranırız. Oysa yüzyıllardan beri bir yandan derebeyci oligarşilere kulluk ederken, ötede özgürlükten söz açan yönetimden çekmediğimiz kalmamıştır. Ciddi ve gerçek bir yenileşme için ilk önlem olarak yasallaşmış yalana karşı acımasızca savaş açmak zorundayız.

Ülkelerimizi turistlerin ve demagogların şirin bulduğu ören yerleri olmaktan kurtarmak ve gerçekten çağdaş bir toplum yapmak amacımız olmalı. Tepemizdeki yeni buyurganlar, İspanyol sömürgeciliğinden çok başka nitelikteki dış güçlerle bütünleşmiş olup, uluslar arası kapitalizmin çıkarları için çalışıyor.”

Doğru ve acı konuşuyorsunuz, Bay Paz. Bunlar bizim utancımız ve ayıbımız. Bizler savaşlarda yenilmeyi dahi, onuruna yediremeyen halklarız. Ama künhüne bir türlü varamadığımız bize yabancı yeni tür düşmanlarla, yeni yöntemler ve araçlarla süren savaşız yenilgilerle baş edemiyoruz işte. Kendimizi savunmak için ya kaybedeceğimiz kavgalarda taraf oluyoruz ya da içi boş hamaset demagogleriyle oyalanıyoruz. ‘Oyun’u doğru okuyup, kendimiz olarak ve geçmişten çok geleceğe odaklanarak düşünmeyi denesek, belki bir çıkış yolu bulabileceğiz. Galiba açık ve net bir ‘biz’ tarifi yapıp, şaşmaz değerlerden kurulu -ahlak, adalet, özgürlük, hukuk gibi- prensipleri kararlılıkla sahiplenecek yeni nesiller yetiştirmekle işe başlayacağız. Ve tabi, o yalnızlık denen ölümü yenmek için paylaşmayı, güveni, umudu ve onuru hiç ama hiç terk etmeyeceğiz.

Ne olursa olsun, ‘Biz’ler Bay Paz, hep varolacağız ve bir gün o ay ışığına tutunan denizlere karışacağız. Şairimiz Cemal Süreya’nın dizelerindeki gibi, “demiş ki uçurumda açan çiçek / yurdumsun ey uçurum”

Pancho Villa’ya, Zapata’ya, ‘Şeker Portakalı’ Vasconcelos’a ve – her ne kadar Fransız bağlantısını çözemesem ve ikinci bir Regis Debray olmadığından emin değilsem de- Subcomandante Marcos’a ve tüm Zapatistalara çok selam, Senyör.

Hoşçakal...

#### Dionotlar:

\* Yalnızlık Dolambacı, Oktavio PAZ, Cem Yayınları İstanbul/1990

**Kaynak:** Açık Mektuplar: Ahmet Özcan, Yarın yay,2016





# Trump ve Amerikan hegemonyasının sonu



**YAZAR: JOSEPH E. STIGLITZ**

Her yılın sonunda “çoklu kriz”den bahsetmek ve yeni savaşlar, salgın hastalıklar, finansal krizler ve iklim kaynaklı yıkım riskleriyle dolu görünen bir geleceği öngörmenin zorluğunu kabul etmek neredeyse rutin hale geldi. Ancak 2025, bu karışıma eşsiz derecede zehirli bir unsur daha ekledi: Tuhaf ve yasa dışı politikalarıyla savaş sonrası küreselleşme dönemini zaten ilk döneminde alt üst etmiş olan ABD Başkanı Donald Trump’ın Beyaz Saray’a tekrar dönüşü. Bu kadar kaos ve belirsizlik karşısında, ABD ve küresel ekonomilerin nereye gittiği konusunda güvenle söyleyebileceğimiz bir şey var mı?

Söyleyebileceğimiz bir şey var ki, ABD ekonomisi, her zaman düzenbaz olan Trump’ın bizi inandırmak istediği kadar iyi durumda değil. İş yaratma neredeyse durma noktasına geldi; bu da Trump’ın eşi benzeri görülmemiş şekillerde belirsizlik yaratması ve ekonomiyi zayıflatması göz önüne alındığında şaşırtıcı değil.

Arz tarafında, en zararlı politikası, göçmen işçilere (ve daha genel anlamda daha koyu tenli Amerikalı işçilere) yönelik doğrudan saldırısı olmuştur. Yönetimin, iç işgücünün azaldığı bir dönemde, maskeli Göçmenlik ve Gümrük Muhafaza (ICE) ajanlarının sokaklardan insanları toplayarak gerçekleştirdiği kitlesel sınır dışı etme uygulamaları, ek işgücü arzının en önemli kaynağını yok etmiştir. Bu durum herkes için önemlidir, çünkü Amerikalılar yalnızca tarım ve inşaat otelcilik ve bakım hizmetlerine kadar pek çok sektörde

göçmenlere bağımlı olmakla kalmıyor, aynı zamanda bu göçmenler tüketici olmaları hasebiyle bir talep kaynağı da oluşturuyor. Ancak artık, ABD vatandaşları da dâhil olmak üzere birçok renkli Amerikalı, ICE tarafından kaçırılıp kötü muamele görme korkusuyla evlerinden çıkmaya çekiniyor.

Trump’ın hükümet harcamalarında yaptığı ayırım gözetmeyen kesintilerin olumsuz etkileri de ekonominin geneline yayıldı. Hükümet harcamalarındaki daralmaların, genişlemelerde olduğu gibi, çarpan etkileri vardır ve mevcut bağlamda, sürecin düzensiz doğası nedeniyle maliyetler daha da artmıştır. Yönetimin beceriksiz ve plansız yaklaşımı, belirsizliği daha da derinleştirdi ve işletmeler ile tüketicilerde ihtiyatlı davranışlara yol açtı.

Trump’ın uyguladığı veya uygulama tehdidinde bulunduğu gümrük vergileri ve diğer inişli çıkışlı politikalarının neye neden oldukları iyi anlaşılmalıdır: ekonomiye yönelik arz yönlü büyük bir şok. Üretim maliyetleri ve tüketicilerin alışverişte ödedikleri fiyatlar konusunda anlamsız bir belirsizlik ekleyerek, işletmelerin herhangi bir ciddi uzun vadeli planlama yapmasını imkânsız hale getirdiler.

Ve bütün bunlar yalnızca kısa vadeli etkiler. Trump’tan dolayı ABD ekonomisinin uzun vadeli görünümü daha da kasvetlidir. Ne de olsa Amerika’nın görece üstünlüğü her zaman teknolojiye ve kısıtlanmamış yükseköğretime dayanmıştır.

Trump, araştırma ve geliştirmeye saldırmak ve üniversiteleri kendi taleplerine boyun eğmedikleri takdirde federal fonlardan mahrum bırakmaya çalışmakla Amerikan ekonomisinin ayaklarına sıkılmaktadır.

Ekonomi alanında Nobel ödülü kazanan birçok bilim insanının vurguladığı gibi, "ulusların zenginliği" kurumlarda, özellikle de hukukun üstünlüğünde yatmaktadır. Ancak Trump, hukukun üstünlüğünü çiğneyerek yerine, şirketlerin gelecekteki kârlarından pay karşılığında devlet desteğinin (Nvidia'ya ihracat lisansları veya Intel'e sübvansiyonlar gibi) sağlandığı, tehdit ve pazarlığa dayalı (ve çıkar çatışmaları içeren) bir rejim getiriyor. Elbette zamanla Trump'ın şantaj hedefleri azalacaktır. ABD'ye güvenmenin tehlikesini fark eden birçok ülke, şimdiden yeni ticaret düzenlemeleri arayışına girmiştir.

Bir illüzyonun geleceği

Peki o zaman, borsa yeni zirvelere ulaşırken ve enflasyon, eleştirmenlerin uyardığı seviyelerin altında kalırken, (eski Başkan Joe Biden dönemindeki kadar güçlü olmasa da) gayri safi yurtiçi hasıla neden hala büyüyor? Bu görünürdeki gücün birden fazla açıklaması var. Borsa açısından bakıldığında, yükseliş aslında oldukça dar bir alana sıkışmış durumda ve büyük ölçüde birkaç teknoloji devriyle sınırlı: Alphabet, Amazon, Apple, Meta, Microsoft, Nvidia ve Tesla.

Yine de, bu şirketlerin değerlemeleri, asla gerçekleşmeyebilecek uzun vadeli tekel kârlarına ilişkin beklentileri yansıtıyor. (Bu durum, Elon Musk'ın Trump'ı desteklemesi ve birçok tüketiciyi yabancılaştırması nedeniyle Tesla için özellikle geçerlidir.) Bugünkü değerlemeleri, sadece borsayı değil, tüm ekonomiyi ayakta tutan bir balonun ürünü olarak gören birçok yorumcudan biriyim. Yapay zekâya yapılan devasa sermaye harcamaları, ekonominin geri kalanındaki zayıflığı telafi ediyor. Ancak tüm balonlar gibi, bu da sonunda patlayacak. Tam olarak ne zaman olacağı bilinmiyor; ancak ekonominin büyük bir kısmı tek bir sektöre bağlı olduğundan, çöküşün etkileri kaçınılmaz olarak geniş çapta hissedilecektir.

Daha da kötüsü eğer yapay zekâ, kendi savunucularının öngördüğü şekilde başarılı olursa, bu başarı diğer ciddi sorunların habercisi olur; çünkü bu teknoloji muhtemelen birçok işçinin işsiz kalmasına ve daha da büyük bir eşitsizliğe yol açacaktır. Silikon Vadisi'nin sözde tekno-liberteryenlerinin talep ettiği şekilde hükümetin küçültülmesini de eklediğimizde, önümüzdeki yıllarda ABD ekonomisini neyin ayakta tutacağı ister istemez merak konusu oluyor.

Enflasyona gelince, henüz keskin biçimde yükselmemiş olmasının basit bir açıklaması var. Yeni başlayanlar için, Trump'ın gümrük vergileri genel olarak başlangıçta tehdit ettiği kadar yüksek olmadı (ancak ABD'nin Trump'ın dönüşünden önce dost ülke olarak gördüğü Hindistan'a uygulanan %50'lik cezai gümrük vergisi son derece serttir). Ayrıca gümrük vergilerinin etkileri çoğu zaman uzun gecikmelerle hissedilir. Birçok firma,

rakiplerinin ne yapacağını görmeden fiyatları artırmaktan kaçındı ve bazıları da artan gümrük vergileri öncesinde satın aldıkları malların stokları tükenmeden fiyat artışına gitmeyecek. Ancak Trump'ın Çin'e karşı henüz tehdit düzeyinde kullandığı gümrük vergileri gerçekten uygulanırsa, durum farklı olur. Aslında, tedarik zincirlerinin çözülmesi, gümrük vergilerinden daha büyük fiyat artışlarına yol açabilir.

Bu durum beni şu kritik soruya getiriyor: Hangi ülke isteyerek kendini deli bir kralın kaprislerine teslim eder? ABD'nin, modern sanayi çağının çökmesine neden olacak kritik minerallerin veya nadir toprak elementlerinin tedarikinde tekel sahibi olduğu söylenemez. Başka yerlerde pazar yokmuş gibi bir durum da söz konusu değil. Arz ve talep kanunu, ABD olmadan da ABD varken olduğu kadar iyi işliyor.

Adam Smith ve David Ricardo'nun bize öğrettiği şekliyle ekonomik büyüme, karşılaştırmalı avantajlardan ve ölçek ekonomilerinden yararlanmakla ilgilidir. Ancak Trump'ın (ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in) bize öğrettikleri gibi, güvenilmez ticaret ortaklarına bel bağlamak son derece dezavantajlı olabilir. Ayrıca, ABD eskisi kadar önemli değil. Küresel ihracatın %10'undan azını oluşturuyor. Amerikan sonrası küresel ekonomide bazı firmaların karları düşerken, diğerleri bundan fayda sağlayacak. Bazı işçiler alternatif iş bulmak zorunda kalırken, diğerleri becerilerine yönelik yeni talepler bulacak.

Elbette, kısa vadede işler kolay olmayacak. Ancak uzun vadede ortaya çıkacak yeni küresel ekonomide Amerika, hegemonyasını kaybetmiş olacak. Kontrolenden çıkmış bir başkanın keyfi kararlarının merhametine kalınan ikinci yıla girerken gittiğimiz yön budur. Geçiş süreci şimdiden başlamıştır ve küresel büyüme zarar görecektir olsa da, yaşanacak acı birçok kişinin korktuğundan daha az olabilir. Örneğin Avrupa'da, Trump'ın kendi kendine zarar veren politikalarının bir başka yan ürünü olarak yeniden silahlanmaya yapılan yatırımlar önemli bir ivme sağlayacaktır.

Belki de süreci belirleyici an, Kasım 2026'daki ABD ara seçimleriyle gelecektir. Bir gerçek demokrasiden beklenmeyecek ölçüde özgür ve adil olmayan seçimler yapılması (birçok kişinin korktuğu gibi) kasvetli bir dönüm noktası olacaktır. Ancak Trump'ın ekonomik yönetimine yönelik artan hoşnutsuzluk ve ülkenin otoriterliğe doğru kayışı, Demokratların Kongre'nin en az bir kanadını yeniden ele geçirmesiyle sonuçlanırsa, bu kez ters yönde bir dönüm noktası yaşanacaktır. Her iki durumda da ABD ve dünya, en az iki yıl daha ekonomik beceriksizlik ve belirsizlikle yüzleşmek zorunda kalacaktır.

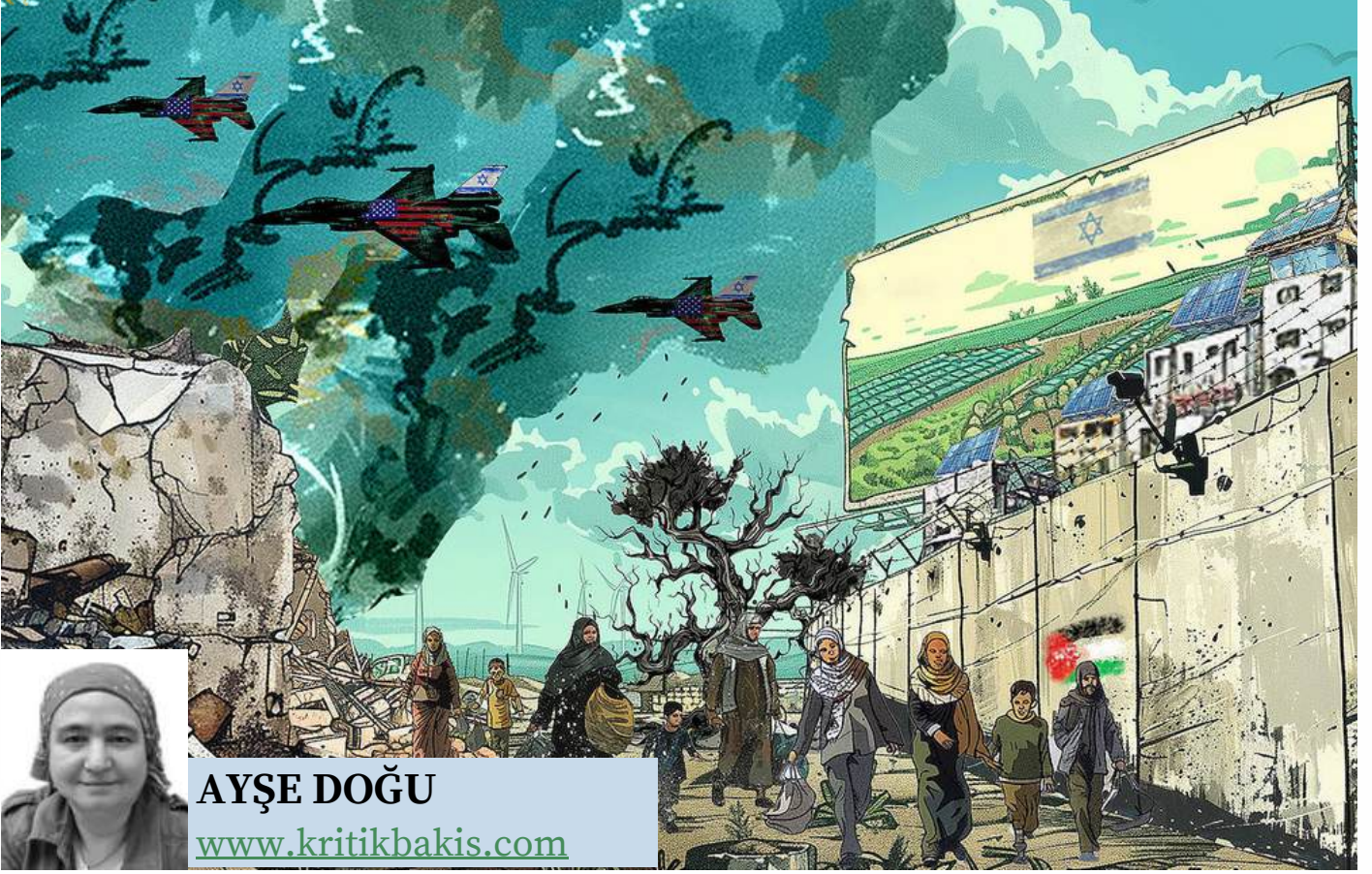
## Dipnotlar:

**Kaynak:** <https://www.project-syndicate.org/magazine/trump-end-of-american-hegemony-by-joseph-e-stiglitz-2025-12>

**Tercüme:** Ali Karakuş



# Batı Medeniyeti Değil, Utanmaz Barbarlık



**AYŞE DOĞU**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Batı Dışı Dünyanın özellikle Müslüman dünyanın müzmin arazları ile batı diye nitelendirdiğimiz Avrupa ve Amerika'nın ortaçağda başlayan saldırgan politikaları birbirini tamamlıyor.

İki milyarlık ümmetin dağınıklığının hem insani hem itikadi yozlaşması ve merkez & çevre arasındaki uyumsuzluk ve uçurum batı elitlerine toplu imha için düğmeye basma fırsatını sundu.

Batının geçmiş yy.larda Afrika, Güney ve Kuzey Amerika ile Uzak doğu ve Hindistan'da yaptığı katliamların o dönem Hristiyanlık dininin arkasına saklanarak meşrulaştığını hatırlayalım.

Binli yıllardaki haçlı saldırıları ve haçlı ruhu yeniden hortlatıldı. Ortaçağın yeni yollar keşfetme niyetiyle başlayan denizasırsı korsan faaliyetleri katliam gasp ve tecavüzlerle milyonların hayatına mal oldu. Batının altın hırsı gözlerini bürümüşü. Yayılmacılık; kiliseler aracılığıyla meşrulaştırıldı ve dayatıldı.

Zorla din değiştirme uygulamaları, 21. yy.da kendilerince daha kullanışlı olarak 19. Yy.nin sonlarından itibaren ilmek ilmek dokudukları Siyonizm ile formüle edildi. Yahudiler ve Filistin halkı batının Ortadoğu'ya hakim olma emelleri için kobay olarak seçildi.

Kendi halklarına masumane sloganları 'ilkelleri Hristiyanlık adına kurtarma'yken 19. ve 20.yyın

meşrulaştırma aracı kendilerinden olmayan her yere 'medeniyet götürme' sloganıyla gerçekleştirildi. Yakın geçmişi kendi emellerine uygun olarak yeniden kurguladılar. Saldırdıkları ve akıl almaz katliamlar yaptıkları bu topraklarda büyük medeniyetler kurulmuş ve onlar ayak basmadan önce de oralarda yaşayagelen halklar vardı. Topraklarına varıncaya kadar gemilere yükleyip Avrupa'ya getirdiler.

Batının en belirgin özelliği hırsırları uğruna vahşi bir hayvan gibi saldırması ve hiçbir kutsal tanınamasıydı. Hala da öyleler.

Zaman içinde o topraklara giden din adamları vahşete karşı ülkelerinin politikalarına meydan okudular ve pek çok ayaklanmaların merkezi kiliseler ve din adamları oldu. Çünkü ilk gelen sömürgeciler hapisane kaçkınları ve serserilerdi.

Neye göre, kime göre medenilikti?!

Yabancıları oldukları bu topraklarda sadece silahlarına güvenerek yerli halkların varlığına kasteden bu katil sürüsünün tek marifeti yerel hiyerarşiyi yok sayarak liderleri dahi işkenceyle öldürmek ve kanla şanlı tarihler düzmek ve bu yaptıklarıyla övünmekti.

Batı hiçbir soykırımını için özür dilememiştir ve hala da fırsatını bulunca aynı yöntemlere başvurmaktan imtina etmez. Onların medeniyeti 'çapulcu medeniyeti'dir. Buna medeniyet denebilirse tabi.



Bunun en çarpıcı kanıtı batılı ülkelerde çalıntı eserlerin sergilendiği müzelerdir .Mesela Londra'daki müzesi, yine sömürge ülkelerdeki katliamlarını normalleştirmek ve dehşet salmak için yaptıkları Paris'teki kafatası odaları..

Batıyı sendeleyecek en etkili yöntem gelir kaynaklarını baltalamaktır. İşte o zaman hemen birbirlerini yemeğe başlarlar. Maddi çıkarları için bir araya gelince ötekine saldırırlar. Musluklar kesilince kendi halklarına da zerrece acımazlar. Bilim, sanat, tarih vs. onlar için bu düzeni sürdürmek için kullandıkları araçlardır. Dün din neyse bugün demokrasi aynı amaca hizmet ettiği oranda iyidir. Demokrasiden tiranlığa jet hızıyla geçerler. Dün ak dediklerine bugün kara derler ve yüzleri de kızarmaz. Gazzede son iki yılda ne yüz kızartıcı suçlar işlediler. Ama hala bize insanlık dersi veriyorlar.

Ateşkes adı altında en az 1.5 milyon insan Gazze'de gayri insani koşullarda rehin tutuluyor. Şu anda Gazze ile batı Şeria ve bunlarla Side Teman ve Ofer hapishanelerinde bulunan tutuklu Filistinliler arasında hiçbir fark yok. Hepsi bir yönüyle farklı fakat esasen aynı mahrumiyetleri yaşıyorlar.

Bunun en büyük sağlayıcısı ise BM denilen büyük suç organıdır.

Bu kurumun 'tarafsız' olmadığına başlıca kanıtı İsrail gibi bir sahte oluşuma devlet statüsü vermiş olmasıdır. İngiltere'nin müdahalesiyle ve 2. Dünya savaşının yarattığı zorbalık atmosferiyle Filistin topraklarının asli sahipleri, dışardan getirilen sömürgeci ajanlarına teslim edildi. Bu çarpık oluşumun anası babası belli değildir. BM'nin görevini hakkıyla ifa etmemesi 'yasadışı yerleşimler'e göz yumması 2023'te Gazze ve Batı Şeria halkını nihai soykırıma uğratmanın önünü açtı. Ve bütün bu yıllar boyunca yaşanan insani trajedi aşama aşama derinleştirilerek hukukun yok sayılmasına ve zorbalık düzeninin kendini güçlendirmesine vesile oldu. Son iki yıllık soykırımın devamı ve hatta bu soykırımı uygulayan ve silahlarıyla bütçeleriyle paralı askerleri ve soykırımcı medya organlarıyla destekleyen batı, yarısı çocuklardan oluşan sivil halkı köşeye sıkıştırdı. Batılı ülkeler, soykırıma karşı duran insanları önce sosyal medya kısıtlamaları ve medya sansürüyle susturma yolunu denediler. Kamuoyunu bu şekilde haydut devlete ve destekçilerine karşı manipüle edemeyince Filistin halkına uyguladıkları insanlık dışı kısıtlama ve yok etme yöntemlerinin benzerlerini soykırım karşıtı Filistin yanlısı hareketlere de uygulamaya başladılar.

Antisemitizm batının dolayısıyla İslamofobisini gizlemek için icat edilmiş bir balondur. Aynı zamanda soykırımın da tamamlayıcı enstrümanıdır. Bir nevi hukuk yoluyla suçu inkar ve suçluyu kollama yöntemidir.

1948'den beri Filistin topraklarında devam eden yasadışı yerleşim faaliyetlerine hız veren habis oluşumun hızlanan mülksüzleştirme hamlelerine alan açmak için sessiz kalma, görmezden gelme ve yeni yerleşimci transferine ve mülk satışına göz yumdular.

Gazze ve batı Şeria halkı ise her gün yerinden edilmeye



bombalanmaya evleri ve işyerleri yıkılmaya, yolları buldozerlerle bozulmaya devam ediyor. Soykırım sırasında binlerce insanın yardım adı altında bir çuval un alabilmek için keskin nişancılar eliyle öldürülmesine sessiz kaldılar.

Binlerce yaralı ve sakat Filistinlinin tedavi olmasını engellemek için hastaneleri yıktılar ve doktorları tutuklayıp işkenceyle öldürdüler. Çocukları baş ve göğüslerinden vurarak öldürdüler. Canlı canlı toplu mezarlara gömdüler evlerini bombalayıp toptan yok ettiler ve şimdi de bu korkunç katliamların izini silmek için ayakta kalan herşeyi yıkıntıların altındaki binlerce filistinlinin cesedi olduğu halde dümdüz ediyorlar.

Bütün bu vahşet canlı yayında işlendi. Sanki savaş ve ölüm bir bilgisayar oyunuymuşçasına şimdi de yaşananları silme peşindeler.

Evet bu olanlar insanlık hafızasına kazındı ve silmeye çalışmak hiçbir şekilde insanlık hafızasını 2023 öncesine döndüremeyecek. Yaşanan bilgisayar destekli soykırım yok sayılamayacak. Lakin 1.5 milyon insanın bu kış koşullarında hem açlık hem kuşatma hem tıbbi yardım almaktan men edilmesi ve batılı saldırganlığın BM çalışanları(Francesca Albaness ve Netanyahu'ya yakalama emri çıkaran savcılar) ile URWA çalışanlarına ve diğer yardım kuruluşlarına karşı uygulanan kısıtlama ve gözdağları da unutulmayacak.

Bunların hepsi BM gözetiminde ilerletiliyor.

Dünyanın geri kalanının BMnin 5 daimi üyesiyle aynı haklara sahip olduğu nasıl pratiğe yvarlanacak?

Bu süreçte o kadar çok kırmızı çizgi aşıldı ki konuşmak yazmak hatta yaşamak anlamsız bir eyleme dönüştü.



Batının yeni yılının (yeni yılı pagan serbest cinsellik, içki ve alışveriş çılgınlığına dönüştürme) başında; Gazze’de acı çeken insanları, hastaları, ayakları çıplak ve çadırları ıslak Filistinlilerin özellikle de çocukların olumsuz etkilendiği yardım girişini engelleme rezilliğini, hapishanelerde esir tutulan Filistinlileri, onlara destek olduğu için özgürlüğü elinden alınan batılı aktivistleri, okullarından atılan öğrencileri işinden edilen yetişkinleri unutmadığımızın altını çizmek ve bize dayatılan çaresizliğe meydan okumak için yazmaya, arşivlemeye, tarihe not düşmeye çalışıyoruz.

Binlerce ton bomba, küçücük bir coğrafyadaki kıt imkanlara sahip bir halkı söyleminin ve duruşunun doğruluğundan şüpheye düşürememişe onlara kol kanat germek ve avukatlığını üstlenmek hepimizin üzerine borç olmuştur. Onların gözündeki yaş bizimdir. Onların evlatlarını kaybetmesi bizim de kaybımızdır. Onların açlığı bizim tokluğumuzun işkenceye dönüşmesidir. Onlar sular altında titrerken bizim de içimiz titrer ve vicdanımız sızlar.

Ebu Ubeyde’nin çok güzel ifadesiyle ‘sizler bizim ebedi düşmanlarımızsınız’

Çocuklarımızın ve geleceğimizin topraklarımızın ve huzurumuzun namusumuzun ve inancımızın, masumiyetimizin ve omurumuzun gaspçılarısınız ve size tolerans göstermek knesetin ipini boynumuza geçirmek demektir.

Size müsamahakâr davranamayız. Sizi ancak insanlık ailesinin dışına sürdüğümüz zaman çocuklarımız tacizden ve sahipsizlikten korunmuş olacak ve geleceğe umutla bakabilecekler.

İnsanlık; tarihi boyunca pek çok badireler atlamış ve her defasında ayağa kalkmayı başaracak yöntemleri bulmayı başarmıştır.

Acizlik de insani bir haldir ve insanlığın gizil güçlerini ortaya çıkarmasına yardımcı olur.

Utanç çocukları hedef almaktır. Utanç çalmaktır. Utanç sömürmektir.

Utanç hırslarının esiri olmaktır. Utanç insanlığa karşı savaş açmaktır.

Utanç hayvanlıktan kurtulamamaktır.

Batı ve Siyonist uşakları, utanmazlığın barbarlığıyla tarihe geçmiştir.

Bu insanlığa karşı suçların önlenmesi için ters yüz edilen anlatıları hakikat zemininde dillendirmek ve suçluların hırsızların hamisi olmuş devletlerin ve onlara meşruiyet şemsiyesi haline gelen BM yerine geçecek; insan onurunu emeğini varlığını çocukları koruyan alternatif mekanizmaların kurulması için çalışmanın önemini vurgulamak gerekir.

İnsanlığa savaş açan bütün güç odaklarına karşı ne kadar büyük bir baskı unsuru olduğumuz önünü arkasını düşünmeden aldıkları yargılayıcı kararlardan anlıyoruz.



# Edebiyatın Arınması Mümkün mü?



**DR. MEHMET MUSTAFA ÖRÜCÜ**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Edebiyat, moderniteye kadar, tarihin büyük bir bölümünde bir “azınlık uğraşı” olarak varlık göstermiştir. Edebi metnin insanı içine çektiği estetik tefekkür alanı gündelik hayatın sıradan bir pratiği değildir. Lafı hiç dolaştırmadan çok net biçimde söylemek gerekir. Edebiyat kalabalıkların değil “hakikat ile dertlenen bilinçli çevrelerin ancak vakit ayırabileceği bir uğraş alanıdır. Bu yüzden de “seçkin” bir sınıf içinde dolaşımda kalabilir. Seçkin ve sınıf kavramlarının rahatsız edici uzantılarının farkındalığı içinde burada kullanıyorum. Modernite ile birlikte edebiyatın demokratikleştiği iddiası nicelik atfedilebilen bir değer olarak anlamlı olabilir. Ancak bu iddia bir yönüyle de başka bir gerçeğin üzerini örtbas ettiği için de anlamlıdır. Edebiyatın, modernitenin başat aygıtlarından biri olan ulus devletin aparatına dönüştürülerek kitlesel dolaşıma sokulması onu doğal bağlamından koparmış, anlam ve hakikat arayışı olmayan bir eğlence kültürüne dönüştürmüştür.

Edebi türlerin tarihi koşullar içinde değişmesi veya yeni türlerin ortaya çıkması edebiyat üzerine az çok okuyan ve biraz kalem oynatan herkesin bildiği bir gerçektir. Edebi tür dediğimiz şey bir çağın kendini anlatma imkân ve olanağı olarak da tanımlanabilir. Fakat modern çağda yaşanan şey toplumsal koşulların neticesinde ortaya

çıkan estetik bir dönüşüm değil edebiyatın doğasının mutasyona uğraması idi.

Sanayi toplumu, yalnızca üretim biçimlerini değil, tüketim biçimlerini de standardize etmek zorundaydı, bunu başarabilmesi için de insanı tek tipleştirme kaçınılmazdı. Diğer yandan ulus-devlet ortak bir dil, ortak bir tarih ve haliyle ortak bir bilinç inşa etmeden ayakta duramazdı. Edebiyat diğer sanat dalları ile beraber bu inşa sürecinin vazgeçilmez kullanışlı aparatları haline geldi. Ne yazık ki birçok aydın edebiyatın demokratikleşmesi yalanına fazlasıyla kendini inandırmıştı. T.S.Eliot kendini bu yalana kaptırmayan sayılı edebiyatçılardan biri olarak yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde bu kadar çok yayınevi açılmasına ve kitap basılmasına sitem eder. Bu süreçte edebiyat estetik tefekkür alanı içinde anlam arayışının estetik bir ifadesi olmaktan hızla uzaklaşmış, makul yurttaş üretmek ulus-devlet organizmasının sürekliliğini sağlayacak sürecinin estetik aparatı olmuştur. Bu suretle edebiyatın kitleselleşerek modern çağın başlangıcından günümüze kadar merkezi konuma yükselmesi şaşırtıcı değildir.

Ne var ki bu yükseliş özgürleşmesinden çok araçsallaştırılması ile mümkün olmuştur. Kitleselleşme beraberinde sadeleşmeyi getirdi.



Anlam katmanları incelendi, anlatılar pedagojik mesajlara, ahlaki kodlara ve ulusal mitlere odaklandı. Edebiyat, hakikati kurcalayan bir alan olmaktan uzaklaştı, toplumsal düzenin inşa edilmesine yardımcı bir unsur olarak bugüne kadar düzeninin aktörleri için anlamlı ve değerli idi.

Okur sayısı arttı ama metnin talep ettiği zihinsel çaba giderek azaltıldı. “Herkes için edebiyat” vaadi, edebiyatı herkes için erişilebilir kılarken, onu aynı anda herkes için zararsız hâle de getirdi.

Bugün edebiyat da insan ilgilendiren diğer her şey gibi bir kriz içindedir. Ancak bu durum yukarıda yazılanlar bağlamında tarihsel bir düzeltme olarak da okunabilir. Dijitalleşme ve yapay zekâ, modernitenin kitlesel bilinç üretme mekanizmalarını işlevsizleştirdiğinde, edebiyatın toplumsal rolünü de boşa çıkaracaktır. Okuyan, yazan, uzun anlatılarla sistemin istediği gibi düşünen insan tipi artık sistem için vazgeçilmez değil. Bürokrasinin algoritmaya, üretimin otomasyona, karar süreçlerinin ise veri modellerinin eline geçmeye başladığı bir sürecin ortasındayız. Dolayısıyla derin eğitimin ve kültürel sermayenin kamusal değeri düşüyor. Bu yönüyle, edebiyatın hatta daha iddialı ve biraz da konudan sapma riskini de göz önüne alarak eğitimin kendisi artık kazançlı bir yatırım alanı olmaktan çıkıyor. Dolayısıyla edebiyatın demokratikleşmesi anlatıları artık alıcısı olmayan masallar olarak tarihteki gerçek yerini almaya başlayacaktır.

O yüzden masal saati de geçtiğine göre edebiyatın merkezden tekrar çevreye doğru eğilim gösteren bir sapma içinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu sapma asli işlevine dönüş olarak da okunabilir.

Başka bir açıdan konuyu değerlendirecek olursak, belki de sorun, edebiyatın toplumdan uzaklaşması değil; toplumun bir dönem için edebiyatla yapay biçimde fazlaca iç içe geçirilmiş olmasıydı. Modern çağ, herkesi okur yapmaya çalıştı ama herkesi varoluşsal sorgulamanın öznesi yapamadı. Sonuçta ortaya, metni tüketen ama metninle dönüşmeyen geniş bir okur kitlesi çıktı. Edebiyat, bu kitle için ya eğlenceye ya da ideolojik ve pedagojik mesaja indirgenmiş bir biçime dönüştü.

Oysa edebiyatın asli işlevi ne eğlendirmek ne de eğitmektir. Edebiyat, varoluşu sorunsallaştırma sanatıdır. İnsanla dünya arasındaki uçurumu görünür kılar. Dünyanın insan için gerçek anlamda nasıl bir yer olduğunu ve duvarların arkasındaki hakikati hatırlatan bir tanıktır. Anlamın kolayca tüketilmesine direnir. Bu yüzden doğası gereği yavaştır, zahmetlidir ve herkes için değildir. Edebiyatın tarih boyunca dar çevrelerde yoğunlaşmasının nedeni seçkincilik değil, bu yüksek yoğunluk gereksinimidir. Yukarıda kullandığım seçkin ifadesi ile bana yönelen çatık ifadeleri böylece biraz da olsa yumuşatmış olayım.

Dolayısıyla edebiyatın bütün türleri ile beraber yaşadığı sarsıntı da bu bağlamda okunmalıdır. Bu sarsıntı, edebi türlerin modernite boyunca üstlendiği kitle iletişim rolünden çekilmesinin doğal sancısıdır.

Edebi türler, üzerlerine yüklenen ideolojik ve pedagojik işlevlerden kurtuldukça, belki de yeniden iç gerilimlerine, yani biçimle düşünce arasındaki kadim çatışmaya dönecektir.

“Edebi türlerde bir değişim olacak mı” veya “yeni edebi türler mi doğacak?” gibi sorular edebiyat muhitlerinde son zamanlarda sıkça sorulur oldu. Oysa daha temel soru şudur: Edebiyat, tekrar az ama derin okurla kurduğu ilişkiyi tesis edebilecek zemini bulacak mı?

Eğer bunu başarabilirse, türlerin bugün yaşadığı sarsıntı bir yoksullaşma değil, bir yoğunlaşmanın başlangıcı olarak görülebilir. Metin, yeniden yavaşlayacak; okur, yeniden çaba gösterecek, derinlik kazanacak; anlam, yeniden riskli ve tekin olmayan bir alana taşınacaktır. Nitekim edebiyat tekrar felsefeyle, metafizikle ve etikle bağ kurarak komşuluk edecektir. Bu, kamusal görünürlüğün azalması pahasına, düşünsel derinliğin artması demektir.

Elbette bu dönüşüm, edebiyatın siyasal ve toplumsal etkisini de sınırlayacaktır. Toplum adına konuşan, kitleleri temsil eden edebiyat figürü büyük ölçüde modernliğin icadıydı. Modernlik çözülürken, onun edebiyatı da çözülmektedir. Bu durumda edebiyat, toplumsal mühendislikten çekilip, bireysel ve ontolojik sorgulamanın alanına geri dönebilir.

Bu noktada yapay zekânın rolü de ayrıca dikkat çekicidir. Makine, anlatıyı taklit edebilir, biçimi yeniden üretebilir, hatta duygusal tonu simüle edebilir. Fakat tam da bu nedenle, edebiyatın insanî tarafı daha da keskinleşecektir. Edebiyat, artık anlatı üretmekten çok, anlamla kurulan çatışmanın alanı olarak var olacaktır. İnsan ile makine arasındaki fark, teknik yetenekte değil, varoluşsal gerilimde ortaya çıkacaktır.?

Bu yüzden edebiyatın merkezden çekilmesi, bir gerileme değil, bir arınma olarak da okunabilir. Arınma süreçleri her zaman zahmetli ve sancılı olmuştur. Modernitenin ona yüklediği kitlesel temsil, ideolojik işlev ve pedagojik sorumluluk gibi rollerden sıyrılıp, tekrar kendi kadim sorusuna dönmesi...



# HALEP



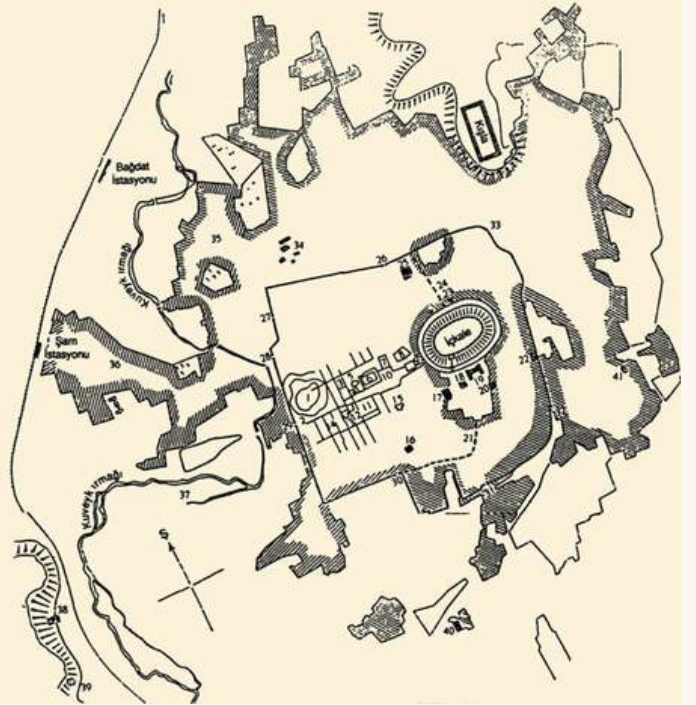
**YAZAR: TALİB YAZICI**

**KAYNAK: TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ**

Kuzey Suriye'nin en önemli şehri ve kendi adını taşıyan ilin merkezi olup Anadolu'dan Mezopotamya'ya ve Akdeniz'den İran'a giden ana yolların kavşak noktasında kurulmuştur. Bu dikkat çekici coğrafi konumu dolayısıyla kervanların uğrak yeri olmuş, bunun sonucunda ticaretle zenginleşip medeniyette yükselirken sık sık aynı yollardan sefere çıkan orduların tahribatına ve yağmalarına mâruz kalmıştır. Şehir, Eskiçağ tarihinde taşıdığı önemi coğrafi konumu kadar fırtına tanrısı Adad'ın kült merkezi olmasına da borçludur.

İlk olarak milâttan önce III. binyıl çivi yazılı Akkad tabletlerinde Halaba ve Halman/Halwan şeklinde adına rastlanan Halep'in milâttan önce XVIII. yüzyılda Yamhad Krallığı'nın başşehri olduğu görülür. Halep, daha sonra Anadolu'da kurulan Hitit Krallığı'nın eline geçerek bu devletin imparatorluk döneminde en önemli eyalet merkezlerinden birini oluşturdu; imparatorluğun dağılmasından sonra da Halpa Krallığı adıyla müstakil bir Geç Hitit devleti haline geldi. Milâttan önce IX. yüzyılın ortalarında Asur İmparatorluğu topraklarına dahil olan şehir yavaş yavaş önemini kaybetmeye başladı. Pers hâkimiyeti sırasında ise sadece tanrı Adad sebebiyle hatırlanan küçük bir yerleşim merkezi durumuna düştü.

Ancak Helenistik dönemde Suriye Kralı Seleucus Nicator (m.ö. 305-280) tarafından Grek mimarisine uygun yeni bir planda imar edilmesiyle eski önemine kavuştu ve Beroia adını aldı.



*Halep'in planı: 1. Şehrin ilk kurulduğu yer. 2. Şehrin ilk mescidi; Şuaybiye Medresesi. 3. Ebrek Hanı. 4. Tütün hanları. 5. Hallâviyye Medresesi. 6. Ulucami. 7. Özdemir Hanı. 8. Vezir Hanı. 9. Hayır Bey Hanı. 10. Çarşı. 11. Gümrük Hanı. 12. Medresetü'l-Ahmediyye. 13. Behram Paşa Camii. 14. Şehrin eski devirden kalma sokakları. 15. Mehmed Paşa Camii. 16. Mengli Boğa Camii. 17. Hüsrev Paşa Camii. 18. Zâhiriyye Medresesi. 19. Saray. 20. Akboğa Camii. 21. Eski kalenin güney duvarının yeri. 22. Altunboğa Camii. 23. Belediye Dairesi. 24. Eski kalenin kuzey duvarının yeri. 25. Osman Paşa Medresesi. 26. Bâbünnasr. 27. Bâbülferec. 28. Bâbülcinân. 29. Bâbü Antâkiyye. 30. Bâbü Kınnesrîn. 31. Bâbülmakâm. 32. Bâbü Neyreb. 33. Bâbükanat. 34. Kiliseler. 35. Azîziye. 36. Cemîliye. 37. Seyfüddeve'nin sarayının yeri. 38. Meşhed-i Hüseyin. 39. Meşhed-i Muhsin. 40. Firdevs Medresesi. 41. Ağacık Camii.*



u dönemde şehrin imarına vesile olan tanrı Adad'ın da Halep Zeusu adıyla anıldığı görülür. Halep Romalılar zamanında büyümesine devam etti ve kalesi de kutsal mekânları barındıran bir akropol haline geldi. Bizanslılar zamanında ise çok sayıda kilisenin bulunduğu bir Hristiyanlık merkeziydi. Şehir bugün de başpiskoposluk ve Mârûnî piskoposluğudur.

### İslâmî Dönem

Hâlid b. Velîd'in azledilmesinden sonra Suriye valiliği ve başkumandanlığına tayin edilen Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın emrindeki İslâm ordusu Kınnesrîn'in fethinden sonra Halep üzerine yürüdü; öncü birliklerinin başında İyâz b. Ganm el-Fihri bulunuyordu. Şehir dışında Hâdiru Haleb denilen yerde yaşayan Tenûh ve diğer bazı Arap kabileleri İyâz b. Ganm'a itaat arzettiler. Şehir halkı da kısa bir müddet sonra canlarına, mallarına ve surlarla binalara dokunulmaması şartıyla aman dilediler. İyâz b. Ganm, cizye vermeye râzı olmaları üzerine isteklerini kabul etti ve kendileriyle bir antlaşma yaptı. Antlaşmanın Ebû Ubeyde tarafından da onaylanmasından sonra (Belâzûrî, Fûtûh [Fayda], s. 209) müslümanlar Antakya Kapısı'ndan şehre girdiler (16/637). Yaptıkları ilk iş kalkanlarını koyup namaz kılmak oldu; daha sonra bu yerde Mescidü'l-etrâs (kalkanlar mescidi) adıyla bilinen bir cami yaptırıldı. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın ölümünden (18/639) sonra Muâviye b. Ebû Süfyân Suriye valiliğine getirildi. Halep önce Cündü Hıms'a, daha sonra da Cündikınnesrîn'e bağlandı. Emevîler döneminde bazı eyalet valilerinin şehir civarına yerleşmiş olmasına rağmen Halep hiçbir zaman siyâsî ve idarî bir merkez haline getirilmedi. Bu dönemde iktisadî ve mimari bakımdan gelişmişse de Emevîler'in yıkılmasından sonra Suriye'nin diğer şehirleri gibi ihmal edilmiştir.

Mısır Valisi Ahmed b. Tolun 264 (878) yılında Halep'i istilâ etti, ancak Abbâsîler daha sonra şehri geri aldılar (271/884). 290'da (903) Karmatîler tarafından kuşatılan şehir 324 (936) yılında İhşîdîler'in eline geçti. Muhammed b. Tuğç el-İhşîd buraya Benî Kilâb reisini vali gönderdi. Bu kabileye mensup bedevîler şehirde birçok tahribata sebep oldular. Hamdânî Emîri Seyfüddevle, Kâfûr el-İhşîdî'nin valisi Yânis el-Mû'nis ile barış antlaşması imzalamasının arkasından Halep'i hâkimiyeti altına alarak Hamdânîler'in başşehri yaptı (333/944) ve bu tarihten itibaren şehir bölgenin tarihinde önemli bir rol oynadı. Seyfüddevle, Bizans saldırılarına karşı burayı uzun yıllar başarıyla savunduysa da Nikephoros Phokas 351'de (962) şehri ele geçirmeye muvaffak oldu. Bir hafta süren yağma ve tahribat sırasında binlerce kişi kılıçtan geçirilip birçoğu da esir alındı. Şehir âdeta ıssız bir harabeye döndü ve bu felâketten sonra uzun süre belini doğrultmadı. Meyyâfârikîn'a çekilerek burayı başşehir yapan Seyfüddevle'nin ölümü (356/967) üzerine yerine oğlu Ebû'l-Meâlî Sa'düddevle geçti. Onun döneminde Halep fetihten sonraki en karanlık günlerini yaşadı. Sa'düddevle zamanında Fâtımîler'in Suriye'de hissedilen nüfuzundan dolayı camilerde hutbeler Fâtımî Halifesi

Muiz-Lidînillâh adına okunuyordu. Bu durum, Hamdânî Devleti'nin vârisleri arasında ihtilâflara ve Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas'ın 358 (969) yılında Halep'i tekrar istilâ etmesine sebep oldu; Hamdânîler şehri ancak 365'te (975) geri alabildiler. Halep 404'te (1014) Fâtımîler'in eline geçti ve Mansûr b. Lü'lû' Abbâsîler adına okunan hutbeye son verdi. Ancak Sâlih b. Mirdâs el-Kilâbî 415 (1024) yılında şehri ele geçirip Mirdâsîler hânedanının merkezi yaptı. Mirdâsîler zaman zaman Fâtımîler ve Bizanslılar'la mücadele ettiler. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes 1068-1071 yılları arasında Halep üzerine iki sefer düzenledi. 1069'da Türkmen Emîri Sanduk büyük bir orduyla Halep'e girdi ve kışı orada geçirdi. Mirdâsî Emîri Mahmûd kıymetli hediyeler vererek onu Bizans üzerine cihada teşvik etti. Mahmûd el-Mirdâsî, Fâtımî Devleti'nin zayıfladığını görünce Halep camilerinde Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh ve Selçuklu Sultanı Alparslan adına hutbe okutmaya başladı (19 Şevval 462/31 Temmuz 1070). Sultan Alparslan Mısır seferi sırasında Halep'i kuşattı; kısa bir müddet sonra da Mahmûd şehrin anahtarlarını teslim ederek Selçuklular'a bağlılığını bildirdi.



XVIII. yüzyılda Halep şehrini gösteren A. Drummond'un bir gravürü (Paris Bibliothèque Universitaire)

Suriye Selçuklu Meliki Tutuş 470'te (1078) Halep'i kuşattı. Fakat özellikle Ukaylî Emîri Şerefüddevle Müslim b. Kureyş ile Halep Emîri Sâbık'ın Arap kabilelerinin desteğini sağlayarak ona mukavemet etmeleri üzerine başarı sağlayamadı. Tutuş ertesi yıl şehri yeniden kuşatınca halk Şerefüddevle Müslim'e bir heyet gönderip anahtarı ona teslim etmek istediklerini bildirdi. Tutuş, Emîr Atsız'ın yardım çağrısı üzerine Dımaşk'a dönünce derhal harekete geçen Şerefüddevle kalabalık Arap kabileleri ve kuvvetleriyle şehre girdi ve Mirdâsî hânedanına son verdi (472/1080). Anadolu Selçuklu Sultanı I. Süleyman Şah'ın Antakya'yı fethetmesinden sonra Şerefüddevle ile girdiği mücadele onun ölümüyle sonuçlandı (20 Haziran 1085). Süleyman Şah bu zaferden sonra Halep'i kuşattı. Şehri müdafaa eden kuvvetlerin kumandanı Şerîf el-Huteytî, yapılan müzakerelerden sonra Halep'i Sultan Melikşah'ın onayı alındıktan sonra teslim edebileceğini bildirdi. Bunun üzerine Süleyman Şah kuşatmayı kaldırdı (Temmuz 1085). Ancak daha sonra verilen sözün tutulmaması üzerine ertesi yılın nisan ayında şehri yeniden kuşattı.

Şerîf el-Huteyî bu defa Tutuş'a haber gönderip şehri kendisine teslim edeceğini bildirdi. 479 Muharreminde (Nisan-Mayıs 1086) Dimaşk'tan yola çıkan Tutuş, Halep'e yaklaşık 5 km. uzaklıktaki Aynüseylem'de Süleyman Şah ile savaşa girdi ve onu mağlûp ederek ölümüne sebep oldu (4 Haziran 1086). Savaşın sonra Şerîf el-Huteyî Halep'in teslimi hususunda Tutuş'u da oyalamaya kalkıştı; ancak Tutuş 26 Rebîülevvel 479 (11 Temmuz 1086) günü şehri ele geçirdi. Bu gelişmeler üzerine Sultan Melikşah Tutuş'a haber gönderip Dimaşk'a dönmesini istedi. Tutuş da bu emre uyarak Halep'ten ayrıldı. Sultan Melikşah, bazı devlet adamı ve kumandanlarıyla birlikte gelerek 23 Şâban 479'da (3 Aralık 1086) şehri teslim aldı. Ardından da Nizâmülmülk'ün tavsiyesi üzerine Kasîmüddeve Aksungur'u Halep şahneliğine, Nûh et-Türkî'yi de kale kumandanlığına tayin etti (479/1087). Tutuş, Sultan Melikşah'ın ölümünden (485/1092) sonra çıkan taht kavgaları sırasında Halep'i hâkimiyeti altına aldı. Tutuş'un 488'de (1095) ölümü üzerine Suriye (Halep) Selçuklu Melikliği'nin başına geçen oğlu Rıdvân, Fâtımî Halifesi Müsta'î'nin teklifini kabul ederek başşehri Halep'te ve hâkimiyeti altındaki diğer yerlerde onun adına hutbe okuttu (17 Ramazan 490 / 28 Ağustos 1097); ancak aldığı sert tepkiler karşısında bundan vazgeçerek yeniden Abbâsîler'e ve Büyük Selçuklular'a döndü (12 Şevval 490 / 22 Eylül 1097). Rıdvân, Halep'teki Bâtınîler'le sıkı iş birliği yaptı ve onların burada bir dârü'd-da've (propaganda merkezi) kurmalarına müsaade etti; ancak Sultan Muhammed Tapar'ın tehdidi üzerine bazılarını öldürtmek, bazılarını da şehir dışına sürmek zorunda kaldı (501/1107-1108). Haçlılar'ın bazı kale ve stratejik yerleri ele geçirmeleri üzerine Artukoğlu İlgazi ve Arslantaşoğlu Alpı ile ittifak kurdu. Haçlı tehdidi karşısında zor durumda kalan yerli halkın şehri terketmeye başlaması üzerine de göçe engel olmak için beytûlmâle ait araziye onlara sattı ve kendilerine temliknâme verdi. Antakya Prinkepsi Tancred'in Halep bölgesini istilâya teşebbüs etmesi üzerine Rıdvân sûfî, fakih ve tüccarlardan oluşan bir heyeti o sırada Bağdat'ta bulunan Sultan Muhammed Tapar'a göndererek yardım istediye de emîrler arasındaki meseleler yüzünden sonuç alamadı (504/1111).



Rıdvân'ın 507'de (1113) ölümünden sonra yerine geçen oğlu Alparslan el-Ahres, kısa süren melikliği sırasında Bâtınîler'in faaliyetlerine izin vermemekle birlikte Haçlılar'a karşı da ciddi bir şey yapamadı. Onun 1114'te ölümü üzerine yerini alan kardeşi Sultan Şah döneminde idare tamamen Atabeg Lü'lü'nün elinde toplandı. Lü'lü' 1116'da ölünce Emîr Yaruktaş idareye hâkim oldu ve zaman zaman Haçlılar'la iş birliği yaptı. Haçlılar'ın baskı ve tehditleri karşısında zor durumda kalan şehrin ileri gelenleri, Artukoğlu İlgazi'ye haber gönderip Halep'i teslim almasını ve hıristiyanlarla mücadele etmesini istediler; İlgazi de oğlu Timurtaş ile birlikte gelip şehre girdi (511/1117-18). Onun 1122'de ölümü üzerine Emîr Bedrüddevle Süleyman Halep'te yönetimi ele geçirdi. Kudüs Kralı II. Baudouin Halep'i tehdit edince Artuklu Belek b. Behrâm idareyi ele alıp şehri Haçlılar'a karşı savundu (Haziran 1123). Belek b. Behrâm'ın ölümü üzerine İlgazi'nin oğlu Timurtaş 22 Mayıs 1124'te şehre hâkim oldu. Bu sırada Mardin'de hapsedilmiş olan Suriye Selçuklu Meliki Sultan Şah hapisten kaçarak Hille Emîri Dübeyş b. Sadaka ve Kudüs Kralı II. Baudouin ile ittifak kurdu. Halep'i kesin olarak ele geçirmeye karar veren müttetikler şehri aldıklarında Dübeyş'e teslim etmek üzere anlaştılar. Zor durumda kalan Timurtaş asker toplamak amacıyla Mardin'e gitti; ancak Halepliler'in tutum ve davranışlarına öfkelenildiği için geri dönmedi. Kumandayı ele alan Kadı Ebü'l-Hasan Muhammed b. Haşşâb şehri yiğitçe savundu ve Aksungur el-Porsukî'ye haber gönderip yardım istedi. Aksungur'un yaklaşması üzerine müttetikler kuşatmaya son vererek dağıldılar. Aksungur'un ölümü üzerine Irak Selçuklu Sultanı Mahmud Halep'i Haçlılar karşısındaki kahramanlıklarıyla tanınan İmâdüddin Zengî'ye verdi (1129). Onun ölümünden (1146) sonra yerine geçen oğlu Nüreddin Mahmud Zengî de aynı şekilde Haçlılar'la savaştı ve çok sayıda kaleyi geri aldı. Bu arada meşhur Haçlı Kontu Josselin'i esir alarak kaleye hapsedti. Âdil bir hükümdar olan Nüreddin Mahmud şehirde huzur ve sükûnu sağladı. Surları, kaleyi, ulucamiyi, pazar yerlerini ve yolları tamir ettirip zâviyeler ve hastahaneler yaptırdı. Sünnîliği destekleyen medreseler kurarak Irak ve el-Cezîre'den getirttiği âlimlerin buralarda ders vermesini sağladı. Yerine geçen oğlu el-Melikü's-Sâlih İsmâil zamanında Selâhaddîn-i Eyyûbî Halep kapılarına dayandı. Fakat şehir halkı şiddetle karşı koydu ve Eyyûbî kuvvetleri geri çekildi. el-Melikü's-Sâlih ölümünden önce Halep'i Musul Hâkimi İzzeddin Mes'ûd'a bıraktı. Selâhaddîn-i Eyyûbî, Halife Müstazî-Biemrillâh tarafından kendisine verilen Halep'i ele geçirmek üzere 578'de (1182) Mısır'dan yola çıktı. Ancak bu sırada İzzeddin Mes'ûd Sincar'ı alarak Halep'i kardeşi II. İmâdüddin Zengî'ye bırakmıştı. Selâhaddîn 26 Muharrem 579'da (21 Mayıs 1183) şehri kuşattı. II. İmâdüddin Zengî bir süre mukavemet ettikten sonra Eyyûbîler'le anlaştı. Buna göre Halep'e karşılık Sincar, Habur, Nusaybin ve Serûc (Suruç) İmâdüddin'e verildi (17 Safer 579 / 11 Haziran 1183). Selâhaddîn-i Eyyûbî burayı oğlu el-Melikü'z-Zâhir Gâzî'ye bıraktı. Fakat birkaç ay sonra Halep Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kardeşi



el-Melikü'l-Âdil'in ricası üzerine Mısır'daki bütün haklarından vazgeçmesi karşılığında kendisine verildi. Üç yıl sonra el-Melikü'z-Zâhir tekrar Halep'e tayin edildi (582/1186). Melik Gâzî devrinde (1186-1212) Halep en parlak ve müreffeh dönemini yaşadı. Ticarî hayat canlandı, birçok mimari eser yapıldı; şehir yeniden bir ilim ve kültür merkezi haline geldi. el-Melikü'n-Nâsır II. Yûsuf devrinde (1237-1260) Memlûkler'le başlatılan mücadele halifenin müdahalesiyle sona erdi. Hülâgû 1260'ta şehri ele geçirerek yakıp yıktı. Aynicâlût Savaşı'nda mağlûp olan Moğollar Halep'i Memlûkler'e bıraktılar (1260). VIII. (XIV.) yüzyılın başında Moğol kumandanı Kazan b. Argun şehri tekrar aldıysa da üç ay sonra terketti.

1348'deki veba salgını pek çok kişinin ölümüne sebep olmuş, 1400'de de Timur surlar ve kale dahil bütün şehri yakıp yıkmış, üç gün süren yağmalama sırasında 20.000 kadar kişi öldürülmüştür. 1516'da başlayan Osmanlı yönetimine kadar devam eden Memlûk döneminde Halep genel anlamda kalkınmışsa da açlık, kıtlık, bazan günde 500 kişinin ölümüne sebep olan veba salgını ve sık sık şehri harabeye çeviren deprem gibi felâketlerden de kurtulamamıştır.

İlim, Kültür ve Sanat. Seyfûddeve'nin sarayı filozof Fârâbî, edebiyat tarihçisi Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, vâiz İbn Nübâte, dil âlimleri İbn Hâlûye (Hâleveyh) ve İbn Cinnî, şairlerden Ebû't-Tayyib el-Mütenebbî, Ebû Firâs el-Hamdânî ve Ebû Bekir es-Sanevberî gibi önemli kişileri barındırmaktaydı. Ancak Halep'in kültür durumu, Haçlı seferlerinin ve Moğol istilâsının sebep olduğu tahribattan etkilendi ve seçkin ilim, fikir ve sanat adamları Mısır'a gittiler. Bu olayların tabii bir sonucu olarak ilim ve sanat faaliyetlerinde büyük bir düşüş görüldü. Halkı Haçlılar'a ve Moğollar'a karşı cihada teşvik etme düşüncesi devrin edip ve şairlerinin eserlerine de yansımıştır. Edebiyatta İslâm beldelerinin uğradığı felâketleri konu alan akımlar ortaya çıktı; bunlar da özellikle mersiyelerle, tehlikelere karşı halkı uyaran ve şuurlandıran başka akımların doğmasına sebep oldu. Söz konusu mersiyeler felâketlerin tasvirini, İslâm beldeleri için göz yaşı dökmeyi, şikâyet ve nasihati içeriyordu. Savaşlar müslümanların lehine sonuçlanınca da zafer ve övünme temaları işlenir, şairler ve edipler kahraman kumandanları ve askerlerini överler, bunun yanı sıra şehidlere de ağıtlar söylerlerdi. Halep hakkında çok mersiye yazılmıştır; bunlardan biri, Eyyûbîler'den el-Melikü'n-Nâsır'ın esir olarak buradan geçerken kaleme aldığı mersiye'dir.

Halep Zengîler ve Eyyûbîler döneminde çok parlak bir çağ yaşadı. Nûreddin Mahmud ilme ve âlimlere çok değer verirdi. Onun Suriye'de inşa ettirdiği medreseler şeriatın öğretildiği, fikhî tartışmaların yapıldığı birer dinî enstitü haline geldi. Bu konudaki gayretler, özellikle o yıllarda yaygınlaşan Şîa'ya karşı Sünniliği canlandırmaya yönelikti. Nûreddin Mahmud'un öldüğü 1174 yılında Halep'te üçü Hanefîler'e, dördü Şâfiîler'e mahsus olmak üzere toplam yedi medrese ile biri kadınlara ait üç hankah vardı. Halep Eyyûbîler ve

Memlûkler devrinde de Sünnî düşüncenin merkezi oldu. 1204'te şehirde sekizi Şâfiîler'e, dokuzu Hanefîler'e mahsus on yedi medrese, 1260'ta yirmi biri Şâfiîler'in, yirmi üçü Hanefîler'in olmak üzere toplam kırk dört medrese mevcuttu. Bu medreselerdeki hocalar ve öğrenciler maaşlarını ve burslarını medreselerin vakıflarından alırlardı. Zengîler'in ilgi ve ihtimamı yalnızca dinî ilimlere münhasır kalmamış, müsbet ilimleri de kapsamıştır. Özellikle bîmâristanlarda teorik ve pratik tıp öğretimi yapıldığı bilinmektedir. Tıp ilminde Halep'in en önde gelen siması, el-Kâfî fi'l-kühîl adlı eserin müellifi olan Halife b. Ebû'l-Mehâsin'dir. Hayatının bir bölümünü Eyyûbîler'in veziri sıfatıyla Halep'te geçiren Ali b. Yûsuf el-Kıfî de önemli bir tıp tarihçisidir.

Şehâbeddin es-Sühreverdî ile İmâdüddin en-Nesîmî Halep'in meşhur mutasavvıflarındandır. Memlûkler dindar insanlardı. Bu hasletleri onları Haçlılar'a ve Moğollar'a karşı ihlâs ve samimiyetle mücadele etmeye yöneltmiştir. Aynı sebepten dolayı din âlimlerine değer vermişler, medreseler, camiler ve sosyal kurumlar inşa etmişlerdir. Bu çalışmaları kütüphaneler takip etmiş, Kur'an, hadis ve dört mezhebi ilgilendiren fıkıh, tefsir ve usul ilimlerine ait çok sayıda eser yazılmıştır. Halep hakkında pek çok eser telif edilmiş olup bunların en eskisi İbn Ebû Tay el-Halebî'nin (Yahyâ b. Ebû Hâmid) kitabıdır (geniş bilgi için bk. İ'lâmü'n-nübela' bi-târîhi Halebi's-şehbâ, I, 10-67). Başta Ebû'l-Alâ el-Maarrî olmak üzere birçok şair de bu şehir hakkında methiyeler yazmıştır.

Fetihten hemen sonra müslümanlar Halep'i bir İslâm şehri haline getirmiş ve çok sayıda mimari eserle süslemişlerdir; ancak felâketler sebebiyle Hamdânîler'den önceki döneme ait olanlar ortadan kalkmıştır. Halep, Kahire'den sonra birçoğu bugün de varlığını koruyan Eyyûbî ve Memlûk yapılarının en bol bulunduğu ikinci merkezdir. Şehrin etrafı surlarla çevrilidir. Defalarca onarılmış olan bu surların bazı kısımlarıyla birkaç kapı ve burcu günümüze kadar gelebilmiştir; ayakta kalabilen kapılar şunlardır: Bâbülhâdîd, Bâbünnasr, Bâbüantâkiye ve Bâbüknnesrîn. İzzeddin İbn Şeddâd, kendi zamanındaki kapıların sayısının on beş olduğunu söylemektedir.



İlkçağ Halep'ine ait 49 m. yüksekliğindeki oval biçimli höyüğün üzerinde yer alan iç kale bugün her yönüyle tam bir İslâmî eser hüviyetindedir. İyâz b. Ganm, Seyfûddeve ve Nûreddin Mahmud Zengî kaleye büyük özen göstermişlerdir. En parlak günlerini Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Gâzî döneminde yaşayan kale Hülâgû'nun ve Timur'un tahriplerinden sonra tekrar inşa edilmiş, son olarak da Kansu Gavri zamanında (1501-1516) yeniden yapılcasına köklü biçimde onarılmıştır. Muntazam bir plana sahip bulunmayan kale ile içindeki saray ve diğer hizmet binalarının mimari teşkilâtı, üzerinde yer aldıkları tepenin oval şekline uygun tanzim edilmiştir. Kalenin en dikkat çekici ve en önemli kısmı, güneybatıdaki büyük kulelerle birleşen ana girişidir. Zengîler dönemine ait olan (1209) ve çeşitli onarımlar geçirmesine rağmen orijinal şeklini büyük ölçüde koruyan bu kısım, savunma ve gözetleme kulesi vazifesini gören iki burç ile uzun bir köprüden oluşmaktadır. Büyük ve geniş giriş burcunun altında yer alan kapıdan itibaren aşağıya doğru meyilli şekilde inşa edilmiş yüksek ayaklar üzerindeki köprü, kaleyi çevreleyen hendegın üzerinden geçerek daha aşağıdaki diğer bir savunma kulesinde son bulmakta, giriş burcundan daha küçük ölçülerdeki kaleden bağımsız bu ön kuleden başlayan ikinci köprü de aşağıyla irtibatı sağlamaktadır. Bugün harap durumda olan kalenin içindeki binalar arasında dikkat çekenler ise 1367 tarihli bir hamam, dokuz kubbeli bir taht odası, XV. yüzyıla tarihlenen bir kapı ve bir minareden ibarettir. Halep Kalesi İslâm dünyasının hârikalarından biri sayılmış ve bu yönüyle darbimesel olmuştur. Halep'te inşa edilen ilk cami Mescidü'l-etrâs'tır. Bu mescid Câmiu'l-Ömerî, Câmiu'l-Gadâirî, Medresetü's-Şuaybiyye gibi çeşitli isimlerle anılmıştır; bugün ise Câmiu't-Tûte adıyla bilinmektedir. Duvarlarındaki kitâbeler önemli birer tarihî belge niteliğindedir. Büyük Emeviyye Camii'nin tarihi ise Emevî Halifesi Velîd b. Abdülmelik devrine (705-715) kadar uzanır; ancak halifenin vefatından sonra kardeşi Süleyman tarafından tamamlandığı sanılmaktadır. Minaresi de Selçuklu dönemine rastlayan 482 (1089-90) yılında Kadı İbnü'l-Haşşâb tarafından Sermînli bir mimara yaptırılmıştır. Nûreddin Mahmud, özellikle camileri tamir ettirmeye ve yenilerini yaptırmaya büyük özen göstermiştir; en değerli eseri hâlâ ayakta olan Bîmâristânü'n-Nûr'dır. Halep'te bugün Selçuklu, Eyyûbî ve Memlûk dönemlerine ait çok sayıda cami bulunmaktadır; bazı camilerdeki mihrap ve minberlerin sanat değeri çok yüksektir. Dinî eserlerden biri de Cevşen dağı eteklerinde yer alan Meşhed-i Hüseyinî'dir. Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Gâzî tarafından 592'de (1196) onarılan bu eser Hülâgû tarafından yağma ve tahrip edilmiş, ancak daha sonraki yıllarda birkaç defa tamir görmüştür. Şehirde günümüze intikal eden birçok eski medrese bulunmaktadır. Bunların en önemlisi Medresetü'l-Firdevs olup 633 (1235) yılında, Ferâfire Hankahı gibi Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'n-Nâsır Yûsuf'un karısı Safiyye Hatun tarafından yaptırılmıştır.

Halep'te Yelboğa en-Nâsırî Hamamı gibi Eyyûbî ve Memlûk dönemlerinden kalma hamamlar da bulunmaktadır. Halep'teki ticarî hayat Haçlı seferlerinden sonra daha çok canlanmıştır. Çarşılarda fildişi, demir, dokuma, sergi ve seramik eşya cinsinden aranan her şey bulunabiliyordu. Şehir, özellikle Kınnesrîn'in harap olmasından sonra doğu ve batı arasında önemli bir ticaret merkezi haline geldi. Buradaki, bazıları bugün dahi faaliyetini sürdüren hanlardan yola çıkan kafileler Suriye'nin çeşitli şehirlerine, Anadolu'ya, Irak'a, İran'a, Hicaz'a, Yemen'e, Uman'a, Hindistan'a, Çin'e, Mısır'a ve Kuzey Afrika ülkelerine kadar giderdi. Ticarî önemi sebebiyle Ortaçağ'da Avrupalıların Yeni Tedmür dedikleri Halep, Portekizlilerin 1497'de Hindistan ticaret yolunu bulmalarına kadar mevkiini korudu; bugün de Kuzey Suriye'nin en önemli ticaret merkezidir. Tarihte çeşitli sahalarda temayüz etmiş çok sayıda Halepli bulunmaktadır. Râgıb et-Tabbâh, bu meşhur simalar hakkında İ'lâmü'n-nübelâ' bi-târîhi Halebi's-şehbâ' adlı yedi ciltlik bir eser yazmıştır (Halep 1409/1989).

## BİBLİYOGRAFYA

- Taberî, Târîh (Ebü'l-Fazl), bk. İndeks.  
Yahyâ b. Saîd el-Antâkî, et-Târîh (nşr. L. Şeyho v.dğr.), Beyrut 1909, s. 157, 186-187, 209-216, 236, 244-248, 253-272.  
Azîmî, Târîhu Haleb (nşr. İbrâhim Zağrûr), Dimaşk 1984.  
İbnü'l-Kalânîsî, Târîhu Dimaşk (Zekkâr), bk. İndeks.  
Ali b. Ebû Bekir el-Herevî, el-İşârât fi ma'rifeti'z-ziyârât, Dimaşk 1953.  
İbnü'l-Esir, el-Kâmil, bk. İndeks.  
İbnü'l-Adîm, Buğyetü't-taleb (Zekkâr), I-XI.  
a.mlf., Zübdetü'l-haleb, I-III.  
İbn Şeddâd, el-A'lâku'l-hafîra fî zikri ümerâi's-Şâm ve'l-Cezîre (nşr. D. Sourdel), Dimaşk 1953, I/1.  
Ebü'l-Ferec, Târîhu muhtasari'd-düvel, Beyrut 1890, bk. İndeks.  
Ebü'l-Fidâ, el-Yevâkîf ve'd-ğarab fî târîhi Haleb (nşr. Muhammed Kemâl – Fâlih el-Bekûr), Halep 1410/1989.  
Nüveyrî, Nihâyetü'l-ereb, XIX, 165-167.  
İbn Fazlullah el-Ömerî, Mesâlikü'l-emşâr fî memâlikü'l-emşâr: devletü'l-memâlikü'l-ülâ (nşr. D. Krawulsky), Beyrut 1407/1986, s. 198-201.  
Kalkeşendî, Şubhu'l-a'sâ (Şemseddin), bk. İndeks.  
İbnü's-Şihne, ed-Dürrü'l-müntehab fî târîhi memleketi Haleb (nşr. Yûsuf Serkîs), Beyrut 1900.  
İbnü'l-Hanbelî, ez-Zebed ve'd-ğarab fî târîhi Haleb (nşr. Muhammed Altuncî), Küveyt 1409.  
a.mlf., Dürrü'l-habeb fî târîhi a'yâni Haleb (nşr. Mahmûd Hamed el-Fâhûrî – Yahyâ Zekerîyyâ Abbâre), Dimaşk 1972-73, I-II.  
Ebü'l-Vefâ b. Ömer el-Halebî, Me'âdinü'z-zeheb fî'l-a'yâni'l-müşerreffe bihim Haleb (nşr. Muhammed Altuncî), Dimaşk 1987.  
Kustâkî el-Hımsî, Üdebâ'u Haleb fî'l-ğarnî't-tâsî 'aşer, Halep 1925.  
Râgıb et-Tabbâh, İ'lâmü'n-nübelâ' bi-târîhi Halebi's-şehbâ', Halep 1926, I-VII.  
J. Sauvaget, Alep, Paris 1941.  
a.mlf., "Haleb", İA, V/1, s. 117-122.  
a.mlf., "Halab", Elz (İng.), III, 85-90.  
Subhî Savvâf, Akdemü mâ 'urife min târîhi Haleb, Halep 1952.  
a.mlf., Târîhu Haleb: Haleb kable'l-İslâm, Halep 1972.  
M. Es'ad Talas, el-Âşârü'l-İslâmiyye ve't-târîhiyye fî Haleb, Dimaşk 1376/1956.  
Philip K. Hitti, Târîhu Sûriyye ve Lübnân ve Filistin (trc. Corc Haddâd v.dğr.), Kahire 1958-59, I-II.  
Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, bk. İndeks.  
Suhayl Zakkar, The Emirate of Aleppo (1004-1094), Beyrut 1391/1971.  
B. Lewis, Islam, London 1974, I, 64-65, 89, 91-92, 96, 104, 107-108.  
Afif Bahnassî, "Aleppo", The Islamic City (nşr. R. B. Serjeant), Paris 1980, s. 177-182.  
Şevkî Şa's, Haleb târîhuha ve me'âlimühe't-târîhiyye, Halep 1981.  
Ramazan Şeşen, Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti, İstanbul 1983, s. 47-50.  
M. Ahmed Abdülmevlâ, Benû Mirdâs el-Kilâbiyyûn fî Haleb ve şimâlî's-Şâm, İskenderiye 1985.  
Ahmed Fevzî el-Heyb, el-Hareketü's-şîriyye zemene'l-Memâlik fî Halebi's-şehbâ', Beyrut 1406/1986.  
a.mlf., el-Hareketü's-şîriyye zemene'l-Eyyûbiyyîn fî Halebi's-Şehbâ', Küveyt 1407/1987.  
Muhammed Altuncî, et-Teyyârâtü'l-edebiyye ibbâne'z-zahfî'l-Muğûl, Dimaşk 1987.  
M. Hayreddin el-Esedî, Mevsû'atü Halebi'l-mukârene (nşr. Muhammed Kemâl), Halep 1408/1987-88, I-VII.  
Ferîd Cühâ, el-Hayâtü'l-fikriyye fî Haleb fî'l-ğarnî't-tâsî 'aşer, Dimaşk 1988.  
a.mlf., "er-Rubut ve'l-hadâ'ik ve'z-zevâyâ ve't-tekyâ fî medîneti Haleb", el-Havliyyâtü'l-eşerîyyetü'l-Arabiyyetü's-Sûriyye, XXXI, Dimaşk 1981, s. 205-216.  
a.mlf., "el-Medârisü'l-eşerîyye fî medîneti Haleb", Evrâk, sy. 5-6, Madrid 1982-83, s. 65-78.  
Muhammed Zâmin, 'İmâretü Haleb fî zillî'l-hükimî's-Selcûkî, Dimaşk 1990.  
Kâmil el-Gazzî, Nehrû'z-zeheb fî târîhi Haleb (nşr. Şevkî Şa's – Mahmûd Fâhûrî), Dimaşk 1412-13/1991-92, I-II.  
J. S. Nielsen, "Between Arab and Turk: Aléppo from the 11<sup>th</sup> Till the 13<sup>th</sup> Centuries", Byzantinische Forschungen Internationale Zeitschrift für Byzantinistik, XVI, Amsterdam 1991, s. 323-340.



# Ekonomi ve Rasyonelite; Fakirlik/Zenginlik, İlahi Takdir/Kader midir?



**PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Ekonominin, kaderden, ilahi takdirden bağımsız, kendinde bir rasyonelitesi var mıdır?

Kaderle ekonomi arasında bir ilişki kurulduğunda genellikle fakirliğin bir kader olup olmadığı tartışılır. Tartışılır ifadesini çok önemsemeyin, aslında fakirliğin bir kader meselesi olmadığı, kırk taklalar atılarak, birbirinden çeşitli, kimi zaman sempatik, kimi zaman hayal gücü yüksek argümanlarla güya ispat edilmeye çalışılır. Burada soruyu tersinden sormak istiyorum. Zannedilenin aksine fakirliğin yanı sıra zenginlik de kader olabilir mi? Bu soruya cevap verebilmek başka sorular sormayı gerektiriyor: Modern ekonominin zenginlikle doğrudan korelasyon kurduğu bir etken var mıdır? Modern ekonomide zenginliğin bir rasyonelitesinden söz edilebilir mi? Kapitalizm eğer bir zenginlik ölçütü ise kapitalizmin neden Doğu'da değil de Batı'da ortaya çıktığına yönelik rasyonel bir ölçütten söz edilebilir mi? Literatürde bu yönde yazılmış pek çok metnin rasyonel ve anlamlı bir dayanağından söz edilebilir mi? İktisadın bir rasyonelitesi var mı? (Bu konuda Feridun Yılmaz'ın bence hala aşılamamış Rasyonelite: İktisat Özelinde Bir Tartışma kitabına bakılabilir) Zenginlikle çalışkanlık arasında bir korelasyon var mı? Bütün çalışanlar zengin, bütün zenginler çalışkan mı? Zenginlikle ahlak arasında bir korelasyon var mı? Bütün ahlaklılar zengin, bütün zenginler ahlaklı mı? Zenginlikle bilgi arasında bir ilişki var mı? Bütün bilgililer zengin, bütün zenginler bilgili mi? Dünyanın veya farklı ülkelerin en zenginleri arasında neden bir tane iktisat profesörü yok? İnanç ile zenginlik arasında bir ilişki var mı?

Bütün inançlılar zengin, bütün zenginler inançlı mı? Zekâ ile zenginlik arasında bir ilişki var mı? Bütün zenginler zeki, bütün zekiler de zengin mi? Ekonominin rasyonelitesi ne? Yoksa ekonomi veya zenginlik tamamen bir kader mi? Ekonomik başarı yakalamış kişilerin geçmişe dönük başarı hikâyeleri, neden ve nasıl başarılı olduklarına dair bütün anlatıları, bugünden geçmişe dönük inşa edilen anlatılar mı? Ekonominin, kaderden, ilahi takdirden bağımsız, kendinde bir rasyonelitesi var mı? (Bu konu nedense Türkiye'de değil de başka coğrafyalarda tartışılıyor, mesela Joost Heingstmengel'in İktisat ve Tanrı: Erken Modern İktisadi Düşüncede İlahi Takdir kitabı mevcut iktisat biliminin gündeminde dahi olmayan çok ilginç tartışmalar ve eleştiriler ihtiva ediyor)

Kader ile ekonomi arasında bir ilişki kurulduğunda tartışmanın neredeyse apolojik biçimde fakirlik etrafında dönmesini, ben artık masum bir entelektüel alışkanlık olarak değil, modern zihnin hem ahlâkî hem de epistemolojik bir savunma refleksi olarak görüyorum; zira fakirliğin kader olmadığına dair ısrarlı söylemler, çoğu zaman gerçekten fakirlerin hayatını anlamaya değil, modern iktisadın normatif iddialarını, yani "doğru işlerse sistem herkes için çalışır" öncülünü korumaya ve ispatlamaya yöneliktir.

Çalışma, eğitim, girişimcilik, doğru politikalar ve bitmeyen bir iyimserlik vurgusuyla örülen bu anlatılar, ilk bakışta insani ve hatta ahlâkî bir duyarlılık izlenimi verse de, yakından ve eleştirel bakıldığında, özünde yoksulluğu açıklamaktan çok zenginliği temize çıkaran bir söylem işlevi görür.



Bu nedenle soruyu bilerek tersinden soruyorum. Acaba fakirlikten ziyade asıl zenginlik bir kader meselesi olabilir mi? Zenginlik meselesi, modern dünyanın kendine en çok güvendiği alanlardan biri olan iktisadın kalbinde yer almasına rağmen, belki de en az düşünülen, en çok varsayılan, en fazla da doğallaştırılan olgulardan biridir. (Öyle ya modern iktisadın kurucu babası Adam Smith'in kitabının adı tevekkeli Milletlerin Zenginliği değildi) Öyle ki zenginlik çoğu zaman ya çalışkanlığın doğal sonucu, ya aklın ve zekânın ödülü, ya bilginin getirisi ya da seküler dilde söylersek "doğru zamanda doğru yerde olmanın" talihi olarak sunulur. Oysa bu anlatıların her biri, ilk bakışta makul görünen fakat derinlemesine incelendiğinde ciddi mantıksal, sosyolojik ve metafizik boşluklar barındıran, çoğu zaman da sonuçtan sebebe doğru kurulmuş anlatılardır. Modern iktisat, zenginlik ile doğrudan korelasyon kurduğu iddia edilen çok sayıda değişken üretmiştir. Çalışkanlık, rasyonel bireysel tercihler, serbest piyasa, kurumsal yapı, hukukun üstünlüğü, girişimcilik kültürü, yenilik (innovation), hatta kültürel kodlar ve farklılıklar. (2024 yılında Nobel ekonomi ödülü alan Daron Acemoğlu'nun Ulusların Düşüşü ile Dar Koridor'u tam da bu faktörlere dikkat çekiyordu) Ancak ben, bu değişkenlerin hiçbirinin —tek tek ya da birlikte ele alındığında— zenginliğin neden belirli toplumlarda yoğunlaştığını, neden tarihsel süreklilik arz ettiğini ve neden istisnaların kuralı bozmadığını tatmin edici biçimde açıklayabildiği kanaatinde değilim. Eğer zenginliğin modern iktisadın iddia ettiği gibi kendinde bir rasyonalitesi olsaydı, bu rasyonalitenin zamandan, mekândan ve güç ilişkilerinden görece bağımsız işlemesi gerekirdi; oysa tarihsel tecrübe bize, zenginliğin son derece tesadüfi (ya da ilahi takdir) bağlamsal, politik ve güçle iç içe bir biçimde zuhur ettiğini göstermektedir.

Modern iktisadın merkezinde yer alan rasyonalite anlayışı, homo economicus figürü üzerinden insan davranışlarını öngörülebilir, hesaplanabilir ve optimize edilebilir kabul eder. Ne var ki homo economicus, ne tarihsel insanı temsil eder ne de yaşanmış zenginlik tecrübelerini açıklamakta yeterlidir.

Mesela dünyanın en zenginleri arasında neredeyse hiç iktisat profesörünün bulunmaması bana son derece ironik görünmektedir. İktisat, zenginliği üreten bir bilgi alanı olmaktan çok, üretilmiş zenginliği sonradan rasyonelleştiren bir söylem üretmektedir.

Çalışkanlık ile zenginlik arasındaki ilişki de bu bağlamda ciddi biçimde sorunludur. Bütün çalışanlar zengin değildir; bütün zenginler de çalışan değildir. Eğer çalışkanlık zenginliğin zorunlu ve yeterli şartı olsaydı, dünyanın en fakir kesimlerinin aynı zamanda en tembел kesimler olması gerekirdi. Oysa Pierre Bourdieu'nün gösterdiği üzere, ekonomik başarı çoğu zaman bireysel emekten ziyade, ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin (capital économique, culturel, social) tarihsel olarak birikmiş biçimlerine erişimle ilgilidir. Bir anlamda hangi aileye doğacağımıza özgür irademizle karar vermediğimiz için, çalışmadan ve emek sarf etmeden büyük bir servetin içine doğabiliriz. Tabii ki bunun tersi de söz konusudur. Çok çalıştığınız halde içinde bulunduğunuz ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye sizin fakirlikten çıkmanıza engel olabilir.

Diğer yandan ahlâk ile zenginlik arasında da doğrudan bir korelasyon kurmak mümkün değildir. Bütün ahlâklılar zengin değildir; bütün zenginler de ahlâklı değildir. Adam Smith'in sıkça yanlış okunan invisible hand (görünmez el) metaforu, piyasanın ahlâk ürettiğini değil, bireysel çıkarların öngörülmeven toplumsal sonuçlar doğurabileceğini ifade eder. Bu sonuçların adil ya da erdemli olduğu iddiası ise ne felsefi ne de teolojik olarak savunulabilir. Hatta bugünün reel ekonomi diliyle söyleyecek olursak ahlak zenginlik önündeki en büyük engellerden birisi olarak algılanmaktadır.

Bilgi, zekâ ve inanç da zenginlikle ilişkilendirildiğinde benzer bir yanılgı ortaya çıkar. Tarih, son derece bilgili, zeki ve inançlı olup mütevazı hayatlar süren insanlarla doludur; buna mukabil ciddi bir entelektüel derinlikten yoksun olduğu hâlde büyük servetler biriktiren sayısız örnek vardır. Bu durum bana, bilginin ancak piyasanın tanıdığı biçimde —yani instrumental reason çerçevesinde— dolaşıma girdiğinde zenginlik ürettiğini, aksi hâlde hakikat değerinin ekonomik değere tahvil edilmediğini göstermektedir.

Modern iktisadın zenginlikle insan iradesi arasında kurduğu en büyük yanılsamalarından biri de, başarı hikâyelerini geriye dönük nedensel anlatılar hâline getirmesidir. Nassim Nicholas Taleb'in narrative fallacy dediği şey tam da budur. (Bkz. Aldatıcı Rastlantısallık Hayatta ve Piyasalarda Şansın Gizli Rolü, Varlık Yayınları) Başarı gerçekleşikten sonra, şans (fortuna), rastlantı, yapısal avantajlar ve tarihsel bağlam sistematik biçimde görünmez kılınır; geriye "çalıştım, risk aldım, akıllı davrandım" gibi sloganik olarak satılabilir bir hikâyeye kalır. Bu hikâyeler geleceği açıklamaz; yalnızca geçmişçi güya anlamlıymış gibi yeniden kurgular. Zira hikâyenin sonu başarısızlıkla sonuçlansa geçmişin anlatısı bambaşka olacaktır.

Kapitalizmin neden Doğu'da değil de Batı'da ortaya çıktığı sorusu da bana göre bu bağlamda yeterince



dürüst biçimde ele alınmamıştır. Max Weber'in Protestan ahlâkı tezi, önemli içgörüler sunsa da, kapitalizmin arkasındaki kolonyal genişleme, askerî güç, köle ticareti ve küresel kaynak transferini ikincil unsurlar hâline indirger. (Protestanlığın kurucusu Martin Luther'in Erasmus'la girdiği tartışmadan pür kaderciliği savunması Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu kitabının bütün tezlerinin altını oyar mı? Buna siz karar verin) Oysa kapitalizm yalnızca bir üretim tarzı değil, aynı zamanda küresel bir kader dağıtım rejimidir; belirli coğrafyalara zenginlik, diğerlerine ise yapısal yoksulluk tahsis eder. Bu nedenle ben, iktisadın kendinde, kaderden ve ilahi takdirden tamamen bağımsız, kapalı bir rasyonalitesi olduğu iddiasını ikna edici bulmuyorum. İktisat, çoğu zaman bir bilim/science olmaktan ziyade, seküler bir kötülük meselesi/theodicy olarak okunabilir aslında. Servetin eşitsiz dağılımını, başarının adaletsizliğini ve yoksulluğun sürekliliğini rasyonel ve kaçınılmaz gösteren bir sahte kader anlatısı üretir. Tanrı'yı dışarıda bırakır; fakat kaderi ortadan kaldırmaz, yalnızca piyasa adıyla yeniden üretir.

Ben, Mu'tezile'nin özgür iradeyi (ihtiyâr) en güçlü biçimde savunan İslâmî ekol olmasına rağmen, neden zenginlik tecrübesi ve buna eşlik eden bir iktisat teorisi üretmediği sorusunu düşündükçe, meselenin yüzeyde görünen "iktisadî eksiklik"ten ziyade, çok daha derin bir ontolojik ve teolojik tercih meselesi olduğunu görüyorum. Zira Mu'tezile'nin özgürlük anlayışı, modern dünyanın özgürlük tasavvuruyla biçimsel benzerlikler taşısa da, içerik ve amaç bakımından ondan kökten farklıdır; bu fark, tam da zenginliğin neden teorileştirilmediğini açıklayan anahtardır. (Öyle olmasa kapitalizmin kökenlerini Mu'tezile'de aramamız icap ederdi)

Mu'tezile için özgür irade, insanın dünyayı dönüştürme kudretinin değil, Allah'ın adaletini ('adl) savunmanın zorunlu bir öncülüdür. Onların temel sorusu, "İnsan nasıl zengin olur?" sorusu değildir; bilakis "İnsan fiillerinden nasıl sorumlu tutulur?" sorusudur. Bu nedenle Mu'tezilî özgürlük, iktisadî başarıyı açıklayan bir ajanda kavramı değil, uhrevî hesap (hisâb) ve ahlâkî yükümlülük (taklîf) zemininde inşa edilmiş bir sorumluluk teorisidir. İnsan, fiilinin faili olmak zorundadır ki, ilahî mükâfat ve ceza adil (âdil) olsun; fakat fiil ile dünyevî netice arasında zorunlu bir korelasyon kurmak, Mu'tezilî aklın bilinçli olarak kaçındığı bir hamledir. Ben burada şu kritik noktayı önemsiyorum. Mu'tezile, özgür iradeyi sonuç üretme kudreti olarak değil, ahlâkî yükümlülüğün şartı olarak düşünmüştür. Bu nedenle Mu'tezilî düşüncede insan çalışır, çabalar, doğruyu seçer; fakat bu çabanın dünyevî karşılığının zenginlik olması gerektiği fikri, ne teolojik ne de felsefî olarak meşru kabul edilir. Zenginliğin hak edilmişliğini savunmak, kaçınılmaz olarak ilahî takdiri ikincil hâle getirmek anlamına gelecektir ki, bu Mu'tezile'nin adalet anlayışıyla çelişir. Zira eğer zenginlik, özgür iradenin doğal sonucu olarak görülürse,



fakirlik de dolaylı biçimde iradenin kusuru olarak okunacaktır; Mu'tezile, tam da bu ahlâkî felaketten kaçınır.

Bu noktada kader meselesi belirleyici hâle gelir. Ben kaderi, Mu'tezilî çerçevede, nedenselliğin inkârı olarak değil; nedenselliğin mutlaklaştırılmasına karşı ontolojik bir itiraz olarak okuyorum. Mu'tezile, insan fiillerini Allah'a izafe etmeyi reddeder; fakat sonuçları bütünüyle insanın kontrolüne teslim etmez. Rızık, çalışmanın matematiksel çıktısı değil; ilahî hikmetin ve kozmik düzenin bir parçasıdır. Bu nedenle Mu'tezile'de zenginlik, ne ahlâkın ödülü ne aklın zaferi ne de emeğin zorunlu neticesi olarak kavramsallaştırılır. Zenginlik, açıklanması gereken bir başarı değil; imtihanın sessiz bir hâli olarak kabul edilir. Sosyolojik düzlemde baktığımda da benzer bir tablo görüyorum. Mu'tezile'nin tarihsel taşıyıcıları, ticaret burjuvazisi ya da sermaye sınıfı değil; daha ziyade kadılar, mütekelimler, bürokratlar ve entelektüellerdir. Bu sınıfsal konum, zenginliğin teorileştirilmesini teşvik eden bir toplumsal pratik üretmez. Max Weber'in Protestan etik bağlamında işaret ettiği innerweltliche Askese (dünyevî asketizm), Mu'tezile'de karşılığını bulmaz; çünkü Mu'tezilî akıl, birikimi ve serveti rasyonelleştiren bir iktisadî ethos değil, itidali (i'tidâl) ve ahlâkî ölçüyü merkeze alan bir normatif bilinç üretir. Burada Mu'tezile'nin akıl anlayışı ile modern iktisadın akıl anlayışı arasındaki fark belirleyicidir. Mu'tezilî 'aql, Aristotelesçi phronesise (φρόνησις) daha yakındır; yani iyiyi ve kötüyü ayırt eden, doğruyu temellendiren bir akıldır. Modern iktisadın akli ise instrumental reason'dır; Latince ifadesiyle ratio calculans, yani hesaplayan, maksimize eden, optimize eden bir akıl. Benim kanaatimce, zenginlik teorisi ancak bu ikinci akıl biçimiyle mümkündür. Mu'tezile, akli ahlâkın hizmetinde tuttuğu için, onu zenginliğin hizmetine sunmamıştır.

Batı iktisat düşüncesine baktığımda ise ironik bir tablo görüyorum. Zenginlik teorileri, özgür iradeyi yüksek sesle savunan teolojik geleneklerden değil, kaderi sekülerleştirerek piyasaya devreden düşünce çizgilerinden doğmuştur.

Adam Smith'in invisible hand'i, Weber'in rasyonelleşme (Rationalisierung) süreci, Polanyi'nin piyasanın toplumsaldan kopuşu (disembedded economy) dediği şey, bana göre modern dünyanın seküler kader rejimidir.

Burada Tanrı geri çekilir; fakat kader ortadan kalkmaz, yalnızca "piyasa", "rekabet" ve "yapısal zorunluluklar" adı altında yeniden üretilir. Tam da bu yüzden ben, Mu'tezile içinde bir zenginlik teorisinin çıkmamasını bir eksiklik değil, bilinçli bir teolojik ve ahlâkî duruş olarak okuyorum. Mu'tezile, özgür iradeyi savunmuştur; fakat bu savunu, dünyayı fetheden, serveti biriktiren, başarıyı kutsayan bir özgürlük anlayışı değildir.

Bu özgürlük, insanı Allah karşısında sorumlu kılan, fakat dünyadaki payını mutlaklaştırmayan bir özgürlüktür. Zenginliğin kaderle, ilahî takdirle ve imtihanla ilişkisini koparmayı reddettiği için, Mu'tezile zenginliği teorileştirmemiştir. Neticede Mu'tezile içinde zenginlik tecrübesi ve teorisi çıkmadıysa, bu özgür iradenin zayıflığından değil; özgür iradenin ahlâkî sınırlarının son derece güçlü çizilmiş olmasındandır. Zira Mu'tezile için özgürlük, zenginliğin anahtarı değil; adaletin şartıdır.

İktisadî başarıyı metafizik bir hakikat hâline getirmeyi reddeden bu düşünce, belki de modern dünyanın en çok unuttuğu şeyi hatırlatır: İnsan fiillerinde özgür olabilir; fakat rızık, nihayetinde, insanın değil, Allah'ın takdiridir.

Sorumuza tekrar dönecek olursak, ekonominin, kaderden, ilahi takdirden bağımsız, kendinde bir rasyonalitesi var mıdır?

Zenginlik ile insan iradesi arasında doğrudan bir korelasyon kurulabilir mi? Bu soruya ben şöyle bir açıklama getirmenin daha doğru olacağını düşünüyorum. Tembellik, bilgisizlik, ahlaksızlık, akılsızlık ve inançsızlık fakirliği zorunlu olarak gerektirmediği gibi çalışkan, bilgili, ahlaklı, akıllı ve inançlı olmak da zenginliği garanti etmemektedir. Ama tembeller, bilgisizler, ahlaksızlar, akılsızlar ve inançsızlar arasında fakir, zenginler arasında da çalışkanlar, bilgililer, ahlaklılar ve inançlılar olabilir. Modern iktisat zenginler arasında pozitif özelliklere sahip bazı insanlardan yola çıkarak ekonomik zenginleşmenin rasyonalitesini inşa etmeye çalışmaktadır. Ama bence faktör ile aktörü birbirine karıştırmaktadır. Yukarıda sayılan pozitif özellikler ancak faktör olabilir, aktör sadece ilahi takdir veya kaderdir.

Fakirliğin kader olmadığı tezini ileri sürmek suretiyle zenginliğin de bir kader olmadığını iddia edilmektedir. Bununla beraber ekonominin ilahi takdirden ve kaderden bağımsız bir rasyonalitesi olduğunu da bir türlü temellendirememektedir. Zira zenginliğin, doğrudan insan çabasıyla ilişkili bir nedenselliği yoktur. Çalışkanlık, bilgi, ahlak, inanç ve akıl zenginliğin nedenselliğini oluşturacak, genel geçer bir ilke statüsüne asla kavuşmamıştır ve kavuşamayacaktır. Tarihsel sahne bu ilkenin yokluğunun en sağlam kanıtıdır. Buradan çıkarılabilecek ahlaki sonuç ise maddi/kapital zenginliğin ahlaki ve insani bir amaç olamayacağı hakikatidir. İnsanın iradesinde olmayan bir durum ahlaki ve insani bir amaç olamaz.





# Hades'e “İlahi Takdir”le Gitmek!



**AHMET DEMİRHAN**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Antik Grekçeden Türkçeye (veya İngilizceye) yapılan çevirilerde bir okuyucu olarak sık sık beni duraksatan yerlerle karşılaşırım. Bu yerler, felsefe adı verilen faaliyet alanının antik Greklerden beri devrıldığı, naklettiği, aktardığı, ama daha çok da devşirdiği; kısacası felsefi mefhumlar olarak bildiğimiz kelimelerle karşılaşmanın ve bu kelimelere nüfuz etmeye çalışmanın bir neticesi değildir. Mefhumlar da sıkıntılıdır elbette ve bunun bir örneğine aşağıda döneceğiz. Ancak öncelikli kastım, Grekçeden (ya da Latince, hatta Arapçadan) herhangi bir çeviride beni duraksatan yerlerle kastım (diyelim ki khora, alethia, idea veya psukhe gibi) artık felsefi tarihleri olan mefhumlar değil; daha çok sanki gündelik kullanıma aitmiş gibi görünen basit ifadeler.

Örneğin diyelim ki Platon'un Phaidon diyalogunun bir çevirisini okuyoruz ve daha diyalogun hemen başında Phaidon'un, Ekhekrates'e Socrates'in ölmeden önceki son anlarını aktarırken, “Bana mutlu göründü Ekhekrates, hem tavrı ve hem de sözleriyle, zira ölümünü öyle korkusuzca ve soyluca karşıladı ki Hades'e giderken bile ilahi takdir olmaksızın gitmeyeceği ve oraya vardığında -eğer biri hiç olduysa- özellikle esenlik içinde olacağı düşüncesi aklıma geldi” şeklindeki cümleleriyle karşılaştık. Özgüç Orhan'ın Dergah Yayınları'ndan yeni çıkan Phaidon çevirisinde geçen altını çizdiğimiz bu “ilahi takdir” ifadesini nasıl anlamalıyız?

Varsa başka bir Türkçe çevirisiyle kıyaslama yapmak bir yöntem olabilir. Örneğin Suut Kemal Yetkin ile Hamdi R. Atademir'in Phaidon çevirisine bakıldığında ifadenin “tanrıların yardımı” olarak aktarıldığını görürüz: “gözlerim önünde bulunan insan, mutlu bir insandı, Ekhekrates; hali, sözleri bunu gösteriyordu; ölüm

karşısında öyle sakin, öyle asil bir hali vardı ki, Hadese giderken bile oraya tanrıların yardımı ile gittiğini, oraya varınca da kimseye nasip olmayan bir mutluluğa kavuşacağını düşünmeye koyuldum”. Nazile Kalaycı'nın çift dilli yayınlanan Phaidon çevirisinde ise aynı pasajın “Sokrates'in hem sözlerinden hem de duruşundan mutluluk okunuyordu Ekhekrates. Öyle asil, öyle korkusuzca karşılıyordu ki ölümü, sanki Hades'e tanrıların koruması eşliğinde gidecek, oraya vardığında da bugüne dek kimseye nasip olmamış bir mutluluğa kavuşacaktı” şeklinde çevrildiğini, böylece Orhan'daki “ilahi takdir” kısmının “tanrıların koruması” olarak aktarıldığını okuruz. Üstelik bu yayın çift dilli olduğundan sözkonusu ifadenin Grekçesinin θεῖα καὶ μοῖρα -theias moiras- olduğunu da farkedebiliriz.

Yine de Grekçede theos'un ya da moira'nın anlamlarına dair ister leksikolojik olsun, isterse de kavramsal bir tarih çalışması biçiminde olsun, var olan çalışmalara başvurmadan, örneğin moira için (yine Özgüç Orhan'ın çevirisinden okuduğumuz) Francis Macdonald Cornford'un Dinden Felsefeye: Batı Nazariyatının Kökenleri isimli eserinde var olan uzun uzadıya izahata bakmadan ilerlemek gerekirse; benzeri bir dağılımın İngilizce çevirilerde de var olduğunu görürüz. [Meraklısı için bir not: Cornford, en eski devirlerden felsefenin ortaya çıkışına kadar arkeolojisini çıkardığı moira'yı, kısaca, kozmosun birtakım yetki alanlarına bölünmüş tanzimi olarak kavrar. Böyle bir tanzim, tanzimle kendisine pay edilmiş alanın hakimine de hakim olur. Örneğin sonradan moira'nın tek hakimi gibi davranacak Zeus bile, kendisine tanzim edilen alanın sınırını aşamaz ve dolayısıyla moira, onu da belirleyebilir. Beşeri alanda ise moira, şahsi değil kolektiftir ve bir kolektif, tanzim edilen her alanın kendi imtiyazı karşısında farklı

uğramalara muhatap olabilir. Bu uğramalar genellikle ne olduğu kolayca anlaşılamayan kaypak tesadüflerle gerçekleşir.

Platon'da ise moira, Conford'a göre, kısaca ifade etmek gerekirse, mythos'a özgü bir geçmiş haiz olsa da, - Conford'ta da olduğu gibi, genelde psukhe'yle karıştırılan- zihnin pay edilerek düzenlenmesini içerir ve böylece bir zihin topografyasında pay edilmeleri çağrıştırır. Theos'a gelince, doğrusu bunun için önce üzerinde çok kolay anlaşılabilecek bir mefhum olmayan psukhe konusunda anlaşmak gerekir. Lakin psukhe'ye ister İngilizcede, ister Türkçede olsun, "zihin" -mind- veya "ruh" -soul ya da spirit- karşılığı vermeye başlayınca theos'un ucu kaçır. Bu nedenle kısaca da olsa özetlemek de, theos'un moira konusunda rahat kalem oynatabilen Conford gibi bir uzmanını bulabilmek de kolay değildir. Öte yandan, Conford'un kitabında da, başka çevirilerinde de, Orhan'ın "nazariyat" diye çevirdiği kelimenin "speculation" olduğunu belirtmek gerek. "Speculation" ise ancak "kurgu" veya "kuram" olarak son dönemlerde zorlama da olsa "nazari" bir anlam kazandırılmaya çalışılsa da, "nazariyat"ı tam olarak karşılayacak bir kelime değildir. Ayrıca bir tasarı veya zan olarak "speculation"un zihni bir faaliyet olduğu hatırdaki da tutulmalıdır. Yine de, tıpkı Conford gibi, Platon'u da böyle spekülâtif bir nazarla okuduğundan Orhan'ın seçiminin kendi yaptığına uygun düştüğünü eklemek gerek.]

İlgili pasajın Türkçedeki dağılımına benzer bir dağılımı İngilizce çevirilerde de buluruz. Örneğin Harold North Fowler, pasajı şöyle çevirir: Socrates "hem tavrı ve hem de sözlerinde bana o kadar mutlu göründü ki ölümü hayli korkusuzca ve asilce karşılıyordu. Bu yüzden düşündüm ki ölü diyarına [abode of the dead] giderken dahi, ilahların koruması [protection of the gods] olmaksızın gitmiyordu ve oraya vardığında onun için her şey yolunda gidecekti, eğer herhangi biri için hiç yolunda gittiyse tabii ki". G. M. A. Grube ise "adam [Socrates] asilce ve korkusuzca ölürken hem tavrında ve hem de konuşmasında mutlu görünüyordu; o kadar ki bana, yeraltına [underworld] inerken dahi, ilahların kutsamasıyla [gods' blessing] inecek ve eğer herhangi biri vardıysa, oraya vardığında iyi karşılanacak gibi geldi" diye çevirir. Üçüncü bir çeviri olarak David Gallop'un çevirisine bakarsak, şaşırtıcı bir biçimde, şunu okuruz: "Bana kalırsa Ekhekrates, adam hem tavırlarında ve hem de sözlerinde mutlu görünüyör, sonunu korkusuzca ve asilce karşılıyordu; bu yüzden Hades'e giderken dahi ilahi takdir [divine providence] olmadan gitmeyeceğini ve oraya vardığında da, eğer hiç karşılaşan olduysa, iyi karşılanacağını hissettim".

Bu noktada artık başka çevirilere bakmaya ihtiyaç var mı, bilemiyorum. Açıkcası Özgür Orhan'ın Phaidon çevirisi, Hades'i de yorumlayarak çeviren ilk iki İngilizce çevirinin aksine, Grekçe ifadeyi Gallop'un çevirisine yakın bir şekilde Türkçeye aktarır. Bu elbette Orhan'ın çevirisini doğrudan Gallop'tan yaptığı anlamına gelmez ve zaten böyle bir iddiada da bulunmuyorum. Orhan

Phaidon'u da, diğer Grekçeden çevirilerini de, kendi ifadeyle "Eski Yunanca"dan, bizim tercihimizle ise Grekçeden çevirdiğini açıkça beyan eder. Ancak Phaidon'a dair daha önce yapılmış çevirileri kendi çevirisiyle kıyaslarken, üstelik özellikle Phaidon şerhlerini içeren derslerinin videolarından alıntılar vererek Oğuz Haşlakoğlu'nun yorumlarını eleştirirken, Grekçeden yapılan çeviriler için bir kaide ortaya koyduğunu da görürüz. Bu kaidenin kendi çevirisiyle Gallop'un çevirisi arasındaki yakınlaşmayı izah eden bir kaide olması ise onun dikkate alınmaya değer olduğunu gösterir.

Doğrusunu yanlışını Grekçeden çevirenlerin yapması gereken bu kaidenin nasıl konulduğu, Orhan'ın mevcut Türkçe çevirilere ve mevcut Platon okumalarına bağlı olarak gelişir. Buna göre, Orhan Türkçede var olan "altı" çeviriden hiçbirisinin "akademik" kullanım için yeterli olmadığını iddia eder (bir yedinci çeviriden daha bahseder; ancak onu gerçekten çeviri bile saymak mümkün değildir). Dolayısıyla geriye sadece kendi çevirisi kalır. Bu açıdan kendi yaklaşımın tek "akademik" yaklaşım olduğunu kabullenmemizi bekler. Bunu kanıtlamak için de Phaidon çevirisine yazdığı "önsöz"de diğer çevirilere dair bazı örnekler verir ve onları kendi çevirisiyle kıyaslar. Lakin daha çok Oğuz Haşlakoğlu'nun hem Phaidon'a ve hem de Platon'un başka diyologlarına dair verdiği ve birçoğu bir sosyal medya platformunda video olarak bulunabilen derslerindeki yaklaşımını hedef alır. Burada amacımız Haşlakoğlu'nun (ya da bir konuda onunla benzer fikirler ileri sürdüğünü iddia ettiği Ahmet Ayhan Çitil'in veya her ikisinin de hocası olan Yalçın Koç'un) mu, yoksa Özgür Orhan'ın mı haklı olduğunu tespit etmeye yönelik bir tartışma olmadığından, işin bu tarafı, bizi ilgilendirmiyor.

Orhan, Haşlakoğlu'nun Platon'un önemli mefhumlarının hem Türkçede ve hem de İngilizcede Platon'u yanlış anlamaya sevkedecek derecede yanlış karşılandığına dair yaklaşımını eleştirirken, onu meseleyi kestirip atmakla suçlar. Hatta kendi "akademik" Phaidon çevirisinin en "akademik" çeviri olduğunu iddia eden Orhan'a göre Haşlakoğlu, Platon'un tek doğru yorumunun kendi yorumu olduğunu iddia etmektedir. Haşlakoğlu'nu (itham etmeye varacak derecede) eleştirirken çokca örnek de verir. Bu örnekler de, bizi doğrudan ilgilendirmiyor. Lakin bir bağlamda Platon'un Grekçesindeki anamnesis'in Nazile Kalaycı tarafından "anımsamak" olarak çevrilmesine itiraz eden; hatta bu çevirinin doğrudan Grekçeden değil, Fransızcadan veya İngilizceden yapılmış olabileceğini ima eden Haşlakoğlu'nun yermek için Kalaycı'nın çevirisi üzerine bir yorumda bulunur.

İşte Orhan'ın Grekçeden yapılan çeviriler için koyduğu kaide de bu bağlamda ortaya çıkar. Orhan, "akademik" olarak kullanmaya uygun bulmadığı "Kalaycı çevirisinde Fransızca olmasa da, İngilizce çevirilerin bir etkisi söz konusu olabilir" diye kabul eder. Lakin bu sorun değildir; yani, "sorun, İngilizce çevirilerin kullanılmış



olması değil, Yunanca [Grekçe] metnin ilgili pasajlarda dikkate alınmamış olmasıdır”.

Bu cümleleri, özellikle de italikleştirerek vurguladığım kısmımı ilk okuduğumda doğru mu okudum diye doğrusu şüpheye düştüm. Acaba yanlış ifade edilmiş, anlam kaybolacak şekilde tashih hatasına mı duçar olmuş diye birkaç kez okudum. Bu şüphe hem Phaidon çevirisine ek olarak hazırlanan Phaidon Üzerine Notlar derlemesinde Orhan’ın “Platon’da Eidos ve Idea’nın Çevirisi Üzerine Not” makalesindeki bir cümlesine rast gelene kadar peşimi bırakmadı. O cümle, bütün kuşkuyla silip süpürdü. Orhan, aşikar bir biçimde, Grekçeden yapıldığı iddia edilen bir çevirinin aslında İngilizcedeki çevirilerden yapılmış olmasına itiraz etmemektedir. Böyle bir durumda varsa bir hata, sözkonusu çeviri yapılırken Grekçe metne danışılmamış olmasıdır. Başka bir şekilde ifade edilmek gerekirse, Orhan’ın kaidesi şudur: Grekçeden bir çeviri, Grekçe metne de danışmak şartıyla, İngilizceden (veya başka bir dilden) yapılabilir.

Ancak bunu zorlama bir yorum olarak görecekler için dahası var: Orhan’ın “Platon’da Eidos ve Idea’nın Çevirisi Üzerine Not”undaki sözkonusu cümle, Platon’un (aslında yine psukhe konusunda bir anlaşılmaya varılmadan anlaşılması zor olabilecek) eidos ve idea mefhumlarıyla alakalı olarak görülen topos mefhumuna dair çeşitli çeviri önerilerine ilgili bir bağlamda geçer. Orhan, topos’un İngilizceye kimi zaman “realm ya da region”, kimi zaman da “world (Alm. Welt), domain ya da sphere” gibi karşılıklarla çevrildiğini belirttiikten sonra, “İngilizce the world of ideas ya da Türkçe ‘idealler dünyası/alemi’ ifadelerinin çıkış noktası bu tür ifadelerdir” der. Yani Platon’un eidos ve idea mefhumları, onların bir topos’a has kılınmasına binaen, İngilizcede bu topos’un (sanki terra’ya veya caelum’a özgü) bir moira’ya aitmiş gibi çevrilmesinden mülhem bir “dünya” ya da “alem” olarak tasavvur edilmiştir. Bu demektir ki aslında Platon’a bir idealler diyarı atfetmek, İngilizceye yapılan çevirilerin bir sonucudur, Türkçede Platon’a ait olduğu zannedilen “idealler dünyası/alemi” ifadesi de bu çevirilerden mülhem kabul edilmiştir. İlginç olan, Orhan’ın bu cümleleri Platon’da “idealler alemi diye bir alem yok” diye ısrar eden Haşlakoğlu’nun tezlerine karşı çıkarken kullanmasıdır.

Bu durumda gerçekten Platon mu, yoksa Platon’un çevirilerinin Platon’unu mu okuyoruz sorusu meşru bir sorudur.

Orhan bu soruya dair merakımızı hemen giderir ve “Platon’un bunlarla [topos, eidos, idea, hatta aşağıda göreceğiz, psukhe gibi mefhumlarla] ne kastettiği ayrı bir tartışma konusudur” der. Bu durumda Platon’un ne kastettiğinden ziyade Platon’un çevirilerinin ne kastettiği önem kazanmış olur. Çünkü “Eğer Platon τόπος [topos] mecazen kullanmışsa, world ya da dünya/alem de aynı şekilde mecazen anlaşılabilir”. Doğrusu tam olarak böyle değil; ancak bu meseleyi tartışabilmek için önce psukhe konusunda anlaşabilmek gerek. Ne var ki Orhan, Platon’un topos’u bir ihtimal mecazen kullanmış olmasına da kendisini çok bağlamaz.

“Önemli bir Platon uzmanı olan James Adam ... Aristoteles’in tanıklığını da dikkate alarak Devlet’in 6. ve 7. kitaplarında tartışılan İdeaların ‘aşkın/ayrı’ (χωρίς) olduğunu iddia eder: ‘Devlet, benim yorumuna göre, İdeaların sadece gerek ilahi gerekse de beşeri zihnin düşünceleri olduğunu hiçbir yerde göstermez’”. Olabildiğince sıkıntılı bir yorumdur bu; tıpkı Platon’un bir metnin Türkçe veya İngilizce bir çevirisini okurken Socrates’in “ilahi takdir”le Hades’e doğru yollanacağı cümlesiyle karşılaştığımızda yaşadığımız şaşkınlığa benzer bir şaşkınlık yaratır. Ama mesele psukhe’yle ilgilidir ki buna aşağıda döneceğiz.

Böylece tuhaf bir yere gelmiş olduk. Orhan’ın, belirli mefhumlar üzerindeki tercihleri ayrıca tartışılmak kaydıyla Haşlakoğlu’na yönelttiği itirazın tam da Haşlakoğlu’nun itiraz ettiği şeyi ortaya koyması kendi başına ilginçtir. Bir kez daha hatırlatalım ki burada (Şaman ve Tengri’nin özellikle ikinci bölümün başlarında Haşlakoğlu’nun beşere bakışının çok da Platonvari olmadığını tartışmış birisi olarak) onun yaklaşımını tercih eden bir sonuca ulaşmak gibi bir gayemiz olmadığından, meselenin geldiği tuhaf yeri şöyle özetleyelim. Bir: Özgüç Orhan, Grekçeden çevirilerin başka bir dilden yapılmasını olağan görmekte; sadece bunun ilgili Grekçe pasaja bakılarak yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. İki: Platon’un kullandığı mefhumlarla neyi kastettiğini ayrı tutmakta, önceliği Platon literatürünün, Heideggerci ya da genel olarak Alman tavrını da eleştirdiğinden, özellikle Platon’a dair İngiliz literatürün o mefhumları nasıl karşıladığına vermektedir. Üç: Tıpkı Grekçeden yapılmış Türkçe çeviriler sırasında başka dillerdeki çevirilerin Grekçe metne danışılarak çevrilmesini önermesinde olduğu gibi, başka dillerdeki yorumlamaları bizzat Platon’u yorumlamanın önünde görmektedir. Bu durumda başlarken dikkat çektiğimiz sıradan bir ifadenin bile “ilahi takdir” şeklinde çevrilmesinin arkasındaki saik açığa çıkmaktadır. Orhan, Θείας μοίρας “divine providence” haline getirerek ona şöyle ya da böyle Hristiyanı (Türkçe çevirisinde ise İslami) bir çehre kazandıran bir İngilizce çeviriyi, Platon’un kendi sözünün üstünde tutmaktadır.

O zaman bir mefhum için, özellikle de Platon gibi birisi için hayati önemi haiz psukhe mefhumu için Orhan bize, yukarıda kısaca özetlediğimiz tutumu da gözönüne alındığında, nasıl bir Türkçe karşılık önermekte ve dahası sözkonusu mefhum için bize ne söylemektedir?

Orhan, Phaidon Üzerine Notlar derlemesinde psukhe üzerine iki makaleye yer verir. Bunlardan ilki İskoç John Burnet’in 1916 tarihinde Britanya Akademisi’nde yaptığı bir konuşmaya dayanan “Socrates’in Ruh Öğretisi” başlıklı yazısıdır. Orhan’ın metnin kaynağına dair düştüğü nottan buradaki “ruh” diye karşılanan kelimenin “soul” olduğunu öğreniriz. Yani Burnet psukhe’yi “soul” olarak anlamıştır. Kısaca özetlemek gerekirse Burnet, Platon’daki Ψυχή (psukhe) kelimesinin bir arkeolojisini yapar. Bunu yaparken kalkış noktası, Socrates’in yeni bir psukhe fikri ortaya

koyduğudur ve aslında dönemin Attike'si için asıl kışkırtıcı olanın da bu olduğunu iddia eder. Platon'un Savunma'da Sokrates'e söylediği üzere, Sokrates aslında (Orhan'ın biraz ifadesi bozuk çevirisiyle) "Ortalıkta dolaşıp genç yaşlı demeden sizi bedenlerinizle ya da mal mülkünüzle ruhunuzun nasıl en iyi durumda olabileceği sorusundan önce ya da o kadar kuvvetli ilgilenmemeye ikna etmekten başka bir şey yapmıyorum" ya da (Ari Çokona'nın daha anlaşılabilir çevirisiyle) "Aranızdaki gençlerle yaşlıları, bedenlerinizle ya da paranızla değil, mümkün olduğunca ruhunuzu mükemmelleştirmekle ilgilenmeye ikna etmek için çevrenizde dolaşmaktan başka bir şey yapmıyorum" dediği için, Burnet'e göre, Atinalılarda şok etkisi yaratmıştır. Çünkü bu onlar için yeni bir şeydir.

Burnet bu yeniliğin, evveliyatı da vardır ama örneğin Homeros'taki gibi beden etken iken edilgen, beden edilgen iken de etken olabilen ve beden ölünce de süzüle süzüle Hades'e inen, kişinin bir "ikiz"i gibi görünen bir psukhe anlayışı ile Orpheusçuluktaki doğumdan önceki bir günahın cezası mukabilinde beden hapisanesine düşmüş bir "ilah" olduğunu ileri süren psukhe anlayışını dönüştürmekten geçtiğini iddia eder. "Eğer yanılmıyorsam, Sokrates ruhun [Homeros'taki gibi] bir tür gizemli ikinci benlik olduğunu inkar etti ve onu açıkça bilincimizle özdeşleştirdi; ama, öte yandan, onun görüldüğünden daha fazla bir şey olduğunu ve dolayısıyla Orpheus taraftarlarının insanlara içlerindeki düşmüş tanrıyı göstermelerini teklif ettikleri tüm 'ilgi'yi gerektirdiğini iddia etti". Bu nedenle de "ruh" için gerekli olan tek şeyin, "bilgelik ve iyiliğe gayret etmesi olduğunu vaaz ediyordu". Ona göre bu "ruh" görüşü Atinalılar için yeni bir şeydi ve bu nedenle Sokrates'i yadırgadılar.

Böylece Burnet'in kelimeye dair arkeolojisinde Atinalıların ilk duyduklarında şok olacakları, kışkırtıcı bir şey haline gelen psukhe, Sokrates'in anlam değişikliğine uğrattığı bir mefhum olur: "İçimizde bilgelığe ulaşmaya muktedir bir şey olduğunu ve bu aynı şeyin iyiliğe ve doğruluğa ulaşmaya da muktedir olduğunu ima ettiğine dikkat etmemiz gerekir. Sokrates bu şeye 'ruh' [psukhe] adını verdi. Bunu, Sokrates'in kastettiği anlamda, daha önce hiç kimse söylememişti. Ψυχή kelimesinin bu şekilde asla kullanılmamış olması bir yana, Sokrates'in bu adla adlandırdığı şeyin varlığı bile fark edilmemişti".

Psukhe'nin hem bilinç ve hem de o bilinçle edinilecek bir "bilgelik ve iyilik" amacı için ihtimam gösterilmesi gereken bir şey olduğu iddiası tartışmalıdır elbette; ancak bizim için burada önemli olan, bizzat Burnet'in meselede neyi kaçırdığıdır. Burnet, Sokrates'in "ruhu ... iyi durum"a getirmek ya da daha iyi bir çeviriyle "ruhu ... mükemmelleştirmek"le ilgilenmekten başka bir şey yapmadığına dair ifadesini kısaltır. Yani (artık neyse o) "ruh"un kamil (ἀρίστη) hale gelmesini sağlamak yerine "ruhla ...ilgilenmek" olarak anladığı ve hep böyle kullandığı, dolayısıyla Platon'da (ister iyi durumda olmasını sağlamak, isterse de mükemmelleştirmek

şeklinde olsun) bir dönüşüm geçirmesi gerektiğini dile getirdiği (her neyse o) "ruh"u, (sanki bir sürüyle ilgilenir gibi) salt ilgilenmeye indirger. Oysa Sokrates çobanlığa değil, ebeliğe göz diker. Yanlış anlaşılmanmaya meydan vermemek için belirtmek tekrar belirtmek gerekirse, Burnet'in kendi tasvirinde bile psukhe değildir yeni olan; psukhe'nin ἀριστος (áristos) kılınması yenidir. Oysa Burnet, buna rağmen, (neredeyse bir yarım yüzyıl sonra Foucault'nun Cinselliğin Tarihi'nde "benliğe ihtimam" diyebileceği bir şeye dönüştürerek) psukhe'yi bizzat kendi dönüşümünden mahrum eder ve salt ilgilenilecek bir şeye dönüştürür.

Aslında bu mahrum kılmadan azade kılındığında, yani Platoncu mefhum çerçevesinde kaldığında dahi, psukhe'ye ne denmesi gerektiğine dair bir tartışmada bizi sağ ve salim bir yere çıkarmaz. Bunu da Orhan'ın psukhe'ye dair kendi makalesinde görürüz. Phaidon Üzerine Notlar derlemesinde yer alan "Psyke Kelimesinin Çevirisi Üzerine Not" makalesi, kelimenin daha çok (sözcük değil) sözlük anlamı üzerine bir değerlendirme içerir. Burada belirleyici olan psukhe terimidir ve Türkçe çeviriler ona tabi olarak düşünülür. Bu çerçevede Orhan psukhe kelimesinin yaygın olduğunu belirttiği "ruh" dışında kimi zaman (özellikle Homeros çevirileri bağlamında) "can" diye çevrildiğini, ancak ona "nefs" diyenlerin olduğunu belirtir. Yazısının büyük bir bölümü değişik sözlüklerde psukhe kelimesinin nasıl karşılandığına dair alıntılar veya değerlendirmelerle ilgilidir.

Ancak makalesinde (yine) Haşlakoğlu'nun psukhe için önerdiği "nefs" karşılığına karşı çıkmak için büyük bir çaba içinde olduğu görülür. Bu çerçevede 2016 yılında Haşlakoğlu'nun Dücan Cündioğlu ile birlikte gerçekleştirdikleri bir "atölye"nin video kaydına müracaat eder (aslında Haşlakoğlu'nun kitapları yerine bu tür video kayıtlarına müracaat etmesi de tuhaftır; oysa Haşlakoğlu'nun yazılarında hem mesele daha sarıh bir biçimde görülebilir ve hem de eleştirel bir okuma için bir konuşma ortamında söylenenlerden daha uygundur). Burada Haşlakoğlu, Arapça yapılan felsefede meselenin ne şekilde gerçekleştiğine hakim olmadığından aşırı bir genelleme içeren ifadelerle, psukhe'nin "nefs" olarak çevrilmesi gerektiğini tekrarlar. Orhan ise Haşlakoğlu'nun bu tutumuna Cündioğlu'ndan da destek alarak itiraz etmeye çalışır. Ancak Cündioğlu'nun söylediklerinden daha çok söylediklerindeki söylemediği taraflar Platoncu bir tasavvura doğru seyrettiğinden, aslında ortaya yine tuhaf bir durum çıkar.

Şöyle ki: Cündioğlu meseleyi değerlendirmeye (denebilirse) hayli pejoratif bir yerden başlar ve "nefs"ın teknik bir tanımını yapmak yerine önce onun "şeytanı neredeyse sembolize edecek olumsuz bir kelime" olduğunu, "nefsine uyma" gibi ifadelerde de bu (yine denebilirse) "tamahkar" karşılığın görüldüğünü belirtir. Lakin "9. yüzyıldan itibaren" Grek metinlerinin Arapçaya çevirilerinde psukhe, "nefs" olarak karşılanmıştır.



Buna karşın Grekçe tıbbi bir terim olduğunu iddia ettiği pneuma'ya da "ruh" denmiştir. Öte yandan, Cündioğlu modern Batılı dillerdeki, örneğin İngilizcedeki soul ve spirit, Fransızcadaki l'ame ve esprit ve Almancadaki seele ve Geist çiftlerinden ilkinin, "nefs"e karşılık geldiğini iddia ederken, ikincisi konusunda, bunlara "ruh" denip denemeyeceği sorusunu ortaya atsa da, herhangi kesin bir hüküm vermez. Bunun yerine tuhaf bir dönüş yapar: ve (kuşkulu bir "ruh" anlamını haiz) Geist'in ya da spirit'in Grekçesinin iki kelimeyle ifade bulunduğunu ileri sürer ve yine tuhaf bir ayırım yaparak, birisi psukhe ve birisi de pneuma olan bu karşılığın ilkinin felsefi ve ikincisinin de tıbbi olduğunda ısrar eder. İşin içinden basit bir şekilde çıkmak mümkün olmasa da, sanki şöyle bir denklik kurmuş gibidir: Grekçe terimden yola çıkarsak günümüz Batılı dillerindeki soul, l'ame ve seele, "ruh" tıbbi bir terim olarak pneuma'ya ayrıldığından, psukhe'dir ve aslında "nefs"i işaret eder. Grekçeden günümüze değil, günümüzden Grekçeye doğru uzanırsak ve spirit, esprit ve Geist'a Grekçe bir karşılık ararsak, bu kez bunlar hem psukhe ve hem de pneuma'dır.

Ancak işin bir ucundan başladığında ortaya çıkan sonucun diğer ucundan başladığında farklı sonuçlanmasındaki karışıklığı açıklamayı Cündioğlu'na bırakarak, (her kimlerse bunlar) "Filozofların psykhe dediğine kutsal kitaplar 'ruh' diyor" genellemesine de (takılıp düşmemek mümkün değil ama şimdilik) takılmadan ilerleyerek, yine bir genelleme içinde sunduğu "psykhe'nin üç bölümü vardır Platon'da da Aristoteles'te de" dedikten sonra (moira mı, yoksa topos olarak mı adlandırılması gerekip gerekmediği ayrı bir tartışma konusu olan) üç ayrı bölmeye dair Osmanlıca karşılıklarını vererek açtığı tartışmaya dönecek olursak: Cündioğlu psukhe'nin bu üç bölümünün Osmanlıcasının "kuvve-i nutkiyye, kuvve-i shehiyye, kuvve-i gadabiye" olduğunu belirtir ve bunları "düşünme gücü", "arzu gücü" ve "öfke gücü" olarak bugünkü dile aktarır. Buradan da kendince felsefi olmasa da tasavvufi bir sonuç çıkarır: "Nefsi öldürmek", 'ölmeden evvel ölüm' filan demek ... öfke gücüyle arzu gücünü düşünce gücüyle kontrol altına almak demektir, çünkü canlılık öfke ve arzu gücüyle olur".

Cündioğlu'nun "canlılık" dediği meseleyi ve bunu öfke ve arzu gücüyle açıklamasını da uzatmamak adına yine bir kenara koyalım, ancak "nutuk" gerçekten "düşünme" midir? Çok da benimsemeden, ancak soruyu daha da berrak bir şekilde sunmak için muhtemel bir karşılık vererek soralım: "Nutuk" Platoncu bağlamda (diyelim ki) nous('la ilgili) veya (yine diyelim ki) dianoia('yla ilgili) midir ya da daha modern bir bağlamda, cogito('yla ilgili) midir? Buna döneceğiz, ancak Cündioğlu'nun bu tür "nefs" tanımındaki "nutuk"u "düşünme" olarak kurgulamasının doğal sonucu, kelimenin iki açıdan kusurlu veya daraltılmış bir anlamı haiz olduğundan psukhe'yi artık karşılayamayacağıdır. Birincisi, "nefs" kelimesinde felsefede karşılığını bulan bir "düşünme" yoktur: "nefs'te düşünme gücü de olması lazım, fakat

anlam daralmasına uğradığı için felsefedeki 'nefs' şeyi [düşünmeyi] karşılamıyor". İkincisi, "ölümsüz" meselesiyle ilgilidir: "Nefs" ölümsüzdür deseniz mesela, Türkçede bunu kimseye anlatamazsınız. Ama 'ruh' ölümsüz deseniz ... Yunancadaki psykhe'yi o 'ruh' kelimesinde bulursunuz".

Doğrusu şaşırtıcı bir sonuçtur bu. Evvela psukhe kelimesinin Platon'a kadar geçirdiği dönüşümlerin, sonra da Platon'da neyin etkisiyle nasıl bir anlam kazandığının arkeolojisini çıkaran Burnet (veya mesela Erwin Rohde) gibilerinin tahlilleri gözönüne alındığında. Ancak (bu tür bir arkeolojinin kıymetli olmasına rağmen çok da belirleyici olamayacağını hatırlatarak belirtmek gerekirse:) daha önemlisi, tarihi epeyce uzun felsefenin "ölümsüz" bir psukhe fikriyatına sahip olduğunun kolay kolay iddia edilemeyeceği düşünüldüğünde (Alain Badio'nun küme teorisinin aksiyomlarının sunduğu ontolojiye teyet gelişen psykhe'ye olmasa da sonsuz (?) özneye biçtiği ölümsüzlüğe (?) ne diyeceğiz mesela? "Nefs" in bir "kuvve"si olarak arzu?). "Nutuk"a dönelim. Gerçekten "nutuk", mantık kelimesiyle iştikaki ortaklığına rağmen, "düşünme" midir? Logos olamaz mı mesela, "söz" olarak logos? Üstelik (Orhan'ın da gayet iyi bilebileceği üzere) Grekçede mythos'la aşağı yukarı aynı anlama gelen bir logos? Ama durum böyleyse, bütün o Batılı Platon külliyyatının ürettiği karşılıklar yeniden düşünölmeye muhtaç hale gelmez mi? O kadar ki Batı düşünce tarihinin logos-merkezli olduğunu kabullenenlerin de, Derrida gibi bu logos-merkezçiliği eleştirenlerin düşüncelerini de birlikte eleştirmeye bir dayanak sağlayacak şekilde bir yeniden düşünme?

Bu ihtiyacı bir ihtimal olarak aklımızın bir köşesine tutarak ve Haşlakoğlu'na karşı Cündioğlu'ndan aldığı desteğin sorunlu olduğunu da hatırlatarak, üstelik birçok çevirisinde aynı anda hem İngilizcedeki soul'a ve hem de spirit'e "ruh" demek zorunda kalmış Orhan'a dönecek olursak; neden psukhe'nin "ruh" olarak çevrilmesinde bu kadar ısrarlıdır? Neden en azından açık bir kapı bırakma ihtiyacı içinde değildir?

Y.Gurur Sev, Timaios çevirisinde khora'yı "yurt" diye çevirir. Doğrusu bu karşılık bana çok tatminkar gelmedi. Ancak Sev, çevirilerinde Platon'un (veya başka bir Grek düşünürün) mefhumlaşmış karşılıkları yerine olabildiğince sözcük anlamlarını kullandığını alenen ilan eder. Elbette Sev de, Grekçeden yaptığı çevirileri başka dillerden yapılmış çevirilerle kıyasladığını, hangi çevirileri kullandığını da belirterek açıklar; üstelik Sev de psukhe'yi "ruh" ya da eidos'u "biçim" diye çevirir. Ancak Timaios çevirisinde khora'ya "hazne" diyen Orhan'ın kendi tercihlerinden ziyade (diyelim ki) Cornford'un tercihlerini gördüğümüzde artık genel yaklaşımına bir ad vermek gerektiğini ileri sürmek mümkündür. Buna "Platon nakilciliği" demeyi öneriyorum. Platon'u kendi psukhe'sini işin içine sokmadan Batılı yorumcularının nazarından kavrayan bir "nakilcilik" bu ve onların razı gelmediği bir yoruma karşı da olabildiğince şedid.

# “Seyreden Siyaset” ve Askıya Alınan Sorumluluk



ADNAN BOYNUKARA

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Son yıllarda siyasal alanda dikkat çeken temel sorunlardan biri de, siyasi aktörlerin giderek seyirci, izleyici ve sorumluluk almaktan kaçınan bir konumuna çekilmesidir. Elbette siyasiler konuşmakta, yorum yapmakta ve çeşitli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Ancak kritik eşiklerde açık tutum almaktan, sorumluluk üstlenmekten ve yön gösterici olmaktan sistematik bir biçimde kaçındıkları açık. Bu durumu “izleyen siyaset” veya “seyreden siyaset” tarzı olarak adlandırmak mümkündür.

Öncelikle şunu ifade edeyim izleyen siyaset, olaylar karşısında tamamen sessiz kalmak değildir. Aksine, yoğun bir söz üretimi var.

Ancak bu söz, siyasal sonuç doğurmayan, sorumluluk üstlenmeyen, risk içermeyen, bağlayıcılığı olmayan sözler olarak dolaşıma giriyor. Tepki var ama müdahale yok, eleştiri var ama alternatif ya da açık, net bir pozisyon yok.

Siyaset, bu haliyle karar alan bir faaliyet olmaktan çıkıyor ve olup biteni gözleyen, yorumlayan bir role indirgeniyor.

Bu tabloyu yalnızca iktidarın tercihleriyle ya da muhalefetin yetersizlikleriyle açıklamak eksik olur. “Seyreden siyaset”, Türkiye’de siyasal alanın genel işleyişine sirayet ederek, neredeyse normalleşmiş bir davranış biçimi olarak karşımıza çıkıyor. Bu nedenle mesele, kişileri değil, siyasal rol algısını ve sorumluluk anlayışını tartışmayı gerektiriyor.

## “Seyreden Siyasetin” Temel Özellikleri

Bu siyaset anlayışı üç temel özellik üzerinden tanımlanabilir. Birincisi, inisiyatif almaktan kaçınma. Siyasi aktörler, özellikle kriz anlarında veya sahici bir inisiyatif gerektiren konularda, net bir pozisyon belirtmek yerine, görmezden gelmeyi tercih ediyorlar. Zorunlu olarak konuşma ihtiyacı olduğunda ise genel geçer ifadelerle geçiştiriyorlar. Bu dil ve tutum, süreci yumuşatıyor gibi görünse de, aslında siyasal sorumluluğu askıya alıyor.

İkincisi, riskten kaçınma refleksi. Tutum almanın kaçınılmaz sonucunun yanlışlanma ihtimali olduğunu biliyoruz.

Oysa “seyreden siyaset”, yanlış yapmama konforu sunuyor. Hiçbir şey önerilmediğinde hiçbir şeyin sorumluluğu da üstlenilmiyor. Bu durum, özellikle seçim kaygısının yüksek olduğu dönemlerde, siyaseti ihtiyatlı ama etkisiz bir alana dönüştürüyor.

Üçüncü özellik ise sözün siyazetsizleşmesi. Söz var ama bağlayıcı değil. Ne bir vaat ne bir taahhüt ne de açık bir tutum içerir. Çünkü aktör, söylediği şeyin sonuçlarından kendini muaf tutarak konuşur. Böylece siyaset, temsil ve sorumluluk alanı olmaktan çıkar, yorumlamayla sınırlı bir alana indirgenir.

Yukarıda sıralanan özellikler, özellikle kamusal kriz anlarında belirginleşmektedir. Siyasi aktörler farklı alanlarda görünür olmakta, konuları uzun uzun değerlendirmekte.



Ancak “ne yapılmalı” veya “biz ne yapıyoruz” gibi sorular boşlukta kalmaktadır. Bu durumda ise inisiyatif ve sorumluluk almak yerine, yapılan tek şey genellemeler veya geçmişe göndermeler yapmak oluyor. Böylece siyaset, müdahale eden değil, olup biteni tarif eden ve geçmişe referansla kendini meşrulaştıran bir faaliyete dönüşüyor.

Mesela; ülkenin tarihsel bir sorununun çözümüne yönelik yeni bir süreç devrede, sahici adımlar atılıyor ve TBMM önemli bir inisiyatif almış durumda. Buna rağmen, liderler ve sınırlı sayıda parti sözcüsü dışında, siyasal aktörlerin büyük bölümünden neredeyse hiçbir değerlendirme gelmiyor. Kimi siyasilerin, sığınmacılar hedef gösterilip, evleri yakılırken görünmez olduklarına şahit olduk. Toplumsal çürüme ve ahlaki aşınmayı açık biçimde gösteren konular gündemdeyken, yaygın bir suskunluk dikkat çekiyor. Yargı tarafından yürütülen operasyonlar kamuoyuna yansıyor. Ancak bu operasyonların yöntemleri, hukuki çerçevesi ve oluşturduğu sonuçlar üzerine siyasal düzeyde herhangi bir tartışma yürütülmüyor. Futbol karşılaşmalarında açık biçimde ortaya çıkan ırkçı atmosferle ilgili, net ve kapsayıcı bir siyasal tutum geliştirilemiyor. Sessizliğin gelenek olduğu örnekler çoğaltılabilir. Buna karşılık, siyasal riskin düşük olduğu alanlarda yüksek sesli açıklamaların eksik olmadığı da görülüyor. Bu tablo, “seyreden siyaset” tarzının yalnızca bir tutum tercihi değil, hangi alanlarda konuşulup hangi alanlarda susulacağının detaylıca hesaplandığı bir davranış biçimine dönüştüğünü gösteriyor.

#### **Bu Siyaset Biçimi Nasıl Normalleşti?**

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, siyasal süreçlerde liderler çoğu zaman genel çerçeveyi çizen, yönü ve temel mesajları ortaya koyan bir rol üstlenmektedir. Liderlerin, farklı koşullarda inisiyatif alabildikleri ve kriz anlarında yol gösterici bir tutum sergiledikleri de açık. Ancak bu genel yönlendirmenin, diğer kadrolar tarafından somutlaştırılamadığı, yaygınlaştırılamadığı ve kurumsal bir siyasal hatta dönüştürülemediği de görülüyor. Liderin ortaya koyduğu çerçevenin sahada karşılık bulması ve topluma aktarılması beklenir. Ancak kadrolar, çoğu zaman bu çerçeveyi geliştirmek yerine mevcut durumu yorumlamakla yetinmektedir. Bu da lider düzeyinde ortaya çıkan siyasal iradenin, kadrolar eliyle kolektif ve kalıcı bir etkiye dönüşmesini zorlaştırıyor.

Öncelikle şunu belirtmekte yarar var, “seyreden siyaset” gerçeğinin dikkat çekici yanlarından biri, bu durumun liderlerle ilgili bir sorun olmamasıdır. Türkiye’de siyasi liderler, farklı gerekçelerle de olsa, genellikle inisiyatif almakta ve kriz anlarında yön gösteren ya da yön tayin eden bir pozisyon üretmektedirler. Asıl sorun, bu tutumun liderin etrafındaki kadrolar tarafından taşınamaması, halka iletilmemesi ve kurumsallaştırılamamasında ortaya çıkmaktadır. Liderin sözünün altını doldurması, onu çoğaltması, yayması, kitleye aktarması, somut siyasal hatlara dönüştürmesi beklenen kadrolar, çoğunlukla izlemeyi



tercih etmekte ve tutum sergilemek yerine durumu açıklamakla yetinmektedir. Bu durum, lider merkezli bir kararlılığın, kadrolar düzeyinde kolektif bir siyasal iradeye dönüşmemesine ve siyasetin genişleyen değil daralan bir etki alanı üretmesine yol açmaktadır.

“Seyreden siyasetin” ortaya çıkışını anlamak için birkaç yapısal faktöre bakmak gerekir. Bunlardan ilki, güç asimetrisi. İktidarın yüksek belirleyiciliği, muhalefetin alanını daraltmış, bu durum, muhalefeti daha temkinli, daha tepkisel bir çizgiye itmiştir. Ancak bu temkin, zamanla strateji olmaktan çıkıp alışkanlığa dönüşmüştür. Bununla birlikte “izleyen siyaset” gerçeğini yalnızca muhalefetin alanının daralmasıyla açıklamak yanlış olur. Asıl dikkat çekici olan, iktidar imkânlarına sahip kadroların, bahsettiğimiz pratiğin içinde konumlanmasıdır.

İktidar kadrolarının seyirci, izleyen bir pozisyona çekilmesi, güç eksikliğinden değil, karar alma süreçlerinin giderek merkezileşmesi ve siyasal inisiyatifin dar bir çekirdekte toplanmasıyla ilgili bir durum. Bu kadrolar, politika üretmekten çok alınmış kararları gerekçelendiren ve kamuoyuna aktaran bir role çekildikçe, siyasal inisiyatif yerini temkine bırakmakta ve söz söylemek riskli, sessiz kalmak ise güvenli bir davranış biçimi haline gelmektedir. İktidar alanı genişlerken, siyasal sorumluluğun kadrolar düzeyinde daralması gibi yapısal bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Böylece farklı nedenlerle de olsa hem iktidar hem muhalefet cephesinde siyasetin asli işlevi olan müdahale kapasitesi zayıflamakta, izleme hali genel bir siyasal davranış biçimine dönüşmektedir.

İkinci faktör, medyatikleşme. Söz, bağlamından kopuk şekilde dolaşıma girmekte, cümleler, siyasal programlar için değil, anlık etki ve manşet için kurulmaktadır. Bu da derinlikten çok ‘denge’ arayışını teşvik etmektedir. Herkesin biraz haklı olduğu, kimsenin net biçimde haksız olmadığı bir dil ortaya çıkmaktadır. Bu durum, siyasal sözün sorumluluk değil görünürlük üzerinden değer kazanmasına yol açmaktadır.

Özellikle kriz anlarında bu durum daha da görünür hale gelmektedir. Krizin kendisi hız ve görünürlük talep ederken, siyasal tutum alma süreci yerini temkinli açıklamalara bırakmaktadır. Böylece kriz, müdahale edilmesi gereken bir siyasal eşik olmaktan çıkıp, yorumlanması gereken bir medya olayına dönüşmektedir.

Üçüncü olarak, kurumsal zayıflama. Parti içi tartışma mekanizmalarının zayıflaması, kolektif pozisyon alma kapasitesini düşürmüştür. Ortak akıl üretilemeyince, bireysel tutum alma ve kaçınma öne çıkıyor. Siyasetçi, kendi adına konuşmaktan çekiniyor, ama kurum adına konuşacak bir zemin de bulamıyor.

#### **“Seyreden Siyasetin” Sonuçları ve Aşılması**

“Seyreden siyaset”, yalnızca bir pasiflik hali değil, sorumluluğun sistematik biçimde ertelenmesidir. Bu tablo, yalnızca siyasal elitleri değil, toplumu da etkiliyor. Temsil zayıfladıkça, halk siyaseti etkisiz bir alan olarak algılamaya başlıyor.

Elbette sandık hâlâ önemli. Ancak bu tutum devam ettiği oranda, sandık dışı beklentiler ve siyaset dışı çözüm arayışları güçlenir. Asıl sorunlu olan ise siyasetin, belirsizliği azaltan değil, belirsizliği normalleştiren bir alana dönüşmesidir.

İnisiyatif ve sorumluluk almayan siyaset anlayışı, hesap sorma ve hesap verme mekanizmalarını da aşındırır. Kimse açık bir tutum almadığında, kimseye açıkça hesap sorulamaz.

Yanlışlar muğlaklaşır, sorumluluklar dağınık. Bu durum, uzun vadede siyasal güven krizini derinleştirir. Bu tablonun aşılması, sihirli formüllerle değil, siyasal rolün yeniden tanımlanmasıyla mümkündür. İlk adım, tutum bildiriminin bir tercih değil, siyasal sorumluluğun parçası olarak görülmesidir.

Büyük kamusal meselelerde siyasi aktörlerin neyi savunduğunu, neyi reddettiğini ve ne önerdiğini açıkça söylemesi gerekir.

İkinci olarak, eleştiri kültürünün yanına alternatif üretme zorunluluğu eklenmelidir. “Karşıyız” demek, siyasetin başlangıcı olabilir ama sonu olamaz. İzleyen siyaset, eleştiriye nihai durak haline getirir. Oysa siyaset, eleştiriye müdahaleye dönüştürmekle anlam kazanır.

Üçüncü olarak, siyasi konukluk ile uzmanlık arasındaki rol ayrımı netleştirilmelidir. Siyasetçi analiz yapabilir. Ancak esas görevi temsil ve sorumluluktur. Uzmanlık dili ile siyasal dilin birbirine karışması, siyaseti hem teknokratikleştirir hem de etkisizleştirir.

Son olarak, kurumsal cesaretin yeniden inşa edilmesi gerekir. Parti içi çoğul tartışma ve ortak pozisyon alma mekanizmaları güçlendirilmeden, bireysel kaçınma kültürü aşılamaz. Dolayısıyla, izlemek ve genel geçer sözler söylemek çözüm değildir. Çözüm, müdahil olmak, öneri geliştirmek, tartışmaya açmak ve sorumluluk üstlenmektir. Ancak bu dönüşüm, yalnızca bireysel cesaret çağrısıyla gerçekleşmez. Çünkü tutum almayan siyasal davranışın görünmez biçimde ödüllendirildiği, inisiyatif alanın ise yalnız bırakıldığı bir yapıda, bu siyasi tarzın aşılması mümkün değildir.

Siyaset, olan biteni doğru yorumlamak kadar, müdahale etme cesareti de gerektirir. Seyretmek ve izlemek, anlamak için gereklidir. Ancak siyaset, seyretmekle yetinemez.

Türkiye’de bugün ihtiyaç duyulan şey, daha fazla söz değil, daha fazla sorumluluk üstlenen, pozisyon alan siyasal tutumlardır. Seyreden, izleyen siyaset, bahsettiğimiz sorumluluğun ertelenmesidir. Oysa siyaset, tam da sorumluluğun başladığı yerde anlam kazanır.





# Siyonizmin Mekân Ve Hafıza Tahribatı: Kudüs'te Bir Vakıf Mahallenin Tasfiyesi



Kudüs, tarih boyunca farklı siyasi egemenliklerin hâkimiyeti altında bulunmuş; semavî dinlere mensup toplumsal yapıların bir arada yaşadığı ve mekân, iktidar ile teoloji arasındaki ilişkinin belirgin biçimde izlenebildiği şehirlerden biridir. Bu nedenle Kudüs'te yaşanan dönüşümler, yalnızca mimari ya da demografik değişimler olarak değil; aynı zamanda tarih yazımını, kolektif hafızayı ve egemenlik iddialarını yeniden şekillendiren politik müdahaleler olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda, Harem-i Şerif'in bitişiğinde yer alan Meğâribe (Mağribîler) Mahallesi'nin tahribi, geçmişte ve günümüzde Filistin'de yürütülen sistematik ve sembolik işgal politikalarını anlamak açısından önemli bir örnektir.

Meğâribe Mahallesi, Kudüs Eski Şehir sınırları içinde, Mescid-i Aksa'nın batı cephesine komşu bir konumda yer alıyordu. Batı Duvarı'na bitişik olan bu alan, yaklaşık 45 bin metrekarelik yüzölçümüyle Eski Şehir'in önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Selahaddin Eyyubî'nin 1187 yılında Kudüs'ü Haçlılardan geri almasında, günümüz Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve kısmen Moritanya'yı kapsayan Mağrip coğrafyasından gelen Müslüman savaşçılar hem kara hem de deniz seferlerinde cephe ve lojistik düzeyde önemli roller üstlenmişlerdi. Fetih sonrasında Selahaddin Eyyubî, Mağripli Müslümanları Kudüs surları içinde kendilerine tahsis edilen özel bir mahalleye yerleştirdi.

Bu nedenle söz konusu alan "Meğâribe Mahallesi" veya "Hârat el-Meğâribe" olarak bilinir oldu.



Mahallenin tarihî kökenlerinin Fatımîler dönemine kadar uzandığı belirtilmekle birlikte, Meğâribe Mahallesi'nin hukuki ve kurumsal statüsü 1193 yılında Selahaddin Eyyubî'nin oğlu Melik Efdal tarafından atılan adımlarla kesinlik kazandı. Melik Efdal, söz konusu arazileri Mağripli Müslümanlar lehine genişleterek vakfetmiş ve bu vakıfları Kudüs şer'iyye mahkemesi kayıtlarında resmîleştirmiştir. Böylece mahalle, resmen vakıf statüsüne kavuşturularak devredilemez ve dokunulamaz bir hukuki çerçeveye oturtulmuş; bu



durum Meğâribe sakinlerinin şehirde kalıcı bir varlık göstermelerini sağlamıştır.

Malikiliğin temsil edildiği Efdaliye ve Fahriye medreseleri ile Meğâribe Camii bu bölgede yer almaktadır. Ayrıca mahallenin, Miraç hadisesinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bineğini bağladığı yer olarak kabul edilen Burak Duvarı'nın hemen yanı başında bulunması, Meğâribe Mahallesi'ne Kudüs'ün tarihsel ve mekânsal hafızasında özel bir konum kazandırmıştır. Bu yönüyle mahalle, hem vakıf statüsünün sağladığı hukukî koruma hem de kutsal bir mekâna komşu olmanın taşıdığı sembolik anlam çerçevesinde nitelendirilmiştir. Vakıf statüsü, Meğâribe Mahallesi'nin satılmasını, el değiştirmesini veya zorla dönüştürülmesini hukuken geçersiz kılıyordu. Mahalle sakinleri yüzyıllar boyunca Kudüs'ün ekonomik ve toplumsal hayatına entegre olmuş; zanaatkârlık, ticaret, kamu hizmetleri ve eğitim faaliyetleri aracılığıyla şehir yaşamının sürekliliğine önemli katkılar sunmuşlardı. Medreseler, mescidler ve çeşitli sosyal yapılar, Meğâribe Mahallesi'ni Kudüs'ün canlı kentsel dokusunun ayrılmaz bir parçası hâline getiriyordu. Ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren bu yapı, özellikle İngiliz mandası döneminde giderek artan baskılarla karşı karşıya kaldı. Yahudi grupların Batı Duvarı çevresinde hak iddialarını yoğunlaştırmaları, Meğâribe Mahallesi'ni doğrudan hedef hâline getirdi. 1929 Batı Duvarı ayaklanmaları, bu mekânsal gerilimin açık bir yansıması olarak ortaya çıktı. Buna rağmen mahalle, siyonizmin 1948'deki "devlet" ilanına ve Kudüs'ün fiilen bölünmesine kadar varlığını koruyabildi.

Asıl kırılma, Arap-İsrail 1967 Haziran Savaşı'nın ardından yaşandı. Doğu Kudüs'ün İsrail tarafından işgal edilmesini takiben, Meğâribe Mahallesi, vakıf statüsüne sahip olmasına rağmen, doğrudan hedef alındı. İşgalin hemen ardından, herhangi bir hukuki süreç işletilmeksizin, insanlar zorla yerlerinden edilerek bir gün içinde mahalledeki 138 yapı tamamen yıkıldı. Camiler, medreseler, evler ve dükkânlar buldozerlerle ortadan kaldırılırken, yüzlerce aile zorla yerinden edildi. Bu müdahale, güvenlik ya da askerî zorunluluk gerekçeleriyle açıklanamayacak ölçüde, önceden planlanmış ve bilinçli bir işgal pratiği niteliği taşımaktaydı.



Yaklaşık sekiz yüzyıllık İslâmî miras, Siyonist işgal tarafından ortadan kaldırılarak alan "Batı Duvarı Meydanı/Ağlama Duvarı" (Plaza of the Wailing Wall / Western Wall Plaza) adıyla yeniden düzenlendi. Bu meydan, Yahudi ibadetleri ve resmî törenler için genişletilmiş bir kamusal alan hâline getirildi. Böylece Meğâribe Mahallesi'nin varlığı yalnızca mekânsal olarak değil, aynı zamanda tarihsel ve toplumsal düzeyde de görünmez kılındı. Bu süreç, işgalci İsrail'in Kudüs'te ve Filistin genelinde izlediği daha geniş kapsamlı bir politikanın parçası olarak değerlendirilmelidir; bu politika, Müslüman ve Filistinli varlığı temsil eden alanların sistematik biçimde ortadan kaldırılmasını ve bunların yerine yeni sembolik ve demografik düzenlemeler yoluyla mekânsal hak iddialarının tesis edilmesini hedeflemektedir. Nitekim bu dönüşüm, yalnızca geçmişe ait bir yerleşimin yıkılmasıyla sınırlı kalmamış; Kudüs'ün tarihsel sürekliliğinin tek taraflı biçimde yeniden kurgulanmasını ve kolektif hafızanın sistematik biçimde silinmesini hedefleyen bir müdahaleye dönüşmüştür.

Günümüzde de işgalci İsrail tarafından vakıf kayıtları, uluslararası hukuk normları ve özel mülkiyet hakları göz ardı edilerek sürdürülen bu müdahaleler ve inşa edilen yasadışı yeni yerleşim alanları, geçmişten bu yana şehir planlamasını siyasi bir araç olarak kullanarak mimariyi, sosyal dokuyu ve şehirlerin kimliğini tahrip etmeye devam ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bugün Meğâribe Mahallesi'nden geriye kalan, fiziki izleri büyük ölçüde silinmiş ve Yahudi nüfusun çoğunlukta olduğu bu alanda yaşamını sürdürmeye devam eden sınırlı sayıdaki Müslüman ailelerdir. Bu aileler, yüksek meblağlar karşılığında evlerini terk etmeleri yönündeki tekliflere, tehditlere ve sürekli baskılara rağmen yerlerinden ayrılmamaktadır. Evinin çatısında Fas bayrağı dalgalanan Mağrip asıllı Âişe Masluhi ile Meğâribe Zaviyesi'nde yaşamlarını sürdüren birkaç aile, yıkılan bu mahallenin ve zorla yerinden edilen sakinlerinin temsilcileridir. Meğâribe Mahallesi'nin hikâyesi, Kudüs'te mekân, iktidar ve hafıza arasındaki ilişkinin bugüne uzanan yapısal niteliğinden bağımsız ele alınamaz. Nitekim siyonizmin mekânsal dönüşüm politikaları, belirli bir tarih anlatısını ve toplumsal hafızayı öne çıkarırken diğerlerini sistematik biçimde silmeyi hedefleyen bilinçli bir stratejiye dayanmaktadır. Bu çerçevede her bir yıkım ve beraberindeki zorunlu yerinden edilme, Kudüs özelinde Filistin'in geleceğini şekillendirmeye yönelik daha geniş kapsamlı bir politikanın parçası olarak sürdürülmüştür. Siyonist işgalin ilk yıllarında Meğâribe Mahallesi'nin tasfiyesi sırasında uygulanan yöntemler (hukuki statülerin askıya alınması, fiziki yıkım, yeniden adlandırma) Kudüs'te ve Filistin genelinde daha sonraki müdahalelerin de zeminini oluşturmıştır. Siyonizmin mekânsal müdahalesi ve hafıza tahribatı bağlamında, bugün İsrail'in işgal altındaki Doğu Kudüs ve Batı Şeria'da yürüttüğü uygulamalar somut ve tekrar eden örneklerle açıkça izlenebilmektedir.



Filistinli mahallelerde yürütülen tahliye davaları, ev yıkımları, ruhsat rejimi yoluyla inşaatın fiilen imkânsız hâle getirilmesi ve uluslararası hukuka aykırı yerleşimlerin genişletilmesi, güvenlik ya da şehircilik gerekçeleriyle açıklanamayacak ölçüde planlı bir işgale işaret etmektedir. Bu müdahaleler, demografik yapıyı dönüştürmeyi hedeflemesinin yanı sıra Filistinlilerin mahalle ilişkilerini, gündelik yaşam pratiklerini ve karşılıklı dayanışma ağlarını temsil eden mekânsal hafızayı aşındırmayı ve nihayetinde Filistinliler özelinde Müslümanların adeta hiçbir zaman bu topraklarda yaşamamış gibi bütün izlerini silmeyi hedeflemektedir. Nitekim bugün Kudüs'te işgal yönetimi Filistinlilere hiçbir şekilde evlerini dükkanlarını onarma, restore etme izni vermemekte, tarihi dokuya müdahale gerekçesiyle yapılara el koymaktadır. Böylece işgal yönetimi, mülkiyetlerini satmayarak işgale direnen Kudüslüler için şehri yaşanmaz hale getirmeyi ve Filistinlilerin evlerini boşaltmasını arzulamaktadır. Kudüs sakinleri ya evlerinin yavaş yavaş köhneleşip üzerlerine yıkılmasını bekleyecektir ya da evlerini boşaltarak işgal edilmesini görmek zorunda kalacaktır.



Yine Şeyh Cerrah Mahallesi'nde Filistinli aileler, 1950'li yıllara dayandırılan mülkiyet iddiaları gerekçe gösterilerek tahliye davalarına maruz bırakılmakta; aynı bölgede Yahudi yerleşimci örgütleri devlet desteğiyle Filistinlilere ait konutlara el koymaktadır. Silvan'da, özellikle el-Bustan Mahallesi'nde, yüzlerce Filistinli ev "arkeolojik park" ve "kamusal alan" projeleri gerekçesiyle yıkım tehdidi altındadır; söz konusu projeler, bölgenin Filistinli sakinlerinden arındırılarak yasadışı Yahudi yerleşimci nüfusun oturtulmasını amaçlamaktadır. Vadi el-Cevz ve çevresinde ise sanayi ve konut alanlarının "yüksek teknoloji bölgesi" ilan edilmesi, Filistinlilere ait atölye ve iş yerlerinin kapatılmasına ve ekonomik faaliyetlerin tasfiye edilmesine yol açmaktadır.

Doğu Kudüs'ü çevreleyen ve uluslararası hukuka göre yasa dışı kabul edilen yerleşim birimleri hem kentin coğrafi bütünlüğünü parçalamakta hem de Filistinli mahalleleri birbirinden koparan bir kuşatma hattı oluşturmaktadır. Ev yıkımları, ruhsat verilmemesi yoluyla inşaatın fiilen imkânsız hâle getirilmesi ve yerleşimlerin hızla genişletilmesi ile birlikte değerlendirildiğinde, ortaya çıkan tablo, güvenlik ya da şehircilik kaygılarıyla açıklanamayacak ölçüde sistematik ve planlı bir işgal pratiğini aşikâr kılmaktadır. Bu çerçevede Meğâribe Mahallesi, tarihte kalmış bir vaka değil; bugün hâlâ devam eden siyonist politikanın erken ve çarpıcı bir örneğidir. Bir vakıf mahallenin tasfiyesi üzerinden şekillenen bu süreç, mekânın yalnızca fiziksel bir alan olarak değil, aynı zamanda tarih, hukuk ve kolektif hafıza ile doğrudan ilişkili bir iktidar unsuru olarak ele alındığını göstermektedir. Dolayısıyla Meğâribe Mahallesi'nin ortadan kaldırılması, Kudüs'te ve Filistin genelinde yürütülen mekânsal müdahalelerin mantığını kavramak açısından anahtar bir örnek olmaya devam etmektedir. Bu örnek, siyonist mekân politikalarının nihai hedefinin yalnızca alan kazanımı değil; geçmişle kurulan bağın koparılması, medeniyetin ve kültürlerin yok edilmesi ve işgale dayalı yeni bir siyasal gerçekliğin kalıcı hâle getirilmesi olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

#### **Meğâribe Mahallesi'ne İlişkin Seçili Kaynaklar:**

- Abowd, Thomas (2000). "The Moroccan Quarter: A History of the Present", Jerusalem Quarterly, Issue 7.
- Güneş, Hasan Hüseyin (2017). Kudüs Meğâribe Mahallesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2017.
- Eroğlu Memiş, Şerife (2017). "18. Yüzyılda Kudüs'te Meğâribe Mahallesi Vakıflarının Yönetimi ve Görevli İstihdamı", Journal of Islamicjerusalem Studies, 17(1), ss. 37-69.
- İnce, Yusuf (2020). "Kudüs Meğâribe Vakıfları Üzerine Bir Değerlendirme", Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi, Sayı 6, ss. 39-55.
- عرامين، محمد بحيص - الرفاعي، ناصر داود (2008). "المغاربة وحائط البراق الشريف حقائق واباطيل (دراسة توثيقية)", منشورات الأرشيف الوطني الفلسطيني.
- الجعبة، نظمي (2019). حارة اليهود وحارة المغاربة في القدس القديمة: التاريخ والمصير ما بين التدمير والتهويد، مؤسسة الدراسات الفلسطينية والتعاون.

# Trump'ın Venezuela'ya Saldırısı Küresel Öfkeye Yol Açtı



**YAZAR: JAKE JOHNSON**

**KAYNAK:**

**[HTTPS://WWW.COMMONDREAMS.ORG](https://www.commondreams.org)**

Trump yönetiminin Cumartesi sabahının erken saatlerinde Venezuela'ya yönelik askeri saldırısı ve ülkenin devlet başkanının kaçırılması, Latin Amerika'daki ve dünyanın dört bir yanındaki liderler tarafından tepkiyle karşılandı. Yasama üyeleri, aktivistler ve uzmanlar, ABD'yi bir kez daha yasadışı bir saldırı savaşı başlatmakla suçladı.

Latin Amerika liderleri, saldırıyı, ABD'nin bölgede, acımasız askeri darbelerin ve soykırımcı sağcı güçlere verilen maddi desteklerin de yer aldığı uzun ve kanlı müdahale tarihinin bir devamı olarak nitelendirdi.

Küba Devlet Başkanı Miguel Díaz-Canel, sosyal medya paylaşımında "Bu, cesur Venezuela halkına ve Amerika'mıza karşı uygulanan bir devlet terörizmidir," diye yazdı ve "suç niteliğindeki saldırıya" karşı uluslararası toplumdan acil eylem talep etti.

Bolivya'nın solcu eski devlet başkanı Evo Morales, ABD'nin Venezuela'ya yönelik saldırısını "güçlü ve kesin bir dille reddettiklerini" ifade etti.

Morales, "Bu, egemenliği ihlal eden acımasız bir emperyalist saldırganlıktır," diye ekledi. "Direniş içindeki Venezuela halkıyla tam dayanışma içindeyiz."

Cumartesi günkü gelişmelere yanıt veren ilk dünya liderlerinden biri olan Kolombiya Devlet Başkanı Gustavo Petro, ABD'nin "Venezuela'nın ve Latin Amerika'nın egemenliğine yönelik saldırısını" kınadı.

Petro, Kolombiya güçlerinin Venezuela sınırına "konuşlandırıldığını" ve "kitlesel bir mülteci akını olması durumunda mevcut tüm destek güçlerinin devreye sokulacağını" söyledi.

Petro, "Egemenlik olmadan ulus olmaz," dedi. "Barış tek yoldur ve halklar arasındaki diyalog ulusal birlik için temeldir.

Bizim önerimiz diyalogdur, daha fazla diyalogdur."

Şili ve Meksika devlet başkanları da saldırıyı

Venezuela'nın egemenliğinin ve uluslararası hukukun ihlali olarak kınadı. Meksika hükümeti yaptığı bir açıklamada, "Dış politika ilkeleri ve barışçıl geleneği doğrultusunda Meksika, uluslararası hukuka ve BM Şartı'nın ilke ve amaçlarına saygı gösterilmesi ve Venezuela hükümeti ile halkına karşı her türlü saldırgan eylemin durdurulması çağrısında bulunmaktadır," dedi. "Latin Amerika ve Karayipler, karşılıklı saygı, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü ve güç kullanma ya da tehdidinin yasaklanması üzerine inşa edilmiş bir barış bölgesidir; bu nedenle herhangi bir askeri eylem bölgesel istikrarı ciddi biçimde riske atmaktadır."

Bir Latin Amerikalı lider, aşırı sağcı Arjantin Devlet Başkanı ve Trump müttefiki Javier Milei, ABD'nin Venezuela Devlet Başkanı Nicolás Maduro'yu ele geçirdiği iddiasını açıkça kutladı ve sosyal medyada "ÖZGÜRLÜK YÜKSELİYOR" diye yazdı.

Avrupa'daki liderler ve milletvekilleri de ABD'nin bombardımanlarına tepki gösterdi. İspanya Başbakanı Pedro Sánchez, "gerilimin düşürülmesi ve sorumluluk" çağrısı yapan temkinli bir açıklama yayımladı.

İngiliz milletvekili Zarah Sultana ise çok daha sertti ve sosyal medyada "Venezuela dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip ve bu bir tesadüf değil," diye yazdı.

Sultana, "Bu apaçık ABD emperyalizmidir: Egemen bir hükümeti devirmeyi ve kaynaklarını yağmalamayı amaçlayan Caracas'a yönelik yasadışı bir saldırı," diye ekledi.

## ABD'nin Venezuela'ya saldırısına dünyadan farklı tepkiler geldi

- Türkiye**  
Gelişmeleri yakından takip ediyoruz. Türkiye, Venezuela'nın istikrarına ve Venezuela halkının huzur ve esenliğine önem atfetmektedir.
- Hollanda**  
Gelişmeleri yakından takip ediyoruz.
- Meksika**  
Meksika, ABD silahlı kuvvetlerinin Venezuela topraklarına karşı tek tarafı gerçekleştirdiği ve BM Şartı'nın 2. maddesini açıkça ihlal eden askeri eylemleri şiddetle kınamakta ve reddetmektedir.
- Avusturya**  
Gerilimin artmasını önlemek ve uluslararası hukuku korumak gerektiği belirtildi. Tüm taraflar ıstıdal göstermeye çağrıldı.
- İngiltere**  
İngiltere bu operasyona dahil olmadı.
- Rusya**  
ABD'nin Venezuela'ya yaptığı saldırıyı "son derece endişe verici" olarak nitelendiren kınadı.
- Belarus**  
ABD'nin Venezuela'ya silahlı saldırısını uluslararası barış ve güvenliği doğrudan tehdit olduğunu belirtti.
- Slovenya**  
Venezuela'daki durumu büyük endişeyle takip ediyoruz. Açıklamada, Slovenya'nın Venezuela'daki son seçimlerin sonuçlarını da tanımadığı anımsatıldı.
- Brezilya**  
Venezuela topraklarının bombardımanına ve devlet başkanının alınmasına, kabul edilemez çizgiyi aşmıştır.
- İrlanda**  
ABD'nin Venezuela'ya saldırısı, ABD ile ortaklarımızla birlikte uluslararası hukuka ve BM Şartı'nın ilkelerine tam saygının mutlak gerektiği olduğunu vurguluyor.
- Ukrayna**  
Maduro'nun "meşruiyetinin tanınmadığı" altınarak "Venezuelalılar çıkarlarına öncelik veren gelişmelerden" yana aldıkları mesajı yansıttı.
- Çekya**  
Venezuela'daki durumun yakından takip edildiği bildirildi.
- İsrail**  
ABD'nin Venezuela saldırısını "taktiklerle karşılandığını" açıkladı.
- BM Genel Sekreteri**  
"ABD'nin askeri eylemi ile Venezuela'da gerilimin tırmanmasından derin endişe duyulmaktadır, bu eylemin bölgede endişe verici sonuçları olabilir."
- Çin**  
Çin, ABD'nin egemen bir ülkeye ve onun devlet başkanına güç kullananlardan derin şok içinde ve bunu güçlü şekilde kınamaktadır.
- AB Konseyi**  
"Avrupa Birliği, uluslararası hukuka ve Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nda yer alan ilkelerle tam saygı çerçevesinde gerilimin düşürülmesi ve bir çözüme ulaşılmasına çalışmaktadır."
- Danimarka**  
Gerilim düşürülmeli, diyaloga yeniden dönülmeli. Uluslararası hukuka saygı gösterilmelidir.
- Kosova**  
ABD'ye desteklerini itti.
- Fransa**  
"Maduro'nun yollarına yola açan askeri operasyon uluslararası hukukun ihlalidir."
- Kolombiya**  
Venezuela ve Latin Amerika'nın egemenliğine yönelik her türlü saldırıyı reddettiklerini belirttiler.
- Küba**  
Küba, ABD'nin Venezuela'ya karşı suç teşkil eden saldırısını kınıyor.
- AB Komisyonu**  
"Venezuela halkının yanındayız ve barışçıl, demokratik bir geçişi destekliyoruz."

03.01.2020



# Devrim Sonrası İran'ı Şekillendiren Üç Güç



**YAZAR: CAN KASAPOĞLU**

**KAYNAK: [HTTPS://NATIONALINTEREST.ORG](https://nationalinterest.org)**

İslam Cumhuriyeti, Hamaney'in ölümü, Devrim Muhafızları'nın (IRGC) artan gücü ya da halk desteğini kaybetmesi karşısında ayakta kalamaz.

İran, rejim değişikliğine giden üç paralel yolda ilerliyor. Her biri kendi zaman çizelgesinde hareket ediyor ve birlikte ülkenin tarihî bir anını şekillendiriyor.

İlki biyolojik ve kaçınılmaz. Siyasi sistemin zirvesinde, ölümlülüğü rejimin çürümesinin en görünür simgesi hâline gelmiş yaşlı bir ruhani lider bulunuyor. Ali Hamaney 90 yaşına yaklaşmış durumda ve eğer İran toplumu ya da Devrim Muhafızları'nın (IRGC) yumuşak bir darbesi onu görevden almazsa, doğa neredeyse kesin olarak bunu yapacaktır.

Ancak Hamaney'in ölümü, tek başına demokrasiyi beraberinde getirmeyecektir. On yıllar boyunca, ABD tarafından Yabancı Terörist Örgüt olarak tanımlanan Devrim Muhafızları (IRGC), devleti devralmak üzere konumlandı ve din adamları sonrası bir düzene giden yolu döşedi. Bu gelecek, bir cumhuriyetten çok, askeri bir diktatörlüğe benzeyecektir.

Üçüncü bir devrim sonrası eğilim ise aşağıdan yukarıya doğru baskı yapıyor. Rejim ile İran toplumunun — özellikle de gençlerin— büyük bölümü arasındaki toplumsal sözleşme onarılamayacak ölçüde yıpranmış durumda. Bu noktada Amerikan siyasi ve askerî tercihleri en kritik faktörü oluşturuyor. Washington halktan yana açıkça bir tutum alırsa, bu süreci belirleyici biçimde hızlandırabilir.

İki bilinmeyen hâlâ masada duruyor: İran'ın düzenli ordusu Artesh (konvansiyonel ordu), tarafsız mı kalacak, yoksa halkın safında Devrim Muhafızları'na (IRGC) karşı mı pozisyon alacak? Ve İran'ın şu ana dek uykuda kalan etnik fay hatları uyanarak mücadeleyi tamamen parçalayacak mı?

## **Ali Hamaney'in Siyasi Bedeninin Çürüyüşü**

Tıbbi açıdan yaşlılıktan ölüm, tek bir an değil; vücudun uyum sağlayıcı sistemlerinin kademeli teslimiyetidir: ani bir çöküşten ziyade yavaş bir geri çekilmedir. Bu biyolojik gerçeklik, Tahran'da kritik bir siyasi anlam taşır. Geriatri tıbbı yaşlanmayı, hücresel onarımın tükenmesi olarak tanımlar: telomerler kısalır, mitokondriyal verimlilik azalır, kök hücre yenilenmesi zayıflar ve kronik iltihaplanma direnç mekanizmalarını aşındırır.

Zamanla kardiyovasküler esneklik sertleşir, bağışıklık denetimi körelir ve sinirsel sınırlar sessizce ama acımasızca daralır. Bu mantık güç siyasetine uyarlandığında, Ali Hamaney'in en büyük kırılanağı halk isyanı, elit kopuşu ya da dış baskı değil; bizzat biyolojidir. İran'daki mutlak rejim değişimi sokaklarda değil, ideolojiye ya da baskıya bağımsız bir fizyolojik çöküşle, hücresel düzeyde gerçekleşmektedir: Hamaney ölüyor.

IRGC ne ideolojik olarak yekpare ne de iç çatışmalardan azade olsa da, bugüne dek Ali Hamaney'e esasen sadık kaldı.

Ancak bu sadakat, bağlılıktan çok karşılıklı bağımlılığa dayanmaktadır. Hamaney ortadan kalktığında, Muhafızlar daha fazlasını isteyecek — bu da bizi ikinci rejim değişikliğine götürüyor.

### **Devrim Muhafızları'nın Askerî Diktatörlüğü**

İkinci gidişat, İran'daki siyasi entrikalar ve teokratik zorbalığın yerini askeri bir diktatörlüğün alma olasılığı etrafında şekilleniyor. Dinî otorite aşınırken ve reformist siyaset, ağır güvenlikleşmiş bir gündem karşısında önemini yitirirken, İslam Devrim Muhafızları (IRGC) istikrarlı bir şekilde güç biriktirdi; dindarlığın yorgunluğunun bıraktığı boşluğu doldurdu. Bu eğilim, İsrail ile yaşanan 12 Günlük Savaş sırasında zirve yaptı. Zira Hamaney yetkilerini IRGC'ye devretmiş, Amerikan ya da İsrail suikastlarından korunmak için çaresizce yeraltındaki bir sığınağa çekilmişti.

Devrim Muhafızları uzun süredir yalnızca paralel bir ordu olmanın ötesine geçti. IRGC, savaş deneyimini, ekonomik tahakkümünü ve bölgesel nüfuzunu tek bir yönetim yapısında birleştiren, kendi kendini finanse eden bir güç yapısıdır. 1979 Devrimi'nin çalkantılı ortamında karşı-devrimci tehditleri bastırmak amacıyla kurulan yapı, İran-Irak Savaşı'yla sertleşti. Savaş sonrası yeniden yapılanma sürecinde, mühendislik ve inşaat kolu olan Khatam el-Enbiya, ülkenin baskın müteahhitine dönüştü.

Bölgesel krizler bu dönüşümü tamamladı. 2000'li yıllarda Irak ve Yemen'deki iktidar boşlukları ile Suriye iç savaşı, Devrim Muhafızları'na Kasım Süleymani'nin komutası altında mezhepçi milisler yoluyla Şii Cihadı yürütme, petrol ihracatını kaçakçılık planları, gölge tankerler, paravan şirketler ve yaptırım delme ağlarıyla sıkı şekilde kontrol etme olanağı sundu. Muhafızlar aynı zamanda ülkenin stratejik silah caydırıcılığını da denetlemektedir: insansız hava araçları ve füze savaşının yanı sıra askerî düzeydeki nükleer program da bu kapsama dahildir.

Ruhani liderin ölümüyle birlikte, devrimci lider ve devletin kurucusu Ruhullah Humeyni ile İran'ı onlarca yıl yöneten halefi Hamaney'in statüsüne denk düşecek kadar güçlü bir ayetullah kalmayacak. İslam Cumhuriyeti'nin dinî boyutundaki bu iktidar boşluğu, Muhafızlar'ın ülkenin nihai baskı gücü olma iddiasını daha da pekiştiriyor. Eğer sistem Hamaney'in vefatından sonra da ayakta kalırsa, mevcut haliyle bir teokratik zorbalık olarak sürmesi pek olası değildir. Bunun yerine İran, devrimci sembolizmle örtülmüş bir askerî diktatörlüğe doğru sürüklenecektir — daha az Kum, daha çok Pyongyang — ve burada en çok şey üniformalar olacaktır.

### **İran'ın Solmakta Olan Toplumsal Sözleşmesi**

Üçüncü vektör toplumsal ve en oynak olanıdır. Rejim ile İran toplumunun büyük kesimi —özellikle de gençler— arasındaki toplumsal sözleşme, onarılamayacak ölçüde yıpranmıştır. Protestocuların gözünde, İslam Cumhuriyeti ile İran iki farklı varlık olarak algılanmaktadır. Yıllar boyunca, özellikle Obama dönemi politikalarını benimseyen nükleer anlaşma savunucuları, İran'ın nükleer altyapısına yönelik

herhangi bir askerî müdahalenin halkı devletin etrafında kenetleyeceği konusunda uyarıda bulunmuşlardı.

Bu varsayım, 12 Günlük Savaş'ın ardından çöktü. Askerî baskı ulusu birleştirmek yerine rejimin ne kadar içi boş kaldığını daha da açığa çıkardı. Bir zamanlar zorunlu olan saygının çarpıcı bir tersine dönüşüyle, genç İranlılar artık rejimin düşmüş Şii ikonu Kasım Süleymani'nin posterlerini yırtıp atıyor.

İran, su kaynaklarının ve para biriminin çöküşüyle özetlenebilecek yapısal eksikliklerle karşı karşıya. Ancak şu noktada bir yanılgıya düşülmemelidir: Bu sorunlar, 1990'lardaki Kuzey Kore'nin yetersiz beslenme krizi, Stalin dönemi Sovyet kıtlıkları ya da Hafız Esad dönemindeki Baasçı Suriye'nin mezhepçi baskısından daha ağır değildir. Diktatörlükler bu tür sorunlara yapısal olarak yatkındır; fakat bu, onların mutlaka çökeceği anlamına gelmez. Örgütlü bir azınlık, hoşnutsuz kitleler karşısında kuşaklar boyunca üstünlük sağlayabilir. En iyi örnek Kuzey Kore'dir. Bu noktada, belirleyici olan Amerikan müdahalesi —veya müdahalesizliği— olacaktır. Fark yaratabilecek bir diğer askerî güç ise İran'ın konvansiyonel ordusu Artesh'tir. Eğer ordu rejimi değil halkı korumaya karar verirse, gelişmeler çok farklı bir yönde ilerleyebilir.

Peki İran'ı Şimdi Hangi Gelecek Bekliyor?

Sonuç olarak, İran'ın devrim sonrası geleceği, sloganlardan çok sessiz ama acımasız biçimde işleyen güçler tarafından belirlenecektir: Biyoloji, ordu ve demografi. Rejim değişimleri sokaklarda ateşlenebilir; fakat devletler, nihayetinde zaman dolduğunda silahları kimin kontrol ettiğiyle yeniden şekillenir. Tahran şu anda tam da bu eşiğin üzerinde duruyor.

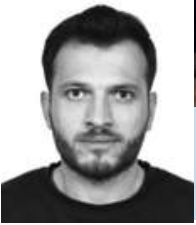
Ve son olarak şu unutulmamalıdır: İran yekpare bir Fars varlığı değildir. Şah yönetiminin geri dönüşü ya da parlamentolu sembolik bir monarşi Tahran sokaklarına cazip gelebilir. Ancak kendini ya tutkulu bir Fars baskısının ya da “demokratik” bir Fars asimilasyonunun arasında bulanlar —Beluçlar ve Azerbaycanlı Türkler gibi Fars olmayan halklar— için bu seçenekler pek de iç açıcı olmayabilir. Müzik sustuğunda, bu insanlar için bu an, bir rejimin yıkılışından çok, Sovyetler Birliği'nin çözülüşünü çağırıştırabilir.

### **Dipnot:**

\* **Dr. Can Kasapoğlu**, Hudson Enstitüsü'nde kıdemli araştırmacıdır. Çalışmaları Orta Doğu, Kuzey Afrika ve eski Sovyet coğrafyasındaki siyasi ve askerî meselelere odaklanmaktadır. Açık kaynak savunma istihbaratı, jeopolitik analizler, uluslararası silah piyasası eğilimleri ile yeni savunma teknolojileri ve bunlara ilişkin operasyon konseptleri alanlarında uzmandır. Dr. Kasapoğlu, daha önce İtalya'daki NATO Savunma Koleji'nde araştırmacı ve Estonya'daki NATO İşbirliği Siber Savunma Mükemmeliyet Merkezi'nde misafir araştırmacı olarak görev yapmıştır. Askeri bilim insanı olan Kasapoğlu, Türk Harp Akademisi'nden doktora, Türk Askeri Akademisi'nden yüksek lisans derecesine sahiptir.



# Uzak Kıyılara Açılan Kapı: Latin Amerika'ya Osmanlı Göçleri



**YASİN DEMİRHAN**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Osmanlı coğrafyasından Amerika kıtasına yönelik ilk göç hareketleri, 19. yüzyılın başlarında imparatorluğun sosyal ve ekonomik yapısında ortaya çıkan derin krizlerin bir sonucu olarak başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanan bu göçler, başta Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap vilayetleri olmak üzere geniş bir coğrafyayı etkilemiştir. Göç veren bölgelerin başında Lübnan ve Suriye gelirken, Anadolu'dan da sınırlı fakat dikkate değer bir nüfus hareketi gerçekleşmiştir. Bu dönemde "Yeni Dünya" olarak adlandırılan Amerika kıtası, bağımsızlıklarını yeni kazanmış Latin Amerika devletlerinin yoğun bir ekonomik ve siyasal yapılanma sürecine girdiği bir alan hâline gelmiştir. Arjantin, Brezilya, Meksika ve Şili gibi ülkeler, tarım ve ticaret temelli kalkınma hedefleri doğrultusunda iş gücüne ve girişimci nüfusa ihtiyaç duymuş; bu durum Osmanlı tebaası için Latin Amerika'yı cazip bir göç rotası hâline getirmiştir. Osmanlı pasaportlarının bu ülkelerde görece kolay kabul edilmesi, vize ve ikamet şartlarının esnekliği ve vatandaşlığa geçişte ciddi engeller bulunmaması, göçün önünü açan temel unsurlar arasında yer almıştır. 19.yüzyılda başlayan bu göç hareketi yaklaşık bir asır boyunca devam etmiş ve Latin Amerika ülkeleri Orta Doğu'dan kitlesel göç almıştır. Genç ve Bozkurt'un aktardığına göre, 1908 yılı başlarında yalnızca Arjantin, Peru, Kolombiya, Şili ve Meksika'da yaşayan Osmanlı vatandaşlarının sayısı 150.000'i aşmıştır. Bu göçün temel motivasyonu büyük ölçüde ekonomik kaygılar olmakla birlikte, sosyal huzursuzluklar, güvenlik sorunları ve askerlik uygulamaları gibi faktörler de süreci

hızlandırmıştır.

Cebel-i Lübnan ve Suriye'nin bazı bölgelerinde bedevi aşiretlerin köylere saldırması, ekili arazilere zarar vermesi ve ürünlere el koyması gibi asayiş problemleri, özellikle kırsal nüfusu göçe zorlayan unsurlar arasında yer almıştır. Buna ek olarak, misyoner faaliyetleri ve daha önce Latin Amerika'ya göç etmiş Ermeniler ile Avrupalı şirketlerin bölgede yarattığı ekonomik örnekler, özellikle Hristiyan Arap nüfus ve Ermeniler üzerinde göçü teşvik edici bir etki yaratmıştır.

Latin Amerika ülkelerinin Kuzey Amerika'ya kıyasla daha ucuz ve kolay ulaşılabilir olması, girişte vize talep etmemeleri ve oturum-çalışma izinlerini koşulsuz şekilde vermeleri de bu bölgeye yönelimi artırmıştır. Büyük tarım işletmelerinin yaygınlaşmasıyla artan iş gücü ihtiyacı, Osmanlı vatandaşları için dış göçü rasyonel bir seçenek hâline getirmiştir.

Bu göç dalgasına Osmanlı topraklarında yüzyıllardır yaşayan Sefarad Yahudileri de dâhil olmuştur. 1492'den sonra İspanya'dan sürülerek Osmanlı topraklarına yerleşen Sefaradiler, özellikle yoksulluk ve ekonomik daralma nedeniyle Latin Amerika'ya göç etmişlerdir. İspanyolca konuşulan bir coğrafya olması ve ticari imkânlar, Latin Amerika'yı bu grup için cazip kılmıştır.

Sonuç olarak, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Müslüman ve gayrimüslim tüm toplulukları Latin Amerika'ya yönelten temel itici güç **ekonomik bunalım** olmuştur. Devlet inşa sürecindeki Latin Amerika ülkeleri, kalkınma hedefleri doğrultusunda göçmenlere kapılarını açarken; Osmanlı vatandaşları da daha iyi bir yaşam kurmak, ailelerine para göndermek

ya da geçici bir süre çalışıp geri dönmek amacıyla Yeni Dünya'ya doğru yola çıkmışlardır.

#### • Osmanlı Pasaportundan “Turco” Kimliğine: Meksika Göçü

Latin Amerika ülkeleri arasında Meksika, Osmanlı vatandaşlarının yoğun olarak yerleştiği başlıca ülkelere biri olmuştur. Saltık'a göre, Osmanlı pasaportlarıyla Meksika'ya gelen Lübnan, Suriye, Filistin ve Irak kökenli göçmenlerin sayısı 20. yüzyıl başlarında 100.000'e ulaşmıştır (2014: 27). Bu göçmenler Meksika toplumunda “los Turcos” olarak adlandırılmış; bu ifade etnik bir tanımdan ziyade Osmanlı uyrukluluğunu ifade eden genel bir kimlik hâline gelmiştir.

Meksika'ya gelen Turco göçmenlerin büyük bölümü Sefarad Yahudileri ve Araplardan oluşmaktaydı. Sefaradilerin önemli bir kısmı Fas, Türkiye ve Suriye'den gelirken; Arap göçmenler ağırlıklı olarak Lübnan kökenliydi. Göçmenler başta Meksiko şehri olmak üzere Yucatán Yarımadası, Veracruz ve Puebla gibi bölgelere yerleşmişlerdir.

Arap toplulukların Meksika içindeki coğrafi dağılımı dikkat çekicidir. Lübnanlı Araplar genellikle Veracruz ve Tampico limanlarına ve Yucatán'a yerleşirken; Filistinli ve Suriyeli Araplar ülkenin kuzeyindeki Monterrey, Saltillo ve Monclova gibi sanayi merkezlerini tercih etmişlerdir. 1950'lere gelindiğinde başkent Meksiko'nun ekonomik cazibesi artmış ve yeni gelen göçmenler ağırlıklı olarak buraya yönelmiştir.

Göçmenlerin demografik yapısı incelendiğinde, ilk dalganın büyük ölçüde evli erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Göçmenlerin %61'i erkek, %39'u kadındı; %54'ü evliydi. Birçok evli erkek, ailesine para göndermek amacıyla Meksika'ya gelmişti. Dul bireyler ise ana vatanlarında kendilerini bağlayan unsurların yokluğu nedeniyle göçü daha cazip bir seçenek olarak görmüşlerdir.

Velcamp, Orta Doğuluların Meksika'ya göçünü dört aşamada ele almaktadır:

1. 19. yüzyıl sonlarından 1910'a kadar Osmanlı uyruklu Turco göçü,
2. 1910–1920 arasında Meksika Devrimi sürecinde tüccar göçleri,
3. 1920–1930'larda Suriyeli-Lübnanlı ailelerin birleşmesi,
4. 1940'larda II. Dünya Savaşı mültecileri.

Bu göçlerin ilk evresi, Porfirio Díaz'ın iktidarda olduğu Porfiriato dönemine denk gelmiştir (1876–1910). Díaz yönetimi, ekonomik kalkınmayı yabancı sermaye ve göçmen emeği üzerinden sağlamayı hedeflemiş; bu nedenle göçmen girişlerine ciddi kısıtlamalar getirmemiştir. 1886 tarihli Göç ve Vatandaşlık Yasası, yabancılara iki yıl sonra vatandaşlığa geçme hakkı tanımış ve göçü teşvik etmiştir. Meksika Devrimi ve ardından Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı göçmenlerinin geri dönüş planlarını fiilen imkânsız hâle getirmiştir. Bu durum, geçici olarak gelen birçok göçmenin Meksika'ya kalıcı biçimde yerleşmesine ve ailelerini yanlarına almasına yol açmıştır.

Turcolar, özellikle devrim döneminde Meksika ekonomisinde kritik bir rol üstlenmişlerdir. Seyyar satıcılık, bakkaliye ve tekstil ticareti yoluyla kırsal kesimlere mal ve hizmet ulaştırmış; veresiye ve taksitli satış yöntemleriyle yoksul halkın ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bazı göçmenlerin İspanyolcanın yanı sıra Maya dili gibi yerli dilleri öğrenmeleri, yerel halkla güven ilişkisi kurmalarını kolaylaştırmıştır. Başkent Meksiko'da yaşayan göçmenlerin önemli bir bölümünü Osmanlı Ermenileri oluşturmuştur. Suez Kanalı semtinde yoğunlaşan bu topluluk, sokak satıcılığıyla başladıkları ekonomik faaliyetlerini zamanla kunduracılık ve ayakkabı üretimine taşımış; 20. yüzyıl ortalarında Meksiko'daki ayakkabı fabrikalarının %20'si Ermeni göçmenlerin mülkiyetine geçmiştir. Sonuç olarak, Osmanlı topraklarından Meksika'ya yönelen göç, yalnızca bir nüfus hareketi değil; aynı zamanda Meksika'nın modernleşme sürecinde ticari ve ekonomik yapıyı şekillendiren dinamik bir unsur olmuştur. Turco kimliği, bu tarihsel süreçte hem Osmanlı mirasının hem de Latin Amerika modernitesinin kesişim noktasında ortaya çıkan özgün bir diaspora deneyimini temsil etmektedir.

#### 1.2. Meksika'daki Turco Kimliği ve Aidiyet Sorunu

1926 tarihli ve Meksika'nın San Luis Potosí şehrine ait resmî belge, Osmanlı sonrası göçmenlerin kimlik rejimleriyle nasıl karşı karşıya kaldığını gösteren çarpıcı bir arşiv kayıdır. Söz konusu belgede, antiguo imperio Otomano (eski Osmanlı İmparatorluğu) uyruklu olarak tanımlanan ve San Luis Potosí'de ikamet eden kişilerin listesi sunulmaktadır. Bu listede yer alan bilgiler yalnızca demografik bir envanter olmanın ötesine geçer; göçmenlerin Meksika devlet aygıtı tarafından nasıl sınıflandırıldığını ve kimliklerinin hangi parametreler üzerinden tanımlandığını da açık biçimde ortaya koyar.

(Kaynak: Archivo General de la Nación (AGN), Expediente: 12, Caja:14, 2-360 496 / 1)

Kaynak: Archivo General de la Nación (AGN), Expediente: 12, Caja:14, 2-360 496 / 1)

Belgede, şehirde yaşayan Orta Doğu kökenli göçmenlerin ad ve soyadları (nombre y apellido), cinsiyetleri (sexo), yaşları (edad), medeni hâlleri (estado civil), meslekleri (profesión u oficio) ile birlikte Meksika'ya giriş tarihleri ve giriş yaptıkları liman ya da sınır kapıları ayrıntılı biçimde kaydedilmiştir. Özellikle dikkat çekici olan ise milliyet (nacionalidad) hanesinin içeriğidir. Bu bölümde, bireyin kendisinin, anne babasının ya da dedelerinin köken aldığı bölgenin adı yazılmış; böylece ulus-devlet vatandaşlığından ziyade coğrafi ve tarihsel menşee esas alınmıştır. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından ortaya çıkan kimlik belirsizliğinin Meksika bürokrasisine nasıl yansıdığını göstermektedir.

(Kaynak: Archivo General de la Nación (AGN), Expediente: 12, Caja:14, 2-360 496 / 1)

Kaynak: Archivo General de la Nación (AGN), Expediente: 12, Caja:14, 2-360 496 / 1)

Kaynak: Archivo General de la Nación (AGN), Expediente: 12, Caja:14, 2-360 496 / 1)



Meksika'ya Osmanlı pasaportlarıyla gelen göçmenlerin en kalıcı ve karmaşık meselelerinden biri, kuşkusuz kimlik ve aidiyet sorunu olmuştur. Göçmenler, resmî belgelerinde Osmanlı İmparatorluğu tebaası olarak kayıtlı oldukları için, Meksika toplumunda tek bir adla anılmışlardır: los Turcos. San Luis Potosí belgesi de bu genelleştirici yaklaşımın somut bir örneğidir. Farklı etnik, dilsel ve dinsel geçmişlere sahip bireyler, devlet kayıtlarında aynı tarihsel-imparatorluk kategorisi altında toplanmıştır. Böylece Lübnanlı, Suriyeli, Filistinli, Ermeni ya da Sefarad Yahudisi olan göçmenler, Meksika bağlamında farklılıklarını yitiren tekil bir “Osmanlılı yabancı” kimliği içinde tanımlanmıştır.

Bu adlandırma, göçmenlerin kendilerini nasıl tanımladıklarıyla çoğu zaman örtüşmemiştir. Özellikle Arap kökenli Hristiyan göçmenler ile Sefarad Yahudileri, ne etnik ne de kültürel olarak “Türk” kimliğini benimsemişlerdir. Ancak San Luis Potosí belgesinde de görüldüğü üzere, ev sahibi devletin ve toplumun sınıflandırıcı dili, bireylerin öznel kimlik beyanlarını değil, onların geldikleri siyasal-imparatorluk yapıyı esas almıştır. Bu durum, diaspora literatüründe sıkça tartışılan “etiketleyici kimlik” (labelled identity) olgusunun Meksika'daki en belirgin örneklerinden birini oluşturur.

Aidiyet sorunu yalnızca isimlendirmeyeyle sınırlı kalmamıştır. Göçmenlerin önemli bir bölümü, Meksika'ya ilk geldiklerinde geçici bir süre kalmayı, ekonomik olarak güçlendikten sonra ana vatana dönmeyi planlamıştır. Ancak Meksika Devrimi, Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin dağılması gibi tarihsel kırılmalar, bu geri dönüş ihtimalini fiilen ortadan kaldırmıştır. San Luis Potosí'de kayıt altına alınan bireyler, bu anlamda geçicilik niyetiyle yola çıkmış; fakat tarihsel zorunluluklar nedeniyle kalıcı bir diasporanın parçası hâline gelmişlerdir.

Birinci kuşak göçmenler için aidiyet çoğu zaman ekonomik pragmatizm üzerinden şekillenmiştir. Meksika, kök salınan bir “vatan”dan ziyade, çalışılan, ticaret yapılan ve kazanç sağlanan bir mekân olarak algılanmıştır. Buna karşılık ikinci ve üçüncü kuşaklar için Meksika, doğrudan ana vatan niteliği kazanmıştır. İspanyolca ana dil hâline gelirken, Arapça, Ladino veya Osmanlı geçmişine ait kültürel referanslar giderek zayıflamıştır. Ancak San Luis Potosí belgesinde kayda geçen soyadları, meslekler ve aile yapıları; Osmanlı kökenine dair sessiz ama kalıcı bir hafızanın varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Bu ikili durum, Meksika'daki Turco topluluklarında çifte aidiyet ya da aradalık hâli olarak tanımlanabilecek bir kimlik yapısı doğurmuştur. Göçmenler ve onların torunları, bir yandan Meksika toplumuna ekonomik ve kültürel olarak entegre olurken, diğer yandan tam anlamıyla “yerli” kabul edilmemiştir. Turco imajı, Meksika toplumsal belleğinde çoğu zaman çalışkan tüccar, seyyar satıcı ya da küçük esnaf figürüyle özdeşleşmiş; bu figür olumlu çağrışımlar üretse bile

göçmenleri sürekli olarak “öteki” konumunda tutmuştur.

Kimlik meselesinin bir diğer boyutu, ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla daha da derinleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, Meksika'daki Osmanlı kökenli göçmenler için yeni bir belirsizlik alanı yaratmıştır. San Luis Potosí belgesinde “Osmanlı” olarak tanımlanan bu bireyler, ne yeni Türk ulusal kimliğiyle güçlü bir bağ kurabilmiş ne de Arap milliyetçiliğinin yükselen söylemleri içinde kendilerine net bir yer bulabilmiştir. Bu durum, kimliğin devletsizleşmesi ve bütünüyle diasporik bir nitelik kazanması anlamına gelmiştir.

Sonuç olarak, 1926 tarihli San Luis Potosí belgesi, Meksika'daki Turco kimliğinin sabit ve tekil bir aidiyet biçimi olmadığını; aksine tarihsel koşullar tarafından şekillenen, akışkan ve sürekli müzakere edilen bir kimlik olduğunu göstermektedir. Bu deneyim, Osmanlı sonrası göçlerin ulus-devlet temelli kimlik rejimleriyle nasıl çatıştığını ve ekonomik entegrasyonun her zaman kültürel ve sembolik kabul anlamına gelmediğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Tam da bu nedenle, Meksika'daki Turco deneyimi, Latin Amerika'daki Osmanlı diasporasının kimlik ve aidiyet sorunlarını anlamak için merkezî bir örnek teşkil etmektedir.

#### **Sonuç ve Değerlendirme**

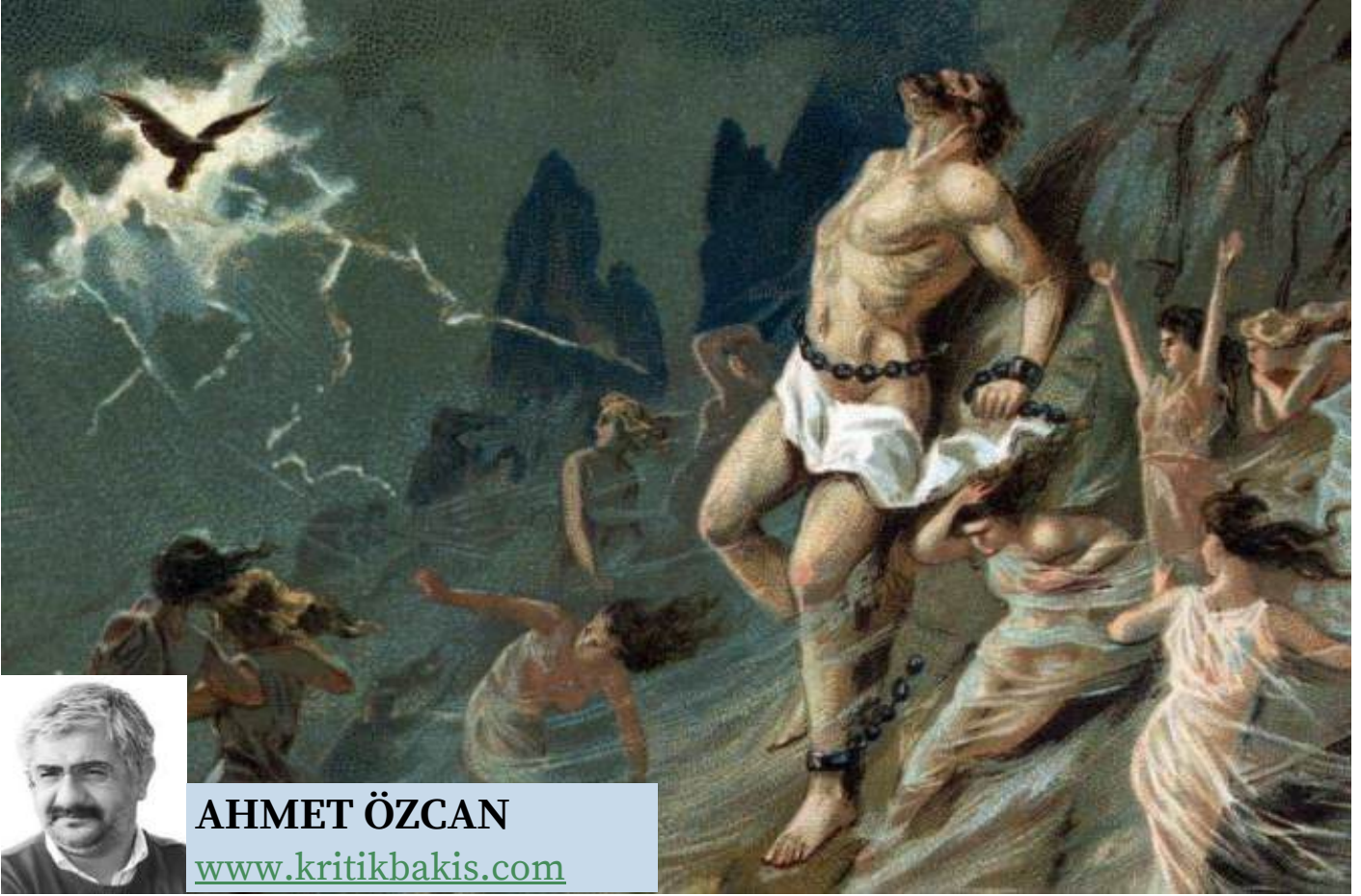
19.yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine uzanan süreçte Latin Amerika'ya yönelen Osmanlı göçleri, klasik anlamda bir “iş gücü hareketi”nin ötesinde, imparatorluğun çözülme dönemine özgü çok katmanlı bir toplumsal dönüşümün yansımasıdır. Ekonomik daralma, tarımsal yapının değişimi, güvenlik sorunları, zorunlu askerlik uygulamaları ve merkezi otoritenin artan baskısı; farklı etnik ve dini gruplara mensup Osmanlı vatandaşlarını Yeni Dünya'ya yönelten ortak itici güçler olmuştur. Bu bağlamda göç, yalnızca yoksulluktan kaçış değil; aynı zamanda belirsizlik içindeki bir gelecek karşısında rasyonel bir hayatta kalma stratejisi olarak ortaya çıkmıştır.

Meksika örneği, Osmanlı göçlerinin Latin Amerika'daki seyrini ve sonuçlarını anlamak açısından özel bir yere sahiptir. Meksika, göçmenlere sunduğu görece esnek hukukî düzenlemeler, vatandaşlığa geçiş kolaylığı ve ekonomik fırsatlar sayesinde Osmanlı uyrukluları için hem geçici bir durak hem de kalıcı bir yurt hâline gelmiştir. Porfiriato dönemi boyunca izlenen göçmen dostu politikalar ve Meksika Devrimi sırasında ortaya çıkan ekonomik boşluklar, Turco olarak adlandırılan Osmanlı kökenli göçmenlerin ticari hayatta belirleyici bir rol üstlenmelerine imkân tanımıştır.

Ancak bu ekonomik entegrasyon, kültürel ve sembolik düzeyde tam bir kabul anlamına gelmemiştir. Turco kimliği, Meksika toplumunda göçmenleri görünür kılan bir etiket olmakla birlikte, onların etnik ve dinsel çeşitliliğini silikleştiren dışlayıcı bir kategorileştirme işlevi de görmüştür. Osmanlı pasaportuna dayalı bu adlandırma, göçmenlerin kendilerini nasıl tanımladıklarından bağımsız olarak, ev sahibi toplum tarafından üretilmiş kolektif bir kimliği dayatmıştır. Bu durum, aidiyetin tek yönlü ve sabit bir süreç olmadığını; aksine müzakere edilen, çoğu zaman da çatışmalı bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Kuşaklar arası farklılaşma, bu aidiyet meselesini daha da karmaşık hâle getirmiştir. Birinci kuşak göçmenler için Meksika, çoğu zaman geçici bir çalışma alanı olarak algılanırken; ikinci ve üçüncü kuşaklar için doğrudan “ana vatan” niteliği kazanmıştır. Buna rağmen Turco etiketi, kuşaklar boyunca aktarılmış ve göçmen kökenli bireylerin toplumsal konumunu belirleyen sembolik bir sınır olarak varlığını sürdürmüştür. Bu sınır, ekonomik başarıyla aşılabilmiş; ancak bütünüyle ortadan kalkmamıştır. Genel bir değerlendirmeyle, Meksika'daki Osmanlı kökenli göçmen deneyimi, imparatorluk sonrası göçlerin ulus-devlet merkezli kimlik rejimleriyle nasıl gerilimli bir ilişki kurduğunu göstermektedir. Göçmenler, Meksika'nın modernleşme sürecine ticaret, sanayi ve hizmet alanlarında somut katkılar sunmuş; fakat bu katkı, onların “yabancı” olarak algılanmalarını tamamen ortadan kaldırmamıştır. Turco kimliği, tam da bu aradalık hâlinin ne tamamen içeride ne de bütünüyle dışarıda olmanın tarihsel bir ifadesi olarak şekillenmiştir.

Sonuç olarak, Latin Amerika'ya Osmanlı göçleri ve özelde Meksika örneği, göç çalışmalarında ekonomik faktörlerle kimlik ve aidiyet meselelerinin birbirinden ayıramayacağını göstermektedir. Bu deneyim, yalnızca Osmanlı diasporasının tarihine ışık tutmakla kalmamakta; aynı zamanda günümüz küresel göç tartışmaları için de **entegrasyonun ekonomik başarıyla sınırlı kalamayacağı**, kültürel ve sembolik kabulün ise uzun vadeli ve çok katmanlı bir süreç olduğu yönünde önemli analitik dersler sunmaktadır.

# Dünyayı Niçin Değiştirelim?



**AHMET ÖZCAN**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

**Not: Bu yazının ilk yayını; [www.haber10.com](http://www.haber10.com), 2010.**

**Kaynak: Davası Olmayan Adam Değildir-Ahmet Özcan, Yarın yay-2016**

Marks'ın ünlü 11. tezi şöyle der, "Filozoflar yalnızca dünyayı değişik biçimlerde yorumladılar, oysa sorun onu değiştirmektir." (Feuerbach üzerine tezler)

Praksis, yani pratiğin değiştirici-devrimci teorisini kuran Karl Marks'a artık pek kulak veren kalmadı. Oysa Marks, en azından yöntemi (diyalektik düşünce) ve amacı (sınıfsız, sömürsüz, adil ve eşit bir dünya) açısından aşılacak bir yana, doğru dürüst anlaşılabilmiş bile sayılmaz. Kapitalist dünyanın azgın saldırısı ve reel sosyalist sistem deneyimlerinin trajik çöküşü, şimdilik Marks'ı unutturdu. Ama ne kullandığı praksis yöntemi ne de o soylu amaç dünya durdukça unutulmayacak...

Marks'ın 11. tezi, doğru ama eksikti. Her şeyden önce, dünyayı, hayatı ve insanı anlama çabasının kendi başına çok ta anlamlı ve mümkün bir şey olmadığını söylüyordu. Mümkün değildi, çünkü toplumsal düzenler, tarihsel yasalar ve sınıfsal çelişkilerden bağımsız bir anlama çabası tutarlı ve gerçekçi olamazdı. Anlamlı değildi, çünkü bu somut durumun somut tahliline dayanmayan hiçbir felsefe, insan için daha yaşanabilir bir dünya kuramazdı. Marks, aslında döneminin yaygın kurumsal felsefelerine saldırıyordu. Judeo-Hıristiyan ya da Yunan felsefe geleneğinin izinden, her cümlesi kendini doğrulamaya adanmış, hayattan kopuk soyut

idealist felsefe, bir grup entelektüelin zihinsel tatmin çabasından başka bir şey değildi. Oysa, bilim ve teknoloji her gün yeni bir keşif yapıyor, dünya hızla değişiyor, hiçbir şey aynı kalmıyor, en önemlisi insan, yeni sorunlar ve çelişkilerle yüzyüze kalıyordu.

Marks, paradoksal olarak sanayi devrimiyle birlikte dünyayı değiştirmeye koyulan burjuvazinin değiştirici pratiğini kutsuyor, ama bu değişimi proletarya için de mümkün hale getirmeye çalışıyordu.

Marks'ın devrimci felsefesi eksikti, çünkü bizatihi değişimin kendisini, insandan bağımsız yasalara tabi zorunlu bir süreç olarak anlıyordu. Bu bağlamda, burjuvazinin değiştirici gücünü kaçınılmaz görerek, adeta tarihin ilerletici misyonu yükleyerek yorumluyordu.

Bu nedenle, Hindistan'daki İngiliz sömürgeciliğini, 'köhnemiş ve donmuş' toplumu zor yoluyla çözerek tarihe açtığı için olumlu buluyordu. Demek ki, dünyayı değiştirmenin kendisi değil, nedeni önemliydi.

## **Dünyayı niçin değiştirmek istiyoruz?**

Söze, Marks'tan girdik, zira bugün bize 'büyük anlatılar bitti' diyenler de, liberalizmi kaçınılmaz, zorunlu ve en gerçekçi yol olarak sunanlar da, her tür kurtarıcı daveti 19. yüzyıldan kalma romantik nostaljiler olarak görenler de, bir şekilde Marks'ın açtığı tartışmaların içinden konuşuyorlar.



Neo-con'ların çoğunun eski solcu kimliği, liberal teorisyenlerin hemen hepsinin bütün düşünme serüvenlerinin bir şekilde taraf ya da karşıt olarak sol düşüncelerle haşır neşir olmaya borçlu olması, bizatihi kapitalist iktisatçıların Marks'ın zor sorularıyla boğuşa boğuşa Marks'ı unutturacak sihirli, rakamlı, istatistikli, bir iktisat algısı döşeme çabaları... Hepsinde Marks'ın hayaleti hâlâ belirgin olarak yansıyor.

Dünyayı değiştirmek için bu kadar aşağılanıp da, dünyanın bu kadar köklü olarak değiştirildiği bir çağ herhalde tarihte yoktur. Evet, kapitalizm dünyayı kendi amaçları doğrultusunda, hem de en küçük ayrıntılara kadar hızla değiştiriyor. Ama kendi dışındaki her tür değişim talebi ve çağrısını yok ederek... Yaşanan dünyaya derinden ve cepheden yapılan bütün itirazlar, bütün sınıfsal tezler, ekonomi-politik analizler yok sayılıyor. Öne çıkarılan tek şey, tüccarların ve tefecilerin gözlüğünden dünyayı okuma çabası. Milli gelir, gayri safi milli hasıla, piyasa, banka, borsa, kredi, faiz, döviz, fiyatlar, kâr, zam, büyüme, birikim, girişim, başarı, kazanç, proje... Bize, hiçbir zaman sahip olamayacağımız, hiçbir zaman insanların çoğunun hayatında olumlu bir değişime yol açmayacak ve sadece aramızdaki en ihtiraslı ve ahlâksız tiplerin tepemize çıkacağı tamamen yalan bir düzenin saçma kavramlarıyla düşünmeyi ve konuşmayı dayatıyorlar. Bize bu kavramlarla konuşmayı ısmarlarken, onlar kazanıyor, biriktiriyor, doymak bilmez bir şehvetle her şeyimizden bizi soyup sahipsiz, savunmasız, dilsiz ve inançsız öylece ortada bırakıyorlar. Milyarlarca insanın her halde yüzde doksanı işte bu ahlâksız türün kölesi olarak, ama adına kölelik denmeden yaşamaya alıştırılıyor. Hepimiz, her gün, üretirken ve tüketirken, seyrederken ve katılırken, başkalarının dünyasına hizmet ediyoruz. Bize ait olmayan bir yaşamın dipnotu gibi yaşıyor, ama kendi hayatlarımızımız gibi acı çekiyoruz. Marks'ın yabancılaşma dediği, meta fetişizmi dediği, sessizlik komplosu dediği, zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayanlar dediği, işte böyle bir dünyaydı.

Şimdi ne yapacağız? Marks artık insanları cezbe etmiyor. Dinsellik dışı konuşma dili nedeniyle, hâlâ bir dini olan toplumlar için hiçte sevimli değil üstelik. Ama rahatsız olduğumuz, itiraz ettiğimiz, değiştirmemiz gereken bir dünya var. Bir kurtuluş teorisine, bir özgürleştirici fikre ihtiyacımız var. Öncelikle, bir imana ihtiyacımız var.

Hayat nedir, dünya nedir, insan nedir, biz kimiz, neden varız, iyilik nedir, kötülük nedir, tanrı nedir, şeytan nedir, iktidar, para, mülkiyet, çıkar, savaş, barış, aşk, sevgi, aile, toplum nedir? Artık sorulmayan ve sanki herkesin bir cevabı varmış gibi davranılan ama özünde kapitalizmin cevaplarını yeteri kadar ezberleyip sindirmiş olmanın rehabetiyle unutilan bu soruları tekrar soracağız.

Sonra bir düşünme metodu edineceğiz. Doğa, insan ve toplum ilişkisini bir bütünlük içinde okuyan, olgular arası ilişkileri çözümlememizi sağlayan, şirket-devletlerin son 50 yıldır on binlerce gencimizi öldüren iç

savaşlar boyunca tek bir evladını kaybetmeden bin kat büyümesiyle, ödeyemediğimiz taksitlerimizin sonunda yaşadığımız bireysel dramlar arasındaki bağları çözüp konuşturacak bir metot. Eski solcu, İslamcı ve ülkücülerin kapitalizmin gönüllü kullarına dönüşmesiyle devletin hassas kurumlarının millet düşmanlığını daha organize bir biçimde yürüten birer araca dönüşmesi arasındaki ilişkiyi analiz edeceğimiz bir yöntem. Madde, tarih, sınıf, iktidar ve savaşın yasalarını, bilinç, algı, obje, nesne, kategori, çelişki, çatışma ve sentezleri, geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki bağları, uzay-zamanla gündelik hayatın, kozmik evrenle kozmik emeğin, afakla enfüsün birliğini kavrayabileceğimiz bir devrimci düşünce...

Ve en son bu sahte dünyanın perdelerini indirip, bu tiyatroya son vererek kendi özgür dünyamızı kurmamızı sağlayacak bir eylem, çaba, mücadele yoluna muhtacız. Hiçbir şey yapmadan yaşıyor olmamızın bile başkalarının amaçlarına hizmet edici şeytani düzeneğini parçalayıp, herkese küçük büyük, kendi çapında bir anlamlı rol ve misyon biçecek bireysel ve toplumsal kurtuluş mücadelesi.

Biliyoruz, insanların çoğu, kurbağa hikayesindeki gibi, yavaş yavaş haşlanarak ölmeyi, bir dava uğruna yaşamaya tercih eder hale geldi. İnsanlar, değiştirici düşüncelerle insanca yaşamının kavgasını veriyordu. Ama sanki ölümü kutsayan düşüncelermiş gibi bunu aşağıladılar ve yıllardır bize 'hiçbir düşünce, uğruna ölmeye değmez'i propaganda ettiler. Ve hepimizi yavaş yavaş ya da Filistin'de, Irak'ta olduğu gibi bombalarla dünyanın zalimleri uğruna ölmeye çoktan razı etmişlerdi. Rıza üretme dedikleri bir yöntemle, medya eşliğinde, okullarda, pazarda, sokakta, biteviye tekrarlanan klişelerle hepimizi afyonladılar. Daha çok çalışmak, çok kazanmak, iyi yaşamak, çok şeye sahip olmak, gayri meşru sevişmek, çok iyi giyinmek, tatil yapmak, sebepsiz eğlenmek, haram yemek, içmek... İnsanlığın kadim kültürünün hayvanlaşmak dediği ne varsa, cilalayıp boyayıp hepimize çağdaş yaşam tarzı diye, modernlik diye, üstün ve seçkin olma heveslerimizi kışkırtarak yutturdular.

Şimdi o Adem sesi, o 'Yaşadığın hayat senin değildir, bu dünya sahte bir tiyatro haline geldi, kendi oyununu oynamıyorsun' diyen hiçbir sese kulak kabartan kalmadı. İlkel çağlara geri döndük, büyücüler bu kez neon ateşler yakarak, rakamlar ve fetiş kavramlardan ibaret anlamsız dualar mırıldanarak, afilli libaslar giyerek, kandırıyor artık bizi. Onlara bakıp iç geçiriyor, onları taklit ediyor, onların her dediğini yapıyoruz. Koca koca adamlar, her gün karşımıza çıkıp, bir canlıymış gibi 'piyasalar bugün şöyle tepki verdi', dolar böyle indi, faiz şöyle çıktı' diye konuşuyor, kimse çıkıp ta bunun modern bir animizm olduğunu, eşya ve kavramlara mana yüklemenin, insandan bağımsızlaştırıp bizatihi nesneleri fetişleştirmenin insanı cüceleştirmenin yeni yolu olduğunu, o iktisatçı, gazeteci, aydın denilen tiplerin ayak ayak üstüne atıp fularlarını düzelterek yaptıkları ve söyledikleri her şeyin binlerce yıl önce

-Allah ruhundan üflemeden önce- mağaralarda yaşayan vahşi beşer türünün hortlamış hali olduğunu söylemiyor. İsterseniz onlardan biri konuşurken gözünüzde hayal ederek canlandırın, TV'nizin sesini kesin ve o yaratıkları ilkel insanlar gibi düşünün. Vahşi tırnaklarını, dişlerini, hırıltılarını ve salyalarını hemen fark edeceksiniz. Şundan eminiz ki, biz insanlar bunlarla aynı türden değiliz. Eğer biz insansak onlar insan değil. Onlar insansa biz başka bir türüz. Doğaya, hayata, insanlara çocukluğundan beri istismar edeceği malzemeler gözüyle bakan, hegemonya kurmak dışında bir ilişki biçimi bilmeyen, insanları kendisi için çalıştıran, savaştıran, bütün ömürlerini daha çok biriktirmek için geçiren bu türe biz beşer diyoruz. İnsan olmak, işte bu türden ayrılmak, bu türe ait vasıflardan arınmak ve kendine, tanrıya, doğaya Adem'in gözüyle bakabilmek demektir.

Adem'in gözü... Adem, eşref-i mahlukattır; yaratılmışların en şerefli, en sorumlusu ve en gelişmiş türüdür. Allah'ın ruhundan üflemesiyle akıl gözü açılmış, beşerden kendini ayırarak her şeyi başka görmeye ve isimlendirmeye başlamıştır. İnsan, kendini bilendir, Rabbin bilendir, doğayı kavramaya çalışandır, yaşamı ve ölümü, ölüm sonrası ebedi hayatın evreleri olarak algılayandır, akledendir, kalbedendir, tüm evrenle, tüm canlılarla ve insan kardeşleriyle aynı külden ve ruhtan olduğunu unutmayandır. Beşer halini aşarak kendini adamlaştırmaya çalışandır. Beşer hali; vahşi, ilkel, akletmeyen, içgüdülerine göre yaşayan, her şeye sahip olmak ya da yok etmek için bakan, doğayı da diğer canlıları da insanı da düşman gören ve insana dair ne varsa ya elinden almak, alamazsa yok etmek için çaba gösteren bir türdür. Dinler, bu türe İblisin soyu, şeytanın yandaşları demiştir. Kur'an-ı Kerim'in yaratılış anlatısında, insanı kıskanan İblis, onu yoldan çıkarmak ve kendisinden daha aşağı olduğunu ispat etmek için Allah'tan mühlet ister. Allah, İblisi kovar. Ve Adem'le beraber dünyaya gönderir. İblis soyu,(şeceresi) Ademi soyunu kandırarak çiftleşir ve yeryüzünde beşer dediğimiz iblis-insan melez türü oluşur. İblis soyu yani Şeytanlar insanlardan akrabalar ve yandaşlar bularak Adem'le mücadeleye başlar. İnsanı küçültmek, aşağılamak, kendinden üstün oluşunu çürütmek için insana kötülüğü musallat eder. Aklını kullanmamak, Kan dökmek, insanlaştıran sınırları yani cinsellik, beslenme ve sosyal tabuları (leş,kan,domuz eti,içki, kumar, zina yasakları) çiğnemesini sağlamak, tahakküm, ihtiras ve şehvet ateşiyle kendisinden geçirmek için bin bir türlü yol dener. Ona uyanlar onun tuzaklarına müsait beşer yani hâlâ güçlü olanlardır işte. Ona uymayanlar, yani Adem tözünü koruyan insanlar ise bu dünyayı bazen bir zindan gibi yaşarlar ama sınavı da geçer, insanlaşmayı -insan-ı kamil/Adem olmayı- dolayısıyla ebedi yaşamı kendi çabalarıyla ve iradeleriyle hak ederler. İşte kurtuluşa erenler bunlardır.

Kurtuluş teolojisi, her şeyden önce bu ontolojik temelden beslenmelidir.

Salt sonuçlardan, yani ekonomi-politik öncüllerden yola çıkan Marksizm gibi ideolojilerin bir yerden sonra yeni tip kullaştırma ve zulüm mekanizmalarının malzemesi yapılmasının esas nedeni bu teolojik imana dayanmamasıdır. İçinde Allah olmayan bir fikrin içinde insan da olmaz. Ama içinde Allah olan fikirlerin her zaman insanı içereceği de söylenemez. Çünkü şeytan, bazen insanları Allah ile de aldatır. İnsanların inandıklarını çarpıtarak da yoldan çıkartır. Nitekim tarih, dinselğin ve dindarların Allah adına işledikleri suçlarla da doludur. Bu nedenle, meselenin temelinde sahih bir Allah ve insan anlayışı olmak zorundadır.

İnsanın eşrefi mahlukat kılınması veri değil bir tözsel amaçtır. Yani insan, dünyada şeytan ve yandaşlarıyla mücadele içinde şerefini ispatlamakla, sorumluluğunu tamamlamakla mükelleftir. Salt iki ayaklı insan görünümü, eşrefi mahlukat olmak için yeterli değildir. Hayat, işte bu ispat çabasının arenasıdır. İyilik-kötülük çatışması, işte bu ispat çabasının diyalektiğidir. İnsan, iyilikten yana safını seçip kötülüktan arınarak ve kötülükle mücadele ederek -yani kendi şeytanını kendi cennetinden kovarak-insanlaşır. Ya da kötülüğe bulaşarak beşer haline -şeytana uyup onunla akraba olduğu o ilk günaha- geri döner. Beşer haline geri dönmek, tahakkümcü, ihtirash, ölçsüz, dengesiz, sömürücü, biriktirmeci, rüşvetçi, paracı, katil, zani, ahlâksız olmak demektir.

İnsan fizyolojisi tektir ama, ontolojik manada herkes Adem ve iblis genetiğine sahip melez bir canlıdır Beşer olmak bu melez genetiği ifade eder. Bu sosyo-genetik, insan iradesi ve seçimleriyle değişebilir ya da olduğu gibi devam ettirilir. İşte dünyaya tapan, dünyalıklara tapan, içgüdülerinin peşinde koşan insanlar, beşer yanlarını seçenlerdir. Kadim insanlık dili, bu nedenle ısrarla, 'ne olursan ol, önce adam ol', der, 'şeytana uyma' der, 'beşer şaşar', der, 'Allah'tan kork, kuldan utan' der. Utanmak, ar, haya, hicab, örtünmek... Bunlar Adem'in Adem olma idrakiyle dünyada gözünü açtığı an kavradığı duygulardır. Beşer, bu duyguları bilmez. Bilenleri de anlamaz. Teşhir beşerin, hâya Adem'in karakteridir. Beşer, kötülüklerini de teşhir eder, Adem ise şeytana uymaktan utanır, tövbe eder, günah duygusuyla kendi adem tözünden ve rabbinden utanır. İnsan, utanan bir varlıktır.

Kurtuluş, beşer halden ve şeytanın tasallutundan kurtulma çabasıdır. Nerede ve nasıl olursa olsun, insanı küçülten, aşağılayan, köleleştiren, ihtirasları ve içgüdülerinin esiri kılan bir sistem, fikir, ideoloji, düzen varsa o şeytanın ve beşerindir. Temel ölçü budur. Bu manada, ister akıl, ister tanrı, ister para isterse insan hakları ve demokrasi adına bir şey ortaya çıksın, bunun adına, iddialarına, gürültüsüne değil, içeriğine bakacağız, Adem olma yolunu gösteriyor mu, insana şeref kazandırmaya çalışıyor mu, nihai olarak Allah ve Adem şuurunu egemen kılıyor mu? Yoksa, beşeri ihtiyaçların istismarından, ruhsal nevrozların çelişkilerinden, gündelik hayatın cilvelerinden türetilmiş sahte dünyalar kurup yeni bir kullaştırma



düzeni mi öneriyor. Bu ölçüye vurup, kurtulup kurtulmayacağımızı çıkarabiliriz. İnsanlık bugün bir kurtuluş arayışı içinde bile değildir. Çünkü sosyalizm gibi, milliyetçilik gibi, İslamcılık gibi Soğuk Savaş ideolojilerinin trajedisini tatmış, sonuçlarını görmüş ve adeta 'ben almayayım, kalsın' demiştir. Öte yandan küresel kapitalizmden de hem rahatsızdır hem de şimdilik yaydığı yeni ürün ve imajların tadına bakmanın şaşkınlığı içindedir. Er ya da geç buna da 'ben almayayım' diyecektir. Çünkü kapitalizm diğerlerinden daha derin yaralar açan rafine bir kullaştırma düzenidir. İnsanlığın önüne, Allah'ın ve Adem'in şuurunu koyacak, her tür kullaştırma çabasından koruyacak adaletin ve özgürlüğün ideolojisi henüz yoktur. Dünyanın şurasında ya da burasında bu arayışı taşıyan akımlar, fikirler ve tartışmalar tabii ki sürmektedir. Ancak henüz evrensel bir dil ve büyük anlatı muhtevası kazanabilmiş değildir. Din, sınıf, milliyet, mezhep savaşları, sahtedir, zalimanedir, şeytanidir. Çünkü her din, etnos, sınıf ve zümre içinde Adem de İblis'te vardır. Çünkü bu dünyanın var ettiği ve her doğan insanı mahkum ettiği kimlikler, kelimeler, konum ve statülerin tümü sahtedir, Adem tözünü örten, bastıran, unutturan iblis maskeleridir. En üsttekilerle en alttakiler, en beyazla en siyah, en dindarla en dinsiz, sadece Adem tözünün düzeyinde ve dozajında ayrışıp saflaşırsa sahici bir diyalektik kopuş sağlanabilir. Çok dil, çok kavim, çok toplum vardır ama iki temel tür-ırk-kavim-soy vardır; Adem ve İblis soyu. Çok din, inanç, mezhep, meşrep, ideoloji vardır. Ama aslında sadece iki Din vardır. Adem-Nuh-İbrahim'in dini ve İblisin uydurduğu dinler, inançlar, tanrılar, mezhepler...Çok fazla insan doğar ölür, kadın erkek, çocuk büyük, genç yaşlı.. ama sadece Adem olanlar var'dır geri kalanlar çöptür. Irk -milliyet ve din-mezhep gibi, cinsiyet ve yaş bile sahtedir, maskedir, değersizdir. Umudumuz odur ki, insanlığın kadim savaşı, kendine tekrar evrensel bir mücadele kanalını işte bu ontolojik temelde açabilsin. İnsanlara başka bir dünya olabileceğini -başka ve daha köklü bir amaç bağlamında- gösterebilir. Tarih; bize anlattıkları gibi, kötülüklerden ibaret, dinlerin ırkların devletlerin iblis şeytan kışkırtmasıyla biteviye savaştığı bir enkaz yığını değildir. Aksine milyonlarca insanın insanlaşabildiği binlerce güzel örnek, yüzlerce adil düzen kurulmuştur. Nihayetinde bu bir savaştır ve zaman zaman yenilgi dönemleri de vardır. Bugün bu dönemlerden birini yaşamaktayız ve bu çağın şeytani düzeni olan kapitalizmin dünyasının sahte maskelerini sökerek işe başlamalıyız. Kapitalizmin yedeği kılınmaya çalışılan din algısı, tüccar-dincilerin elinde sistemden pay alma aracına dönüştürülen dinselilik tarzı da kapitalizmle mücadeleye paralel bir teolojik mücadele alanıdır. Hem insanları daha iyi yaşama putuyla hem de Allah'la aldatan şeytanlara karşı çift cepheye sürecektir amansız bir savaşa hazır olmalıyız. Allah, Adem'i kullaştıran değil, her tür kulluktan arınmaya çağıran Kadiri Mutlak (vacibül Vücut) ve Rahman-Rahim olan sahibimizdir (Rabb). Her şey O'ndan geldi ve O'na dönecektir.

Biz insanlar, Adem-insan tözüyle geldik, Adem-insan özüyle ve sözümüzde durarak O'na döneceğiz. Bütün değişim çabamızın ve devamımızın özeti de budur. Unutmayalım, tarihsel, toplumsal, ideolojik, etnik, dini, mezhebi kimliklerin ötesinde ve bu kimlikleri de terbiye etmek manasında Adem olabilmeyi yani siyasi-sosyal-ekonomik düzeyde İnsan onurunu ve kemalatını temin etmeyi hedeflemeyen bütün davalar batıldır, sahtedir, istismardır. Artık süslü kelimeler, afili cümleler, dünya cenneti atmosferi, şehvetin tiranlığı, paranın tanrılığı, kutsal kılıflı her tür münafıklık, iblisten öğrenilmiş soy davaları, uydurulmuş kelimelere tapan animist ilkelikler, bencil ve menfaatçi şeytanlıkların kandıramadığı o saf, temiz vicdanların bütün ideolojik-dini-etnik maskelerini atarak bulunduğu evrensel bir örgütlenme zamanıdır. Bizi insanların uydurup taptığı hiç bir mensubiyet, hiçbir ırk-etnos, din, mezhep, ideoloji, maddi-manevi kutsal, hiç bir devlet, toplum, coğrafya, hiç bir şehir, dağ, ağaç, deniz ilgilendirmiyor, hiç birinin bizim için hiç bir değeri yoktur. Hiç bir şeyin biz yoksak hiç bir kıymeti yoktur. Bizim için Allahın değer vermediği hiç bir şey önemli değildir. bizim iyilik ve adaleti üstün kılma, her yerde ve her zaman kim olursa olsun zalime karşı, mazlumdan yana olmak dışında bir dava yoktur. Biz, yani Adem olabilmek kalabilme davası olanlar bir devlet kurmak için değil, bir devleti yok etmek için değil, bir sınıf, etnos, din egemenliği için değil, sadece iyiliği ve adaleti üstün tutmak için, sadece İblisin saltanatını her yerde tahrip etmek, yıpratmak, bozmak için, sadece kadim savaşta safımızı belli etmek için, sadece Adem tözünü her an ve her bir insan tekinde yeniden diriltmek için, yani sadece gerçekten Var olabilmek için dünyayı değiştirmek istiyoruz. Devlet, din, ideoloji, kültür, para, güç, sadece bu dava için birer araçtır ve silahtır. Başka da bir önemi yoktur. Bunlara başka bir mana ve önem biçenler, iblisin soyudur. Bu dünyayı hiç sevmedik, İblis ve soyunun şekil verdiği yaşam tarzlarını, anlam ve değer biçtiği maskeleri, sınırlara bölüp mülkiyete dönüştürdüğü hiç bir metayı, fenomeni, araç gereci sevmedik. Bizden önceki Adem özlü atalarımız da sevmemişti.

Çocuklarımız da sevmeyecek. Biz daima her bir meleğin tek tek indirdiği yağmurla yaratılan ekmeğin sıcaklığını, çay ve cigaranın bereketlendirdiği dost muhabbetini, Adem soyunun hikayesini özetleyen nine masallarını, eski de olsa temiz libasları, gül kokan anne kucağını, nasırlı baba ellerini, kahrın da lütfunda sitemkar dualarla hoş görüldüğü kocakarı imanını, yarin zülfüne yazılmış şiirleri, kara sevdaya yakılmış türkülerini, zalimlere atılmış kurşunları, çocukların gözbebeklerindeki sahici dünyayı seveceğiz. Ya bu dünyayı iblis ve soyuna dar edeceğiz, ya kendimize her yerde her koşulda başka bir dünya kuracağız.

Öyle ya da böyle daima dünyayı değiştirmeye çalışacağız. Bu İblis ve kullarının dünyasını cehenneme çevireceğiz. Biz var olamıyorsak onlar da var olamayacak. Bu davadan asla vazgeçmeyeceğiz.

# Kapitalizme Başkaldıramayanlar Gazze'deki Zulmü Durdurabilir mi?



**PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

## Kapitalizmin Piyasa Mantığına Başkaldıramayanlar Gazze'deki Zulmü Durdurabilirler mi?

Gazze'deki zulmü ve soykırımı sadece bir grup etno-milliyetçi Siyonist Yahudi ile Hamas arasındaki bir çatışmadan ibaret görmek ya da Müslümanlar ile Yahudiler arasındaki çatışma olarak okumak hem geçmiş hem de geleceği yanlış okumaktır. Bilakis mesele kapitalizmin güncellenmiş versiyonu olan neoliberalizmin kendisine meydan okuyanlar arasında en zayıfları seçip adım adım bütün rakiplerini ya içine alıp eritme ya da yok etme stratejisinin bir parçasıdır. Gazze neoliberal dünyayla her türden barışı ve uzlaşmayı reddettiği için toplu bir soykırımla karşı karşıya kalmıştır. Tıpkı Mısır'da Muhammed Mursi'nin başına gelenlerde olduğu gibi. Hatta bir benzerini Nicolás Maduro liderliğindeki Venezuela'da da görebilirsiniz. Neoliberal dünyanın kapitalist piyasa mantığı Darwin ekonomisini Gazze üzerinde adeta gözlerimize sokarcasına somutlaştırmaktadır. Gazze, bu dünyayı güçlü olanın güçsüz olanı doğal seleksiyona (yok etmeye) uğrattığı bir dünya olarak değil adil bir dünya hayali kurduğu için, kapitalist piyasa mantığının kurallarına uymadığı için cezalandırılmaktadır. O halde Gazze'de olan bitenlere şahit olup yüreği yanan dünyadaki bütün insanların cevaplaması gereken asıl soru şudur: Kapitalist piyasa mantığına başkaldırmadan Gazze'deki zulmü durdurmak mümkün müdür?

Kritik bakış sitesinde başladığım yazılarımda ısrarla kapitalizm ve neoliberalizm eleştirisi yapmaya çalışıyorum. İçimizde sinsi bir virüs gibi yayılan, hiçbirimizin doğru dürüst farkına bile varmadığı bir

tehlikeyi anlatmaya çalışıyorum. Öyle bir virüs ki her geçen gün eğitimden sağlığa, hukuktan gündelik pratiklere hayatımızı sarmal gibi kuşatıyor. Dünyanın gözü önünde gerçekleşen Gazze'deki soykırım işte tam da bu vasatta gerçekleşiyor. İnsani olarak dünyanın büyük bir kısmı bu vahşete her fırsatta tepki gösteriyor, hatta bazı devletler bile açıktan karşı çıkıyor, kınıyor, lanetliyor kabul edilemez olarak görüyor ama hiçbirisi İsrail'i durduramıyor. Peki, bütün bir dünyayı karşısına almak pahasına İsrail, Filistin'e ve özellikle Gazze'ye bunca zulmü, soykırımı reva görecektir gücü nereden alıyor? Amerikan'dan mı? Peki, Amerika nereden alıyor bu gücü? Silahtan mı? Peki, silahlar nereden alıyor bu gücü? Ekonomiden mi? Peki ekonomi bu gücü nereden alıyor? Kapitalizm ve onun güncellenmiş versiyonu olan neoliberalizmden mi? Peki neoliberalizm bu gücü nereden alıyor? Bütün bir dünyayı neoliberal dünyaya baş eğdirmesinden, tabi kılmasından alıyor. Çünkü neoliberalizme yenilmiş dünyanın insanları zaman zaman duygusal olarak zulme ve haksızlıklara tepki gösterebilir ama kolektif bir güç olarak zulme fiilen engel olamazlar. Zira neoliberalizmi tam da bunun için inşa edildi. Neoliberal dünyada herkes kendi çıkarının peşinde koşan birer homo economicus'a dönüştüğünden kötülük karşısında vicdani iç çekişler ve üzüntüler dışında yapabileceği kimsenin hiçbir şey yok. Meselesini vahametini anlatabilmek için şunu özellikle ifade etmeliyim: Birleşmiş Milletlerin birbirinden farklı paradigmalara sahip beş daimi ülkesi arasında neoliberalizme bağlılık noktasında herhangi bir farklılık yok.



Sadece yöntemlerinde ve stratejilerinde bazı farklılıklar var. Politik olarak sağda yer alanlar ya da sol da yer alanlar arasında da neoliberalizme bakış arasında paradigma ya da mahiyet farkı yok. Sadece arasında bazı derece farkları söz konusu. Din meselesi bile kapitalizmin gölgesinde ele alınıyor. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam ile kapitalizm arasında çeşitli bağlantılar kuruldu, ilişkiler keşfedilmeye çalışıldı. Sonuçta dinler bile kapitalizm merkeze konularak ele alınmaya başlandı. Görünen o ki kapitalizm her dinden kendisine taraftar bulmakta zorlanmamaktadır.

Kapitalizm neoliberal formatta bütün dünyayı içine almış durumda. Neoliberal dünya daimi bir rekabet ve mücadele alanıdır. Bu alanda her şey pazarlık konusu edilebilir, para her şeyi satın alabilir, her şey alınır satılır bir meta haline gelebilir. Yeter ki fiyatta anlaşma sağlansın, gerisi teferruattır. Genelde Filistin özelde de Gazze neoliberal dünyanın üzerinde pazarlık yapıp anlaştığı bir ülkedir. Her şey neoliberal usullere uygun yapıldığı için ve bütün dünya neoliberal yaşam tarzına iliklerine kadar bağlı olduğu için insani olarak bir takım tepkiler gösterse de soykırımı durdurmaya hatta yavaşlatmaya bile kimsenin gücü yetmemektedir.

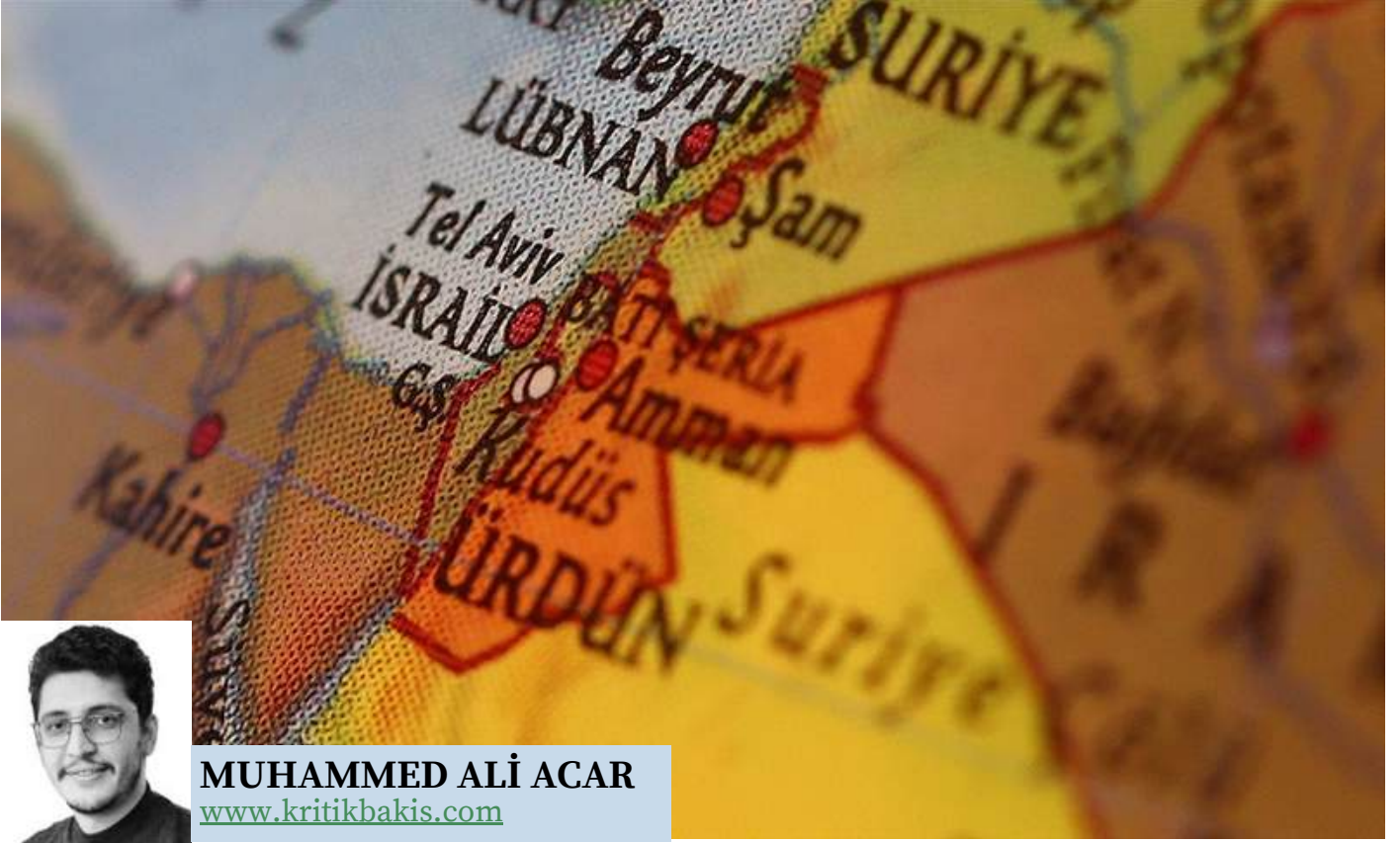
Özelde Gazze'deki zulme ve soykırıma genelde ise dünyadaki bütün haksızlıklara, sömürüye, karşı çıkabilmenin, dur diyebilmenin yolu öncelikle kapitalist piyasa mantığına dur demekten geçmektedir. Kapitalist yaşam pratiklerine gömülmüş insanlar, zaman zaman ekranlarda dramatik manzaralar gördüklerinde kısa süreli üzüntü duysalar da bu manzaralara zamanla alışmakta, her şey gibi duygularını ve vicdanlarını tüketmektedir. Hâlbuki Gazze'deki soykırımın arkasındaki mantığı anlarsak onunla sadece duygularımızı ve vicdanlarımızı tüketerek değil gerçekten mücadele edebiliriz. Hatta mücadelemizde ciddi ve kararlı olduğumuz, bunu bir hayat tarzı haline getirdiğimiz takdirde dünyanın herhangi bir yerinde ikinci bir Gazze yaşanmayacaktır.

Gazze, sadece Filistin'in bir şehrindeki insanları, Siyonist Yahudiler de İsrail'de yaşayan bir grup insandan ibaret değil. Aslında Gazze dünyada neoliberalizmin her türden baskı zulüm ve haksızlıklar altında inleyen dünyanın bütün mazlumlarını temsil ediyor. Siyonist Yahudiler de neoliberalizmin ağababalarını temsil ediyor. Yaşadığınız şehre yakından bakarsanız, ara sokaklarına girerseniz, etrafınızdaki ilişkilere ve olaylara dikkatlice bakarsanız, mazlum ve zayıflara kulak verirsiniz her tarafta bir Gazze'nin olduğunu görürsünüz. Aynı şekilde baktığınız da her köşede bir Siyonist Yahudi de görebilirsiniz. Yanı başımızdaki Gazze'ye sahip çıkmadan, onu korumadan, onun için bir şeyler yapmadan uzaktaki Gazze için bir şey yapmak mümkün müdür? Ya da yapacağımız sadece "tatlı tatlı" üzülmekten ibaret kalmayacak mıdır? Piyasa mantığına itikat derecesinde iman ederek elindeki mallarına gerçekte hiçbir karşılığı olmayan fahiş zamlar yapıp kazandıkça kazanan, her gün neoliberal dünyanın kurucularına rahmet okuyan, yaptıklarını

"işinize gelirse" veya "parası olmayan almasın kardeşim" söylemleriyle meşrulaştıran bir esnaf Gazze'deki zulme dur diyebilir mi? Ya da dur deme hakkı var mıdır?

İşçilerine hak ettikleri ücreti ve imkânları vermeyen, piyasanın bunu gerektirdiğine inanan, dürüst ve hakkaniyetli olursam kaybederim, piyasadan silinirim diye düşünen, "işine gelmeyen çalışmasın kardeşim bana işçi çok" diyen bir işveren Gazze'deki zulme dur diyebilir mi? Ya da dur deme hakkı var mıdır? Kiracının maddi zorluklarına, kendisinin maddi imkânlarına bakmayan ama adına piyasa denen canavarın her söylediğini emir telakki eden, kiraya insafa ve vicdana sığmayan zamlar yapan, "işine gelmiyorsa çıkarsın kardeşim bana kiracı mı yok" ya da "piyasa bu, işine geliyorsa" diyen bir ev sahibi Gazze'deki zulme dur diyebilir mi? Ya da dur deme hakkı var mıdır? Ne okuduğunu, niçin okuduğunu bilmeden, ya vakit geçirmek ya da sırf para kazanmak için üniversite sıralarını işgal eden, anlamayan, sorgulamayan, sadece not ve kariyer odaklı hareket eden bir üniversite öğrencisi Gazze'deki zulme dur diyebilir mi? Ya da dur deme hakkı var mıdır? Maaşını ve akademik kariyerini hayatının merkezine alan, ne anlattığı, niçin anlattığıyla ilgili bir bilince sahip olmayan, hangi batılı bilgi fabrikasının bayisi olduğunun dahi farkında olmayan bir akademisyen Gazze'deki zulme dur diyebilir mi? Ya da dur deme hakkı var mıdır? Hastalarını müşteri olarak gören, hastasına ekonomik durumuna göre muamele eden, devlet hastanesinde farklı, özel hastanede farklı muayenesinde ise apayrı kişiliklere bürünen bir doktor Gazze'deki zulme dur diyebilir mi? Ya da dur deme hakkı var mıdır? En çok parayı vereni haklı çıkarmak için bin bir türlü yollara başvuran bir avukat, adalet, vicdana ve bağlama bakmadan kanunlarda ne yazıyorsa uygulayan bir hâkim Gazze'deki zulme dur diyebilir mi? Ya da dur deme hakkı var mı? İnsanları sadece Allah için sevmek ya da Allah için buğz etmek yerine, yüzeysel ilişkilere ve iltimaslara gelecekteki çıkarları için yatırım yapan, arkadaşlık ve dostluğu sosyal sermaye olarak görüp bütün sosyal sermayeyi de ekonomik sermayenin aracı haline getiren bir karakter Gazze'deki zulme dur diyebilir mi? Ya da dur deme hakkı var mı? Toplumun birbirini kandırmak için türlü yollara başvurduğu, toplumun yarısının diğer yarısının ödediği faizlerle zenginliğine zenginlik kattığı bir yerde Gazze'deki zulme dur deme imkânı var mıdır? Uzaktaki Gazze için oturduğu yerden üzülme kolay ama yanı başındaki Gazze için nefsin, kazanma dürtüsünü yenip adil ve hakkaniyetli olanı yapmak çok mu zor geliyor bize? Tarihin bazı dönüm noktaları vardır. Bu dönemlerde insanlar aldığı karar, takındığı tutum, niyet ettiği gayeler uğruna yaptıkları kadar anlam ve değer kazanırlar. Gazze bu anlamda dünyanın dört bir tarafındaki zulmün, haksızlıkların ve bütün dünyayı içine alan kapitalizm ve neoliberalizm virüsünün ve ona destek veren bu dünyacı bütün ideolojilerin suçüstü yakalandığı bir dönüm noktası olmuştur. Gazze burada bir semboldür. İçimizdeki Gazze'ye de coğrafi olarak uzaktaki Gazze'ye yardım etmenin, zulümlere dur demenin yolu bellidir. Kapitalist piyasa mantığı ve neoliberal çıkar savaşına her alanda, her yerde, her zaman dur demek. Bunun evvel emirdeki yolu da iktisat anlayışımızı değiştirmektir. Çünkü iktisat meselesi, itikat meselesidir.

# İsrail ile Ürdün Arasındaki Su Anlaşmazlığı



**MUHAMMED ALİ ACAR**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

## Tesir, Hacim ve Olası Neticeler

Ortadoğu'da barış çoğu zaman sınırlar, güvenlik düzenlemeleri ve askerî dengeler üzerinden tartışılır. Oysa Ürdün ile İsrail arasındaki barışın en kırılgan ve aynı zamanda en belirleyici unsuru, haritalarda değil boru hatlarında saklıdır. Su, bu ilişkinin görünmeyen tutkalıdır ve aynı zamanda barışın en hassas fay hattını oluşturur. Son dönemde yeniden gündeme gelen "50 milyon metreküp" tartışması, teknik bir anlaşmazlığın ötesinde, barışın işleyişine ve geleceğine dair daha derin bir sorgulamayı beraberinde getirmektedir. 1994 tarihli Vadi Araba Barış Anlaşması, Ortadoğu'daki diğer barış girişimlerinden farklı olarak yalnızca çatışmayı sona erdirmeyi değil, barışı gündelik hayatın parçası hâline getirmeyi amaçlayan bir çerçeve sundu. Bu nedenle anlaşma, sınır çizimleri ve güvenlik maddelerinin ötesine geçerek su gibi hayati ve sürekli yönetilmesi gereken bir kaynağı merkeze aldı. İsrail'in Ürdün'e her yıl yaklaşık 50 milyon metreküp su sağlamayı kabul etmesi, barışın soyut bir diplomatik mutabakat olarak kalmaması, aksine somut karşılıklı bağımlılık ilişkileriyle desteklenmesi hedefinin bir parçasıydı. Su, bu yönüyle barışın yalnızca imzalarla değil, günlük hayatın sürekliliğiyle ölçülebileceği fikrinin temel dayanağı oldu. Kaynak kıtlığının, uygun bir siyasi ve kurumsal çerçeve içinde ele alındığında çatışma üretmek yerine iş birliğini teşvik edebileceği varsayımı,

bu yaklaşımın teorik temelini oluşturmaktadır. Ürdün'ün yapısal ve süreklilik arz eden su yetersizliği, İsrail ile tesis edilen barış düzeninin başlıca bağlayıcı unsurlarından biri hâline getirilmek istenmiş; bu doğrultuda Ürdün'ün su güvenliği ile İsrail'in sınır güvenliği aynı güvenlik denkleminde birbirine eklenmiştir. Ne var ki bu denge, tarafların anlaşmaya attıkları güven düzeyine ve yükümlülüklerin öngörülebilir ve istikrarlı biçimde yerine getirilmesine yüksek derecede bağımlıdır. Güvenin aşınması durumunda ise su başlığının, barış mimarisinin en kırılgan bileşenine dönüşmesi yapısal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Ürdün açısından su, çevresel bir başlık olmaktan çoktan çıkmış durumdadır. Kişi başına düşen yıllık su miktarının dünya ortalamasının çok altında olması, iklim değişikliğinin derinleştirdiği kuraklık, hızlı nüfus artışı ve uzun yıllardır taşınan mülteci yükü, suyu Ürdün için yapısal bir kırılganlık alanına dönüştürmüştür. Bu koşullar altında su arzında yaşanacak her türlü aksama, yalnızca tarımı ya da şehir altyapısını değil, toplumsal huzuru ve devletin temel hizmet sunma kapasitesini de doğrudan etkileyebilecek bir risk taşır. Bu nedenle Vadi Araba Anlaşması'nda yer alan 50 milyon metreküp, Ürdün açısından teknik bir ayrıntı değil; devlet kapasitesinin ve siyasal meşruiyetin somut göstergelerinden biri olarak algılanmaktadır.



Son aylarda İsrail basınında yer alan ve İsrail'in bu suyu vermeme niyetinde olabileceğini ileri süren haberler, resmî olarak teyit edilmemiş olsa da, barışın algısal zemininde belirgin bir aşınmaya işaret etmektedir. Ürdün makamlarının "resmî bir bildirim almadık" yönündeki açıklamaları, fiilî bir kesintiden ziyade kontrollü bir belirsizlik durumuna işaret eder. Bu belirsizlik, teknik bir sorundan çok siyasi bir mesaj niteliği taşır. Su akmaya devam etse bile, bu akışın her an siyasallaşabileceği ihtimali, barışın güvene dayalı yapısını zayıflatmaktadır. Bu noktada mesele, musluklardan akan suyun miktarından çok, anlaşmaların ne ölçüde güvenilir olduğu sorusu etrafında düğümlenmektedir. İsrail açısından tablo daha farklıdır. Gelişmiş deniz suyu arıtma tesisleri, modern ulusal su taşıma sistemi ve düşük kayıp-kaçak oranları sayesinde İsrail, su kıtlığını stratejik bir zafiyet olmaktan büyük ölçüde çıkarmış durumdadır. Bu nedenle Ürdün'e sağlanan 50 milyon metreküp su, İsrail için hayati bir ihtiyaç ya da ciddi bir ekonomik yük anlamına gelmez. Ancak tam da bu nedenle su, İsrail için düşük maliyetli fakat yüksek siyasi değeri olan bir araç işlevi görmektedir. Açık bir baskı unsuru olarak kullanılmamakta; ancak gündeme getirildiğinde diplomatik manevra alanı yaratma kapasitesine sahip bulunmaktadır. Su, bu anlamda bir silah değil, ilişkilerde dengeyi etkileyen sessiz bir kaldıraçtır.

Bununla birlikte İsrail'in suyu tamamen kesme yönünde radikal bir adım atmasının önünde ciddi stratejik engeller bulunmaktadır. Ürdün, İsrail'in en uzun ve en istikrarlı sınırının güvencesidir. Ürdün'de yaşanacak derin bir su krizi ya da buna bağlı toplumsal huzursuzluk, İsrail'in doğrudan güvenlik ortamını olumsuz etkileyecek sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle İsrail açısından mesele, Ürdün'ü zayıflatmak değil, onu istikrarlı tutacak asgari koşulları korumaktır. Su, bu bağlamda barışı tehdit eden bir unsurdan çok, barışın kontrollü biçimde sürdürülmesini sağlayan bir denge aracı olarak görülmektedir. Bu denge siyasetinin geçmişte nasıl işletildiğini görmek açısından Bakura (Naharayim) ve Ghamr (Zofar) örnekleri fikir vermesi açısından önem arz eder. Vadi Araba Anlaşması'na göre bu bölgeler her zaman Ürdün egemenliğinde olmakla birlikte, İsrail'e 25 yıllık özel kullanım hakkı tanınmıştı. Ürdün, anlaşmanın öngördüğü usullere uygun biçimde bu süreyi uzatmamayı tercih etmiş ve 2019'da bölgeleri fiilen geri almıştır. Bu adım barışı bozmadı aksine Ürdün'ün anlaşmayı ihlal etmeden de siyasi irade gösterebileceğini ortaya koydu. Bugün su meselesinde izlenen tutum da aynı yaklaşımı yansıtmaktadır: Ürdün barışı sona erdirmek istememekte, ancak bu barışın tek taraflı bir yük hâline gelmesine de razı olmamaktadır.

Uzun vadede bu denklemi değiştirebilecek en önemli unsur, Ürdün'ün su bağımsızlığını artırmaya yönelik projelerdir. Akabe-Amman deniz suyu arıtma ve iletim hattı, atık suyun yeniden kullanımı ve şebeke kayıplarının azaltılması gibi yatırımlar, Ürdün'ün İsrail'e olan yapısal bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir.

Ancak bu projeler zaman, yüksek finansman ve siyasi istikrar gerektirir. Kısa vadede Ürdün hâlâ kırılgandır; orta vadede ise daha dengeli bir pazarlık gücüne ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu geçiş sürecinde 50 milyon metreküp meselesi, teknik öneminden çok siyasi ve sembolik ağırlığıyla gündemde kalmaya devam edecektir. Bu kırılganlığın derinleşmesinde, İsrail'in son dönemde daha belirgin hâle gelen yayılmacı ve güvenlik merkezli dış politika anlayışının da göz ardı edilmemesi gerekir. Gazze ve Batı Şeria bağlamında gözlemlenen tek taraflı güç kullanımı, hukuki ve siyasi mutabakatların ikincilleştirilmesi ve güvenliği mutlak öncelik hâline getiren yaklaşım, İsrail'in komşu coğrafyalarla ilişkilerinde daha asimetrik ve baskı temelli bir çizgiye yöneldiğine işaret etmektedir. Bu eğilimin, doğrudan askerî bir genişleme anlamı taşımaksızın, stratejik kaynaklar ve karşılıklı bağımlılık alanları üzerinden dolaylı biçimde etkisini göstermesi mümkündür. Bu çerçevede Ürdün, su gibi hayati bir kaynak üzerinden, İsrail'in bölgesel güç projeksiyonunun bir yansımasına maruz kalabilecek aktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Su paylaşımının siyasallaşması, bu bağlamda yalnızca ikili bir teknik anlaşmazlık değil, İsrail'in bölgesel düzeni tek taraflı güvenlik öncelikleri doğrultusunda yeniden şekillendirme eğiliminin Ürdün'e yansıyan potansiyel sonuçlarından biri olarak okunmalıdır. Bununla birlikte, Ürdün-İsrail arasında su paylaşımı etrafında şekillenen bu süreç, yalnızca ikili ilişkilerin geleceği açısından değil, Ortadoğu'nun tamamı için emsal oluşturma potansiyeli bakımından da özel bir önem taşımaktadır. İklim değişikliğinin hızlandırdığı kuraklık, artan nüfus baskısı ve sınıraşan su kaynaklarının giderek daha stratejik hâle gelmesi, bölgede su temelli anlaşmazlıkların yaygınlaşma ihtimalini artırmaktadır. Bu bağlamda, suyun çatışma mı yoksa iş birliği mi üreteceği sorusu, normatif bir tartışmanın ötesinde, somut politika tercihlerine bağlı bir mesele hâline gelmektedir. Ürdün-İsrail örneğinde su paylaşımının siyasallaşması ve güven erozyonuna açık bir alana dönüşmesi, gelecekte benzer kaynak temelli düzenlemelere yönelmesi muhtemel diğer bölge ülkeleri için olumlu ya da olumsuz bir prototip işlevi görebilir. Sürecin nasıl yönetileceği, suyu merkeze alan bölgesel anlaşmaların çatışmayı sınırlayan kurumsal mekanizmalara mı, yoksa güç asimetritlerinin yeniden üretildiği kırılgan düzenlemelere mi evrileceğini belirleyecek temel referanslardan biri olacaktır. Sonuç olarak su, Ürdün-İsrail ilişkilerinde yalnızca paylaşılması gereken bir doğal kaynak değildir; barışın nabzını ölçen en hassas göstergelerden biridir. 50 milyon metreküp etrafında şekillenen tartışmalar çözümsüz kaldıkça, barış hukuken varlığını sürdürebilir; ancak siyaseten ve toplumsal algı düzeyinde içten içe zayıflar. Asıl risk, ani bir kopuş değil, işlevini yitirmiş ve içi boşalmış bir barış düzenidir. Ortadoğu'nun kırılgan dengeleri düşünüldüğünde, bu tür sessiz bir erozyonun uzun vadede açık krizlerden daha yıkıcı sonuçlar doğurabileceği göz ardı edilmemelidir.

# Trump'ın Venezuela Darbesi: Suç İmparatorluğunun Suçlu Saldırıları



**YAZAR: RON JACOBS\***

**KAYNAK: [HTTPS://WWW.COUNTERPUNCH.ORG](https://www.counterpunch.org)**

Venezuela'ya yönelik ABD saldırılarını tanımlamak için yalnızca tek bir kelime yeterlidir: Suç. Bir başka ülkeyi işgal edip başkanını kaçırmak—buna başka ne denebilir ki? Ve elbette bu kelime, ABD imparatorluğunun özüne dair daha geniş bir gerçeği de açığa vurur: Şu anda, yalnızca Tel Aviv'deki aynı ölçüde ruh hastası yoldaşlarının eylemleriyle yarışabilen bir grup psikopat tarafından yönetilen bir imparatorlukla karşı karşıyayız. Açık konuşalım: Tetiği çeken belki Trump'tı ama Washington, Venezuela halkı 1998'de Hugo Chavez'i seçtiğinden beri bu ülkeye doğrultulmuş dolu bir silahı elinde tutuyor. Chavez'in seçilmesiyle birlikte, Venezuela halkının büyük çoğunluğu, ülke içinde servetin yeniden dağıtıldığı; daha önce bu en temel haklardan yoksun bırakılmış milyonlarca insanın halk eğitimi ve ücretsiz sağlık hizmetine erişim sağladığı bir süreci başlattı — üstelik, bu insan haklarının, ben bu satırları yazarken, ABD imparatorluğunun tam kalbinde ağır bir saldırı altında olduğunu da not etmek gerekir.

Bu saldırıya ve ABD'nin Venezuela'ya karşı gerçekleştireceği herhangi bir sonraki askeri hamleye, dünyada barışı gerçekten önemseyen herkesin karşı çıkması gerekir. Ana akım partilerde, imparatorluğun daha "yumuşak" bir versiyonuna inananlar eğer bu saldırıdan rahatsızsa, seslerini Kongre'de, medyada ve sokaklarda yükseltmelidir.

Maduro'ya, ister haklı gerekçelerle ister imparatorluğun rıza üretim aygıtlarının uydurduğu bahanelerle karşı

çıkan solcular, bu şeritten çıkmalı, bu saldırıya koşulsuz karşı durmalıdır. Akli ailesinde ve evinde olanlar da, çözüm olarak cinayeti, savaşı ve baskıyı benimseyen bir Beyaz Saray'a karşı artık seslerini yükseltmeye karar vermelidir. Zaten ABD ordusunda sevdikleri bulunan birçok kişi — Hava Kuvvetleri'nden Hava Muhafızları'na, Deniz Piyadeleri'nden Sahil Güvenlik'e kadar — onların Venezuela'da, İran'da, Filistin'de ve Karayipler'de (şimdilik yalnızca başlangıç olarak) insanları öldürmeye gönderildiğine bizzat tanıklık etti.

Benim yaşadığım Vermont'ta, evimin üzerindeki gökyüzü artık beş mil ötedeki F-35 savaş uçaklarının insanlık dışı çığlığıyla sarsılmıyor; o uçaklar ve mürettebatları artık kendi halindeki Venezuelalılara saldırmakla meşgul. Bu ölüm makinelerinin Vermont'a konuşlandırılması, Bernie Sanders da dahil olmak üzere eyaletin tüm Kongre üyeleri tarafından desteklendi. Ulusal Muhafızların sözcüleri ve onların medyadaki tetikçileri, bu sağır edici uğultuyu "özgürlüğün sesi" olarak pazarladı. Size temin ederim ki, Venezuelalılar o sese kesinlikle öyle demiyor. Son yetmiş yılın tarihi açıkça gösteriyor: ABD ordusunun "getirdiği" tek özgürlük, işgal ettiği ülkeleri sömürme özgürlüğüdür. İmparatorluğun "özgürlük sesi" dediği şey, bombalarıyla, askerleriyle ve ekonomik boğazlamasıyla ezdiği halklar için yalnızca ölüm ve baskının sesidir.

Açık olalım: Venezuela'ya yönelik bu saldırıyı başlatan ve görünüşe göre başkanını kaçıran yönetim Trump'ındı



— ama bu eylemler, nicedir süren iki partili emperyalist saldırının doğrudan sonucudur.

Bill Clinton bu süreci 1998’de başlattı; muhalefeti büyük ölçüde lafla sınırladı ama Venezuela’daki zengin komprador sağa bolca para aktardı. Eşi Hillary Clinton, 2015’te Venezuela aşırı sağının önde gelen isimlerinden Gustavo Cisneros’tan başkanlık kampanyası için bir milyon dolarlık bağış aldı.

2002’de George W. Bush yönetimi, Washington’un darbe planlayıcılarına verdiği anlık desteğe rağmen başarısızlığa uğrayan bir darbe girişiminin hem finansmanına hem de planlanmasına doğrudan katkı sundu.

Hugo Chavez 2013’te hayatını kaybettikten sonra Nicolas Maduro seçildi ve Obama yönetimi Karakas hükümetine yönelik yaptırımları sert biçimde artırdı. 2015’te Venezuela’yı resmen “açık ve mevcut bir tehdit” ilan etti. Trump da aynı çizgiyi devam ettirdi. Joe Biden ise bu ambargo ve tehdit politikasını sürdürdü — her ne kadar yönetimi kısa ömürlü bir doğalgaz alım anlaşması imzalamış olsa da.

Bu arada Washington’un yaptırımları, Venezüella halkının zaten boğazına kadar içinde olduğu ekonomik krizi daha da derinleştirdi. Bu yaptırımların, o çok bilinen tabirle, devenin belini kıran son saman çöpü olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Tüm zorluklara rağmen Venezuela geri adım atmadı; kendi kendine yeterliliğe yöneldi ve ABD saldırganlığına karşı verdiği yanıtı örgütlemek üzere çabalarını yeniden seferber etti.

Evet, tetiği çeken Trump’tı — ama ondan önce gelen her yönetim, Trump’ın bu yasa dışı ve ahlaksız saldırısına cephaneye taşıdı, önünü açtı, zeminini ördü.

Bu kısa yazının odağında Venezuela’ya yönelik saldırılar olsa da, dünyanın başka yerlerinde olup bitenlere göz kapamak imkânsız. Trump, Noel Günü’nde ABD ordusuna Nijerya’ya saldırma emri verdi; İran’ı bir kez daha tehdit etti. ABD ise, Gazze ve Batı Şeria’da Filistinlileri katletmeye devam eden, aynı zamanda Lübnan ve Suriye’yi bombalayan İsrail’e milyonlarca dolarlık yeni silah sevkiyatını onayladı.

Dünya, küresel bir yangının kıyısına bu kadar yaklaştığında takvimler hangi yılı gösteriyordu, hatırlamak zor. Ama şunu söylemek gayet yerinde olur: Son olarak bu denli bir dünya savaşı ihtimaline, Hitler’in orduları doğudaki komşularını işgal ettiğinde yaklaştığımız. Onun o dönemki eylemleri ne kadar aceleci ve ne kadar tehlikeliyse, bugün Donald Trump’ın adımları için de aynı şey rahatlıkla söylenebilir.

#### Dipnot:

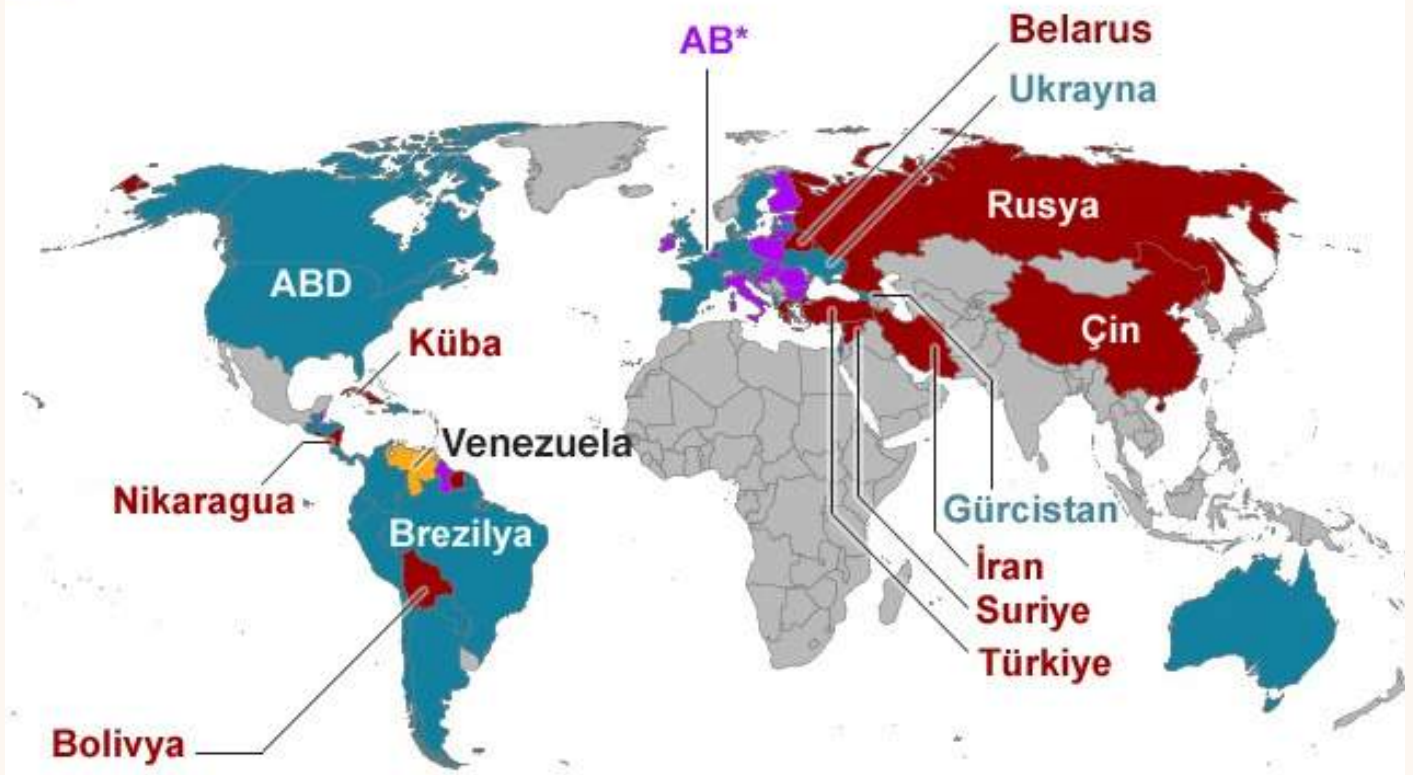
\*Ron Jacobs, Daydream Sunset: Sixties Counterculture in the Seventies (Hayalperest Gün Batımı: Yetmişlerdeki Altmışların Karşı Kültürü) dahil olmak üzere birçok kitabın yazarıdır; bu kitap CounterPunch Books tarafından yayımlanmıştır. En son kitabı Nowhere Land: Journeys Through a Broken Nation (Hiçbir Yerde: Parçalanmış Bir Ülkeye Yolculuk) şu anda satışta. Vermont’ta yaşamaktadır. Kendisine şu adresten ulaşılabilir: [ronj1955@gmail.com](mailto:ronj1955@gmail.com)

## Venezuela krizinde hangi ülke kimi destekliyor?

■ Maduro’yu destekleyenler

■ Guaido’yu destekleyenler

■ Seçim çağrısı yapanlar



# Suriye'den Davos'a Yeni Dünya Düzeni



Dünyanın entelektüelleri ve bazı siyasi liderleri son yıllarda dünyanın değiştiğini, eski nizamın çöktüğünü ve yeni bir nizama ihtiyaç olduğunu sık sık dile getiriyordu. Bu tartışmalar yalnızca akademik metinlerle sınırlı kalmadı; kitaplara, manifestolara ve devlet söylemlerine yansıdı. Bu kitapların bir kısmı doğrudan “Yeni Dünya Düzeni” başlığını taşıırken, bir kısmı “İkinci Aydınlanma Çağı” gibi kavramsallaştırmalarla aynı arayışa işaret etti. Almanya’nın eski başkanlarından Gerhard Schröder’in kaleme aldığı “Son Şans: Neden Yeni Bir Dünya Düzenine İhtiyacımız Var?” kitabı, Batı merkezli sistemin sürdürülemezliğine dair açık bir uyardı. Aynı şekilde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yazdığı “Daha Adil Bir Dünya Mümkün” kitabı, yalnızca bir eleştiri değil, aynı zamanda küresel sistemin yeniden yapılandırılmasına dair bir çağrıydı.

Cumhurbaşkanı Erdoğan bu eserinde, ara başlıklar hâlinde dünyanın karşı karşıya olduğu adaletsizlikleri, kurumsal tıkanmaları ve temsil krizlerini ele alıyor; çözümün ancak gerçekçi, çok taraflı ve hakkaniyet merkezli bir yol haritasıyla mümkün olacağını vurguluyordu. Uzun süre bu uyarılar ya görmezden gelindi ya da “retorik” olarak etiketlendi. Ancak Davos 2026, bu uyarıların teorik değil, fiilî bir kırılmanın habercisi olduğunu bütün çıplaklığıyla ortaya koydu.

Şu anda düzenlenen Davos Forumu, dünyanın onlarca yıldır tanık olduğu en önemli olaylardan biri olarak tarihe geçti. Forum, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ku-

ruhan küresel düzenin çöküşünü adeta sesli ve görüntülü biçimde belgelemektedir. Bu yalnızca bir kriz değil, açık bir başkaldırıdır. Amerika Birleşik Devletleri merkezli sistemin meşruiyetine karşı bir meydan okumadır. Kanada Başbakanı, ülke tarihinin en güçlü konuşmalarından birini yaparak, Kanada’nın kuruluşundan bu yana kimliğini şekillendiren Amerika Birleşik Devletleri’ne olan bağımlılığına son verdiğini fiilen ilan etti. Bu, sembolik bir kopuş değil; stratejik bir yön değişimidir. Avrupa da artık, ABD’nin kendisini koruduğu yönündeki yanılgıyı terk etmeye ve Donald Trump üzerinden yürütülen şantaj siyasetine boyun eğmemeye karar verdi. Mevcut durumu en çıplak hâliyle şöyle tarif etmek mümkündür: Dünya, “mabet yıkılsın; bana da düşmanlarıma da” demeye karar verdi. Yani eski düzen ayakta kalsın diye yapılan fedakârlıkların artık hiçbir anlamı kalmadı.

Bu tarihsel kırılmanın merkezinde yer alan Davos 2026, alışıldık küresel vitrinlerden biri olarak değil, bir ruh hâlinin dışavurumu olarak kayda geçti. Salonlar doluydu ama alkış yoktu. Coşku yoktu. O eski “küresel yönetim” kibri yerini sessiz bir tedirginliğe bırakmıştı. Aynı kürsüden farklı tonlarda konuşan üç isim — Kanada Başbakanı Mark Carney, Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vučić ve Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen — aslında tek bir gerçeği farklı cephelerden teyit ediyordu: Eski dünya düzeni çöktü ve artık bunu inkâr edecek kimse kalmadı.



Carney'nin konuşması, Batı siyasetinin uzun süredir kaçındığı bir şeyi yaptı: İtiraf etti. "Kurallara dayalı uluslararası düzen" olarak pazarlanan sistemin, başından beri seçici, asimetrik ve güç merkezli olduğunu açıkça kabul etti.

Uluslararası hukukun herkes için aynı işlemediğini, ticaret kurallarının güçlüler lehine esnetildiğini, entegrasyonun karşılıklı fayda üretmekten çıkıp bir baskı ve tabiiyet mekanizmasına dönüştüğünü söyledi. Asıl kritik nokta ise şuydu: Bunun bir geçiş değil, bir kopuş olduğunu ilan etti.

Yani mesele artık düzenin onarılması değil; düzenin ahlâkî ve siyasal olarak tükenmiş olmasıydı. Bu, Batı'nın kendi meşruiyet anlatısını ilk kez bu açıklıkta terk edişidir.

Vuçić'in sözleri ise teorik bir analiz değil, Davos'un psikolojisinin fotoğrafıydı. On iki kez katıldığı bu zirvede ilk defa kimsenin alkışlamadığını, kimsenin gülmediğini, herkesin yarından korktuğunu söyledi. Bu cümleler basit bir gözlem değildir. Dünya düzenleri yalnızca kurallarla değil, elitlerin özgüveniyle ayakta durur.

Davos'un alkışsız kalması, küresel yöneticilerin artık kendi hikâyelerine bile inanmadığını gösterir. Belirsizlik, bu yeni çağın ana duygusudur. Ve korkuyla yönetilen bir dünya, her zaman daha sert, daha hoyrat ve daha istikrarsız olur.

Von der Leyen'in konuşması ise bu korkunun öfkeye dönüşmüş hâliydi. Ton sertti, mesajlar tehditkârdı. Dolar merkezli sistemin sorgulanması, Amerika sonrası bir jeoekonomik mimari arayışı ve Hindistan'ı merkeze alan yeni ortaklık vizyonu, Avrupa'nın artık Washington'la aynı çizgide yürümek istemediğini gösteriyordu.

Ancak bu çıkışın ardında bir güç gösterisi değil, bir güç açığı vardı. Enerjide bağımlı, askerî kapasitesi sınırlı, siyasal olarak parçalı bir Avrupa'nın, Amerikan hegemonyası olmadan düzen kurabilecek durumda olmadığı ortadaydı.

Bu nedenle dil sertleşiyor, söylem hırçınlaşıyor. Tarih boyunca bu tür çıkışlar genellikle yükselişin değil, zayıflamanın işareti olmuştur.

Bu genel tabloyu tamamlayan bir diğer kritik kırılma ise Davos'un bizzat içinden geldi. Bu sözler, kelimenin tam anlamıyla çok büyük sözlerdir. Eğer Larry Fink gibi küresel finansın merkezinde duran bir isim Davos'u eleştiriyorsa, küresel ruh hâlinin gerçekten değiştiğini kabul etmek gerekir. Fink, forumu "katılanların temsil etmediği bir dünyayı tasarlamaya çalışan bir elitler buluşması" olarak tanımlıyor. Hayati kararların kapalı odalarda alındığını, bedelini ise o masaya asla oturamayacak insanların ödediğini açıkça söylüyor. Asıl çarpıcı ve tehlikeli itirafı ise şu cümlede saklı: "Kamunun güvenini kaybettik." Bu, Dünya Ekonomik Forumu'na verilmiş açık bir ultimatodur: Ya meşruiyetini ve gerçekçilikle bağını yeniden kuracak ya da etkisiz, kendi içine kapanmış bir kulübe dönüşecektir. Finans devinin nihayet fark ettiği gerçek

şudur: Ekonomi yalnızca fildişi kulelerden yönetilemez. Bütün bu konuşmalar ve itiraflar birlikte okunduğunda, yeni dünya düzeninin hangi zeminde şekillendiği daha net görülüyor.

Bu düzen umutla değil, korkuyla inşa ediliyor. Konsensüsle değil, pazarlık ve dayatmayla ilerliyor. Evrensel değerler değil, bölgesel dengeler belirleyici oluyor.

Orta ölçekli ülkeler için bu tablo hayati bir soruyu beraberinde getiriyor: Birlikte hareket edip yeni denge alanları mı oluşturacaklar, yoksa tek tek büyük güçlerin baskısına mı maruz kalacaklar? Zayıf olanlar için ise soru daha acımasızdır: Masada yer bulamayanlar, menüde yer alır...

Hasıl-ı kelâm, Davos zirvesi eski düzenin çöktüğünün resmen ilanı oldu.

Bütün dünya krizlerden kurtuluş için yeni yollar arıyor. Türki Cumhuriyetler, Araplar ve Müslüman ülkeler, bu tarihsel eşikte acil ve güçlü ittifaklar kurarak bu krizlerden çıkış yollarını üretmek zorundadır.

Türkiye, Katar, Suudi Arabistan, Pakistan, Kuveyt ve Mısır'a bu noktada çok büyük sorumluluklar düşmektedir.

Geçen yüzyılın sorunlarını tarihin çöplüğüne atın; yeni bir dünya geliyor ve halklarınızı korumak için cesur kararlar alın.

Koltukların ve makamların artık hiçbir anlamı kalmamıştır.

Vakit, hem halkımız hem de bütün insanlık için kenetlenme vaktidir. Siyasi kavgaları, günlük polemikleri ve kısır hesapları bir yana bırakıp, yeni gerçeklik üzerinden bizi birbirimize bağlayacak yeni mefkûreler üretmek zorundayız. Eski sloganlarla, tükenmiş ideolojilerle ve geçmişin tortularıyla bu çağ taşınmaz.

Çünkü dünya artık eski dünyanın diliyle konuşmuyor. Bu yüzden yeni bir ahlâk, yeni bir siyaset dili ve yeni bir müşterek akıl inşa edilmelidir.

Asırlar önce Mevlana Celaleddin Rumi'nin söylediği gibi: "Dünle beraber gitti, cancağızım. Ne kadar söz varsa düne ait. Şimdi yeni şeyler söylemek lazım."

Bugün ihtiyaç duyduğumuz şey tam da budur: Dünle vedalaşacak cesaret, bugünü okuyacak basiret ve yarını kuracak irade. Aksi hâlde değişen dünyada yalnızca seyirci kalırız; oysa bu çağ, seyirci değil, taraf olmayı dayatıyor.

Cumhurbaşkanı Erdoğan ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin dile getirdiği "Terörsüz Türkiye" ve "Türk, Arap ve Kürt kardeşliği" projeleri bu çerçevede atılmış stratejik adımlar olarak okunmalıdır.

Suriye'de olup bitenler de bu perspektiften değerlendirilmelidir. Aksi hâlde PYD/YPG gibi hâlâ Soğuk Savaş zihniyetiyle hareket eden, halkı baskılayan ve mezbelelik komünist düşüncelerle İsrail ve ABD ile iş tutmaya çalışan yapılar kaybetmeye mahkûmdur.

Hâlâ Esed'in yasını tutan, Batı'dan medet uman Türkiye muhalefeti için ise artık Fatiha okuma zamanı gelmiştir...

# Yeni Dönemin Eşiği: Silahın Gölgesinde Siyaset Olmaz



ADNAN BOYNUKARA

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Suriye sahasında son günlerde yaşananlar, bir askerî hareketlilikten ya da geçici bir taktik manevradan ibaret değil. Aksine, uzun süredir biriken yapısal sorunların, bastırılan toplumsal itirazların ve sürdürülemez siyasi tercihlerinin görünür hale geldiği bir eşikle karşı karşıyayız. SDG'nin konumu, PKK'nın bu yapı üzerindeki ideolojik ve örgütsel etkisi, Arap aşiretlerin artan rahatsızlığı ve Şam yönetiminin yeniden merkezileşme hamlesi, bu eşiğin ana unsurlarını oluşturmaktadır.

Bu tabloyu doğru okumak, sadece Suriye'nin geleceği açısından değil, Türkiye'nin güvenlik kaygılarının giderilmesi, Kürt meselesinin siyaset zemininde ele alınabilmesi, devletin demokratik dönüşümünün açıkça konuşulabilmesi ve bölgesel istikrar açısından da hayati önemdedir. Bu nedenle bugün tartıştığımız mesele, tarafların ne istediğinden çok, silahın siyaseti hangi noktada felç ettiğini ve bu felcin nasıl aşılabileceğini doğru tespit edebilme meselesidir. Gelinek noktada açıkça görülmektedir ki, silahlı varlık üzerinden siyaset kurma ısrarı hiçbir amaca hizmet etmemektedir.

## **SDG: Askerî Bir Yapıdan Siyasi Bir Yüke**

SDG, kurulduğu günden bu yana askerî bir zorunluluğun ürünü olarak sunuldu. DEAS'la mücadele bağlamında uluslararası destek gören yapı, zamanla askerî bir çerçevenin dışına taşarak siyasi, ideolojik ve idari bir karakter kazandı. Sorun tam da burada başladı. PKK'nın ideolojik yaklaşımı ve taşıdığı örgütsel bagaj ile SDG'nin çok kimlikli ve yerel bir güvenlik yapısı olma iddiası arasında hiçbir zaman gerçek bir örtüşme sağlanamadı.

Bu ısrarın sonuçları özellikle Arap coğrafyasında açık biçimde hissedildi. Arap nüfusun yoğun olduğu bölgelerde SDG, bir "yerel savunma gücü" olarak değil, dışarıdan taşınmış, yerel nüfusla ideolojik, kültürel, siyasi ve dini bağı olmayan bir proje olarak kabul edildi. Bu gerçeklik zaman zaman silahlı itirazlar üzerinden görünür hale geldi. Zorla askere alma, çocukların kaçırılması, yerel karar alma mekanizmalarının devre dışı bırakılması, aşiret hiyerarşilerinin yok sayılması, tüm kararların örgüt tarafından alınması ve tek tip siyasi bir dil dayatması, var olan rahatsızlığı daha da derinleştirdi. Esad rejiminin devrilmesinin ardında ortaya koyulan maksimalist talepler, sosyoloji ve demografiyle uyumlu olmayan ısrarlar, silahı tehdit unsuru olarak kullanma arzusu ve Ankara'nın devam eden süreç nedeniyle sergilediği hassasiyeti enfekte etme girişimleri SDG'ye herhangi bir kazanım sağlamadı. Tam tersine gelinen noktada SDG, askerî varlığını korumaya çalışırken hem sahadaki hareket alanını hem de siyasi meşruiyetini büyük ölçüde yitirdi.

## **Arap Aşiretlerin İtirazı: Bastırılan Toplumsal Gerçek**

Son günlerde Arap aşiretlerden yükselen tepkileri, ani ortaya çıkan ya da dışarıdan kurgulanmış tepkiler olarak okumak büyük bir yanılgı olur. Bu itirazlar, uzun süredir biriken ve görmezden gelinen toplumsal rahatsızlığın gecikmiş dışavurumu, beklenen ancak gecikmiş bir sosyolojik tutumdur. Sahada yaşananlar, bastırılan bu rahatsızlığın artık yönetilemez bir noktaya ulaştığını da



göstermektedir. Arap aşiretler açısından mesele, Kürtlerle birlikte yaşamak ya da merkezi devlete mesafeli olmak değildir.

Asıl sorun, kendi yaşadıkları topraklarda, kendi adlarına söz söyleyememeleri, yerel dengelerin ve toplumsal ilişkilerin ideolojik bir çerçeveye hapsedilmesidir. SDG'nin, PKK etkisiyle giderek ideolojik bir araca dönüşmesi, bu bölgelerde yerel aktörleri siyasetin dışına itmiş ve temsiliyet krizini derinleştirmiştir.

Bu nedenle aşiretlerin Şam yönetimiyle yeniden ilişki kurma yönündeki tutumu, yalnızca bir tepki değil, aynı zamanda bir pozisyon almadır. Bu tercihi sadece "rejime yakınlaşma" olarak okumak eksik ve yanıltıcıdır. Ortaya çıkan tablo, merkezi devletin sunduğu görece öngörülebilirliğin, ideolojik belirsizlik ve silahlı yapıların keyfilğine kıyasla daha güvenli bir zemin olarak görülmesiyle ilgilidir.

Bu noktada gözden kaçırılmaması gereken bir başka gerçeklik de Kürt sivillerin konumudur. SDG ya da PKK, Kürt toplumunun tamamını temsil eden yapılar değildir. Aksine, silahlı varlığın siyaseti belirlediği her durumda olduğu gibi, bu yapıların baskısı en fazla Kürtlerin kendi siyasal alanını daraltmıştır. Yerel iradenin, sivil siyasetin ve çoğulcu temsilin gelişmemesi, Kürtlerin de uzun süredir taşıdığı temel bir sorundur. Silahın gölgesinde şekillenen her yapı, sadece karşıtlarını değil, adına konuştuğunu iddia ettiği toplumu da sessileştirmektedir. Bu nedenle bugün Suriye sahasında yaşanan çözülme, yalnızca Arap aşiretlerinin değil, Kürt sivillerin de siyaset talebinin bastırılmasının bir sonucudur.

Bu bağlamda, Şam yönetiminin 16 Ocak 2026 günü, Kürtlerin kültürel ve siyasal haklarına ilişkin yayımladığı kararname, silahlı yapıların dışında bir muhataplık zemininin mümkün olduğuna dair önemli bir işaret. Elbette bu metnin gerçek karşılığı, sahada ve siyasette nasıl uygulanacağıyla belirlenecek. Ancak bu adım, silahın değil siyasetin konuşulabileceği bir alanın varlığına işaret etmesi bakımından önemlidir.

#### **Kandil'in Baskısı ve Maksimalist Talepler**

Sahadaki bu çözülme, Kandil'deki PKK kadrolarının tutumunu daha da sertleştirmiştir. Alan kaybı arttıkça, SDG üzerindeki örgütsel ve ideolojik baskı yoğunlaşmış, entegrasyon süreçlerine karşı maksimalist talepler ve "zaman kazanma" stratejileri bu sertleşmenin temel araçları haline gelmiştir. Bu durum, özellikle 19 Ocak günü Şam'da yapılan Şara-Abdi görüşmesinde ve sonrasında net bir biçimde ortaya çıkmıştır. Ancak burada ciddi bir çelişki bulunmaktadır. Sahadaki gerçeklik, askerî ve toplumsal olarak giderek daralan bir alanı işaret ederken, taleplerin genişlemesi, siyaseten karşılığı olmayan bir ısrar anlamına gelmektedir.

Bu yaklaşım, SDG'nin sahadaki hareket kabiliyetini artırmadığı gibi onu hem Şam nezdinde hem de kendi toplumsal tabanı içinde daha kırılgan bir konuma sürüklemektedir. Zaman kazanma çabasının ise stratejik bir derinlik üretmekten uzak olduğunu söylemeye bile gerek yok.



Aksine bu durum, kaçınılmaz olanla yüzleşmeyi geciktirerek maliyeti büyütmektedir. Ortaya çıkan tablo, SDG'nin kendi geleceğine dair karar alma kapasitesini de aşındıran bir sonuç üretmektedir.

#### **Merkezileşme, Güvenlik ve Siyaset**

Şam yönetimi açısından bakıldığında, son gelişmeler önemli bir fırsat penceresi sunmaktadır. Ancak bu fırsat, yalnızca askerî kontrolün yeniden tesis edilmesiyle anlamlı hale gelmez. Kalıcı bir normalleşme, yerel hassasiyetleri gözetken, kimlikleri kabul eden, onlara alan açan, aşiret yapılarıyla doğrudan temas kuran ve zorlayıcı değil kapsayıcı bir siyasal dil geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Aksi halde bugün SDG'ye yönelen tepkiler, yarın farklı biçimler altında yeniden üretilebilir.

Bu tablo Türkiye açısından da benzer bir eşige işaret etmektedir. Süreç, sadece sınır güvenliği bağlamında değil, PKK'nın silah bırakması ve siyasetin alanının genişlemesi açısından da önemli bir zemin oluşturmaktadır. Suriye'de PKK'nın manevra alanının daralması, Türkiye içinde silahlı mücadelenin gerekçelerini daha da anlamsız hale getirmektedir. Fakat bu durum, kendiliğinden bir çözüm üretmez. Güvenlik kazanımlarının kalıcı hale gelmesi, ancak siyasi aklın devreye girmesiyle mümkündür. Suriye'de yaşananlar, silahın değil siyasetin kalıcı olduğunu bir kez daha göstermektedir. Kısacası, Şam'ın merkezileşme hamlesi ile Ankara'nın güvenlik kazanımı, siyasetle tamamlanmadıkça kalıcı olmaz.

#### **Akliselim Bir Zorunluluktur**

Bugün geline nokta herkes için görmezden gelinemeyecek ortak bir gerçek var. Maksimalist hayaller, ideolojik ısrarlar ve toplumsal gerçekliği yok sayan projeler sürdürülebilir değil. Ne SDG'nin mevcut haliyle devam etmesi, ne PKK'nın bu yapı üzerinden stratejik kazanım elde etmesi, ne de bölgenin yeni çatışmalara tahammülü var. Akliselim, artık bir tercih değil, zorunluluktur.

Suriye'nin geleceği, silahlı yapılardan arındırılmış bir siyasal düzenle; Kürt meselesinin geleceği ise şiddetten tamamen kopmuş bir siyaset diliyle mümkün. Hem örgütler hem de devletler açısından temel hedef, demokratik dönüşüm olmalı. Burada önemli olan ise kavramı her cümlede tekrar etmek değil, onu hayatın ve siyasetin bütün alanlarında somutlaştırabilmek. Bugün bu gerçeği görmeyenler, yarın çok daha ağır bedellerle yüzleşmek zorunda kalabilir.

# I. Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesi'nde Nili Casusluk Örgütünün Faaliyetleri



**YAZAR: CELİL BOZKURT**

**Yazan:** Celil Bozkurt\* \*Yrd. Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Düzce/Türkiye,

**Kaynak:** ATATÜRK ARAŞ.MERK. DERGİSİ – (S-88 2014)

## ÖZET

1.Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin kaderini belirleyen Filistin-Suriye Cephesi, büyük devletlerin istihbarat savaşlarına da sahne olmuştur. İngiltere, değişik kaynaklardan yürüttüğü istihbarat faaliyetlerini, en yaygın ve etkili kullanan devletlerin başında gelmiştir. Yahudiler tarafından kurulan ve Filistin-Suriye cephesinde etkili olan NİLİ casusluk örgütü, İngilizlerin Filistin'de kullandığı en önemli istihbarat kaynaklarından biri olmuştur. NİLİ casusları, Osmanlı ordusunun asker sayısı, emir komuta zinciri, karargah mevkileri, moral durumu vs. gibi hususlarda bilgi toplayıp bunları Mısır'daki İngiliz İstihbarat Servisi'ne ulaştırmıştır. NİLİ'nin katkısı, İngiliz ordusunun taktik strateji belirlemede ve savaşı kazanmasında önemli rol oynamıştır.

## Giriş

Geçmiş ilk çağlara kadar uzanan Yahudi aleyhtarlığı, 19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa'da kurumsal bir kimliğe bürünmüştür. Başta Almanya ve Rusya olmak üzere Yahudilere karşı uygulanan baskı ve sürgünler, zamanla tüm kıta Avrupa'sını etkisi altına almıştır. Birçok ülkede Yahudiler, toplumdan izole edilmiş ve çoğu insan haklarından mahrum bırakılmıştır.

Yahudilik alemi, Avrupa'da şiddetlenen Yahudi aleyhtarlığına bir tepki olarak Siyonizm'i dünya siyasetine sokmuştur. Siyonistlere göre, Yahudiler, ancak ata toprağı kabul ettikleri Filistin'de bağımsız ve milli bir devlet kurarak huzura erebilirdi. Siyonistler, buna yönelik olarak 1880'lerden itibaren Filistin'de kolonizasyon hareketine başlatmıştır. Özellikle, Yahudi işadamı Edmond De Rotschild'in finansal desteğini alan Yahudiler, Filistin'de binlerce dönümlük arazi satın almış ve burada çok sayıda yerleşim yeri kurmuştur.<sup>1</sup> Macaristanlı bir Yahudi olan Theodor Herzl'in 1897'de Basel'de topladığı I. Siyonist Kongre, Siyonizm için bir dönüm noktası olmuştur. Siyonistler, Filistin siyasetini ilk kez bu kongrede sistematik ve somut bir bütünlüğe kavuşturmuştur. Kongrede, Filistin'de Yahudiler için kamu hukukunun güvencesi altında bir "yurt" kurma kararı alınmıştır. Kongre, bu hedef doğrultusunda evrensel Yahudi diasporasının örgütlenmesine, milli bilincinin güçlendirilmesine ve ilgili hükümetlerle temasa geçilmesine karar vermiştir.<sup>2</sup> Filistin, bu dönemde Osmanlı Devleti'ne bağlı bir eyalet durumundaydı. Bu nedenle Herzl, beş kez İstanbul'a gelip Osmanlı devlet adamlarıyla temasta bulunmuştur. Herzl, Filistin karşılığında Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını ödemeyi ve batıda alevlenen Osmanlı aleyhtarı cereyanları engelleme sözü vermiştir. Fakat, dönemin Padişahı II. Abdülhamit'i ikna edememiştir. Abdülhamit, mazlum Yahudilere Osmanlı kapılarını açık



bırakırken, bazı sakıncalı nedenlerden dolayı Filistin'i bunun dışında bırakmıştır. Üstelik, Yahudilerin Filistin'e girmesi ve burada mülk edinmesini engelleyen sıkı tedbirler de almıştır.<sup>3</sup> Fakat Siyonistler, binlerce Yahudi'yi gayri meşru yollardan Filistin'e sokmaya başarmıştır. 1908'de Filistin'deki Yahudi nüfusu, Abdülhamit'in tahta çıktığı 1876 yılına göre üç kat artmıştır. Bu dönemde Yahudiler, Filistin'de 40 bin dönüm arazi satın alırken 33 de yerleşim birimi oluşturmuştur.<sup>4</sup>

1914 Kasımında patlak veren 1. Dünya Savaşı, Siyonistlerin Filistin planlarında bir umut ışığı olmuştur. Savaşın karşıt liderleri Almanya ve İngiltere, kendi çıkarları doğrultusunda Siyonist hareketi kazanma yarışına girmiştir.

Almanya, Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti kurulursa, ülkesindeki Yahudileri Filistin'e sürebilir ve burayı doğuda bir nüfuz bölgesi olarak kullanabilirdi. Ayrıca, Amerika'daki Siyonist çevreleri etkileyerek Yahudilerin finans ve propaganda gücünü arkasına alabilirdi.<sup>5</sup> İngiltere ise, Hindistan'a açılan kara ve deniz yollarının güvenliği için jeopolitik önemi büyük olan Filistin'i elinde tutmalıydı. Burada oluşturulacak bir tampon bölge, savaşta Kanal'a ve Mısır'a yönelecek bir Türk tehdidini bertaraf edebilirdi. İngiltere, Siyonizm'in sadece dünya siyasetindeki propaganda gücünden değil, onun Osmanlı Türkiye'si içinde "beşinci kol" vazifesini görecek bir "Truva atı" fonksiyonundan da yararlanabilirdi. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin tüm yasaklarına rağmen Filistin'e sızmayı başaran Yahudi kolonileri, İngilizlerin Filistin taarruzuna büyük katkılar verebilirdi.<sup>6</sup>

Dünya Siyonist Teşkilatı, savaşın başında tarafsız kalsa da teşkilata hakim olan Orta Avrupalı Yahudilerin ağırlığıyla zamanla Alman yanlısı bir noktaya çekilmiştir. Siyonistlerin Almanya'yı tercih etmeleri iki önemli sebebe dayanıyordu. Birincisi, Yahudi aleminin can düşmanı olan Rusya, İttifak Devletleri'nin de düşmanıydı. Siyonistler, Rusya'nın savaşı kazanması halinde bu ülkede bulunan Yahudilerin hayat haklarını tamamen yitireceğinden endişeliydiler.

İkincisi, Siyonistlerin hedefi olan Filistin, bir Osmanlı toprağıydı ve Osmanlı da Almanya'nın müttefikiydi. Üstelik, Müttefiklerin Çanakkale ve Kut'ül Amare'de İtilaf Bloğuna karşı kazandıkları parlak zaferler kendilerini savaşta bir adım öne çıkarmıştı.<sup>7</sup> Fakat, İngiltere'de yerleşik bir Rus Yahudi'si olan Haim Weizman'ın İngiltere nezdindeki çabaları, inisiyatifi Alman kökenli Dünya Siyonist Teşkilatından alıp Londra'ya taşımıştır. Weizman'a göre, İngiltere'nin savaşı kazanması durumunda Osmanlı Devleti çökecek ve Filistin bağımsız bir toprak haline gelecekti. Şayet Siyonistler, 1. Dünya Savaşı'nda İngilizlerin doğal bir müttefiki olduklarını ispatlayabilirse savaş sonunda Filistin'de istedikleri düzenlemeleri yaptırabilirdi.

Bu doğrultuda, Vlademir Jabotinski adında bir Rus Yahudi'sinin liderliğinde bir Yahudi birliği oluşturuldu. Albay John Henry Patterson idaresinde Kahire'de

eğitilen birlik, 17 Nisan 1915'te Türklere karşı savaşmak üzere Çanakkale Cephesi'ne gönderildi. 500 asker, 750 katır ve 20 subaydan oluşan lejyon "Siyon Katır Alayları" olarak tarihe geçti.<sup>8</sup> Ardından, 1917 yılının başında yine Jabotinski'nin liderliğinde yeni bir "Yahudi lejyonu" oluşturuldu. Beş bin kişiden oluşan lejyon, 1918 Şubatı'nda Mısır'da konuşlanan General Allenby komutasına verildi.<sup>9</sup> Bu lejyona, Filistin'de yaşayan çok sayıda Osmanlı vatandaşı Yahudi gönüllü olarak katıldı.<sup>10</sup> "Siyon Katır Alayları" ve "Yahudi Lejyonu", Siyonistler için sembolik fakat Balfour Deklarasyonu'na giden süreçte önemli birer adım oldu. Siyonistlerin katkısını göz önüne alan İngiltere Hükümeti, 1917 Kasımında Dışişleri Bakanı James Balfour'un eliyle İngiliz Yahudi toplumunun lideri Walter Rorschild'e yazdığı bir mektupta; Filistin'deki Yahudi olmayan ulusların dini ve sivil haklarına saygılı olmak kaydıyla, Yahudiler için Filistin'de bir "yurt" kurulmasını uygun karşıladığını ve bunu destekleyeceğini duyurdu.

Balfour Deklarasyonu olarak anılan mektup, tarihi Arap-İsrail çatışmasının önemli nedenlerinden biri oldu. Zira, Deklarasyonda geçen "yurt" ifadesinden bir "devlet" kurmayı anlayan Siyonistler, deklarasyonu daima bağımsız Yahudi devletinin bir teminatı olarak gördüler.<sup>11</sup>

Siyonistlerin savaşta İngilizlere en büyük desteği, Suriye-Filistin Cephesi'nde yaptıkları istihbarat çalışmaları oldu. 1915'te Yahudiler tarafından Filistin'de kurulan NİLİ casusluk örgütü, İngilizlere bölgede konuşlanan Müttefik kuvvetleri hakkında hayati bilgiler sağladı. Bölgede cereyan eden savaşların seyrine önemli etkiler yapan NİLİ örgütü, Türk kamuoyunda yeterince bilinmemektedir. Bu çalışma, NİLİ casusluk örgütünün kuruluşunu, faaliyetlerini ve savaşa olan etkileri ele almaktadır.





### 1. NİLİ Casusluk Örgütü'nün Kuruluşu

NİLİ, Yahudi botanik uzmanı Aaron Aaronsohn tarafından kuruldu.

Romanya'da doğan Aaron, Doğu Avrupa'da alevlenen Yahudi aleyhtarlığı nedeniyle ailesiyle birlikte 1882'de Osmanlı Devleti'ne sığındı. Aaron ve ailesi Hayfa'nın güneyinde Rotschild'in kurduğu Zicron Yakov kolonisine yerleştirildi.

Aron, 18 yaşına geldiğinde Rotschild'in bursuyla Fransa'da bir tarım okuluna gönderildi. Aaron, okul yıllarında Filistin'de Yahudi kolonizasyonunun genişletilmesi ve burada bir Yahudi yurdunun kurulması yönünde Siyonist fikirlere kapıldı. Mezuniyetinin ardından Galile tepelerinin yukarısında Lübnan sınırında bulunan Rotschild'in işlettiği Metullah yerleşim yerine ziraat uzmanı olarak görevlendirildi. Fakat, Siyonist fikirleri Osmanlı idarecileri tarafından fark edilen Aaron, Anadolu'ya bir çiftliğe sürgün olarak gönderildi. 1910 yılında Filistin'e dönen Aaron, Athlit'te bir tarım deneme istasyonu (The Jewish Agricultural Experiment Station) kurdu. Aaron, Filistin'de ilk kez yaban buğdayını keşfederek dünya çapında bir üne kavuştu. Bu vesileyle sık sık Amerika ve Avrupa'ya bilimsel seyahatler yapan Aaron, bu arada Siyonizm'in önde gelenleriyle irtibat kurdu.<sup>12</sup>

Aaron, birçok ülkede şiddetli antisemit baskılarına maruz kalan Dünya Yahudiliğinin ancak bağımsız bir devlet kurarak huzura erebileceği kanaatindeydi.

Bu devletin adresi, Yahudilerin "arz-ı mevut" olarak dinsel bir fenomene dönüştürdükleri Filistin toprakları olmalıydı. Aaron'a göre, Osmanlı Devleti'nin Yahudilere karşı Filistin'de uyguladığı sıkı iskan ve emlak yasakları bunu imkansız kılmaktaydı. Bağımsız Yahudi Devleti ancak Osmanlı egemenliğinden kurtulmuş bir Filistin'de kurulabilirdi.<sup>13</sup>

Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın bir müttefiki olarak İtilaf Devletleri'ne karşı 1. Dünya Savaşı'na girişi Siyonistler için bir fırsat teşkil netti. Kısa sürede genişleyen savaş, Ortadoğu Coğrafyasında Türk ve İngiliz birliklerini karşı karşıya getirdi. Siyonistlere göre, İngilizlerin olası bir zaferi Filistin'in Osmanlı egemenliğinden çıkıp İngiliz kontrolüne girmesi demektir. Böylelikle, Filistin üzerindeki yasaklar kalkabilir ve bölge Yahudi yerleşimine açılabilirdi. Artık Siyonistlerin tüm gayreti, İngilizlerin savaşı kazanması ve buna mümkün mertebe katkı sağlama yönünde yoğunlaşacaktır. Aaron, diğer Siyonist stratejilerden farklı olarak İngilizlerin kaleyi içerden fethetme yönünde bir strateji belirledi. Buna göre, Filistin'i

kontrol eden Osmanlı birlikleri hakkında İngilizlere sağlanacak düzenli bir istihbarat, bölgenin İngiliz istilasına açılmasını kolaylaştırabilirdi. Aaron bu doğrultuda, Filistin'de NİLİ adıyla bilinen kendi istihbarat örgütünü oluşturdu.<sup>14</sup> Örgütün adı, ajanlarının kendi aralarında kullandığı "İsrail sonsuzluğu yalan olmayacak" anlamına gelen İbranice "Netzach Israel Lo Ishakare" parolasının kısaltması olan NİLİ'den gelmektedir.

Örgütün Filistin'deki faaliyetlerini Aaron'un kız kardeşi Sarah<sup>15</sup>, Le Tzion yerleşiminden Naaman Belkind ve Güney Filistin'de Hamagan adlı istihbarat örgütünü kuran eski Haşumer üyesi Yosef Lishansky yürütmekteydi. Naaman Belkind, Filistin'in güneyinde bir Yahudi yerleşimi olan Rishon Leziyyon'da açılan cephede faaliyet göstermekteydi. Kardeşi Eytan Belkind ise, Osmanlı Devleti'nin güney Cephesi'nde merkezi Şam'da bulunan IV. Ordu'nun çekirgeyle mücadelede ofisinde görevliydi. Ordudaki konumunu kullanan Eytan, Transüdü'n ve Havran'da İngilizler lehine istihbarat çalışmalarıyla meşguldü.<sup>16</sup>

### 1. Örgütün Faaliyetleri

Aaron, savaşın başında IV. Ordu'da Cemal Paşa'nın danışmanlığına getirildi ve çekirgelerle mücadelede ofisinde görevlendirildi.<sup>17</sup> Kendisine ilmi araştırmalarda bulunmak üzere Osmanlı polisi tarafından bir "seyahat vesikası" sağlandı.

Aaron, bu sayede Filistin, Suriye ve Lübnan'daki üst düzey askeri ve sivil otoritelerle bağlantı kurdu. Ayrıca, Berlin, Viyana ve İsviçre gibi Avrupa ülkelerine kolayca seyahat etme imkanı buldu.<sup>18</sup> Cemal Paşa'ya yakınlığını kullanan Aaron, 1916 Haziranında Osmanlı Devleti'nin Arap eyaletlerinin savunma planlarını ele geçirdi ve bu hayati bilgileri Londra'daki İngiliz istihbarat servisiyle paylaştı.

Ayrıca, İngiliz ordusunun Filistin ve Suriye'deki su sorununu bölgede bulunan su kaynaklarını göstererek çözebileceğini vaat etti. İngilizlerin dikkatini çeken Aaron, G.H Fitzmaurice ve Mark Sykes gibi İngiliz devlet adamlarıyla sıkı bir Filistin pazarlığına girdi. Aaron, İngilizlerin savaş sonunda Filistin'de kurulacak bir Yahudi egemenliğini tanıması şartıyla, savaşta kendilerine istihbarat desteği sağlayabileceğini vurguladı. Nihayet İngilizleri ikna eden Aaron, Filistin'deki Yahudilerin İngilizler lehine yürüteceği istihbarat faaliyetlerini yürütmek üzere Kahire'deki İngiliz üssünde görevlendirildi. Aaron'un Filistin'den ayrılmasından sonra NİLİ'nin casusluk faaliyetlerini kardeşi Sarah idare etmeye başladı.<sup>19</sup>

NİLİ, İngiliz istihbaratının I. Dünya Savaşı'nda kullandığı en önemli gönüllü casusluk teşkilatını oluşturdu. NİLİ, üst düzeyde 23 aktif üyeye sahipti.<sup>20</sup>

Örgüt, çoğunlukla yaşları 24 ile 27 arasında amatör gençlerden oluşmaktaydı. Kısa sürede büyüyen örgüt, sayıları binleri bulan geniş bir casus ağına sahip oldu. Örgütün casusluk faaliyetleri, başlangıçta Athlit'le sınırlıyken kısa sürede tüm Filistin ve Suriye'yi içine alan geniş bir sahaya yayıldı.



NİLİ, Filistin ve Suriye’de konuşlanmış olan Osmanlı birliklerinin asker sayısı, cephe durumu, lojistik ve destek yapısı, mevzileri ve yer değiştirmesi ve birliklerin kullandığı kara ve tren yolların durumu vs. gibi bir çok konuda istihbarat toplamaya başladı. Örgüt, “arz-ı mevut” ve “bağımsız İsrail” idealizmiyle efsunladığı genç ve cazibeli Yahudi kızlarını Müttefik subaylarına ulaşmada kullanmaktaydı. Kadın ajanlar, askeri otoritelerle kurdukları ilişkiler sayesinde Müttefik ordusu hakkında hayati bilgilere ulaşmaktaydı.<sup>21</sup>

Osmanlı ordusunda bulunan bazı subaylar, gizli yollardan NİLİ’ye istihbarat sağlamaktaydı. Bunlardan Mülazım Bahaaddin Efendi adındaki bir Türk subayı, Belkind ve Lishansky’ye ile ortak hareket etmekteydi. Bahaaddin Efendi, sonradan Şabetay takma adıyla cepheden firar ederek ülke dışına firar etmiştir.

Burada Prens Sabahattin ile birleşmiş ve orduya hitaben bir gazete neşretme işine girmiştir.<sup>22</sup> Özellikle, NİLİ’ye sempati duyan Yahudi subaylar örgütle yakın ilişkilere sahipti. Örneğin, Şam’da IV. Ordu’nun su işlerinde görevli Nahum Wilboschwitz, zaman zaman çıktığı Ürdün ve Havran gezilerinde topladığı bilgileri NİLİ ajanlarına aktarmaktaydı.<sup>23</sup> Diğer taraftan, Osmanlı ordusunda bulunan gayri Türk kimi subaylar rüşvet karşılığında NİLİ’yle bilgi alış verişinde bulunmaktaydı. Engle, bu subayların Osmanlı kanunlarından nefret eden ayrılıkçı subaylar olduğunu belirtmektedir. Örneğin, NİLİ’nin üst düzey yetkililerinden Naaman Belkind’in bilgi kaynağı ordudaki Arnavut kökenli subaylardı.<sup>24</sup>

NİLİ, savaşta tarafsız devletlerde yaşayan Yahudi teşekkülleriyle kolaylıkla irtibat kurmaktaydı. Değişik amaçlarla yurt dışından İstanbul’a gelen Yahudiler, örgütün casusluk hizmetlerine destek vermektedir.<sup>25</sup>

NİLİ’nin Filistin’deki en yüksek otoritesi Sarah Aaronhson, kimi zaman Kudüs, Hayfa, Tiberia, Nasıra ve Şam gibi askeri hareketliliğin yoğun olduğu şehirlere istihbarat amaçlı seyahat etmekteydi. Sarah, bu seyahatlerinde Türk ordusunun hareketi, birliklerin durumu, ahalinin morali vs. hususlarda bilgiler toplamaktaydı. Bunlardan birinde Yossef Lishansky ile birlikte 12 günlük Filistin seyahatine çıkan Sarah, özellikle genç subayların uğrak yeri olan Kudüs ve Şam’ın gözde otellerinde önemli bilgilere ulaşmıştı.<sup>26</sup>

Filistin-Suriye Cephesi’ne dağılan NİLİ ajanlarının topladığı istihbarat, İngilizlerin Filistin’deki istihbarat üssü durumunda bulunan Athlit’teki Tarım Deneme İstasyonu’nda toplanırdı. Bu istihbarat, Sarah ve örgütün diğer idarecileri tarafından belli günlerde Mısır’daki İngiliz İstihbarat Ofisi’ne ulaştırılmaktaydı.

NİLİ, Mısır’la irtibatı farklı metotlarla sağlamaktaydı. Örgüt, başlangıçta kurye sistemini kullandı. Bu sistem, NİLİ’nin öncülerinden Absalom Feinberg adlı Siyonist Mısır’daki İngiliz istihbaratıyla iletişim kurmasından sonra kuruldu.

Önemli bilgiler, yazılı raporlar şeklinde bölgeye gelen İngiliz ajanlarına verilmekteydi. Çok özel bilgiler, düzenli olarak Yafa sahillerine inen İngiliz devriye

gemisi Monegam’a (casuslar Menachem diyordu) verilmekteydi. Casuslar, Tarım Deneme İstasyonu’nun balkonuna astıkları çamaşır Monegam’a işaret verilmekteydi. İstasyona asılan beyaz çamaşır, sahilin güvenli ve yolun açık olduğu anlamına gelmekteydi. Renkli çamaşırlar, sahilde Türk devriyelerinin bulunduğu ve bir temasın olamayacağına işaret etti.<sup>27</sup> Geminin geldiği gecelerde Sarah, çay ve kumar partileri düzenliyor, bölgede konuşlanmış Türk birliklerinden önemli şahısları davet ederek dikkatlerini dağıtıyordu. Sahile inen casuslar, Arap botçuların yardımıyla gemiye taşınıyordu. Casuslar, bu ameliyede Arap işbirlikçilerle ortak hareket ediyordu. Gemiye taşınan casuslar, deri bir çanta içinde muhafaza ettikleri istihbaratı İngiliz yetkililere veriyordu. Karşı taraftan da, değişik belge, gazete haberleri ve çalışmalarında kullanmak üzere bol miktarda altın alıyorlardı. Bu alışverişte tehlikeli anlar da yaşanıyordu. Örneğin bir defasında Alman denizaltısı komutanı Athlet’e çıkmış, sahile dönerken oradan uzaklaşmakta olan Monegam gemisini fark etmişti. Fakat Alman komutan, sisli havada geminin kimliğini tespit edememişti.<sup>28</sup>

Bu sistem, 1915 yılının sonlarında uygulandı. Fakat, kötü hava koşulları ve hatalar bu sistemin başarısız olmasına neden olmaktaydı. Bu gibi durumlarda, örgütün ajanları çok tehlikeli bir yolculuğu göze alarak kayıklarla Mısır sahillerine geçmekte ve İngiliz istihbaratıyla direkt temas kurmaktaydı. İvedilik içermeyen bilgiler, İbranice notların bulunduğu şişelerle denize bırakılıyor ve Monegam’ın alması sağlanıyordu.<sup>29</sup>

NİLİ, casusluk faaliyetlerinin yanı sıra Osmanlı aleyhinde propaganda faaliyetleri de yürüttü. İngiltere ve ABD’de bulunan NİLİ ajanları, Londra’da Arnold Toynbee’nin propaganda biriminde geliştirilen Türk karşıtı propagandaları yayarak ABD’yi İngiltere safında savaşa sokmaya çalıştı. Örgüt bu doğrultuda, dünya kamuoyuna Osmanlı Devleti’nin Filistin’de yaptığı sözde Yishuv zulmü ile ilgili kendi uydurduğu hikayeleri servis etti. Örgüt, 1917’nin sonlarında Ermeni ajanlar ile işbirliği yaparak Cemal Paşa’nın Osmanlı Hükümetine karşı bir darbe hazırlığında olduğunu ve bu hususta İngilizlerle bir antlaşma yaptığı söylentisini yaydı.<sup>30</sup> Örgütün propaganda faaliyetleri, Türk-İngiliz savaşlarının kızıştığı Filistin-Suriye Cephesi’nde de etkili oldu. NİLİ ajanları, savaştan bıkan Filistin insanı arasında panik çıkarmak, halkın moralini bozmak ve halkı hükümete karşı isyana davet etmek yönünde psikolojik savaşın en ince hünerlerini kullandı.<sup>31</sup>

NİLİ’nin casusluk faaliyetleri, Filistin’de etkili bazı Yahudi örgütleri arasında tepkiyle karşılandı. Bunların başında Haşumer (İbranice “koruyucu”) Cemiyeti gelmekteydi. 1909 yılında Filistin’de bir işçi hareketi olarak kurulan Haşumer, Filistin’de yerleşik Yahudilerin tarımsal faaliyetlerinde güvenliğini sağlıyordu. Aynı zamanda Yahudilerin Filistin’de muhaliflerine karşı da kurduğu ilk savunma örgütüydü. Sonradan İsrail ordusunun çekirdeğini oluşturan Haganah’ın temelini teşkil etti.<sup>32</sup> Haşumer, NİLİ’nin İngilizler lehine

yürüttüğü casusluk faaliyetlerinin Filistin'deki Yahudi yerleşimlerini riske attığını düşünmekteydi. Bu hususta NİL'nin liderlerini sert bir dille uyarın Haşumer, zamanla NİL'yi ortadan kaldırmaya yönelik bir politika takip ettiyse de bunda başarılı olamadı.



### 3. Osmanlı Devletinin Aldığı Önlemler.

1. Dünya Savaşı'nda hasım güçler, cephelerdeki başarının düşman hakkında sağlanacak sağlam bir istihbarata ve bu doğrultuda belirlenecek askeri taktik ve bağlı olduğunun bilincindeydi. Bu nedenle, savaşla birlikte hem İtilaf hem de İttifak topraklarında yoğun bir istihbarat mücadelesi başladı. Bu durum, savaşın taraflarını gayri nizami bir unsurla da mücadele etmek zorunda bıraktı: Casusluk.

Casusların, yoğun olarak faaliyet gösterdiği cephelerden biri de Osmanlı-İngiliz savaşlarının yaşandığı Suriye-Filistin Cephesiydi. Osmanlı Devleti, bölgeden gelen istihbarat raporları doğrultusunda Türk birliklerini bu sinsi düşmana karşı lüzumunca uyarmaktaydı. Bunlardan birinde Dahiliye Nezareti, Kudüs Mutasarrıflığı'na gönderdiği bir telgrafta Filistin ve Suriye bölgelerinde faaliyet gösteren gizli örgütler hakkında uyarıda bulunmuş ve bu örgütlerin faaliyetlerinin araştırılmasını istemiştir.<sup>33</sup> Aynı nezaret, "müstacel ve pek mahrem" parafıyla Suriye, Beyrut, Haleb, Adana vilayetleri ile Cebel-ü Lübnan, Teke ve Menteşe mutasarrıflıklarına gönderdiği başka bir yazıda; Mister Omblus adında bir İngiliz'in liderliğinde kurulan bir casus örgütün, Anadolu'nun güney sahilleriyle, Suriye ve Filistin'de bulunan Osmanlı kuvvetleri hakkında bilgi topladığını haber vermektedir. Bu örgüt, Mısır'da Arap ve Yahudilerden oluşan iki şubeyle diğeri Kıbrıs'ta bulunan üçüncü bir şubeye sahipti. Hususi vapurlarla sahillerine bırakılan örgüt mensupları, Siyonist Museviler, Hristiyan Araplar ve hükümete muhalif Müslüman Araplardan aldıkları malumatı Mısır'daki İngiliz istihbaratına ulaştırmaktaydı.<sup>34</sup> İngilizlerin bölgede en dikkat çekici yapılanmalarından biri de Kalas'da oluşturulan istihbarat bürosuydu. Büronun sorumluluğunu Breşon adında bir İngiliz mülazım-ı evveliydi. Burada yetiştirilen casuslar, Babadağ-Köstence hattıyla İstanbul'a gelmekteydi. Buradan ya İzmir-Beyrut-Şam ya da İstanbul-Halep-Şam istikametine doğru dağılmaktaydı. Osmanlı yetkilileri, söz konusu casuslar hakkında bazı güvenlik önlemleri

alma yoluna gitmiştir. Yetkililer, Filistin-Suriye hattına gelen yolcuların sıkı bir aramaya tabi tutulmasını, özellikle sahil kesiminde bu kontrollerin artırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Ayrıca, kuzeyden gelecek trenlerin ve kara hattını kullanan yolcuların özenle aranmasını, özellikle seyahat varakalarının dikkatlice incelenmesini istemiştir.<sup>35</sup>

Osmanlı Devleti için, savaştan önce yakalanan casusların hangi kanun gereği yargılanacakları büyük bir sorun teşkil etmekteydi. Ayrıca, savaşlarda uyulması gereken uluslararası kuralları kapsayan 1907 Lahey Sözleşmesine uyma mecburiyeti de vardı. Bu doğrultuda harekete geçen Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi, Osmanlı Devleti'nin Londra, Berlin ve Paris sefarethanelerinden bulundukları ülkelerin casuslukla mücadelede uyguladığı kanunların birer nüshasını göndermelerini istemiştir. Ardından, Şura-ı Devlet ve Meclis-i Vükela'nın çalışmaları sonucunda 29 Ekim 1914'te Esrar-ı Askeriyye-i İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye hakkında Muvakkat Kanun yayımlanmıştır. 21 maddeden oluşan Muvakkat Kanun, Bahriye Nazırı Ahmet Cemal Paşa, Adliye Nazırı İbrahim Bey, Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Sadrazam Mehmet Said Paşa'nın imzalarını taşımaktadır.<sup>36</sup>

Muvakkat Kanun, casusluğun hangi durumlarda ortaya çıkacağını ve karşılığında uygulanacak idam, sürgün, hapis, kürek ve para cezalarını ayrıntılı olarak açıklamaktaydı. Kanunun idam cezasını tarif eden 14. Maddesinin casuslukla ilgili 5. Fıkrası şöyleydi: "Casusluk etmek, yani düşmanın gücünü artırmak maksadıyla onunla muhabere ve münasebette bulunmak veya düşmanın faydası için malumat elde etmek teşebbüsünde bulunmak ya da casusu bilerek kabul edip kullanmak."<sup>37</sup> Kanunun yayımlanmasından sonra Osmanlı coğrafyasında yakalanan casuslar, savaş gibi olağan üstü hallerde oluşturulan ve askeri mahkemeler olarak da bilinen divan-ı harplerde yargılanmaya başlamıştır.

Filistin'de yabancı devletlerin tabiiyetinde kalarak dokunulmazlık kazanan Yahudiler, Osmanlı nizamlarını çiğneyerek çeşitli casusluk faaliyetlerinde bulunmaktaydı. Bu yönde istihbarat alan IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa, 1916'nın sonlarında Filistin'de Yahudi kolonilerinde yaşayan bir çok kişinin silahlarına el koymuştur. Fakat Yahudiler, silahların büyük bir kısmını toprağa gömerek yetkililerden kaçırmayı başarmıştır.<sup>38</sup>

Türk yetkililer, Yahudilerin Osmanlı vatandaşlığına geçerek Türk kanunlarına tabi olmalarını, aksi takdirde ülke topraklarından çıkarılacağını deklare etmiştir. Buna rağmen yabancı tabiiyetinde kalmada ısrar eden Yahudiler Filistin'den çıkarılmıştır.<sup>39</sup> Yerel idareciler, casusları ifşa etmeleri ve onları korumamaları hususunda sıkça Yahudileri uyarma yoluna gitmiştir. Bunlardan birinde Yafa Kaymakamı, Remle Camisi'ne topladığı Yahudi halkına etkili bir nutuk irad ederek casuslukla mücadelede yetkililere yardımcı olmalarını istemiştir.<sup>40</sup>



General Allenby komutasındaki İngiliz ordusu, 1917 Martında Sina Yarımadası'ndan Filistin'e doğru harekete geçince Osmanlı Devleti, sivil unsurların güvenlik endişesiyle bazı şehirleri tahliye etme kararı almıştır. 1917 yılının Mart ayında Gazze ve Nisan ayında da Yafa şehirleri boşaltılmıştır. Tahliyeyi gerçekleştiren IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa, hükümete sunduğu ayrıntılı raporda tahliyeye dair önemli bilgiler vermiştir. İfadesine göre, "Yafa ve Gazze'nin tahliyesi gayet sakin ve muntazam" gerçekleşmiştir. Tahliye; Müslüman, Hristiyan, Yahudi ve ecnebi uyruklu tüm ahaliye uygulanmıştır. Çiftçiler, fabrika sahipleri ve Ziraat Mektebi mensupları gibi üretim erbabı tahliyeden muaf tutulmuştur. Tahliye edilenlerin Kudüs Sancağı dışında istedikleri yere gitmelerine izin verilmiştir.<sup>43</sup> Ahalinin nakliyatı, askeri trenlerle ve ücretsiz olarak gerçekleşmiştir. Geriye kalan evler ve emlakın muhafazası, ahali arasından seçilen "heyet-i mahsusalara" bırakılmıştır.<sup>44</sup> Bu arada tahliyenin tartışmalı unsuru Yahudiler; Yafa, Taberiye, Hayfa ve Safed kazalarındaki diğer Yahudi köylerine yerleştirilmiştir. Yetkililer, "iaşe müşkülâtı" nedeniyle sahil kesimine hiç kimseyi göndermemiştir.<sup>45</sup> Cemal Paşa, Yafa ve Gazze'nin özellikle "mıntıka-i harp" olduğunu ve tahliyenin amacının "sırf esbab-ı askeriyeden dolayı" yani muhtemel düşman taarruzuna karşı bir müdafaa hattı meydana getirmek ve "gayr-i muharipleri" savaşın etkilerinden kurtarmak olduğunu açıklamıştır.<sup>46</sup>

Cemal Paşa'nın özel katipliğini yapan Falih Rıfkı (Atay) Bey, bu tahliyelerin nedenlerinden birinin de "Yahudi Filistin'in bir casus yuvası" olduğunu belirtmiştir. "Hama devesi ile çöl üstünden Bağdat karargahına istatistik yetiştirmek, şüphesiz Filistin kıyısından sandalla İngiliz torpidosuna haber yollamak kadar kolay olmadı" diyen Falih Rıfkı Bey, NİLİ ajanlarının casusluk faaliyetlerine veciz bir göndermede bulunmuştur.<sup>47</sup>

NİLİ, tahliyeler sırasında Yahudilerin zulüm gördüğüne, Ermeniler gibi bir kıyımın eşiğinde bulunduğuna ve geride kalan mallarının Araplar tarafından yağma edildiğine dair dünya kamuoyuna düzmece haberler servis etmiştir. Bu haberler, Londra'da Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden Lord Bryce ve genç asistanı Arnold Toynbee idaresindeki "Gizli Savaş Propagandası" tarafından Osmanlı aleyhinde kullanılmıştır.<sup>48</sup> Osmanlı Devleti, bu iddiaları kınayarak kesin bir dille reddetmiştir. Cemal Paşa, bu uydurma haberleri, İngiliz ve Fransızların "Gazze önünde İngiliz ordusunun iki defa yediği gayet seri tokatların acısını unutmak ve bitaraf memleketlerde bizim lehimize icra ettiği hüsn-ü tesiri izale ettirmek kasdıyla icat" ettiklerini ileri sürmüştür.<sup>49</sup>

Yabancı ülkelerden zaman zaman Filistin'e gelen Yahudiler de Osmanlı aleyhtarı casusluğun bir parçası durumundaydı. Osmanlı Devleti, İstanbul üzerinden Avrupa'ya gelip giden Yahudilere karşı da sıkı güvenlik önlemleri getirmiştir. Bu doğrultuda, Kudüs'ten Avusturya'ya dönmekte olan 30 kişilik bir Yahudi

kafilesi, casusluk şüphesiyle İstanbul'da alıkonulmuştur. Sıkı güvenlik önlemleri altında sorgulanan bu ailelerin gitmeleri 30 gün geciktirilmiştir.<sup>41</sup> Ayrıca, kendileri yabancı ülkelerde yaşayıp da aileleri Filistin'de ikamet eden bazı Yahudiler, casusluk şüphesiyle Filistin'den sınır dışı edilmiştir. Bunlardan biri de Kudüs'te ikamet eden Aspira ailesiydi. Bu ailenin reisi Aşrek Aspira, Lahey'de oturmakta ve aile ziyareti bahanesiyle sık sık Filistin'e gelerek kuryelik yapmaktaydı. Casusluğu sabit görülen Aşrek ailesi, Cemal Paşa tarafından Filistin ve Suriye dışında her hangi bir yere gitmeye zorlanmıştır. Aile, isteği üzerine Eskişehir'e sürgün edilmiştir. Aşrek ailesi, Avusturya tabiiyetinde olduğundan adı geçen devletin elçiliği Cemal Paşa'dan sürgünü durdurması yönünde ricada bulunmuştur. Bunun üzerine Cemal Paşa, elçiliğin İstanbul'da da benzer bir girişimde bulunabileceğini hatırlatmış ve ailenin Eskişehir'de de tutulmayarak yurt dışına sürülmesini, böylelikle "memleketin kök salmış bir fesat unsurundan daha kurtulmuş olacağını" belirterek İstanbul'daki hükümet yetkililerinin dikkatini çekmiştir.<sup>42</sup>

NİLİ'nin iddiaları, Filistin'de ikamet eden başta Yahudiler olmak üzere, diğer din mensupları ve ruhani liderleri tarafından yalanlanmıştır. Frankfurt ve Berlin'de etkin olan Filistin Dostları Cemiyeti'nin Kudüs temsilcisi ve Avrupa'ca tanınan önemli şahıslarından bir Yahudi; Frankfurt, Budapeşte ve Amsterdam gazetelerine Yahudilere zulüm yapıldığına dair haberleri yalanlayan bir tekzip telgrafı çekmiştir.<sup>50</sup> Benzer şekilde, Boron Rotchild'in vekili Amerikalı Yahudi Beril, Cenova ve Berlin'e; Yafa Ziraat Mektebi Müdürü Mösyö Zadsı, Londra'ya; üç Musevi köy muhtarı Budapeşte'ye; Rşon Losyon Musevi Fabrikası Müdürü Cenova'ya ve Tel Abib (Telaviv) muhtarı Hanma da bazı mahallere altı kıta tekzip telgrafı yazmıştır.<sup>51</sup> Ayrıca, Kudüs Hahambaşısı tarafından İstanbul'da Hahambaşı Nahum Efendi'ye, Viyana, Budapeşte, Frankfurt ve Roterdam'da muhtelif zevat ve gazetelere 21 kıtalık bir tekzip telgrafı çekilmiştir.<sup>52</sup> Kudüs Rum Patriği de, İstanbul'daki Rum Patrikhanesine bir tekzip telgrafı çekerek Türklerin Filistin'de Hristiyan ve Musevilere zulüm ettiği haberini yalanlamıştır.<sup>53</sup> Avusturya tebaasından Doktor Ton da, Berlin, Hamburg, Frankfurt, Münih, Viyana, Prag, Varşova, Zürih ve Budapeşte'de muhtelif adreslere tekzip telgrafı çekerek Türklere atfedilen baskı ve zulüm iddialarını yalanlamıştır.<sup>54</sup> Filistinli farklı din mensuplarının Cemal Paşa'nın gözetiminde yaptığı bu tekzipler, baskı altında alınmış birer propaganda malzemesi olarak algılanabilir. Fakat, Allenby'nin yardımcısı General Clayton da 1918'de bu iddiaları reddetmiştir.

Bazı devletlerin konsoloslukları da tuttukları raporlarda iddiaların asılsız olduklarını itiraf etmiştir.<sup>55</sup>

#### 4. Örgütün Çökertilmesi

Osmanlı Devleti, Yahudilerin yaptığı casusluk faaliyetlerinden şüphelenmekle birlikte NİLİ'yle alakalı somut bir belgeye uzun süre ulaşamamıştır. Engle ve onu referans alan kaynaklar, NİLİ'nin çöküşünü

Sarah'ın kullandığı haber güvercinlerinden birinin Türklerin eline geçmesiyle birlikte başlatmıştır. Buna göre, Athlit'e bir kaç km uzakta Caesarea'da bir polis müdürünün güvercinleri arasında ayağında İbranice bir vesikayla yakalanan güvercin NİLİ için sonun başlangıcı olmuştur.<sup>56</sup> Sheffy, vesika deşifre edilmiş bile olsa bunun doğrudan NİLİ'yi işaret edemeyeceği kanaatindedir. Ona göre, NİLİ'yi ortaya çıkaran kanıtlar IV. Orduda Karşı Casusluk Biriminin patronu Aziz Bey tarafından ortaya çıkarılmıştır.

Aziz Bey, Filistin'de illegal olarak ikamet eden İngiliz tabiiyetli iki Arabı denizde kaçarken yakalamış ve kaçakların üzerinde NİLİ'nin propaganda kağıtlarını bulmuştur.<sup>57</sup> Diğer yandan, Şam'da IV. Ordu'ya bağlı VIII. Kolordu'nun I. Şubesi'nde görevli bulunan ve bir süre kolordunun istihbaratını da idare eden Yüzbaşı Cevat Rifat Bey, NİLİ'nin deşifre edilmesine dair farklı bilgiler vermektedir. Yazdığına göre, İskenderun'dan Nasıra'ya kadar olan sahil bölgesi jandarma eliyle kontrol edilmektedir. Cephe gerisinde en tehlikeli mıntıka Hayfa ile Nasıra arasındır. Sürekli masasına bırakılan yeknesak bir sahil gözetleme raporu, Cevat Rifat Bey'in dikkatini çekmiştir. Raporda, bir İngiliz kruvazörünün (ihtimal ki, Monegam) her gün saat 5.00 sularında Yafa ile Hayfa arasında görülüp kaybolduğu yazılıdır. Bundan şüphelenen Cevat Rifat Bey, bu tuhaf durumu Nasıra Mıntıka Komutanlığı'na iletir ve bölgede gizli bir tahkikat yapılmasını ister. Kısa süre sonra, Zammarin Köyü'nde sahilde dolaşan ve akşam karanlığında kibritle işaret veren Abraham Habon adında bir casus yakalanır. Bu, NİLİ'deki çorap söküğünü başlatır.<sup>58</sup>

Nasıra Mıntıka Komutanlığı tarafından yakalanan casuslar, sorgulanmak üzere Şam'a gönderilmiştir. Burada Kaymakam Fahri Bey tarafından yapılan ilk sorgulamada tüm uğraşlara rağmen casuslardan bilgi alınamamıştır. Casuslar, Cevat Rifat Beyin nezaretinde Binbaşı Durmuş ve Adli Müşavir Halil Rifat Beylerden oluşan yeni bir komisyonda tekrar sorgulanmıştır. NİLİ'nin lider kadrosundan Naaman Belkind ve Yossef Lishansky, ilk kez burada deşifre edilmiştir.<sup>59</sup> Belkind, Birseba'da Bedeviler tarafından bir arbedede yakalanmış ve Türk yetkililere teslim edilmiştir. Ardından, başına ödül konulan Lishansky de Türk askerinin bir operasyonu sonucunda ele geçirilmiştir. Belkend ve Lishansky, sorgulanmak üzere ivedi olarak Şam'daki IV. Ordu Karargahı'na götürülmüştür.<sup>60</sup>

Şam'daki sorgulamalara nezaret eden Cevat Rifat Bey, sorgu süreciyle ilgili çok önemli ayrıntılar vermiştir. "Vidani hareket ederek, azami derecede cebir ve tazyikten uzak kaldık" diyen Cevat Rifat Bey, sürecin uzun bir süre sonuçsuz kaldığını belirtmiştir. Bunun üzerine, VIII. Kolordu Başhekimî Nedim Beyin tavsiyesiyle sorgulamalarda Suggestion ve Hypnotisma kullanma yoluna gidilmiştir. Bu hususta, IV. Ordu Sıhhiye Reisi Neşet Ömer Bey'in muvafakati alınarak Beyrut Tıp Fakültesi hocalarından ünlü psikolog Abdi Muhtar Bey görevlendirilmiştir.<sup>61</sup> Yapılan sorgulamada

NİLİ örgütü ve faaliyetleri hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Aşağıda, sorgu heyetiyle Abraham Blum adlı bir casus arasında geçen diyalog, NİLİ casuslarının Siyonizm ve arz-ı mevud düşleriyle nasıl efsunlandığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir:

-Ben hıyanet etmedim ki. Vazifemi yaptım.

-Bize karşı olan vazifenizi mi? Yani size kucağını açmış ve hiç bir karşılık beklemeden, sizi hürriyet ve refah içinde yaşatan bir milletin kahraman evlatlarını, en müşkül anlarında arkadan vurarak, düşman kuvvetlerine kazandıracağınız zaferden hürriyet ve istiklal dilenmeğe kalkışmak vazifenizi mi yaptınız?

-Buraları bize Allah tarafından vaat edilmiş topraklardır. Kimsenin ekmeğini yemiyoruz. Kendi ekmeğimizin, kendi servetimizin sayesinde yaşıyoruz. Mağdur ve perişan milletimizi, mukaddes Filistin topraklarında hür yaşatmak için çalışıyoruz.

-O halde bizim size bol bol ihsan ettiğimiz nimetleri niçin düşmanımızdan dilenmeğe uğraşıyorsunuz? Buna ne sebep gösterebilirsiniz?<sup>62</sup>

Türk istihbaratı, sorgulamalarda NİLİ'nin Filistin geneline yayılmış çok sayıda casusuna ulaşmıştır. Şam hapishanelerine doldurulan casuslar bir izdihama neden olmuş, yetkililer bazı küçük cami ve mescitleri bile hapishane olarak kullanmaya mecbur kalmıştır. Öyle ki, Şam Valisi Tahsin Bey, hapishanelerdeki izdihamdan ve her gün Şam'a gönderilmekte olan casusların muhafazasından endişe ederek durumu VIII. Kolorduya bildirmek zorunda kalmıştır.<sup>63</sup>

Belkind ve Lishansky'nin sorgusu, hem NİLİ'nin lider kadrosunun deşifre edilmesinde hem de Filistin'de kök salmış diğer ayrılıkçı Yahudi örgütlerinin ortaya çıkarılmasında oldukça aydınlatıcı olmuştur. Aaron ve Sarah, nihayet burada deşifre edilmiştir. Lishansky, kuruculuğunu yaptığı Haşumer örgütü hakkında çarpıcı itiraflarda bulunmuştur.<sup>64</sup> Sorgulamaların ardından harekete geçen Türk askeri, bir gece baskını sonucunda Sarah'ı ele geçirmiştir. Sarah, Türk istihbaratının sorgulanmasına imkan bırakmadan bir yolunu bulup tabancayla intihar etmiştir.<sup>65</sup> Aaron ise, Mısır'da İngiliz İstihbarat Servisinde bulunduğundan yakalanamamıştır. Sarah'ın ölümünü anlatan Engle, oldukça dramatik ve İsrail kahramanlığına uygun bir dil kullanarak onu yüceltmektedir. Yazdığına göre, Sarah ve aile efradı, Hayfa Kaymakamı Hasan Bey tarafından günlerce ağır tazyik altında sorgulanmış ve muhtelif işkencelere tabi tutulmuştur. Sarah'ın işkencelere kahramanca direndiğini vurgulayan Engle, onun üzerini değiştirme bahanesiyle yatak odasına girdiğini ve burada NİLİ'ye son bir mektup bırakarak tabancayla intihar ettiğini belirtmektedir.<sup>66</sup> Sarah'ın yakalanma sürecini yakından izleyen Cevat Rifat Bey, Sarah'ın ölümü hakkında bambaşka bilgiler vermektedir. Yazdığına göre Sarah, evinde boynunda Siyonist bir sembolle uyurken yakalanmıştır. Sarah, kendisini götürmeye gelen Türk askerini onlara içki ikram edecek kadar soğukkanlı ve nazik bir tavırla karşılamıştır. Şam karargâhı, Sarah'ın iki subay nezaretinde ivedi olarak gönderilmesi



hususunda Nasıra Mıntika Komutanlığına emir vermiştir. Sarah, Yüzbaşı Necmeddin ve Teğmen Muzaffer Beylerin nezaretinde trenle Şam'a doğru yola çıkarılmıştır. Tren, Vadii Şahap'tan geçtiği sırada defi hacet bahanesiyle vagonundan ayrılan Sarah, kendini Şahap kayalıklarına bırakarak intihar etmiştir.<sup>67</sup>

Şam ve Kudüs Divan-ı Harbileri, NİLİ casusları hakkında idam da dahil farklı cezalara hükmetmiştir. Örgütün lider kadrosundan Naaman Belkind ve Yossef Lishansky, Şam Divan-ı Harbisinin kararı gereği asılarak idam edilmiştir.

Bu kişilerle ilgili olarak tutuklanan 60 kişiden, 14'ü değişik cezalara çarptırılırken, geri kalanlardan bir kısmı serbest bırakılmış bir kısmı da kıtaata verilmek üzere İstanbul'a sevk edilmiştir.<sup>68</sup> Kandemir'in kayıtlarında, Şam'da hapsedilen bin küsur tutukludan 333'ünün idama mahkum edildiği, iki yüz kadarının da muhtelif cezalara çarptırıldığı vurgulanmıştır. Ayrıca, cephe divan-ı harpleri de Salt ve Gazze gerisinde yakalanan çok sayıda casusu kurşuna dizerek infaz etmiştir.<sup>69</sup> Cevat Rifat Beyin ifadesine göre, "Eğer her günahkarı yakalamak icap etseydi, bütün Filistin köylerini baştan başa ateşe vermek lazım geliyordu. Bu sebeple ancak bunlardan en azılı elebaşlarının cezalandırılması" yoluna gidilmiştir.<sup>70</sup>

İdam cezaları, sadece NİLİ ajanları için değil, casusluktan suçlu bulunan imparatorluğun Hristiyan tebaasına da uygulanmıştır.<sup>71</sup> Bunlar içinde, Osmanlı ordusunda gönüllü askerler<sup>72</sup> ve yerel yönetimlerde vazifeli devlet memurları<sup>73</sup> da vardı.

Davan-ı Harbi örflerin hükmettiği cezalardan biri de sürgündü. Siyonizm'le ilişkili bulunan bazı şahıslar, Anadolu'da Konya ve Eskişehir gibi şehirlere sürgüne gönderilmiştir.<sup>74</sup> Bu sürgünlerde, bazı yabancı devlet konsolosluklarının devreye girip ceza kararlarını durdurmaya çalıştığı görülmüştür. Fakat, Cemal Paşa'nın kararlığı bu ecnebi müdahalesine pek meydan vermemiştir.<sup>75</sup>

NİLİ, 1918 yılının başlarına kadar Filistin'de faaliyet göstermiştir. Osmanlı istihbaratının yoğun mesaisine rağmen NİLİ casuslarının bir çoğu Sina Çölü üzerinden Kahire'ye kaçmayı başarmıştır. Bu Yahudiler, İngiltere'deki "38. Kraliyet Tüfekli Piyade Taburu"nda örgütlenmiştir. Onlara, 39. (Amerikan) ve 40. (Filistin) Taburları katılmıştır. Daha sonra hepsi, "Birinci Yahuda Alayı" altında birleşmiş ve Allenby'nin nihai Filistin hareketinde Türklere karşı savaşmıştır.<sup>76</sup>

General Allenby, İngiliz ve Fransız gemilerinin desteğinde 27 Ekim 1917'de Gazze üzerinden Filistin'e yönelik yoğun bir saldırıya geçmiştir. 31 Ekim'de Osmanlı Ordusunun sol kanadında yer alan Birüsseba İngilizlerin eline geçmiştir.

Bunu üzerine Osmanlı ordusu, 5 Kasım'da Gazze'yi boşaltmış ve 7 Kasım'da da Gazze İngilizlerin eline geçmiştir. Bundan sonra İngiliz kuvvetleri ilerlerken Osmanlı kuvvetleri de geri çekilmeye başlamıştır. 15 Kasım'da Yafa'yı ele geçiren İngilizler, Kudüs'e doğru harekete geçmiş ve burada Osmanlı kuvvetlerinin

direnişiyle karşılaşmıştır. Bir süre kuvvetlerini takviye eden İngilizler, 8 Aralık'ta tekrar Kudüs üzerine yürümüş ve 15 Aralıkta Kudüs'ü ele geçirmiştir. Sonraki gelişmeler tüm Filistin'in tamamen elden çıkmasıyla sonuçlanmış ve Osmanlı orduları hızla Şam'a doğru geri çekilmeye başlamıştır.<sup>77</sup>

NİLİ'nin İngiliz savaş gücüne olan katkıları, savaş sonunda İngilizlerce şükranla anılmıştır. İngiliz Savaş Ofisi'nden General Macdonough, Alleby'nin Filistin zaferinde NİLİ'nin verdiği bilgilere çok güvendiğini ve savaş stratejisini bunlara göre belirlediğini belirtmiştir. Yine Allenby'nin askeri sekreteri Yüzbaşı Raymond Savage, 1924 yılında New York Press'e verdiği demeçte; çoğu yerli Filistinli olan çok sayıda Yahudi gencin sağladığı istihbaratın Allenby'nin işini bitirmesinde çok etkili olduğunu vurgulamıştır. Engle ise, tüm Yahudilerin NİLİ'ye minnettar olduğunu vurgulamış ve Sarah'ı Jan Dark'la kıyaslayarak "O Jan Dark gibi safistike bir insan değildi. Fakat o, tüm kahraman kadınların da kahramanıydı" demiştir.<sup>78</sup>

1918'de Filistin'e giden Siyonist Komisyon'un üyelerinden biri de Aaron Arohnson'dur. Bölge Yahudileri, casusluk yaparak Filistin'deki Yahudi yerleşim birimlerini riske atan Aaron'a büyük tepki göstermiştir. Fakat Aaron, bu tepkileri ciddiye almadan bağımsız Yahudi devletinin alt yapı çalışmalarına devam etmiştir. Daha sonra, Londra'ya geçen Aaron; İngiltere, Fransa ve ABD üçgeninde kurduğu temaslarla Yahudi diasporasını Filistin'e dönmeleri konusunda iknaya çalışmıştır. 1919'da Dr. Weizman'ın asistanı olarak atanan Aaron, Paris Konferansı'na katılmış ve Filistin'in sınırlarını belirlemek üzere bir rapor hazırlığı için Londra'ya gitmiştir. Ancak Aaron'un Paris'e dönüşte bindiği askeri uçak Manş Denizi üzerinde düşmüş, bu da Aaron'un ve NİLİ'nin sonu olmuştur. <sup>79</sup>

## Sonuç

1897 yılında Basel'de toplanan I. Siyonist Kongre, Siyonistlerin Filistin planlarında bir dönüm noktası olmuştur. Kongrede alınan devlet kurma kararıyla birlikte Siyonistler, Osmanlı Devleti'ne bağlı Filistin'e göç etmeye ve burada koloniler kurmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin aldığı sıkı önlemlerine rağmen Yahudiler, Filistin'de çoğalmayı ve mülkiyetini genişletmeyi başarmıştır. I. Dünya Savaşı, Siyonistlerin Filistin'i ele geçirme hedefinde bir umut ışığı olmuştur. Siyonist hareket, Osmanlı Devleti'nin savaş sonunda yıkılması halinde Filistin'in bağımsız kalacağını ve burada bağımsız bir Yahudi devleti kurulabileceğini öngörmüştür. Bu doğrultuda hareket eden Siyonistler, kurdukları lejyonlar ve parasal kaynaklarıyla savaşta İtilaf Devletleri safında yer almıştır.

1915'te Aaron Aaronsohn tarafından kurulan NİLİ casusluk örgütü, Osmanlı-İngiliz mücadelesinin yaşandığı Filistin-Suriye Cephesi'nin kaderini etkileyen önemli unsurlardan olmuştur. NİLİ casusları, Osmanlı ordusu hakkında topladıkları askeri ve stratejik bilgileri Mısır'daki İngiliz istihbaratına ulaştırarak İngilizlere büyük avantaj sağlamıştır. Kanal Harekatı'nda Türk

birliklerini durduran ve sonradan tüm Filistin'i işgal etmeyi başaran İngiliz ordusu, NİLİ'nin istihbaratından azami ölçüde istifade etmiştir. NİLİ, savaş sırasında dünya kamuoyunda oluşan Osmanlı aleyhtarı imajın yaratılmasında da etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Gazze ve Yafa'da yaptığı tahliyeleri çarpıtan NİLİ, Yahudi halkına zulmedildiğini, onların da Ermeniler gibi bir kıyımın eşiğinde olduğu yalanını yaymıştır. İngiliz Propaganda Bakanlığı tarafından kullanılan bu haberler, tarafsız devletler nezdinde Osmanlı imajının bozulmasında epeyce etkili olmuştur.

NİLİ'nin casusluk faaliyetleri, Filistin'de yerleşik tüm Yahudiler tarafından destek görmemiştir. Bazı Yahudi yerleşim birimleri, Filistin'deki Yahudilerin geleceğini riske attığı düşüncesiyle NİLİ'ye tepki göstermiştir. Bu durum, Filistin'de yerleşik bazı Yahudi cemaatlerinin savaşta Osmanlıya sadık kalmaya devam ettiğini göstermektedir. İngilizler, savaş sonunda NİLİ'nin hizmetlerini takdir etmiş ve kendilerine her fırsatta şükranlarını sunmuştur. NİLİ'nin katkıları, İngiltere'nin ileride mandasına aldığı Filistin'de Yahudiler lehine düzenlemeler yapmasında kolaylık sağlamıştır. NİLİ'nin yaratıcıları Aaron ve Sarah Aaronsohn kardeşler, İsrail'in kuruluşuna varan gelişmeler içinde birer efsane haline gelmiş ve Yahudilik aleminin önemli figürleri olarak yer edinmiştir. Türk kamuoyu ise, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini etkileyen bu "Truva atı"nı yeterince tanıyabilmiş değildir.

#### Dipnotlar:

- 1 Rotschild'in katkılarıyla Filistin'de oluşturulan ilk Yahudi yerleşim birimleri için bkz: Ran Aaronsohn, *Rothschild and Early Jewish Colonization in Palestine*, Rowman&Littfield Publishers 2000, s.53-87.
- 2 David Vital, *The Origins of Zionism*, Oxford 1975, s.367-368.
- 3 II. Abdülhamit'in Filistin'de Siyonizme karşı aldığı önlemler için bkz: Mim Kemal Öke, *Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Ufuk Kitapları, 4. Baskı, İstanbul 2002, s.72-80.
- 4 Aaronsohn, a.g.e., s.276.
- 5 Isaiah Friedman, *Germany, Turkey and Zionism 1897-1918*, Oxford University Press, Oxford 1977, s.200-201.
- 6 Öke, a.g.e., s.229-230.
- 7 Öke, a.g.e., s.204.
- 8 Joseph B. Schechtman, *The Life and Times of Vladimir Jabotinsky: Rebel and Statesman: The Early Years*, Silver Spring, Newyork 1986, s.203-207.
- 9 Schechtman, a.g.e., s.271-277.
- 10 11 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Hariciye Nezareti Siyasi Kısım (HR.SYS)*. 2456/21. Jonathan Schneer, *The Balfour Declaration The Origins of the Arab-Israel Conflict*, Random House, Newyork 2010, s.341.
- 12 Anita Engle, *The Nili Spies*, Frank Cass, London 1996, s. 17-29.
- 13 Schneer, a.g.e., s.171.
- 14 Engle, a.g.e., s. 99.
- 15 Bir Osmanlı arşiv belgesinde Sarah'ın yanlışlıkla Aaron Aaronsohn'un kızı olduğu ifade edilmiştir. Belgede Sarah'ın İstanbul'da bulunan Hayim Abraham adında bir Yahudi'nin karısı olduğu, ayrıca Athlit'teki Siyonist çiftliğin müdürlüğünü yapan Yosef Lishansky'nin metresi olduğu kaydedilmiştir. Yazıya göre, Abraham'ın Siyonizm'le yakın ilişkisi vardı ve bunun delili olan bir mektup Haşumer Cemiyeti'ne ait evraklar arasında bulunmuştu. Abraham, İstanbul'da polis tarafından ve Viyana'da bulunan kardeşi İshak da Viyana zabıtası tarafından yakından takip edilmekteydi. Bkz. Ziya Uygur, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Filistin Sorunu ve Siyonizm*, İstanbul 1998, s.138.
- 16 Yigal Sheffy, *British Military Intelligence in the Palestine Campaign, 1914-1918*, Routledge, Newyork 2013, s.161.
- 17 Alexander Aarohnson, *Türk Ordusuyla Filistin'de: Bir Yahudi Askerin 1. Dünya Savaşı Notları*, (Çeviren: Necmettin Alkan), Selis Kitaplar, İstanbul 2003,

18 BOA. Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye (DH.EUM). 28/12.

19 Schneer, a.g.e., s.172-173.

20 Sheffy, a.g.e., s.163-168.

21 NİLİ'nin kadın casusları, Müttefik subayların yoğunlukta olduğu Kudüs, Şam ve Beyrut gibi şehirlerin gözde otellerinde cirit atmaktaydı. Kudüs'teki Fast Otel ile Şam'daki Damascus Otel kadın casusların gözde mekanlarıydı. Bu kadınlardan bazıları güzelliğiyle dikkat çekmiş ve halk arasında bir efsane haline gelmişti. 1937 yılında Hatay davasının kızıştığı günlerde Halep ve Şam'ı ziyaret eden gazeteci Feridun Kandemir, Simi Simon adındaki NİLİ ajanının buralarda hala hatırlandığını ve efsane haline gelen güzelliğinin dilden dile dolaşmaya devam ettiğini belirtmektedir. Bkz. Feridun Kandemir, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası* Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler, Yağmur Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2009, s. 328-331.

22 Uygur, a.g.e., s.138.

23 Sheffy, a.g.e., s.162.

24 Engle, a.g.e., s.164.

25 Sheffy, a.g.e., s.1614.

26 Engle, a.g.e., s.103-108.

27 Engle, a.g.e., s.91-92.

28 Riyad N. Er-Reyyis, *Osmanlı'nın Çöküş Döneminde Arap Casuslar*, (Çeviren: D.İhsan Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2006, s.139.

29 Filistin Cephesi'nde 32. Alay 1.Tabur 2. Bölük kumandanlığı vazifesinde bulunan muallim Fuat Gücüyener, bu türden bir olaya bizzat şahitlik etmiştir. Yazdığına göre, Yafa sahilinde dürbünle tarassut ederken sahilin 500 metre açığında dalgalar arasında parlayan bir şişe dikkatini çeker. Şişeyi, 1. Hecinsüvar Bölüğü Kumandanı Mülazım-ı Sani Halet Bey yüzerek çıkarır. Şişenin içinde İbranice yazılmış bir şerit kağıt çıkar. Sonra bu belge, deşifre edilmek üzere Al-Ariş'te alay kumandanı Kaymakam Hasan Basri Bey'e gönderilir. Bkz. Ş. Fuat Gücüyener, *Birinci Dünya Savaşı'nda Tanıdığım Kahramanlar*, Gücüyener Yayınevi, İstanbul 1956, s.128-130.

30 31 32 Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, (Çeviren: Meriç Sobutay), Kapı Yayınları, İstanbul 2008, s.375-376.

31 BOA. Dahiliye Siyasi Kısım (DH.SYS). 27/2. Gershon Shafir, *Land, Labor and the Origins of the Israeli-Palestinian Conflict, 1882-1914*, University of California Press, 1996, s.135-145.

32 Haşumer Cemiyeti'nin Filistin'de yaptığı casusluk ve silahlanma faaliyetleri için bkz. BOA. Dahiliye Şifre (DH.ŞFR). 569/56.

33 BOA. DH.EUM. 54/7

34 BOA. DH.ŞFR, 85/1777.

35 BOA. Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Seyr-ü Sefer Müdüriyeti (DH. EUM. SSM. 20/17. Nakleden, Abdullah Lülecı, 1. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Casusluk Faaliyetleri (1914-1918), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s.153-154.

36 Lülecı, a.g.t., s.190

37 Muvakkat Kanun'un idam cezasını tarif eden 14. Maddesinin idamı gerektirecek halleri açıklayan 15 fıkrası için bkz. Lülecı, a.g.t., s.191-192.

38 Engle, a.g.e., s.43-44. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda görev yapan Alexander Aaronsohn'a göre Yahudiler, kendilerine düşmanca hisler besleyen Araplara karşı savunmasız kalacakları ve son güçlerini de yitirecekleri endişesiyle silahlarını saklamıştır. Bkz. Alexander Aaronsohn, a.g.e, s.51.

39 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi*, Cilt 3, Kısım 3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.384.

40 BOA. DH.ŞFR. 572/79.

41 BOA. DH.EUM.86/43.

42 BOA. HR.SYS.2267/68.

43 Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), Birinci Dünya Harbi (BDH). Klosör (K).173. Dosya (D).746. Fihrist (F).018.

44 45 ATASE. BDH. K.173. D.746. F.018.01.

45 ATASE. BDH. K.173. D.746. F.019.01. Shaw'a göre tahliye edilen Yahudiler, komşu Yahudi yerleşim yerleri olan Petah-Tikva ve Kfar-Saba'ya geçti. Bir kısmı Galile'deki, özellikle Tiberya ve Safed'de, köklü Yahudi cemaatlerine; diğer bir kısmı da Kudüs ve Şam'a geçti. Az sayıdaki Yahudi ise Mısır'a giderek buradaki Yahudi cemaatlerine sığındı. Bkz. Shaw, a.g.e., s.377-378.

46 47 49 ATASE. BDH. K.173. D.746. F.019.

47 Falih Rifki Atay, *Zeytindağı, Pozitif*, İstanbul 2004, s.71.

48 Shaw, a.g.e., s.379.

49 ATASE. BDH. K.173. D.746. F.019.

50 51 52 53 54 55 ATASE. BDH. K.173. D.746. F.020.

51 ATASE. BDH. D.173. D.746. F.020-06.

52 ATASE. BDH. D.173. D.746. F.020-08.



53 ATASE. BDH. D.173. D.746. F.020-04.  
54 ATASE. BDH. D.173. D.746. F.020-02.  
55 Örneğin İstanbul'daki İsveç Başkonsolosu, Kudüs'ün İngilizler tarafından işgal edilmesinden kısa bir süre önce Amerikan hükûmetine şu bilgileri rapor etmişti: "Mısır aracılığıyla dünyaya yayılan, Yahudi sivil nüfusun tahliye edildiğine ve Filistin'deki Yahudilere kötü muamele edildiğine ilişkin ilk raporlar çok abartılıydı. Yafa'daki tüm Yahudiler şehri terk etmeye zorlandılar. İtilaf ülkelerinin Türkiye'de yaşayan vatandaşlarının Kudüs'e yerleşme- rine izin verildi; fakat nüfusun çoğu kolonilere ve Tiberya bölgesine gitmek zorunda kaldı. Var olan koşullarda, kısa sürede gerçekleşen bu tür bir tahliyenin daha fazla zorluğa ve daha çok acıya sebep olması gerekirdi. Fakat Konstantinapol'den ulaşan güvenilir raporlara göre, olayın doğasında bulunan zorluklar ve sıkıntıları saymazsak, Yahudiler isyan etmemişti ve kendilerine kötü davranılmamıştı. Katliam gibi bir şeyden söz etmek ise mümkün değildi. Tel Aviv'in çevre semtlerinden Yafa'daki duruma gelince; burası Almanlar tarafından işgal edildiği için tahribattan kısmen kurtulmuştu. Richon-le-Sion ve Petach Tikvah gibi Yafa'nın kenar semtlerindeki koloniler tahliye edilmedi ve şu anda Yafa Hahamı Petach Tikvah'ta ikamet etmektedir. Filistin Yahudi nüfusun çektiği büyük sıkıntılar, yaşam pahalılığının ve yiyecek kaynaklarının az olmasının bir sonucudur. Bunlara, bölgedeki ihracata dayalı işlerin kötüye gitmesini ve dünyanın dört bir yanındaki Yahudilerden bölgeye gönderilen yardımların azalmasını da ekleyebiliriz..." Bkz. Shaw, a.g.e., s.379-380.  
56 58 Engle, a.g.e., s.167-168; Öke, a.g.e., s.259.  
57 Sheffy, a.g.e., s. 162.  
58 Cevat Rifat Atilhan, Filistin Cephesi'nde Yahudi Casuslar, 2. Baskı, Üstün Eserler Neşriyatı, İstanbul 1947, s.20.  
59 Atilhan, a.g.e., s.32-34.  
60 Engle, a.g.e., s.181.  
61 Atilhan, a.g.e., s.35-41.  
62 Atilhan, a.g.e., s.51-52.  
63 Atilhan, a.g.e., s.44.  
64 Lishansky'nin Haşumer örgütüyle ilgili itirafları için bkz. Uygur, a.g.e., s.123, 137.  
65 Uygur, a.g.e., s.138.  
66 Engle, a.g.e., s.192-201.  
67 Atilhan, a.g.e., s.42.  
68 Uygur, a.g.e., s.136.  
69 Kandemir, a.g.e., s.333.  
70 Atilhan, a.g.e., s.61.  
71 "Hıyanet-i harbiye ve esrar-ı askeriyeyi ifşa" suçundan İlyas Bin Habib Sanduka'nın Kudüs Divan-ı Örfi tarafından idama mahkumiyeti için bkz. BOA. Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ.DUİT). 174/22.  
72 Osmanlı ordusunda gönüllü olarak çalışan Abdullah Gevilyan oğlu Yakub Robenson'un «İngiltere hükûmeti hesabına istihsal-i malumat» suçundan dolayı Hıyanet-i Harbiye Kanunu'nun 14. Maddesinin 5. fıkrasına binaen Kudüs Divan-ı Harbi-i Örfisince verilmiş idam kararı için bkz. BOA. İ.DUİT.173/90.  
73 Yafa gümrük memurlarından Beşare Veled-i İsa el-Cuni ile Balıkçı Hüseyin bin Mehmet Haml'in casusluk suçundan idam kararı için bkz: BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO).4348/326037.  
74 BOA. DH.EUM. 20/60.  
75 BOA. HR.SYS.2267/68.  
76 Shaw, a.g.e., s.377.

77 Cemal Kamal, Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, s.152-157.  
78 Engle, a.g.e., s.101-102.  
79 Engle, a.g.e., s.227-228.

#### KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri  
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)  
Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)  
BEO.4348/326037.  
Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye (DH.EUM)  
DH.EUM. 20/60.  
DH.EUM. 28/12.  
DH.EUM. 54/7.  
DH.EUM. 86/43.  
  
Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Seyr-ü Sefer Müdüriyeti (DH.EUM.SSM)  
• EUM. SSM. 20/17  
Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım (DH.SYS)  
DH.SYS. 27/2.  
Dahiliye Şifre (DH.ŞFR)  
DH.ŞFR. 569/56.  
DH.ŞFR. 572/79.  
DH.ŞFR. 85/1777.  
Hariciye Nezareti Siyasi Kısım (HR.SYS)  
HR.SYS. 2456/21.  
HR.SYS.2267/68.  
HR.SYS.2267/68.  
Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ.DUİT)  
İ.DUİT. 174/22.  
İ.DUİT.173/90.  
Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)  
Birinci Dünya Harbi (BDH)  
BDH. K.173. D.746. F.018.  
GÜCÜYENER  
SCHECHTMAN, Joseph B, The Life and Times of Vladimir Jabotinsky: Rebel and Statesman: The Early Years, Silver Spring, Newyork 1986.  
SHAFİR, Gershon, Land, Labor and the Origins of the Israeli-Palestinian Conflict 1882-1914, University of California Press, 1996.  
SHAW, Stanford J, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler, (Çeviren: Meriç Sobutay), Kapı Yayınları, İstanbul 2008.  
SHEFFY, Yigal, British Military Intelligence in the Palestine Campaign 1914-1918, Routledge, Newyork2013.  
SCHNEER, Jonathan, The Balfour Declaration The Origins of the Arab-Israel Conflict, Random House, Newyork 2010.  
UYGUR, Ziya, Osmanlı Arşiv Belgelerinde Filistin Sorunu ve Siyonizm, İstanbul 1998.  
VİTAL, David, The Origins of Zionism, Oxford 1975. Tezler  
LÜLECİ, Abdullah, 1. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Casusluk Faaliyetleri (1914-1918), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.  
KAMAL, Cemal, Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004.



# İlahiyat “Ayran İçen Luther’in Yamalı Bohçası” mıdır?



**DOÇ. DR. M. FATİH ARSLAN**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

“Dağıstanlı Hoca, Fatih’teki sarıklılardan ayrı adamdır. Başı açık namaz kılar. Dostları ona “ayran içen Luther” derler. Mahallesinde de adı çıkmış; Bakkalın, kasabın ‘gâvur hoca’sıdır. Sultan Hamid’i Darüşşafaka’daki ders kürsüsünde üç kere fetva vererek kendi kendine hal’ etti. Sırtı, göğsü sırmalı kazaskerlere ‘Haccacı Zalimin kavasları’ der. Bir tek çocuğu var; kendi tabiriyle, ‘Abdülhamit’in kanı ile abdest alsa, oğlunun cenaze namazını kılmaya razı’dır”

Türkiye’de ilahiyat fakültelerinin ve burada yapılan eğitimin mahiyeti aslında birçok bakımdan Türk akademisinin geleceğinin ne olacağının, daha özel bir ifadeyle Türkiye’de bir akademik hayatın olup olmayacağının anlaşılması ve şayet olacaksa bu akademik hayatın vasfının ne olacağını ifşa etmesi açısından önemlidir. Ancak konunun çerçevesini sınırlamak ve belirli tartışmaları öne çekmek açısından ilahiyata bakış açısını özetleyen iki yaklaşıma değinmek yeterli olacaktır.

Birinci yaklaşıma göre ilahiyat fakültesi hem eğitim programı açısından hem kurumsal yapı hem anabilim dallarının organizasyonu hem de akademide bulunuşu açısından hiçbir batılı muadiline benzememektedir. Bunun birkaç temel sebebi vardır.

İlkin, ilahiyat eğitiminin mahiyetine dair ilahiyat camiası içerisinde bir ittifak olmadığı gibi ilahiyat eğitiminin hangi modelle sürdürüleceğine dair bir vizyon da bulunmamaktadır. İlahiyat fakültesi batıdaki bazı örneklerde olduğu gibi mutlak akademik yaklaşımı ve tarafsızlığı öne çıkaran bir ‘Religious Studies’ modeliyle organize olmamıştır. Bu yönüyle ilahiyat halen ‘konfesyonel’ bir usulle eğitim hayatını devam ettirmektedir. Diğer bir deyişle, ilahiyat, akademik yapı içerisinde kendi kendisinden icazet almış bir oluşumdur. Daha açık olarak ifade etmek gerekirse bir ön kabul olarak ‘Kur’an ve Sünnet çerçevesi içerisinde’ yapılan ve oryantalist zihniyeti geride bırakmayı esas alan akademik çalışmalar yürütmektedir. Ancak bu bakış açısına göre içeriden gelen ve savunmacı karakteri ön planda olan konfesyonel yaklaşım ‘akademik sıfatına aykırı ne varsa hepsinin toplandığı bir bakış açısı ve akademik bir kurumun amaçları arasında olmayan bir nitelikler ve amaçlar dizisi’ içermektedir.

Buradan anlaşıldığı kadarıyla birinci yaklaşımda “İlahiyat fakülteleri, İslami umdelere iman eden, uygulayan ve savunan, kendi ilim geleneği ile sağlıklı bağ kurarak dini bilgi üretme yetkinliği kazanmış nesiller yetiştiren, özgün yüksek din öğretimi kurumları” olarak telakki edildiğinden aslında ilahiyat



fakülteleri birer “alt düzeyde medrese” olarak konumlandırılmıştır. Sonuç olarak dönemsel oranda değişen ‘gelenekselciliğe sivrulma’ arazının yanında hiçbir zaman disiplinler anlamda bilimsel bir hüviyet kazanmamıştır. Zaten ağırlığı hissedilen gelenekçi ilahiyat çevrelerinde benimsenen ‘Bir dinin hakikat iddiasının sadece o dine inanan biri tarafından savunulabileceği veyahut bir dinin hakikat iddialarının ancak o dine mensup bir araştırmacı tarafından hakikiyle savunulabileceği düşüncesi’ nedeniyle de ilahiyatın “akademik” çalışmayla çok zayıf bir irtibatı kurulabilir. Zira bu anlayışa göre dinin teolojisini çalışmak için o dinin mensubu olma şartı üniversite ortamı için söz konusu edilemez. Çünkü akademik araştırma, konu olarak ele aldığı düşüncelerin içeriğini savunmayı gerektirmez.

Dolayısıyla ilahiyat Batı’daki muadilleri olan Religious Studies, Divinity, Theology vs. ile karşılaştırıldığında çeşitli sosyal dinamikler ve siyasi yaklaşımlar muvacehesinde oluşmuş bir karışım ve bir tabiri caizse bir nevi “çorba”dır. Bu şekilde yapısı, müfredatı ve akademideki yeri hakkında hiçbir kesinlik ve sarahatin olmadığı bir kurumda uluslararası bilimsel standartlarda bir akademik bilginin üretilmesi zaten mümkün değildir.

İkinci bir yaklaşım ise ilahiyat fakültelerini geleneksel ilmi yapılar ile irtibatı ve geleneksel yaklaşımlara mesafeli duruşu nedeniyle eleştiren bakış açısidir. İlahiyat bir yönüyle Tevhîd-i Tedirsât kanunu gereği kapatılan medrese kurumunun yerine inşa edilmiştir. Ancak ilahiyat fakülteleri adeta redd-i miras yaparak medrese kurumunun dokuz asırlık birikimini devralmayı kabul etmemiş ve kendisini bu tecrübeden soyutlamıştır.



Dolayısıyla bu birikimin engin imkanlarından faydalanmak yerine bilimsel ölçütlerle dini ilimler ve dinin toplumsal tezahürleri üzerine odaklanmıştır. Bunu yaparken de belirli bir başarıya eriştiği inkâr edilemez. Ancak bu başarının bir bedeli vardır: İlahiyat, akademik vasfını korumaya çalışırken medrese ve tekmeden yapılmış çeşitli modifikasyonlar sonucu bir tenakuzlar bütünü haline gelmiş ve din eğitimi adeta ifsat etmiştir.

Bu yaklaşıma göre en büyük handikaplardan biri ilahiyatın klasik alet ilimlerini dahi öğretememesidir. Dil yeterlilikleri bakımından bu husus Arapça öğretiminin başarısız bir yüzeysel eğitimle sınırlı kalması; derinlikli bir Sarf, Nahiv ve belagat eğitimi verilememesinde tebarüz etmektedir. Nitekim eğitimin Lingua Franca’sı olmasına rağmen Arapça hiçbir şekilde batılı diller düzeyinde bir itibar sahibi olamamıştır ilahiyat fakültelerinde. Farsça ise tamamen unutulmuş ve akademik düzeyde rağbet konusu olmaktan çıkmıştır. Alan dillerine hakimiyette zorlanan ilahiyatçılar geleneksel ilmi birikime nüfuzda da geri kalmışlar ve zamanla onu ihmal yoluna girmişlerdir.

Yeni ilahiyat fakültesi geleneksel ilimlerin neredeyse tüm teamül, isim, unvan ve simgelerini de terk etmiştir. Geride bırakılan en temel unsurlardan birisi, eğitim garantörü olan icazettir. Söz konusu terkin en büyük zararı ise dini ilimlerin denetimsiz kalmasıdır.

Diğer bir önemli eksiklik tümünden gelimin ve kıyas metodunun terk edilerek yerine tümevarımcı modern bir usulün ikame edilmesidir. Dolayısıyla dini ilimlerin muhtevası artık yeniden tedris edilen ve sonraki nesle aktarılan bir “öğretilen hakikatler bütünü” değil, daha ziyade tekrar tekrar sınamadan geçen, nesneleştirilen ve yeniden incelenen parçalardır. Bu parçalardan her biri kendi başına ve bölümlere ayrılmış şekilde ele alındığından ortaya bütünlüklü bir dini resim de çıkmamaktadır.

Nitekim geleneksel medrese taraftarı yaklaşımı benimseyenlere göre, akademisyen vasfını haiz olmak için tarafsız bir sorgulayıcı rolüne soyunan ilahiyat camiası “dine dışarıdan bakan tarafsız gözlemci” hüviyetine bürünmüştür. Vahyin rehberliği veya hakemliğine tabi olmak bir nakısa, dini hassasiyetlere sahip olmak ise bir zaaf gibi algılanmıştır. İlahiyat camiası geleneksel dini anlayışa karşı da geniş bir reddiye kültürü oluşturmuştur. Muhtemelen bir nebze gayr-i Müslim ilim çevreleriyle girdikleri iş birliğinin bir sonucu olarak, bilimsel araştırmalarında takip ettikleri deneysel bilimlerin pozitivizme kayan dar çerçeveli ölçütleri, dinî anlayışı belirgin biçimde aşındırmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak dini ilimlerin hakikatler bütünü olarak öğretilmesinden, onu adeta dışarıdan bir bakışla anlamaya ve sürekli sorgulamaya dayalı bir eğitim modeline geçilmiştir.

Genel hatlarıyla bu şekilde ele alınabilecek bu iki yaklaşımın farklı tonda ve farklı şiddette muhtelif örnekleri bulunabilir. Dolayısıyla hiddetine ve tonuna bağlı olarak değişmekle birlikte, her iki yaklaşım biçiminin içerisinde mündemiç eleştirel bakış açılarının ortak noktaları ve vurgu yaptığı ana esaslar yukarıdaki iki eleştiri formatı içerisinde bir yerlerde konumlandırılabilir.

Söz konusu eleştirilerde hemen dikkati çeken nokta, tamamen zıt motivasyonlar ve tamamen zıt karşılaştırma çerçeveleri ve ölçeklendirmeler kullansalar bile, her iki tarafın da ilahiyat fakültesinin

‘ilmi/akademik açıdan yetersiz, köken itibarıyla müphem, organizasyon itibarıyla dağınık, yöntemleri itibarıyla başarısız, ürettiği bilgi itibarıyla nihai olarak güvenilirmez/kıymetsiz’ bir yapı olduğunda ittifak etmeleridir.

Peki acaba bu eleştiriler ilahiyatı doğru bir biçimde konumlandırmakta mıdır? İlahiyatın ürettiği bilgi ve oluşturduğu yapı, bu yapının unsurları arasındaki ilmi bağ doğru tespit edilmiş midir? Kullanılan değerlendirme ölçekleri yerinde ve uygun mudur? Daha önemlisi, ilahiyat fakültelerinde tahsil edilen ilimler, kullanılan metodoloji ve tüm bu ilmi faaliyetin sonucu olan ‘din’ bilgi/akademik üretim hakikaten güvenilirmez ve yetersiz midir?

Söz konusu eleştirilerin doğruluk payı içeren yönleri ve nahak ithamlarına cevaplar bir sonraki yazıda ele alınmayı ziyadesiyle hak ediyor. Bu noktada Türk dini hissiyatının temsil gücü yüksek şairinin şuur ve şiirin sıkı terkibini temin eden dizelerine kulak vermekte fayda var:

Tûtî-i mu’cize-gûyem ne desem lâf değil  
Çerh ile söyleşemem âyînesi sâf değil

Ehl-i dildir diyemem sînesi sâf olmayana  
Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf değil

Yine endîşe bilir kadr-i dürr-i güftârım  
Rûzigâr ise denî dehr ise sarrâf değil





# Bir Tez Doğrulandı: Epstein, Dershowitz ve İsrail Lobisi



**YAZAR: BINOY KAMPMARK\***

Dolandırıcı, hüküm giymiş bir suçlu, pedofil ve sözde intihar sonucu sonlanan bir hayat.

Amerika Birleşik Devletleri'nde kozmik düzeyde sosyal ve siyasi etkiye sahip bir figür olan Jeffrey E. Epstein'a dair liste uzayıp gidiyor. Sevgilisi Ghislaine Maxwell'in katkısıyla geniş müşteri listesine yönelik kadın ticareti, onun kirli mirası hakkındaki çoğu tartışmada genellikle başlıca özellik olarak öne çıkıyor. Ancak gizemli bir başka yönü ihmal edilmiş durumda.

Epstein dosyalarının kamuoyuna açıklanmasına yönelik tantana—ABD Adalet Bakanlığı'nın bu işi yürütmedeki yavaşlığı, dosyada yapılan sansürlerin düzensiz doğası ve içinden ne gibi “altın parçalar” çıkabileceğine dair merak—bize ABD siyasetindeki İsrail boyutunu inceleme fırsatı sunuyor. Kasım ayında, Drop Site News'ten Ryan Grim ve Murtaza Hussain, bu boyutun daha kirli tarafını gözler önüne sererek, Epstein'ın kabaca “İsrail lobisi” olarak adlandırılabilir yapının içindeki rolünü ifşa ettiler. Bu, Epstein'ın kendi davranışlarının bizzat doğruladığı şeyin ana hatlarını çizmeye çalışan iki akademisyen—John Mearsheimer ve Stephen Walt—tarafından yapılan çalışmaları itibarsızlaştırmaya yönelik özel bir çabayı da içeriyordu.

2002 yılının sonlarında The Atlantic tarafından sipariş edilen makale, bir çalışma metni olarak kaleme alınmış ve basitçe “İsrail Lobisi” başlığını taşıyordu. Ancak konu, editörler için giderek hararetli ve endişe verici bir hâl almıştı. Makale yayıma hazır hâle geldiğinde, Amerika Birleşik Devletleri, Mearsheimer ve Walt'un

**KAYNAK: WWW.COUNTERPUNCH.ORG**

“büyük ölçüde İsrail'i daha güvenli hâle getirme arzusuyla motive edildiğini” savundukları, anlamsız ve kanlı bir Irak çatışmasının içindeydi. Yazarların, metni geri çekmeleri karşılığında “öldürme ücreti” anlamına gelen 10.000 dolarlık bir ödeme teklif edildi. Mearsheimer, Tucker Carlson ile yaptığı bir röportajda esprili bir dille şöyle dedi: “Hayatımızda kazandığımız en hızlı 10.000 dolardı bu.”

Makale nihayet London Review of Books dergisinde kendine yer buldu ve ardından kitap hâlinde yayımlandı; ortaya çıkar çıkmaz da yangın etkisi yarattı. Makale, İsrail Lobisi'ni Amerikan siyaset sahnesinde genişleyen ve yaygınlaşan bir varlık olarak tanımlar; bu yapı düşünce kuruluşları, güçlü Amerikan-İsrail Kamu İşleri Komitesi (AIPAC), neokonservatifler, Hristiyan Siyonistler ve etkili gazetecilerden oluşmaktadır. Lobinin amaçları nettir: “Lobi açısından, ABD'nin Filistinlilere karşı İsrail'in politikalarına desteğini sürdürmesi elzemdir, ancak lobinin hedefleri bununla sınırlı değildir. Amerika'nın İsrail'in bölgedeki baskın güç konumunu korumasına da yardımcı olmasını istiyorlar.” İsrail ve ABD'deki İsrail yanlısı gruplar, “Irak, Suriye ve İran'a yönelik yönetim politikasını ve Orta Doğu'yu yeniden düzenlemeye yönelik büyük planı şekillendirmek için birlikte çalıştılar.”

Epstein, Walt ve Mearsheimer'a karşı yürütülen kampanyada rol almaya başladı. İsrail yanlısı kimliği kusursuzdu. Eski İsrail Başbakanı Ehud Barak ile yakın ilişkisi vardı.

İsrail istihbaratı ve güvenlik çıkarları doğrultusunda çeşitli anlaşmaların yapılmasına aracılık etti. Bu faaliyetler arasında İsrail ile Moğolistan arasında bir güvenlik anlaşmasının kolaylaştırılması; Suriye İç Savaşı sırasında İsrail ile Rusya arasında bir arka kanal oluşturulmasına yardım edilmesi ve İsrail ile Batı Afrika ülkesi Fildişi Sahili arasında bir güvenlik anlaşmasının sağlanması yer alıyordu. Manhattan'da, İsrailli istihbarat subayı Yoni Koren'i en az üç kez misafir etti. Hussain'in ifadesiyle, "Çok, çok elit düzeyde bir arabulucu ve çözücüydü."

Epstein'in sadakatının nerede yattığını göstermek için, İsrail istihbarat servisinden doğrudan maaş alıp almadığına dair suçlamalara kafa yormaya gerek yok. O, İsrail çıkarları adına kendini adanmış bir taşıyıcıydı. Walt ve Mearsheimer'in makalesine karşı lobinin üyeleri arasında patlak veren öfke dalgasında, Epstein belirgin bir şekilde öne çıktı; Yahoo! hesabından gönderdiği e-postalar bunu ortaya koyuyor. Epstein'in iki akademisyeni hedef almadaki özel rolü, kâr amacı gütmeyen ihbar kuruluşu Distributed Denial of Secrets tarafından ele geçirilen ve Drop Site News'e ulaştırılan yazışmalardan anlaşılıyor.

Burada dikkat çekici olan, Epstein ile Harvard hukuk profesörü Alan M. Dershowitz arasındaki yazışmalardır. Kendisi de İsrail davalarının sadık bir savunucusu olan Dershowitz, aynı zamanda Epstein'in ceza davalarındaki avukatlığını da yürütmüştü. 2006 Nisan ayının ilk haftasında, "En Yeni – ve En Eski – Yahudi Komplosunu Çürütmek" başlıklı makalesinin birkaç taslağını Epstein'a ilettiler. Bu perişan ve gülünç metin, Walt ve Mearsheimer'ı "eski, yanlış ve yetkili mercilerce çoktan çürütülmüş suçlamaların, akademik bir kılıfa büründürülmüş bir derlemesinden ibaret" bir çalışma ortaya koymakla suçluyor ve onları, komplo teorilerinin klasik örneği olan Siyon Bilgelerinin Protokolleri adlı

eserin modern bir yeniden üretimini yapmakla itham ediyordu.

Epstein'in bu iftira niteliğindeki çabaya yönelik sıcak tebriklerinin ardından, söz konusu yazının en etkili biçimde nasıl dağıtılacağı sorusu gündeme geldi. Dershowitz'in e-posta adresinden, asistanı aracılığıyla iletilen ve konuyla ilgili ilerlemeyi soran mesaja Epstein şöyle yanıt verdi: "Evet, başladım."

İşte burada, lobinin yaşamsal iç yapısı berraklaşır: Epstein'in Harvard ile ilişkisi (1998 ile 2008 arasında 9 milyon doları aşkın bağışta bulunduğu kayıtlıdır); Epstein'in, perakende devi ve hayırsever Leslie Wexner'in aile finans ofisinin mütevellisi ve başkanı olması; Wexner'in, kendi adını taşıyan vakıf aracılığıyla, 2000 ile 2006 yılları arasında Kennedy School'a yaklaşık 20 milyon dolar bağış yapması ve bu vakfın, bir yıllık yüksek lisans eğitimi almak üzere gelen İsrailli hükümet yetkililerini kapsayan bir burs programından sorumlu olması.

Bu tür stratejik planlamaların etkisi, Walt ve Mearsheimer'in erişimini sınırlamak oldu. Planlanan konuşmalar iptal edildi ya da İsrail yanlısı bir sesin de katılımını sağlamak üzere yeniden düzenlendi. Mearsheimer, e-postalara tepki verirken karakteristik soğukkanlılığını korudu: "Bu e-postaları görmek beni şaşırtmadı, çünkü Dershowitz ve Epstein yakındı ve ikisi de İsrail'e tutkuyla bağlıydı." Hem onun hem de Walt'un, İsrail lobisinin büyüleyici etkisine dair tezlerinin böylesine derinlemesine doğrulanmış olması, onlara ancak soğuk bir teselli sağlayacaktır.

#### Dipnot:

\*Binoy Kampmark, Cambridge'deki Selwyn College'da Commonwealth bursiyeriydi.

Melbourne'daki RMIT Üniversitesi'nde ders vermektedir. E-posta: bkampmark@gmail.com





# Batı-Çin Savaşları Ve Osmanlı Devleti



YAZAR: PROF. DR. HAMİYET SEZER FEYZİOĞLU

**Yazan:** Prof. Dr Hamiyet SEZER FEYZİOĞLU

\* A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü,

**Kaynak:** tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 62-2017

## Özet

Çin 19. yüzyıla kadar Batı ticaretine kapalı bir ülke idi. Batılı ülkelerin sömürgecilik faaliyetleri kapsamında Çin'e yönelmeleri 19 yüzyıl ortalarını buldu.

Ancak, bu durum çatışmayı da beraberinde getirdi. 1841 ve 1857'de olmak üzere iki kez " Afyon Savaşları" olarak adlandırılan olaylar meydana geldi. Bu savaşlar sonucunda İngiltere daha sonra Fransa ve ABD ile anlaşmalar imzalandı.

Böylelikle Çin, Avrupa ülkelerine ticari açıdan tavizler vermek zorunda kaldı. Bu olaylar sırasında Osmanlı Devleti de gelişmeleri takip etmiştir. Bu çalışmada Osmanlı kaynakları kullanılarak Çin-Batı çatışmasına Osmanlı Devleti nasıl bakmış sorusu incelenmeye çalışılmıştır.

## Giriş

Çin ile Osmanlı devleti arasında diplomatik ilişkiler çok fazla olmamakla birlikte zaman zaman elçilik heyetleri aracılığıyla görüşmeler yapıldığı bilinmektedir. Özellikle 16. Yüzyılda Osmanlı-Çin ilişkilerinin yoğun olduğunu Çin kaynakları da açıklamaktadır. Topkapı Sarayında bulunan Çin porselenleri elçilerin getirdiği Ming Hane-

danı Dönemine (1368- 1644) ait parçalar bu temaslara dair örneklerdir. Çin- Osmanlı ilişkilerine dair çalışmalar fazla değildir. Olanlar da 16-17. Yüzyıllarda yoğunlaşmıştır1 Avrupa devletlerinin sömürgecilik faaliyetleri bilindiği gibi Uzakdoğu'ya kadar uzanmıştır2. Aslında daha önce misyonerler3 vasıtasıyla dini propaganda ile sızarak Çin topraklarına etki etmişler ve bir takım çatışmalar söz konusu olmuştur. Çin'deki sömürgecilik girişimlerinin getirdiği çatışmalardan birisi de Afyon Savaşları'dır4 Bu savaşların temel sebebi afyon ticaretidir. Konu edineceğimiz dönem olan savaşlara geçmeden önce Çin'in Avrupa ile ilk temaslarından da bahsetmek faydalı olacaktır. Daha önceye gidecek olursak, Çin'in Avrupa ile teması 13. ve 14. yüzyıllara, yani Marco Polo zamanına kadar gitmektedir. Ortaçağdan itibaren başlayan özellikle 17. yüzyıldan sonra Çin'de artış gösteren misyonerlik faaliyetleri tepkiye neden olmuş bu da Çin'in Avrupa'ya karşı daha çok kapanmasını beraberinde getirmiştir5.

Bu yüzden Çin uzun süre batı ticaretine kapalı bir şekilde yaşadı. O dönemde Çin, Avrupa'ya sadece Kanton limanını belli ölçüde açmıştır. Limana gelen Avrupalı tüccarlar da yalnızca Çin'li tüccarlar ile muhatap oluyor, kesinlikle halkla doğrudan ilişkileri bulunmuyordu. Çin'in batıya açılması 19. Yüzyılın ortalarına denk gelmektedir.

Bu yüzyıla gelindiğinde Portekiz, İngiltere, Fransa, ABD'yle ticari, siyasi münasebetler başladı. Bunlardan İngilizler, Hint pamukluları ve afyonunu, çay ve ipekle değiştiriyorlardı. Çin'e özellikle afyonun getirilmesi zamanla üst makamları rahatsız etmeye başlamış ve bu ticaret engellenmeye çalışılmıştır. Bu arada Avrupalılar da sadece Kanton limanından ticaret yapabiliyorlardı. Bir süre sonra bu durum İngiltere'nin menfaatlerine ters düştüğünden Çin'in tutumunu bozma yoluna girişti. İngiltere'nin bu girişimi sorunları da beraberinde getirdi. Biz bu çalışmada diğer ülkeleri de etkileyen Çin, İngiltere, Fransa arasında çıkan savaşın Osmanlı Devleti'ne nasıl yansıdığını yine Osmanlı kaynaklarını inceleyerek cevaplamaya çalışacağız.

19. Yüzyılda Osmanlı-Çin temasları olmamakla birlikte elimize ulaşan belgelerden Osmanlıların dış olayları izleyerek kayıtsız kalmadığını söyleyebiliriz. Özellikle Çin'in İngiltere ile savaşı Osmanlı basınında da yer almış, zaman zaman haberler çıkmıştır. Bu haberlerden savaşın seyrinin takip edildiği anlaşılmaktadır. Haberlerde Çin ile İngiltere arasında savaş çıktığı, bu savaş İngiltere'nin kazandığı, Çin'in savaş tazminatı vermeyi kabul ettiği gibi bilgiler okuyucuya aktarılmaktadır.<sup>6</sup>

#### **I.ve II. Afyon Savaşları**

İngilizlerin ulusal içkisi olan çayın büyük bir bölümü Çin'den geliyordu. Çay ithalatını karşılamak için İngiliz tüccarları, Çin'e gizliden gizliye afyon sokuyorlardı. Çin, İngilizler için bir afyon pazarı konumundaydı ve afyon da o dönemde sömürgesi olan Hindistan'dan elde edilmekteydi. Çin'e Hindistan'dan afyon ithalatı 1828'den 1836'ya kadar iki katına çıktı. Afyon bağımlılığı, Konfüçyüsçü toplumun temeli olan toplumsal ilişkileri çürütüyordu. Üst düzey devlet memurları ki aralarında Lin Tse-hsü de vardı gelişmelerden memnun değildi. Lin'e göre: bağımlıların öylece idam edilmeleri çıkar bir yol olmayacaktı. Ciddi tedbirler alarak keşhanelerin kapatılması, alıcılara, tedarikçilere ve taşıyıcılara göz açtırmayarak zehrin ülkeye girişi önlenmeliydi. Böylelikle, Çin'de afyon kullanma alışkanlığı yayılmaya başlayınca, hükümet afyon ticaretini yasakladı. Hükümet, Lin Tse-hsü'yi (1785-1851)<sup>7</sup> dış ticaret komiseri olarak Kanton'a gönderdi. Lin, hiç zaman kaybetmedi.

Bir yandan propaganda yaparken, bir yandan da satıcıları yakalıyordu. Afyon çubuklarına el koyarak imha ediyordu.<sup>8</sup> İngilizlerin ellerinde bulunan afyon sandıkları yakıldı ve sıkı önlemler alındı.<sup>9</sup> İngiliz yetkilileri sorunun temelinde yatan afyon işini bir kenara bırakıp, onlara göre "uygar" ilkelerin en üstünü olan ticaret serbestliği engellendiği için tepkide bulununca<sup>10</sup> 1839 yılında Çin hükümetinin, İngiliz tüccarlarının gerçekleştirdiği yasadışı afyon ticaretini durdurma girişimi ve bir İngiliz denizcinin yargılanması konusunda doğan hukuki anlaşmazlığın doğurduğu gerginlik sonucu Afyon Savaşı patlak verdi<sup>11</sup>. 1840'da İngiliz savaş gemileri Güneydoğu Çin sahillerinde göründüler ve bombardıman ettiler.

1841'de Çinliler müzakereye giriştiler ve Lin tse-hsü'yü azlettirdiler. Çinliler her şeye razı olmadıklarından, çatışmalar devam ediyor, İngilizler Yong-tse ağzına kadar ilerliyorlar ve Nanking'i tehdit ediyorlardı. Burada Çin'in ilk defa Batı ile çarpıştığı görülmektedir. Çin silahsız ve müdafaasızdı; bundan başka Avrupa silahları, Çin silahlarına üstündü<sup>12</sup>

Birinci Afyon Savaşının çıktığı dönemde afyon ticaretinin Çin'de yasaklanması ve fiyatların düşmesi Osmanlı Devleti'ni de yakından ilgilendirmiş gözükmektedir. Osmanlı topraklarında afyon üretilen yerler vardır. Fiyatların düşmesi üreticileri zarara uğratmaktadır. Bunun için önlemler alınmıştır.

Bu önlemler arasında afyon yetiştirilen bir bölge olan Isparta'da ilgililere yazılan emirde, afyon ekilmesinin fiyatların düşük olması ve satılmaması nedeniyle üreticiyi zarara uğratacağı onun için afyon yerine arpa, buğday ve diğer hububatların ekilmesinin faydalı olacağı bildirilmektedir. Ancak, Keçiborlu gibi bazı yerlerde bilmeden afyonun ekildiği öğrenilmiş ve ekilen yerlerin ve miktarlarının tespit edilerek bildirilmesi istenmiştir. Üretilen yerlerle ilgili bir defter tutulmuştur<sup>13</sup>. Aynı şekilde Kütahya ve çevresine de afyon yerine hububat ekilmesinin teşvik edilmesi bildirilmiştir. Bu konuda Kütahya muhassılı Tayyar Paşa bir cevap yazarak, gelen emrin kendi idaresindeki bölgelere duyurulduğu hatta Selendi kazasında halka bizzat kendisinin yardım ettiğine dair bir mektup yazmış ve kendisinin bu davranışından dolayı taltif edilmesine karar verilmiştir<sup>14</sup>. Bu bilgilerden Osmanlı Devleti'nde afyon üreticisinin fiyatların düşmesinden dolayı zarara uğradığı ve devletin üreticiyi zarardan kurtarmak için tedbirler almaya çalıştığını öğrenmekteyiz.

İngiltere ile Çin arasında yaşanan Birinci Afyon Savaşı sonucunda 1842'de Nanking ve 1843'te de Bogue Ek Antlaşmaları imzalandı. Bu antlaşmalar ile Çin'in önemli bir miktarda tazminat ödemesi, ticaret ve yerleşim amacıyla beş limanın İngilizlere bırakılması ve İngiliz vatandaşlarının İngiliz mahkemelerinde yargılanması konuları karara bağlandı. Anlaşmayla ithalat ve ihracatta sabit gümrük vergisi, karşılıklı resmi yazışmalarda eşitlik ilkeleri de kabul ediliyordu. İleride başka uluslara verilecek ayrıcalıklar İngilizler için de uygulanacaktı. 1842 yılında imzalanan Nanking antlaşmasının asıl önemi Hong-Kong'un İngiltere'ye verilmesi ve beş limanın ( Şanghay, Ningou, Guangcou-Kanton, Amoy, Fucou) İngiliz ticaretine açılmasıdır. Ayrıca bu antlaşma ile birlikte İngiltere önünde boyun eğen Çin 1844 Temmuz'unda Amerika Birleşik Devletleri'yle Vanghia ve Ekim'de de Fransa ile Whampoa antlaşmalarını imzalayarak bu devletlerin de benzeri imtiyazlar elde etmelerine engel olamadı. Fransa'nın girişimi ile Katolik misyonerlere Çin'de bazı haklar sağlandı. 1845'te bu haklar bazı Protestanları kapsayacak şekilde genişletildi. 1846'da da Çin'e Katolik kilisesinin ülkede yeniden kurulması kabul ettirildi<sup>15</sup>. Fakat bu barış ve antlaşmalar İngilizler ve batılılar için umulanı hiç de sağlayamadı.



Her şeyden önce afyon ithalatı hızla düşmeye başladı. Ayrıca Çin’de hızla artan yabancı düşmanlığı yerleşti ve daha da önemlisi İngilizler yerli halkın direnciyle karşılaştı. Bu tepkilerin başında yabancı düşmanlığına dayalı olarak ve Çin’in eski dönemlerine özlem duyan ve son dönemdeki gelişmelerden memnun olmayanların çıkardığı ayaklanmalar ve özellikle 1851 tarihli Tai-Ping ayaklanması Çin’de durumu daha karmaşık hale getirdi. Ayaklanmaların yaygınlaştığı bölgelerde ticaret de aksamaya ve İngilizler ile Fransızların çıkarları tehlikeye girmeye başladı<sup>16</sup>

İngilizlere karşı tepkilerin artması ve söz konusu ayaklanmaların çıkması yeni anlaşmazlıkları da beraberinde getirmiştir. Tai-Ping ayaklanmasından yararlanmak isteyen İngiltere ve Fransa, ilk önce Kanton’daki Çin hükümeti temsilcisine başvurup, Nanking ve Whampoa antlaşmalarının genişletilmesini istedi. Temsilci bu isteği reddetti. Fakat 1856 yazında bir Katolik papaz öldürüldü. Ekim 1856’da Kanton polisi bir Çinliye ait ve mürettebatı da Çinli olan ancak, İngiliz bandırası taşıyan Arrow(Ok) adlı bir gemiyi kaçakçılık ve korsanlık nedeniyle tutukladı. Bu iki olaydan sonra iki devletin de karşı tedbirler alması üzerine Kanton’da karışıklıklar çıktı. “Ok Savaşı” olarak bilinen İkinci Afyon Savaşı da böylelikle başlamış oldu. İkinci Afyon Savaşı ticari ayrıcalıkların artırmak isteyen İngilizlerin Arrow adlı gemideki İngiliz bayrağının indirilmesini bahane ederek başlattıkları bir savaştır. Bir Fransız misyonerin öldürülmesi de Fransa’nın İngiltere yanında savaşa katılmasına neden olmuştur<sup>17</sup>. Savaş 1857 yılı Aralık ayında İngiliz ve Fransız donanmasının şehri topa tutması ile başladı. Çin temsilcisinin sarayına gidilerek temsilci esir edildi. Bu zorlamaya rağmen Çin hükümeti yine de direndi. 1858 Mayıs’ında İngiliz ve Fransız donanmaları Pe-chili (Bo Hai) körfezine gelince Çin yönetimi korkuya kapıldı ve görüşmelere razı oldu. Çünkü, İngiltere ve Fransa Pekin’e çok yaklaşmışlardı. Görüşmeler sonucunda 26 Haziran 1858’de İngiltere ve 28 Haziran 1858’de de Fransa ile Tien-tsin antlaşmaları imzalandı<sup>18</sup>. Bu antlaşmalarla Çin’in 11 limanı daha ticarete açılıyordu. Ticaret gemileri Yang-tze nehri üzerinde Hankow’a (Wuhan) kadar gidebileceklerdi. İngiltere, Yang-tze üzerindeki üç limanla da ticaret yapma hakkını kazanıyordu. Yani, İngiltere Yang-tze vadisine yerleşmek için çok önemli bir adım atmış olmaktadır.

Fransa ise daha güneyle ilgilenmiş ve Formosa’yı (Taiwan) kendi ticaretine açmıştır.

Tien-tsin antlaşmalarının diğer hükümlerine göre de yabancılar devamlı oturmamak şartıyla Çin’in her tarafına girebileceklerdi. Keza misyonerler için de yeni imtiyazlar tanınıyordu. Nihayet Avrupa devletleri Pekin’de devamlı diplomatik temsilciler bulundurabileceklerdi ki, bunun üzerine, Çin hükümetinde ilk defa bir Dışişleri Dairesi (Tsong-li Yamen) kuruldu.

Çin hükümeti antlaşmaları imzalamakla beraber, bunların onay işini sürüncemede bırakarak oyalama

yoluna gitti. Aylarca bekledikten sonra, antlaşmaların Çin tarafından onaylanmadığını gören İngiltere ve Fransa’nın, onaylanmasını ve uygulanmasını sağlamak için gönderdikleri elçiler Pekin’de hakarete uğradı. Bu konu ile ilgili Osmanlı basınında da haber bulunmaktadır. Çin’in elçilere karşı davranışına ilişkin bir örnek teşkil eden haberde Amerika elçisinin maruz kaldığı muamele anlatılmaktadır. Ceride-i Havadis’in 8 Ekim 1859 (21 Ra 1276) tarihli nüshasındaki habere göre: Kanton’da bulunan Amerika elçisi Çin imparatoru ile görüşmek üzere Pekin’e gitmiştir. Fakat elçi ve maiyetindeki memurlarının içinde bulunduğu gemi bir mahalde tutulmuş, sonrasında hiçbir yeri görmeyecek şekilde her tarafı tamamen kapalı bir yerde ikamet ettirilerek Pekin’e getirilmiştir. Orada da her tarafı kapalı bir hanede bekletilmiş, bir süre sonra imparator ile görüşmeleri sağlanarak tekrar Kanton şehrine gönderilmişlerdir.<sup>19</sup> Çin’in anlaşma hükümlerini yerine getirmeyeceğini anlayan İngiltere ve Fransa uzun bir askeri hazırlıktan sonra 1860 Ağustos’unda, yine Pe-chili’ye büyük bir donanma ve asker gönderdi. Bu askeri hazırlıklarla ilgili yine Osmanlı basınında haber vardır. Buna göre; “İngiltere ve Fransa Çin’e çok miktarda askeri kuvvet göndermeye karar vermiş, Paris ve Londra gazetelerinden alınan haberlere göre; Fransa devleti 12 bin civarında asker ile İngiltere’nin de hazırladığı top, asker ve araç-gereç hepsi sevk olunmak üzere hazırlanmıştır. Bu askeri gücün Ümit Burnu yolu ile gerekli araçlar ve toplar da Süveyş Kanalı yoluyla gönderilmesine karar verilmiştir. Bu arada yine haberlerden çok sayıda İngiliz ve Fransız’ın gönüllü olmak için dilekçeler vermiş oldukları öğrenilmektedir.”<sup>20</sup> Ekim ayında İngiliz ve Fransız kuvvetleri, Pekin’e girerek İmparatorun sarayını topa tutup ateşe verdiler. İmparator Pekin’den kaçtı. Fakat bu seferki darbe imparator için ağır olduğundan, İngiltere ve Fransa ile uzlaşmaya yanaştı ve 25 Ekim 1860’da imzalanan Pekin Antlaşması<sup>21</sup> ile 1858 antlaşmalarının yürürlüğe konulması kabul edildi. Ayrıca bu antlaşma ile, yabancılar Çin’de seyahat edebilecekler ve Fransız Katolik misyonerleri taşınamaz malları kiralayabilecekler, satın alabilecekler ve din kurumları kurabileceklerdi<sup>22</sup>

Benzeri haklar ayrıca yapılan ABD ve Rusya’ya da tanınmıştır<sup>23</sup>

İngiltere, Fransa ve Çin arasındaki bu mücadeleler sırasında diğer dünya devletleri de özellikle ticari yönden bir şekilde etkilenmekte ve olaylarla ilgilenmekteydi. Bu devletlerden biri olarak Osmanlı İmparatorluğu da çok ilgili olmamakla beraber belgelere yansıyan bilgilerden takip edildiği kadarıyla zaman zaman alaka göstermiştir.

Bilindiği gibi 1856 tarihinde Kırım Savaşından sonra Paris Antlaşması imzalanmıştı. Kırım Savaşı sonuçlandıktan sonra İngiltere ve Fransa Uzakdoğu’daki faaliyetlerine yeniden hız vermiştir. Yukarıda anlatılan olaylar dolayısıyla diğer devletlerin ticari faaliyetleri de kısıtlanmış olabileceği düşünülerek hassas davranıldığı

anlaşılmaktadır. Bu maksatla, ticari faaliyetlerin engellenmemesine ve zarara uğranılmamasına yönelik bir takım tedbir alınmıştır. Bu konuda İngiltere ve Fransa'nın özen gösterdiği ve diğer devletleri bilgilendirdiği anlaşılmaktadır. Çin ile İngiltere ve Fransa arasındaki savaşta ticaretin aksamaması için bir takım kararlar alınmış ve bunlar ilan edilmiştir. Nüshaları da ilgili devletlere gönderilmiştir.

Söz konusu ilan edilen beyannamelerden Osmanlı İmparatorluğu'na da gelmiştir. Bunlardan birisi 7 Mart 1860 tarihini taşıyan İngiltere Kraliçesinin beyannamesidir<sup>24</sup>. Beyanname İngiltere ve Fransa'nın ticaret gemilerine uygulayacağı politikayı içermektedir. İngiltere ve Fransa Çin ile savaş halinde iken de 16 Nisan 1856 tarihinde İngiltere, Avusturya, Fransa, Prusya, Rusya, Sardunya ve Osmanlı Devleti arasında yapılan Paris Konferansında belirlenen denizcilik hukukuna ait kurallara uyma isteğinde olduklarını belirtmektedir. Bu savaşta tarafsız olan devletler söz konusu kuralların yarar ve zararlarına katlanmayı kabul etmişlerdir. Bu yüzden harp araç ve gereçler hariç, tarafsız devletlerin gemilerinde düşmana ait de olsa mallara el konulmayacaktı. Ancak, bu durum uygulanan ablukaya aykırı olursa ele geçirilen gemiler hakkında İngiltere'nin denizcilik kuralları ve Devletler Hukuku uygulanacaktı. Ayrıca, savaş esnasında İngiltere ve Fransa devletlerinin bütün halkı Çin'in bütün liman ve bölgelerine girerek gerek Çin halkı gerekse diğer devletlerin vatandaşları ile serbestçe ticaret yapabilecekti. Yine, savaş esnasında içinde İngiltere veya Fransa'ya ait mal bulunan Çin gemisi de ele geçirilirse bu mallara el konulmayacaktı. Ancak, yine savaş araç gereçleri olmaması gerekiyordu. Bu kararlar abluka altında olan liman ve diğer yerlerde ele geçen düşman gemileri için de geçerliydi.

İçeriğini anlattığımız beyannameden anlaşılabileceği üzere, savaş araç gereçleri dışında malzeme taşıyan gemiler ticari faaliyetlerini rahatça sürdürebilecekti.

Sözü edilen beyanname kararları 3 Temmuz 1860 tarihinde İngiltere sefiri tarafından Osmanlı Devleti Hariciye Nezaretine bildirilmiştir<sup>25</sup>

Aynı konu ile ilgili olarak Fransız sefaretinden de yazı gelmiştir. Bu yazı bir tezkire ile 16.08.1860'da padişaha sunulmuştur. Fransa İmparatoru da dört maddelik bir ilan çıkarmıştır. Buna göre:

- 1- Paris Konferansı kararları gereğince tarafsız devletlere ait gemiler ve mallarına, ayrıca konferansa katılmamış diğer devletlerin de vatandaşlarına aynı konuda muafiyet uygulanacaktı.
- 2- Fransa ve İngiltere tebasının gerek Çinliler ile gerekse Çin'de ticarete hakları olacağı gibi Çinlilerin de Fransız ve İngilizlerle ve Fransa ve İngiltere'de alım-satım hakları olacaktı.
- 3- Ele geçirilen Çin gemilerinde bulunacak Fransa ve İngiltere eşyası muafiyetten yararlanacağı gibi Fransa ve İngiltere gemilerindeki Çin malları da muaf olacaktı.
- 4- Uluslararası hukuk gereği savaş araç-gereçleri nakli yapan gemiler muaf olmayacağından, ablukaya riayet etmeyen ve ihlal eden gemiler, düşmana ait olmasalar

da tutuklanacaktı<sup>26</sup>

Hem İngiltere'nin hem Fransa'nın yayınladığı ve diğer ülkelere bildirdiği kararlardan anlaşılabileceği üzere ticaret gemilerinin taşıdığı ticaret malları serbest dolaşabilecekken, savaş malzemesi taşıyan bütün gemilere el konulacaktı.

Fransa sefiri tarafından 24 Ağustos 1860 tarihinde Hariciye nezaretine bir yazı daha gönderilmiş olup, bu yazıda Fransa ve İngiltere'nin Çin'e karşı olan savaşlarında tarafsız olan devletlerin ticaret gemilerinin zarar görmemesine gayret gösterecekleri ve buna dair bazı kararlar aldıkları bunların da gereken yerlere bildirildiği açıklanmaktadır. Yazıda Fransa İmparatoru ve müttefiki İngiltere Kraliçesinin 20 Haziran 1858 tarihinde Tien-tsin şehrinde Çin hükümetiyle bir anlaşma imzaladığı ancak onaylanması konusunda gönderilen elçilerin 1859 Haziranı'nda Pekin'de hakarete uğradıkları ve Çin hükümetinin anlaşmayı uygulamayacağından bunu uygulamak için askerlerini göndermek zorunda kaldıklarını belirterek savaşın gerekçelerini de açıklamaktadır<sup>27</sup>. Osmanlı Devleti söz konusu gelişmeleri ticari faaliyetlerin zarara uğramaması için Mısır, Sayda, Bağdat, Trablusgarb valilerine ve ticaret gemilerinin kaptanlarına da Ağustos 1860'da bildirerek durumdan haberdar etmiştir<sup>28</sup>

İngiltere-Fransa ve Çin arasında sözünü ettiğimiz olaylar vukubulurken Rusya da kendi çıkarına durumdan faydalanmak için sahneye çıktı. Çarlık hükümeti Mançurya'nın kuzeydoğu sınırları sorununu gündeme getirdi.

Bölgedeki araştırmaları sırasında Amur Nehri'ni (Heilongjiang) tekrar keşfeden Ruslar, Mançu egemenliğinin izlerine ne kuzeyde ne de haraca başlanmış olan Wusuli'nin (Ussuri) doğu kıyılarında rastlamamıştı. Ruslar bu toprakların geleceği ile ilgileniyordu. Özellikle Pasifik'in sıcak denizlerine açılan limanlarda hak talep ediyordu. Çin yöneticileri ise Mançu topraklarının kendilerine baba mirası olarak kaldığını iddia ediyor ancak ilgilenmiyordu. Bu sorunu çözmek için başlatılan görüşmeler, İngiltere-Fransa-Çin arasında Tien-tsin Anlaşması konusunda başlayan görüşmelere denk geldi. Görüşmeler sonunda, Ruslar, Çin İmparatorluğu'nun Mançurya'dan Sincan Uygur Özerk Bölgesine kadar olan bütün kuzey sınırını siyasi ve ticari nüfuzuna kazandırdı. Mançurya sınırlarının belirlenmesiyle Rusya, Amur Nehri'nin kuzeyindeki ve Wusuli sınırının doğusundaki bütün toprakları egemenline alıyordu. Rusya egemenliğine aldığı topraklarda Pasifik kıyısında tek limanı olan Vladivostok'u inşa edecektir<sup>29</sup>. Yukarıda sözünü ettiğimiz olaylar hakkında bilgiler Osmanlı'ya da ulaşmıştır. Rusya'nın Çin ile anlaşması ile ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin Petersburg elçisi Yusuf Rıza da 27 Ağustos 1858 (17 M 75) tarihli yazısında bilgi vermektedir. Yusuf Rıza Bey'in Rusya Dış İşleri Bakanı vekili ile görüşmesinde vekil kendisine ; "Fransa ve İngiltere gibi Çin ile Rusya arasında da bir anlaşma yapıldığı, bundan böyle Çin iskelelerinin açılmasına ve Hristiyanların



serbestçe Çin'de ayinlerini yapabileceklerini, Çin vilayetlerinde konsolosluk açabileceklerini ve gerektiğinde başkent Pekin'e elçi gönderileceğine karar verildiğini" ifade etmiştir<sup>30</sup>. Böylelikle Rusya da hem Çin ile sınır sorunu çözmüş ve hem de İngiltere ve Fransa gibi bir takım haklar elde etmiştir.

#### **Sonuç**

Çin ile Fransa, İngiltere arasındaki bu çatışmalar sonucunda yapılan antlaşmalar dünya tarihinde önemli yer tutmuş, siyasete yön vermiştir. Adı geçen bu Avrupa devletlerinin yaptıkları faaliyetlerin gerekçelerini açıklamaya çalışarak kendilerini haklı göstermeyi istedikleri de ortadadır.

Bunun yanında yine imzalanan antlaşmalar doğrultusunda diğer devletler bilgilendirilmek suretiyle de herhangi bir zarara uğramalarının önünü almaya özen gösterdikleri de açıktır. Bütün bunlar savaş dışında olan Osmanlı Devleti gibi devletlere gönderilen bildirilerden anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin gelişmelerle ticari yönden etkileyebileceği düşünülerek ilgilendiğini ve basında çıkan haberlerden de savaşın seyrinin duyurulması yoluyla takip edildiğini öğrenmekteyiz.

#### **DİPNOTLAR:**

- 1 Bkz. Giray Fidan, Kanuni Devrinde Çin'de Osmanlı Tüfeği ve Osmanlılar, Yeditepe yay., İstanbul 2011, Gürhan Kırilen, Çin'de Afyon Savaşları, Ankara, Gece Kitaplığı yay., 2014.
- 2 Geniş bilgi için bkz. Raimondo Luraghi, Sömürgecilik Tarihi, çev. Halim İnal, İstanbul 2000.
- 3 16. Yüzyılda Portekizlilerin deniz yoluyla Asya topraklarına girmeleri ile Katolik misyonerler bölgeye yöneldiler. Protestan misyonerler özellikle İngilizler 1807'de London Missionary Society, 1834'de American Bapstist Missionary Union ve 1835'te Board of Foreign Missions of the Protestant Episcopal Church in the United States, 1836'da British and Foreign Bible Society ve Church Missionary Society, 1841'de Alman misyoner örgütü German Missions of Basil and the Rhine Çin'de faaliyet gösteren teşkilatlardı. Bkz. Esra Danacıoğlu Tamur, "Karşılaştırmalı Bir Perspektiften 19. Yüzyılda Çin ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Protestan Misyoner Faaliyetleri", ÇTTAD, V/12, 2006 Bahar, s.3-20.
- 4 Bkz. Wolfram Eberhard, Çin Tarihi, Ankara 1947.
- 5 Fahir Armaoğlu, 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara 2005, s.738-739.
- 6 Ceride-i Havadis- no: 12, 21 N 1256/ 16 Kasım 1840, no: 18- 21 Za 1256/ 14 Ocak 1841, no: 29, 18 S 1257/ 11 Nisan 1841. Anlaşma metni de gazetede yer almıştır bkz. Ceride-i Havadis, no. 113, 16 L 1258/ 20 Kasım 1842, no: 114, 23 L 1258, no: 154, 18 L 1259/ 11 Kasım 1843.
- 7 Bu kişi hakkında geniş bilgi için bkz. G.W. Overdijkink, Lin Tse-hsü en biographische schets, Leiden 1938.
- 8 John Keay, Çin Tarihi, çev. Neşe Kars Tayanç-Dinç Tayanç, İnkılap yay., İstanbul 2011, s.449-453.
- 9 Eberhard, a.g.e., s.316.
- 10 Oral Sander, Siyasi Tarih, Ankara 2006, s.272.
- 11 Geniş bilgi için bkz. Ali Nahit Babaoğlu, Uyuşturucu ve Tarihi, İstanbul 1997.
- 12 Eberhard, a.g.e., s.316-317.
- 13 BOA. C.İKTS- 5/228.
- 14 BOA. Hatt-ı Hümayun- no: 1622/85.
- 15 Kennethi Scott Latourette, A Short History of the Far East, New

- York 1963, p.369-371., Rifat Uçarol, Siyasi Tarih, Ankara 1979, s.212,
- Ray Huang, Çin Tarihi, Bir Makro Tarih Yaklaşımı, Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul 2007, s.259.
- 16 Keay, a.g.e., s.456-465.
- 17 Babaoğlu, a.g.e., s.39.
- 18 Antlaşma metni için bkz. Pierre, Albin, Les Grands Traites Politiques, Paris, Felix Alcan, 1923, s..437-456.
- Armaoğlu, a.g.e.,s.748.
- 19 Ceride-i Havadis- no: 957.
- 20 Ceride-i Havadis- no: 956 ve no:957.
- 21 Antlaşma metni için bkz. De Clercq Recueil des Traites de la France, Tome VIII, Paris, 1867, p.135-139.
- Armaoğlu, a.g.e.,s.749.
- 22 Uçarol, a.g.e., s.212.
- 23 Armaoğlu, a.g.e., s. 748-749.
- 24 BOA.İ.HR., no: 178/9784.
- 25 BOA.İ.HR.,no:178/9784.
- 26 BOA.İ.HR.,no:178/9771. HR.MKT- no: 352/84.
- 27 BOA.İ.HR.,no:178/9771.
- 28 BOA. HR.MKT, no: 346/95, no: 352/84.
- 29 Keay, a.g.e., s.466.
- 30 BOA. HR.SYS- 1338/67. Aynı konuda Ceride-i Havadis'te de bir haber çıkmıştır. Ceride-i Havadis, no:933, 26 Nisan 1859 ( 23 N 1275).

#### **KAYNAKÇA**

- BOA. Hatt-ı Hümayun- no: 1622/85.
- BOA. HR.SYS- 1338/67.
- BOA.İ.HR., no: 178/9771, 9784.
- BOA. HR.MKT, no: 346/95, no: 352/84.
- BOA. C.İKTS- 5/228.
- Ceride-i Havadis, no: 12, 18, 29,,113,114, 154, 956, 957.
- Armaoğlu, F., 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara 2005.
- Babaoğlu, A. N., Uyuşturucu ve Tarihi, İstanbul 1997.
- Eberhard, W., Çin Tarihi, TTK. Yay., Ankara 1947.
- Fidan, G., Kanuni Devrinde Çin'de Osmanlı Tüfeği ve Osmanlılar, Yeditepe yay., İstanbul 2011.
- Huang, R., Çin Tarihi, Bir Makro Tarih Yaklaşımı, Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul 2007.
- Keay, J., Çin Tarihi, İstanbul, İnkılap yay., 2011.
- Kırilen, G., Çin'de Afyon Savaşları, Gece Kitaplığı yay., Ankara 2014.
- Latourette, K. S., A Short History of the Far East, New York 1963.
- Luraghi, R., Sömürgecilik Tarihi, çev. Halim İnal, İstanbul 2000.
- Overdijkink, G.W., Lin Tse-hsü en biographische schets, Leiden 1938.
- Sander, O., Siyasi Tarih, Ankara 2006.
- Tamur Danacıoğlu, E., "Karşılaştırmalı Bir Perspektiften 19. Yüzyılda Çin ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Protestan Misyoner Faaliyetleri", ÇTTAD, V/12, 2006 Bahar, s.3-20.
- Uçarol, R., Siyasi Tarih, Ankara 2005.

# ‘Halep’te Kürt Soykırımı’ (?!)



**DR. MUSTAFA EKİCİ**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

‘Çerkez geldi buraya vatan sahibi oldu, Boşnak, Bulgar geldi vatan sahibi oldu, Arnavut geldi, Arap geldi vatan sahibi oldu ama vatanın öz be öz sahibi Kürt, akılsız fanatiklerin hırsları yüzünden ayak takımı oldu, kendi toprağının üzerinde azınlık oldu, terörist oldu...’

Merhum Hacı resul Amca

‘Halep’te binlerce Kürt katledildi’ Mi?

Avrupada yaşayan birçok tanıdık, özellikle de genç ahabblar, hemen tamamı yapay zeka ile işlenmiş resimler eşliğinde insanın kanını donduran bu başlığı paylaştılar gün boyu. Tek elden çıkmış tadı veren bu mesajlar, birazcık milliyetçi hassasiyeti olan hemen her Kürtte muhtemelen aynı infial duygusunu uyandırmıştır. Bu gençlerden bazılarıyla temas imkanım da oldu ama iletişim için gerek şart olan sağduyudan eser kalmamıştı. Hayatında hiç Suriyeyi görmemiş, hiç Halep’te bulunmamış bu gençlerin, çocukların hatta ev kadınlarının bu hassasiyeti göz yaşartıcıydı. Çünkü hemen hepsinin sosyal medya sayfaları, daha dün kadar ve şimdi de Gazze’ye dair mesajlarla, soykırımı lanetleyen postlarla doluydu. Evet Suriye’de Kürtlere bir soykırım düzenleniyorsa tepkileri gayet anlaşılır, makul hatta tebrik edilesi bir duyarlılıktı. Ancak bu ateşli yükselmelerin harına kapılmadan, gelin mevzunun arkaplanına dair serinkanlı bir ufuk turu yapalım. Çünkü olaylar Kürtlerin ve genel kamuoyunun pek de yabancı olmadığı bir garabetin tıpa tıp tekrarıdır.

2015’in kavurucu yaz sıcağında, ellerine çoğu envanterden düşmüş Rus malı kalaşnikoflar ve el yapımı patlayıcı düzenekler tutuşturulmuş ergen yaştaki çocuklar ve gençler, Diyarbakır, Mardin, Şırnak başta olmak üzere birçok il ve ilçede barikat ve hendekler kurarak ‘öz yönetim’ ilan etmişlerdi. 2016 bahar aylarına kadar devam eden bu eylemlerde binlerce can kaybı yaşanmış, onbinlerce insan yerinden edilmiş, şehirler harap olmuş ve birçok eşsiz tarihi eser ve yapı tahrip edilmiştir. Olaylar devam ederken örgütün ‘ayaklanın!’ çağrılarına pirim vermeyen Kürt halkı arkasını dönerek çiftine çubuğuna gitmiştir. Dejavu gibi ama aynı örgüt kafası, aynı kadrolar bu sefer Halep’te Şex Maqsud ve Eşrefiye mahallelerinde benzer bir hendek ve barikat eylemine girişmiş, yine aynı şey olmuş, Kürt halkı örgütün kışkırtmalarına aldırmadan çiftine çubuğuna gitmiş ve örgütü adeta yüz üstü bırakmıştır. Hendek ve barikat eylemlerinin olduğu günlerde de yine Avrupada yaşayan aynı dost ve ahablardan sıklıkla infial dolu benzer mesajlar almıştım. Ama günün sonunda ortaya çıktı ki bu eylemler, hiçbir kurmay planı olmayan, bir stratejiye dayanmayan, tedarik hatları ve sürdürülebilirliği olmayan, tam anlamıyla ‘ergen işi’ bir devrimci barikat eylemiydi. Binlerce ergen ve gencin yaşamına mal olan hendek eylemleri sırasında ve sonrasında Kürt toplumunda neredeyse kayda değer bir tepki bile çıkmadı.



Hatta gazeteci olarak hem kendim hem arkadaşlarım hendeklerde yaşamını yitirmiş olanların ailelerine ulaşmak, duygu ve düşüncelerini anlamak için yaptığımız girişimlerden bir sonuç alamamıştık, çünkü örgüte yakın aileler bile eylemi 'utan verici' bulmuşlardı. Halep'te de aynısı oldu. Örgütün beklediği gibi onbinlerce insan yürümedi. Onlara kalkan olmadı. Hatta medyaya yansıyan görüntülere bakılırsa Kürt halkı biraz kekre de olsa seviniyor, adeta olanlardan yaka silkmişe benziyor.

PYD (Partiya Yekîtiya Demokrat), kurulduğu 2003'ten beri Suriye diktatörlüğüyle yakın teması olan, Esad hanedan diktasının koruması altında gelişen ve süreç içinde kendisi dışındaki 11 kürt partisini rejimle ortaklaşa şiddet kullanarak yok eden PKK'nın Suriye koludur. Askeri kanadı YPG (Yekîneyên Parastina Gel) ise adını iç savaşın başladığı aylarda (2012 başlarında) duyurmuş olsa da, özellikle Suriye Kürt muhalif parti ve liderlerine yönelik saldırılarıyla PYD'nin kurulduğu günden beri aktif olmuştur. İç savaş sürecinde sözde Kürtleri koruma misyonu ile hareket eden ve çocukça bir siyasal girişimle kantonlar ilan eden PYD ve YPG, Suriye devriminin akamete uğramasında, iç savaşın uzamasında ve yabancı güçlerin Suriye'yi işgalinde birincil fail durumundadır. Bakmayın siz şimdi 'devrimci' pozlar takındığına, Esad dikta rejiminin vassalı olarak PYD/YPG rejimin ayakta kalması için elinden gelen her şeyi yapmıştır.

Ancak oyun bitmiş, iran, israil ve Avrupanın islamofobik karalamaları rağmına Suriye halkı 2024 sonunda dikta rejimini deviren, belki de tarihin en şık devrimlerinden birini gerçekleştirmiştir. Doğal olarak önce eli kanlı Esad hanedan diktatörlüğüyle, ardından işgalci Amerikan güçleriyle (General Mazlum Abdi'nin Amerikalılar için 'Dosten me hene, em bi tev dost u hevalen xwera dimeşin' sözleri hala kulaklarımda) ve en son miadı dolmuş emperyalist bir proje olan soykırımcı Yahudi kolonisi israil ile kader birliği yapan PYD, adeta 'dostları' tarafından orta yerde bırakılmıştır. Kürtlerden ise, batıda konforlu ve maliyetsiz devrimcilikleri ve gurbetin yarattığı daüssıla duygusu ile biraz vicdan rahatlatmaya çalışan kesimler dışında haber yoktur.

Gerçekten neler oluyor? 'Kürt aklı' ne düşünüyor. Yıllar evvel Elazığ'ın küçük bir köyünde, kendi de PKK'ya yardım suçlamasıyla (köye gelen PKK'lılara naçar ekmek vermişti) 3 ay işkence görmüş, o zamanlar seksene merdiven dayamış merhum Hacı Resul Amca'nın, benimle ateşli biçimde tartışan gençlere söylediği şu sözleri sanırım ortalama Kürt aklının güzel bir özetidir:

'Çerkez geldi buraya vatan sahibi oldu, Boşnak, Bulgar geldi vatan sahibi oldu, Arnavut geldi, Arap geldi vatan sahibi oldu ama vatanın öz be öz sahibi Kürt, akılsız fanatiklerin hırsları yüzünden ayak takımı oldu, kendi toprağının üzerinde azınlık oldu, terörist oldu...'

Aradan çok zaman geçti, Suriye, Irak ve Türkiye'de binlerce kürt çocuğunu, akıl almaz bir kurmay cehaleti ile savaş uçaklarına siper eden, dağlarda kurda kuşa yem eden, bir mezar taşından bile yoksun kılan bu



sapkın örgüt ve şahısların, her zaman Kürtten daha önemli gündemleri, ajandaları ve kirli ilişkileri oldu. Bölgemizdeki devletlerin Kürtle ilişkisi maalesef nakisalarla doludur. Gerek Irak ve Suriye Baas dikta rejimleri, gerekse Türkiye'nin Kemalist rejimi, hemen bütün tarihleri boyunca Kürde zulüm etmiş, inkar etmiş, katletmiş ve asimile etmeye çalışmışlardır. Bu inkarı edilmez bir hakikattir. Lakin devlet dediğimiz organizasyon temelde belirli siyasi elitler üzerinden yürüyen bir süreçtir. Siyasi elitler değişir, devletler dönüşür, yenilenir ve yeniden pozisyon alırlar. Bu anlamda devlet solid ve küt bir olgu değil tersine oldukça seyyal, değişken ve esnek bir yapıdır. O halde neden Kürt elitler devleti sahiplenmek, içinde olmak, gelişim ve dönüşümünün aktörü olmak için faaliyet göstermiyorlar da tersine devleti yıkmak, paralyze etmek için çalışıyorlar?

Bu soru Kürtler adına fikir beyan eden, Kürtler adına siyaset yapan her cenahtan elitin, kanaat önderinin, yazanın çizenin cevaplaması gereken sosyolojik, hatta ontolojik yapıya dair mühim bir sorudur. 50 yılı bulan terör ve şiddete, Türkiye düşmanlığı propagandasına karşın Kürt toplumunda neden kayda değer bir Türk ve Türkiye düşmanlığı gelişmemiştir? Kürtler adına siyaset yapan örgüt ve elitlerin, Kürt sokağının, Kürt aklının çalışma biçimini özümseme, siyasete taşıma kanallarında ciddi sıkıntılara işaret eden bu olgular üzerinde derin derin düşünmesi gerekir.

Evet yeni nesil Kürtler (her genelleme bir nakisadır biliyorum) eski nesiller kadar muhafazakar değiller, modern yaşam pratikleri, aile ve sosyoekonomik yapıları devrimci biçimde dönüşmektedir, evet yeni nesil Kürtler geçmişe nazaran daha eğitilmiş, daha özgüvenli biçimde 'kürttür' ama bu durum, siyasi elitlerin söz konusu devlet karşıtı pozisyonlarını haklı çıkaracak bir sosyolojik duruşa tekabül etmemektedir. Kürt elitin hissettiği anlamda bir etnik ırkçılık gelişmemektedir. Tersine ortalama Kürt devletin sahibi, ortağı, tarafı olmak için kanallar aramakta ancak onlar adına siyaset üreten sağcı ya da solcu elitler adeta bu kanalları tıkamaktadırlar.

En son Suriye’de devlete ‘ortaklığa’ davet edilen, masaya çağrılan PYD/YPG de aynı şeyi yapmıştır. PYD’nin devrimin önündeki takoz pozisyonuna rağmen, Suriye Devrimcilerinin Kürt halkını devlete ortak etme çabalarına örgütün cevabı hendek kazarak, barikat kurarak ‘öz yönetim’ ilanı yapmak olmuştur. Üstelik bu ilanda, her zaman olduğu gibi güvendikleri, sırtlarını dayadıkları Kürtler değil, bölge üzerinde hesapları olan ve kendi ‘devrimci’ jargonlarında bolca telin ettikleri emperyalist ülke ve güçler olmuştur.

Daha garibi, Suriyede devlet içinde devlet, ordu içinde ordu gibi akla ziyan bir pozisyon dayatan örgütün bu tavrına ve propagandasına, Türkiye ve batıdaki her meşrepten Kürt elitin verdiği tepkidir. Bu tepki sağlıklı bir ruh haline işaret etmemektedir. Söz konusu elitin gururunu inciten dini kavramlarla soslanmış ‘uyarı’ ve ‘parmak sallama’ garabeti bir kenara, meşrebi ne olursa olsun Kürt elitlerin Kürt sokağından yankılanan sese daha ciddi kulak kabartmaları gerekir.

Türkiye’de aylardır devam eden ‘süreç’ ve bununla eşgüdümlü sürmesi beklenen Suriye dosyası taktik hamlelerle sündürülürken söz konusu elitin tavrı Kürdün, Türkün ve Arabın hayrına bir vizyon çizmek yerine, örgütün ve ‘dostlarının’ kötü niyetli taktiklerine, propagandalarına sırt çıkmaya evrilmektedir. Meselenin cephe hatlarında hal edilecek bir tarafı kalmamıştır. Düne kadar Kürt varlığını inkar üzerine kurulu paradigma tuz buz olmuştur.

Üstelik bu devrimci gelişme, söz konusu elitin iddia ettiği üzere 40 yıldan beri devam edegelen çatışma ile elde edilen bir sonuç değil, tersine söz konusu inkara karşı direnen Türk, Kürt, Arap sessiz yığınların ve onlara ses olan elitlerin iktidarıyla mümkün olmuştur. Türk milliyetçiliğinin kor merkezi ve liderinin yaptığı devrimci çıkışa karşın Kürtler adına fikir beyan eden, siyaset üreten çevre ve örgütlerin hala hendek, barikat devrimciliği jargonuyla hareket etmeleri tam bir hayal kırıklığıdır.

MHP lideri Devlet Bahçeli’nin ezber bozan siyasi çıkışlarına Kürt elitlerinden aynı düzeyde bir ezber bozan ses çıkmamıştır.

Öcalan’ın özgün diliyle ortaya koyduğu dikotomik metinlerden öteye Kürt siyasi çevrelerden kayda değer bir devrimci siyasal dil kurulamamıştır. Sürekli biçimde faşizm eleştirisi yapan bu çevreler günün sonunda faşizmin odağı haline gelmiş durumdadırlar. Her cümleye Kürtle başlayıp Kürtle bitirenler, her açıklamadan nem kapanlar, her oyunu gören bu kül yutmaz çevreler, geçmişte darbeci kemalistlerin yaptığının aynısını yapıyor ve toplumun geri kalanında ciddi bir Kürt antipatisi yaratıyorlar.

Halbuki yanbaşımızda yeni bir dünya kuruluyor. Dünyanın büyük güçleri yeniden hizalanıyor. Başta Türkiye olmak üzere bölgenin büyük devletleri politik, askeri ve ekonomik alanlarda yeni işbirlikleri zemininde hızla yol alıyorlar. Üstelik örgütün umut bağladığı ‘dostlarının’ ajandasında Kürt artık eskisi kadar ‘değerli’ bir başlık değildir. Işid tiyatrosu ve binlerce Kürt çocuğun kanıyla kurulan sözde işbirliği artık pamuk ipliği mesabesinde. Bu yeni dünyada etnik, mezhebi farklılıklar bir tehdit değil tersine bir denge unsuru ve sisteme entegre edilmesi gereken önemli sosyal sermaye grupları olarak öne çıkmaktadır. Artık farklılıklarlar değil ortaklıklar kıymet kazanmıştır. Gözlerimizin önünde kurulmakta olan bu yeni dünyanın sahiplerinden biri olmak Kürdün öz be öz hakkı. Ne var ki, Kürt aydın ve siyasetçilerin bu önemli sürece köstek olmak anlamına gelen hassasiyetleri hem gerçekdışı hem de arkaiktir. Yaşları yetmiş geçen tekaüt Kandil ağalarının, onların kirli ilişkileri ve mahir propagandalarının peşinden gitmek Kürtlere bir fayda getirmeyecektir. 70’lerin, 80’lerin karanlık ve kirli gündemlerinde kalmış bu kapalı devre kafaların yeni nesil Kürtlere verebileceği hiç bir şey yoktur.

Zaman değişmiştir, Kürtler artık dağlı çoban, gariban köylü değil, eğitilmiş, üretken, modern bir toplumdur. Bu sosyolojik gerçeklerle uyumlu bir siyaset dili elzemdir. Kürt, kapasitesini zorlayan sıkletlerden bıkmıştır, ikide bir emperyalistlerin kuyruklarına takılıp müslüman ahaliye karşı pozisyon almaya zorlanmaktan bizzat, Kürt makul ve adil bir devlet içinde çiftine çubuğuna gitmek, evlatlarına yaşanabilir gelecek umut etmektedir





# Bunalım Çağında Hukuk Felsefesini Yeniden Düşünmek



**EMİR VURAL**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

“Sana durlanmış kelimeler getireceğim  
Pörsümüş dünyayı kahreden kelimeler”  
İsmet Özel

İçinde yaşadığımız dünya derin bir bunalım yaşamaktadır. Bu bunalımın felsefi, sosyolojik, etik, psikolojik ve ekonomik gibi pek çok nedeninden söz edilebilir. Bunlar arasında bir de hukuki nedenden söz etmek gerekir. Zira bugünün dünyasında bunalımın ve krizin en önemli sebeplerinden birini hukuk oluşturmaktadır. Hukuk sadece belirli bir ülkenin kendi vatandaşlarına uyguladığı ve yaptırım gücü taşıyan özel bir yasa değil, dünyada bir arada anlamlı ve adil bir yaşam sürdürmenin de atmosferidir. Atmosferini kaybeden bir dünya nefes alamaz, canlılığını sürdüremez, hayatı yaşayamaz. Bugünün dünyasında insanlık atmosferini kaybetmiş, ümidini yitirmiştir. Hukukun olmadığı bir dünyada derin bir bunalım yaşanmaktadır. Söz konusu bunalımdan kurtulmanın yollarından birisi hukuku basit yasa teknisyenliğinden çıkarıp varoluşun felsefi dayanaklarından birisi haline getirebilmektir. Hukukun içine düştüğü derin bunalımın en önemli sebeplerinden birisinin varoluşa anlam veren felsefi bağlarını kaybetmesidir. Felsefe ile bağını koparmış hukuk siyasetin hesapçı iknasına hukukun

mekanik ispatına yenilmiş ve felsefesini yani hakikatini kaybetmiştir. Zira Düccane Cündioğlu’nun da bir vesileyle ifade ettiği gibi, siyaset’te esas olan ikna, hukuk’ta ispat, felsefe’de hakikat. İspat karşısında ikna’nın, hakikat karşısında da ispatın bir değeri yoktur. Bu durumu ülkemizin mümtaz hukukçularından Emir Kaya şöyle dile getirir: “Hukukun düşünce katmanı yeterince işlenmediğinde işlem- eylem katmanı bir yandan hacim olarak şişerken diğer yandan zihniyet arızalarına yakalanır. Sorunların da aynı maddeci frekansta ele alınmasından ötürü, arızaların kaynağı olan zihniyet yeterince dikkat çekmez. Böylece kendisi sorunlu olan hukukta çözüm arama çözümsüzlüğü kesintisiz bir döngü haline gelir. Bu, hastanenin hastalık yaymasına benzer.” (Hukuk Zihniyeti, s. 2.) Avukatlık mesleği idealde adaletin üç temel sacayağından biridir. Ancak Türkiye’de sıklıkla bir ticaret ofisine, bir tür adalet simsarlığına dönüşmüştür. Bugünün tipik avukatı, müvekkilin duygusal tatminini “adalet” zanneder, gerçekte değil, kazançla ilgilidir, Kendini yargının aktörü değil, “dış kapının mandalı” gibi görür. Duruşmalarda konuşmayan, mahkeme koridorlarında mübaşirle idareci arasında mekik dokuyan avukat tipolojisi, “hukukun öznesi” olma niteliğini yitirmiştir.

Liyakatsizlik, ezbercilik ve “form doldurma uzmanlığı” avukatlık zannedilmektedir. Barolar ise giderek politik figüranlara ve sahte etik söylemlere sığınan bir adalet arayışının yılmaz savunucularına değil meslek sendikasına dönmüştür.

Asılın konu komşu ne der endişesine  
Değildir umurunda hazır yiyen adalet  
Hazırdan yiyor adalet Ömer-ül Faruk’tan beri  
Sana düştü hazırı sermayeye çevirmek  
Hendeğe deveyi hamutuyla devirmek  
İsmet Özel

Şiirin şuura yansıttığı üzere insan artık toplumsal gözetim altında yaşamaktadır. İnsan artık Tanrı’nın değil, “komşunun bakışı”nın şahitliğine göre hareket etmektedir. Ahlaki sorumluluk içerden, yürekte değil, dışardan (bakıştan, dedikodudan, el âlem korkusundan) baskı yapmaktadır. Adalet, artık aranan, sorgulanan, hakkın değil, hazırdan yiyen, yani geçmişin meşruiyetine sığınan, tembel ve mirasyedinin bir retorik nesnesi haline gelmiştir. Bugünkü hukuk, “hazır reçeteler”le hüküm verir; müktesebata dayanmak, temellük etmek yerine, taklit eder. Mevcut sistem, tarihin mirasını tüketmekte ama onu yeniden üretememektedir. Madem her şey hazırdan yürüyor, sen de hazır mirası sermayeye çevir düsturuna göre hareket etmektedir. Bunun en önemli sebebinin hukukun, varlığa dair insani bir anlam iddiası taşıma kudretini yitirerek, araçsallaştırıcı aklın eylemci bir enstrümanına dönüşmesi; normatif yapıların içkin anlamını dumura uğratan köklü bir iktidar sorununa kapı aralaması olduğu söylenebilir. Bu dönüşüm, hukuku yalnızca düzenleyen değil, aynı zamanda düzenlenenin dilinden ve tarihinden koparan bir işleyişe mahkûm etmiş; böylece hukuki anlamın “otantik ifşâsı”, yani kendi bağlamında ve varoluşsal derinliğinde açığa çıkması, sistematik olarak bastırılmıştır. “Bilimsellik” adı altında el altında tutulan ve nötrleştirilmiş bir bilgi rejimi içinde araçsallaştırılan hukuki düşünce, hem normun amaçsal telos’una hem de onun tarihsel ve toplumsal bağlamdaki ruhuna yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşma, hukuku yalnızca teknik ve pozitivist bir çerçeveye indirgeyerek, onu metafizik anlam boyutundan, adaletin ontolojik ve etik derinliğinden tecrit etmiştir. Hukukun bu “teknolojik ifşâya” maruz kalması, onu sadece yürürlüğe konulabilir prosedürel bir araç hâline getirirken, anlamın açılımına imkân tanıyan hermeneutik (yorumlayıcı) boyutları görünmez kılmıştır. Egemen modern paradigma, bu indirgemeci ifşâ yolunu tek geçerli bilgi biçimi olarak sunmakta; böylece anlayan özne, artık varlığın ne olduğuna değil, neyi gerçekleştirebileceğine yönelmekte; araçların hakikatini değil, işlevselliğini esas almaktadır.

Hukuk felsefesi üzerine entelektüel çalışmaları ile bildiğimiz Muharrem Kılıç’a göre hukuk, burada artık bir logos değil, bir ergon (araç) hâline gelmiştir. Bu durum, hukuki bilgi evreninin kendi üzerine düşünme imkânını, yani reflektif bir bilinç alanı olma potansiyelini ciddi biçimde sınırlandırmaktadır.



Zira normların içsel teleolojisiyle değil, yalnızca dışsal düzenlemeleriyle ilgilenen bu teknokratik zihniyet, hukukun öznel-tarihsel bağlamını kavrayacak kavramsal araçlardan da yoksundur. Böylece fikri bir otolimitasyon/kendini sınırlara hapsedme doğar; hukuk kendi sınırlarını tayin eden, fakat bu sınırları aşan anlam arayışlarını dışlayan bir yapıya evrilir. Anlamın inkişafına elverişli düşünsel iklimin yerini, teknik formüllerle işlem gören normlar dünyası almış; bu da toplumsal bağlamla bağ kuramayan, soyut ve kopuk bir hukuk anlayışını beraberinde getirmiştir. Anlamla bağını yitirmiş bu kurumsal yapı, sadece düzenin değil, aynı zamanda adaletin de inkârına zemin hazırlar. Dolayısıyla bu yapısal ve anlamsal açmaz, ancak normların dayandığı temel felsefi zeminin yeniden düşünülmesiyle aşılabılır. Yöntemsel çerçevesi önceden belirlenmiş, disipliner sınırlarla çevrilmiş bir bilgi teknokrasisinin ürettiği dogmatik hukuk anlayışı, bu derinlikli krizi çözmekten ziyade onu tahkim etmektedir. Hukuku, sadece işleyen bir mekanizma olarak değil, anlamı inşa eden bir varlık deneyimi olarak yeniden düşünmek; yalnız hukukun değil, hukuka konu olan insanın da özgürlüğü açısından elzemdir. (“Hukuk-poiétiké: Poiesis Olarak Hukukun Estetik Açığa-Çıkarımı/İfşâsı”, s. 239.) Bugün ülkemizde hâkim, bir yargılama öznesi olmaktan çok, teknik prosedürlerin mekanik uygulayıcısı olmaya zorlanmıştır. Kendi iç tutarlılığı olmayan, çoğu zaman kararlarını “dosya olgunlaştı mı?” refleksiyle veren, hukuk değil prosedür bilen bir figüre dönmüştür. “Tarafsızlık” ilkesi, çoğu zaman kişiliksizlikle veya sorumluluktan kaçmakla karıştırılır. Dahası, bazı hâkimler kararlarında kişisel komplekslerini adalet süsüyle servis eder. Genç hâkimler arasında ise “ne derler?” korkusu, cesur içtihat üretme iradesini boğmuştur.



Felsefe yani düşünce hukukun yalnızca normatif bir sistem değil, aynı zamanda insanın etik, politik ve metafizik varoluşuyla derinden ilişkili bir yapı olduğunu savunur. Hukuk, ilk bakışta bir kurallar ve yaptırımlar sistemi olarak görülebilir; fakat bu görünüş, onun ardındaki derin anlam boyutlarını gizler. Yasalar neden itaat edilmesi gereken kurallar olarak kabul edilir? Bir yasanın adil olup olmadığını neye göre belirleriz?

Adaletle yasa arasında zorunlu bir bağ var mıdır? Bu sorular, hukuku sadece uygulayan değil, onun meşruiyetini sorgulayan bir düşünce düzeyine taşır. İşte bu düzey, hukuk felsefesidir.

Hukuk felsefesi madde ile mana dengesinin yeniden kurulması, hukukun kaybettiği derinliği yeniden bulması meselesidir.

“Madde ile mana dengesi hukukta nasıl söz konusu olabilir? Günümüzde yaygın kanaate göre hukuk; maddi verilerle, maddi kurallarla, maddi süreçlerle ilgilenir. Konular soyutlaştıkça hukukun eylemsel odağından uzaklaşır.

Hukukçunun ilgisini kaybeder. Zira soyut olanı tartışmak, ispatlamak, dayanak kılmak mümkün görülmez. Hukukta yoruma dahi verilerin somut bir disiplin içinde algılanmasından sonra izin verilir. Alışılmanın dışındaki yorum çizgilerine izin verilmez.

Yani hukukun soyut kısmı bile somut olana bağımlı kılınmıştır. Bu eğilimin aşırı kuvvet kazanması yüzünden hukuk derinliğini kaybetmiştir. Fikir zenginliği sunmayan, insanı tatmin etmeyen bir mekanikliğe hapsolmuştur. Hukukta madde ile mananın dengesinin bozulmuş olduğu açıktır.” (Kaya, Hukuk Zihniyeti, s. 1)

Bugün Türkiye’de hukuk fakülteleri, felsefi düşünceye,

toplumsal gerçekliğe ve bireysel ahlaka dayanan bir hukukçudan çok, yönetmelik uzmanı ve uygulama teknisyeni üretmektedir. “İyi bir hâkim, iyi bir savcı, iyi bir avukat nasıl olur?” sorusu, mülakat puanları ve sınav ezberleri arasında kaybolmuştur. İşte bu yüzden Türkiye’de hukukun temel problemi kişilerden çok, bu kişileri “belli bir forma” sokan sistemik zihniyettir. Bu zihniyet değişmeden, en idealist hukukçular bile zamanla o makinenin dişlisine dönüşmesi mukadderdir. Eleştirimiz ve kaygımız, yalnızca bireylerin yetersizliklerine değil, bu yetersizlikleri sürekli yeniden üreten sistemik zihniyet yapısına dikkatleri çekmektedir. Dosya kültü, empati eksikliği, etik duyarsızlık ve prosedürcülük üzerinden şekillenen bu sistemin hukuk nosyonunu ne ölçüde aşındırdığı, hem felsefi hem sosyolojik bir bakışla incelenmesi gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki; hukuk yalnızca yasalarla değil, o yasaları uygulayan insanlarla işler. Bu bağlamda avukat, hâkim ve savcılar, adaletin teorik ilkesini pratikte ete kemiğe büründüren temel aktörlerdir. Ancak Türkiye’de bu aktörlerin işlevi ve davranış biçimleri, giderek bürokratikleşmiş, adalet değil işleyiş merkezli bir sistem içinde anlamını yani hakikatini yitirmiştir. Bugünkü hukuk eğitimi ve yargı yapılanması, etik öznenin değil, bürokratik görevli tipinin yeniden üretildiği bir döngüye girmiştir. Hâkim, avukat ve savcı rollerinin yozlaşması, sistemin bir sonucu olduğu kadar, yeni kuşak hukukçuların “hukuk ideali”nden uzaklaşmasının da göstergesidir. Bu nedenle reform sadece kurumsal değil, epistemik ve etik bir dönüşüm olarak ele alınmalıdır. Zira mesele, kişisel liyakatten önce, hakikatin tarafı olmayı öğrenmekle ilgilidir.





# İsrail ve Türkiye Artık Düşman Müttefikler Değil; Stratejik Rakipler



YAZAR: JASIM AL AZZAWI

Diplomatik bir kopuş olarak başlayan süreç, Gazze'den Doğu Akdeniz'e ve Afrika Boynuzu'na kadar ABD'nin stratejisini doğrudan etkileyen bölgesel bir güç mücadelesine dönüşmüştür.

Yıllar boyunca, İsrail-Türkiye ayrılığı Washington siyasetinde, altta yatan stratejik ortaklığı gizleyen bir diplomatik tiyatro olarak değerlendirilip göz ardı edildi. Artık bu değerlendirme geçerli değildir. 2026'nın başlarından itibaren, İsrail-Türkiye ilişkilerinde bir eşik aşılmış, diplomatik uzaklaşma, artık ABD'nin bölgesel hesaplamalarına da uzanan uğursuz sonuçları olan stratejik bir rekabete dönüşmüştür. Bölgedeki bu ani değişim, iki devlet arasındaki bir anlaşmazlık değil, bölgenin güç sıralaması için verilen bir mücadeledir. İsrail, Orta Doğu'nun tartışmasız askerî hegemonu ve Doğu Akdeniz'in güç merkezi olarak üstün konumunu korumakta kararlıdır. Aynı zamanda Türkiye, ekonomisi, büyük nüfusu, enerji geçişindeki stratejik kavşak rolü ve askerî gücüne dayanan yeni kazanılmış özgüveniyle bu konuma meydan okumaktadır.

## **Gazze: İdeolojinin Stratejiyle Buluştuğu Yer**

Gazze Şeridi, tüm bölgeyi ciddi bir çatışmaya sürükleyebilecek en çalkantılı fay hattı olmaya devam etmektedir. İsrail, Hamas'ı varoluşsal bir tehdit olarak görmekte ve yok edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Buna karşılık, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Hamas'ı bir "kurtuluş hareketi" olarak tanımlamıştır.

Özellikle Türk güçleri Uluslararası İstikrar Gücü'nün bir parçası hâline gelirse, Hamas Ankara ile Tel Aviv arasında büyük bir çatışmayı tetikleyebilecek kıvılcım hâline gelebilir. Savaş sonrası senaryoların ön saflarında yer alan Ankara, Hamas'ın siyasi kanadı da dâhil olmak üzere, Filistinlilerin öncülüğünde şekillenecek bir yönetim formülünü desteklemektedir. İsrail'in çizdiği kırmızı çizgi ise kesin ve nettir: Gelecekteki Gazze yönetiminde Türkiye'nin sivil ya da güvenlik alanında herhangi bir şekilde yer almasına kesinlikle karşıdır. Bu anlaşmazlığın son turu uluslararası kurumları ilgilendirmektedir. İsrail'in UNRWA'nın dokunulmazlığını kaldırmasının ardından, Türkiye Ocak 2026'da Ankara'da bir irtibat bürosu kurarak UNRWA'ya en açık şekilde destek veren ülke konumuna gelmiştir. İki ülkenin vizyonları arasındaki fark daha net olamazdı: İsrail güvenliğinin tesisini görürken, Türkiye bunu uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirmektedir.

## **Suriye: Kurlsız, Kalabalık Bir Savaş Alanı**

Suriye, yakında İsrail ile Türkiye arasındaki en tehlikeli çatışma noktası hâline gelebilir. Aralık 2024'te Esad rejiminin düşmesi, istikrar değil bir iktidar boşluğu yaratmıştır. Türkiye, çevresindeki Kürt özerkliğini engelleyebilecek, güçlü ve Müslümanların egemenliğinde bir rejimi Suriye'de istemektedir. Buna karşılık İsrail'in Suriye politikası, İran'ın Şam üzerindeki etkisini sınırlandırabilecek zayıf ordulu, küçülmüş ve merkezizetsiz bir Suriye ile tatmin olmaktadır.



Her iki ülke de şu anda Suriye içinde tampon bölgelerde, ya vekil unsurlar aracılığıyla ya da hava araçlarıyla faaliyet göstermektedir. Tehlike, kasıtlı bir savaştan değil, yanlış hesaplamadan kaynaklanmaktadır: bir insansız hava aracı saldırısı, yanlış hedef alınmış bir konvoy ya da zaten devlet aktörleriyle çatışmaya hazır hâlde bulunan vekil güçlerin çarpışması gibi.

### **Gaz, Deniz Gücü ve Doğu Akdeniz**

Enerji kaynakları için yaşanan rekabet, “denizcilik” unsurunu da içerecek şekilde bu stratejik çekişmeyi daha da yoğunlaştırmıştır.

İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs, Türkiye’yi tamamen devre dışı bırakarak doğudan batıya enerji taşıyacak olan “EastMed Boru Hattı”nın inşasına kararlılıkla devam etmektedir. Ankara ise bu projeyi, Türkiye’yi ekonomik olarak “kuşatma” yönünde atılmış bir başka adım olarak görmektedir.

Barak MX savunma sistemi de dâhil olmak üzere İsrail’in Kıbrıs’a yönelik silah satışları, bölgedeki tansiyonu daha da artırmıştır. Bu durum, Türk tarafına 1990’ların sonundaki S-300 füze krizini hatırlatmaktadır. Dahası, İsrail’in Türkiye’nin bölgesel rakipleri olan Yunanistan ve Kıbrıs’la ittifak kurduğu izlenimini güçlendirmekte ve Ankara’nın bölgedeki etkisini sınırlamaya yönelik bir tutum olarak algılanmaktadır.

### **Hukuki Savaş ve Ekonomik Misilleme**

Ancak geçmişteki çatışmalardan farklı olarak, bu anlaşmazlık artık somut ve ölçülebilir eylemlere dönüşmüştür.

Mayıs 2024’te yürürlüğe giren Türkiye’nin İsrail’e yönelik ticaret boykotu hâlâ yürürlüktedir; yalnızca hükümetler arası ticaretin çok sınırlı bir kısmı devam etmektedir.

Daha da önemlisi, Ankara’nın 2025’in sonlarında, aralarında Başbakan Netanyahu’nun da bulunduğu üst düzey İsrailli yetkililer hakkında savaş suçları nedeniyle tutuklama emirleri çıkarmasıdır. Bu emirlerin fiilen uygulanıp uygulanmayacağından bağımsız olarak, artık siyasallaşmış olmaları, normal diplomatik ilişkilerin kurulmasını imkânsız hâle getirmiştir.

### **Somaliland**

2025’in aralık ayının sonlarında İsrail, Somaliland’ın bağımsızlığını resmen tanıyarak bunu yapan ilk BM üyesi ülke oldu. Bu adım, Mogadişu’da derin bir stratejik ittifaka ve en geniş denizaşırı askerî üssüne sahip olan Türkiye’ye doğrudan bir meydan okumadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu tanımayı Somali egemenliğine yönelik “gayrimeşru” bir ihlal olarak kınamış ve bunu, Türkiye’nin Afrika Boynuzu’ndaki etkisini zayıflatmaya yönelik kasıtlı bir girişim olarak değerlendirmiştir.

Türkiye’nin 2026’da Somali açıklarında denizüstü enerji sondajına başlamaya hazırlanmasıyla birlikte, Kızıldeniz bu rekabetin başlıca sahnesine dönüşmüştür. İsrail, Husi faaliyetlerini izlemek amacıyla Aden Körfezi’nde bir dayanak noktası ararken, Türkiye deniz üzerindeki hâkimiyetini ve Somali devletinin toprak bütünlüğünü korumayı hedeflemektedir. İsrail’in Somaliland’ı tanınması, yerel bir ayrılıkçı meseleyi Ankara ile Tel Aviv arasında yüksek riskli bir jeopolitik çatışmaya dönüştürmektedir.

### **Washington Neden Önemsemeli**

ABD’nin iki müttefiki arasındaki bu karşı karşıya geliş, yapısal bir nitelik taşımakta; rekabet hâlindeki ideolojiler tarafından şekillendirilmekte ve askerî güçle sürdürülebilmektedir. İsrail’in hedefi, tehditlere karşı korunmak ve tek taraflı hareket etme özgürlüğüne sahip olmaktır. Türkiye ise artan bölgesel etkisinin tanınmasını amaçlamaktadır. Bu iki vizyon ve politika, ABD’nin güvenlik çıkarlarının tüm kritik alanlarında uzlaştırılmaz niteliktedir.

Washington açısından tehdit, İsrail ile Türkiye arasında doğrudan bir savaş değil; Amerikan müttefiklerini içine çeken, NATO’nun birliğini zedeleyen ve Gazze’den Kızıldeniz’e kadar ABD’nin eylemlerini gölgeleyen bir dizi tırmanmadır. ABD’nin, İsrail-Türkiye gerilimlerinin kendi kendini dengeleyeceği yönündeki beklentiler taşıdığı dönem sona ermiştir. Yeni gerçeklik, Ankara ve Tel Aviv’e çok daha fazla dikkat gösterilmesini ve açık baskı uygulanmasını gerektirecektir.



# İttihat ve Terakki'nin Kürt Kadroları: Ayırışma mı, Ortaklık mı?



DR. ENDER KORKMAZ

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Bugün bir kerimem olsa putperest kalmış bir Türk'e hatta bir Şii'ye tezvic edemem. Fakat bir Arap, bir Kürt, bir Çerkes, bir Laz, bir Tatar, bir Hintli, bir Javalı benim makbul damadım olabilir... – Süleyman Nazif[1]

İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC), kısmen içindeki (siyasi gücü sınırlı) Türkçü öncüler ve yine sınırlı bir dönemde Osmanlıcılık politikası gereği uyguladıkları merkezîyetçilik; ayrıca bir dönem Suriye'de mahkemelere Türkçe dilekçe verme zorunluluğu gibi pratikler gerekçe gösterilerek bazı kuramcılar tarafından toptancı biçimde "Türkçü" diye etiketlenir[2].

Ne var ki bu, tartışmalı bağlamlara yaslanan ve kimi tarihsel olay ve olguları göz ardı eden eksik bir yorumdur.

Zira özellikle Meşrutiyet'in ilanından sonra İTC'de zengin bir etnik çeşitlilik göze çarpar.

Mehmet Akif (Ersoy) ve Resneli Niyazi gibi Arnavut; Emir Şekib Arslan, Mir Muhammed Arslan ve Yusuf Şetvan gibi Arap, Besarya Efendi gibi bir Ulah, Cavid Bey ve Emanuel Karaso gibi İbrani, bunların yanı sıra Rum ve Bulgar üyeleri de bulunan İTC'nin tek bir etnik unsur üzerinden politika üretmesinin imkansızlığı ortadadır. Dolayısıyla üyelerinin etnik çeşitliliği açısından bakıldığında İTC'nin kozmopolit bir yapı olduğunu öne sürmek ayakları yere basan bir yaklaşım olur.

Üstelik İTC mensuplarının bu etnik çeşitliliği II. Meşrutiyet ilanından 1918'de partinin feshine kadar bir süreklilik görüntüsü arz etmiştir.

Zira hem Osmanlıcılık politikasının beraberinde getirdiği İttihat-ı Anasır (Halkların Birliği) hem de 1913 sonrasında etkin siyaset haline gelen İttihat-ı İslâm (İslâm Birliği) yönelimi, farklı unsurları aynı siyasal çatı

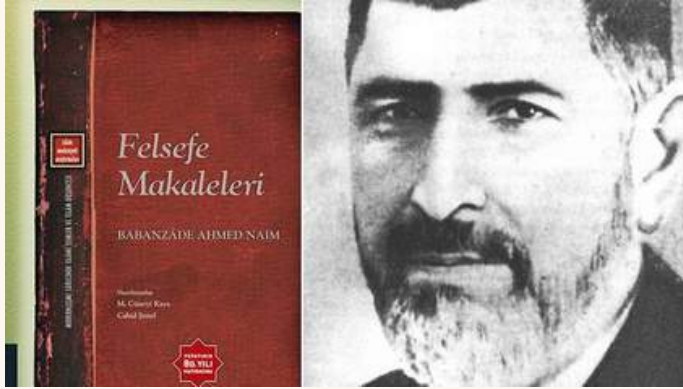
içinde tutmayı hedefleyen politiklardır.

Kaldı ki İTC'nin içindeki Türkçü öncülerin Türkçülük anlayışı da Atatürk döneminde daha baskın hale gelecek olan merkezîyetçi, seküler ve dönüştürmecî Türkçülükten farklı bir çizgidedir.





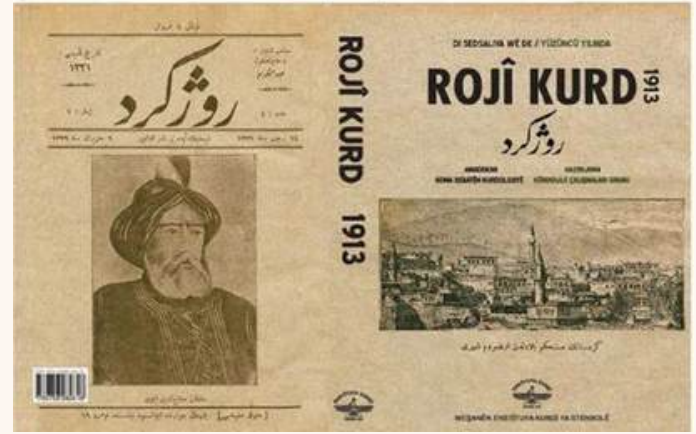
İTC'nin bu çok etnili yapısında Kürt kökenli siyasetçi ve devlet adamlarının yer almadığını, cemiyetin Kürtleri dışladığını düşünmek gerçekçilikten uzaktır. İttihatçı Kürtler, İTC'nin siyasal gücünün belirginleştiği dönemlerde basından akademiye, idareden parlamentoya uzanan geniş bir alanda görünür ve etkili roller üstlendiler. Bu çerçevede özellikle Süleymaniye kökenli “Baban” ailesi İTC içinde dikkat çekici bir yere sahipti. Ailenin öne çıkan isimlerinden Babanzade İsmail Hakkı, Cemiyetin yarı resmî yayın organı sayılabilecek Tanin ve resmî yayın organı Şûrâ-yı Ümmet'te yaptığı, adeta “bayrak” niteliğindeki yayınlarla İTC'nin kendini topluma anlatmasına ve siyasi zeminini sağlamlaştırmasına önemli katkılarda bulundu. Yine aynı dönemde Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti[3]'nin (KKTC) kuruluşunda yer aldı ve Osmanlı Devleti'ndeki Kürtlerin de imparatorluk halklarının paylaştığı geri kalmışlık sorunundan kurtarılması için çalıştı. O günlerde yayınlanan KKT gazetesinin bazı sayfalarının Kürtçe (altında Türkçe tercümesi ile) yayınlanabiliyor olması İTC'nin ana dil meselesinde katı yasakçı politikalarla ilişkilendirilmesini zorlaştıran bir göstergedi[4]. İsmail Hakkı Bey, Roj-i Kürd gazetesinde de yazılar yayınladı. İsmail Hakkı Bey, İTC için o kadar önemli ve muteber biriydi ki İttihatçıların kabinelere sınırlı sayıda bakanla nüfuz edebildikleri bir dönemde, İbrahim Hakkı Paşa kabinesinde Maarif Nazırlığı (bugünkü Milli Eğitim Bakanlığına muadil) yaptı.



Babanzade Mustafa Zihni Paşa'nın büyük oğlu, İsmail Hakkı Bey'in abisi Babanzade Ahmed Naim Bey ise İttihatçıların teveccüh gösterdiği bir akademisyendi. Öyle ki meşhur İttihatçılardan Mehmed Akif Bey onun için “ashaptan sonra en sevdiğim” kişi ifadesini kullanarak Ahmed Naim Bey'e yönelik takdir ve hayranlığını açıkça ifade ederdi. Babanzade Ahmed Naim'in dindarlığı ve ilmî kudreti, dönemin çeşitli kalemlerinde karşılık bulmuş; bu itibarın Cemiyet nezdinde de bir karşılığı olmuştu. İTC, Babanzade Ahmed Naim'e Osmanlı yükseköğretim sisteminde önemli görevler verdi ve modern yüksek öğretimin inşasında onun bilgi ve birikiminden yararlandı. Süleyman Hikmet Baban da ailenin İttihatçılarla birlikte çalışan bir diğer mebusu olarak bu tabloyu tamamliyordu.

Üstelik İttihatçılar içinde Kürtlerle akrabalık bağları kuranların azımsanmayacak ölçüde bulunması, ilişkinin

yalnızca siyasal-ideolojik düzeyde değil, sosyal ağlar üzerinden de örüldüğünü gösterir. Diyarbakır Valisi Mehmed Reşid Bey, Rauf Bey ve Kuşçubaşı Eşref Bey gibi İttihatçıların kendilerinin ya da yakınlarının evlilikler yoluyla Bedirhan Aşireti ile doğrudan veya dolaylı akrabalık ilişkisi kurduğu bilinir. Milli Mücadele döneminde Halep bölgesinde Fransız işgaline karşı isyan çıkaran İbrahim Hanano ile I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'ye etkin biçimde katılan Bitlisli aşiret reisi Hacı Musa da bu çerçevede İttihatçı Kürtler arasında sayılabilir. Diğer yandan Said-i Kürdi'nin İTC'ye verdiği destek ve “Münazarat” ile “Hutbe-i Şamiye” gibi eserler üzerinden İttihatçı siyasete sağladığı katkılar da bu ittifak dilinin yalnız kadro ve akrabalık ağlarıyla sınırlı kalmadığını; fikir ve meşruiyet alanında da bir karşılık bulduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır.



Ey Kürt ve Türkün cemiyet-i milliye vazifesini bi'l-istihkak omuzunuza alan eski İttihat ve Terakki! İyi ettiniz, mezcettiniz. İyi etseniz iyi... – Said-i Kürdi[5]. İttihat ve Terakki'nin 1913 kongresinde anadilde eğitime[6], 1916 kongresinde yerel yönetimlerin sayısının artırılması ve güçlendirilmesine, bazı bölgelerin özerk biçimde idare edilmesine ilişkin aldığı kararlar[7], Cemiyetin etnik meselelere kurumsal yaklaşımının tek-tipçi bir çizgiye indirgenemeyeceğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Ancak burada asıl vurgulanması gereken nokta şudur: İTC içinde yer alan Kürtler, bir yandan İslâm idealleri etrafında Türklerle kader birliği yaparak Osmanlı Devleti için çalışırken, öte yandan Kürt öz kimliğini yaşatmak ve geliştirmek yönündeki çabalarını da bütünüyle terk etmiş kişiler değildi. Bu ikili yönelimden dolayı İttihatçı Kürtlerin, kendi toplumsal-kültürel zeminiyle bağını koruyan aktörler olduğunu da vurgulamak gerekir.



Genel bir desen olarak gerek İttihatçı Türkler gerekse İttihatçı Kürtler, birbirlerine değişim dayatmadan; hatta kimi zaman birbirlerinin kültürel gelişimini destekleyerek birlikte yaşamının mümkün olduğuna inanıyorlardı. Bu nedenle İttihat ve Terakki Cemiyeti içindeki Türk-Kürt dayanışması; dönemin siyasi ihtiyaçlarının ürettiği geçici ve pragmatik bir temastan daha fazlası, karşılıklı saygı ve ortak hedefler etrafında kurulmuş bir birlikte yaşama tasavvuru olarak da değerlendirilebilir. Bugün etnik cereyanlara kapılmış ideolojilerin duygusal ve fiziksel kopuş hezeyanları karşısında, bu tecrübenin işaret ettiği dayanışmacı, ilerlemeci ve saygı esasına müstenit çerçeve hâlâ anlamlı bir alternatif imkânı sunmaktadır.

#### Dipnotlar:

- [1] Süleyman Nazif, “Darülfünun Osmanlı-Türk Tarih-i Medeniyet-i Muallimi Ahmed Ağayef Bey’e”, İctihad, 24 Temmuz 1913, No.71, s. 1549-1551.
- [2] İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1913 sonrası politikaları ile ilgili olarak yine Kritik Bakış’ta yayınlanan “İttihat ve Terakki ve İslamcılık” başlıklı 2 yazılık dizimi okuyabilirsiniz.
- [3] Milli Mücadele dönemindeki zararlı cemiyetlerden “Kürt Teali Cemiyeti” kronolojik ve zihinsel açıdan ayrı bir yapıdır.
- [4] Nitekim İTC’nin 1913 Kongresinde alacağı ana dilde eğitim kararı İTC’nin anadil meselesinde de Kemalist anlayıştan farklı bir zeminde konumlandığını gösterir. – İlgili karar için bkz. “İttihat ve Terakki”, Tanin, 16 Ekim 1913, nr.1730, s.3.
- [5] “Bediüzzaman” Said-i Kürdi, Bediüzzaman’ın Münazaratı, (Matbaa-yı Ebuz’ziya, İstanbul: 1329), s.106.
- [6] “İttihat ve Terakki”, Tanin, 16 Ekim 1913, nr.1730, s.3.
- [7] 1332 Senesi İttihad ve Terakki Kongresi, (Tanin Matbaası, İstanbul: 1332), s.49, 50.





# Bilim de Pedofil Şebekesinin Kontrolü Altında Mı?



**YAZAR: BRUNA FRASCOLLA**

Epstein Dosyaları'ndaki politikacılar bizi kesinlikle şoke etti, ancak bu, akademisyenleri unutmamıza neden olmamalı. Onlardan biri olan Noam Chomsky, Filistin yanlısı aktivistlerden büyük ilgi gördü; çünkü Chomsky, anti-Siyonist Yahudilerin Jurassic papasıdır ve Yahudi çift Epstein-Maxwell genellikle Mossad ajanları olarak gösterilir. Öyleyse Chomsky, kontrollü bir muhalefet olabilir mi?

Görünüşe göre tam olarak durum budur. Aynı zamanda Yahudi ve anti-Siyonist olan gazeteci Max Blumenthal şöyle belirtti: "Noam Chomsky, Filistinlilerin önderlik ettiği BDS hareketine parmak salladığı sırada, İsrail tarihinin en kötü savaş suçlularından biri olan Ehud Barak ile özel olarak görüşüyordu. Bu görüşmeler Jeffrey Epstein tarafından ayarlanmıştı." BDS hareketi, İsrail'e yönelik "boykot, yatırımların geri çekilmesi ve yaptırımlar" anlamına gelir ve Güney Afrika'daki Apartheid rejiminin sona ermesine yardımcı olan önlemlerden esinlenmiştir. Ehud Barak, 1999 ile 2001 yılları arasında İsrail Başbakanıydı. Max Blumenthal, Chomsky ile Barak arasında 2015 yılında gerçekleşen görüşmeyi Epstein Dosyaları'nda buldu.

Chomsky vakası siyasi bir vakadır ve Epstein Dosyaları'nın genel siyasi tablosunu tekrarlar: Demokratlar ile Cumhuriyetçiler arasındaki

anlaşmazlıklar, kitleleri bölünmüş ve harekete geçirilmiş halde tutmak için sahnelenen birer maskeyse, Siyonizm de kulisinde, tutkulu solcuların karşısında radikal bir entelektüel, komünist, solcu ve anti-Siyonist rolünü oynayan en uzun soluklu aktörü barındırır. Bu durum bir etki yaratır; çünkü Norman Finkelstein gibi ciddi bir anti-Siyonist Yahudi, Chomsky'ye hayran olarak büyümüş ve sonunda onun BDS'ye yönelik eleştirilerini benimsemiştir.

Okuyucu, politik olarak doğru kabul edilmeyen bir soru sorabilir: "Ama Finkelstein'in ciddi olduğunu nereden biliyor, eğer o da sadece başka bir Yahudi komünist ve dahası Chomsky hayranıysa?" Çünkü anti-Siyonist tutumu nedeniyle ağır bir bedel ödemiştir ve akademik kariyer rotası Chomsky'inkinden oldukça farklıdır.

Chomsky yaşayan bir tanrıdır: O anın radikal pozisyonlarını benimseyerek parlayan bir akademik yıldız ve aynı zamanda Evrensel Dilbilgisi kuramının babasıdır; bu da onu akademik otorite açısından dilbilimin yaşayan Einstein'ı yapar. Siyasi poz almayla ilgisi olmayan, dilbilim için zorunlu bir kuramı vardır.

Finkelstein ise bir kuramın babası değildir ama "yalnızca" Gazze konusunda önde gelen bir uzmandır ki bu, kadrolu bir pozisyon kazanması için fazlasıyla yeterli olmalıdır.

Akademik kariyerini 2003 yılında, Alan Dershowitz'i itibarı sarsılmış bir eseri kopyalamakla suçladığında bitirmiştir. Dershowitz'in kısa süre önce yayımlanan The Case for Israel adlı kitabı, ona göre gazeteci Joan Peters'in From Time Immemorial (1984) adlı kitabının bir kopyasıydı.

Bu Dershowitz, Virginia Giuffre (cesur bir Epstein kurbanı) tarafından tecavüzle suçlanmıştı; müvekkilleri arasında ise 2008 yılında Jeffrey Epstein ve 2020 yılında Donald Trump yer alıyordu. 2024'te ise Lahey Mahkemesi'nde İsrail'i savunmaya hazırlanıyordu.

Orta Doğu konusunda uzmanlaşmış bir akademisyen değildir; Harvard'da hukuk profesörüdür. Finkelstein'in eleştirdiği kitap doğası gereği propagandistti ve yazarı kötü şöhretli bir Siyonistti. Ancak o kadar geniş siyasi bağlantıları olan biriydi ki, Finkelstein'in kitabının (Beyond Chutzpah, chutzpah İbranice'de Yunanca'daki hybris kelimesine benzeyen bir sözcüktür) yayımlanmasını engellemek için Kaliforniya Valisi Arnold Schwarzenegger'in kampanyasına bile katılmıştı. Kitap yayımlandı, ancak Finkelstein, önemli bir akademisyen olmasına rağmen hiçbir zaman kadrolu bir pozisyona ulaşamadı.

İptal süreci sırasında Chomsky, Finkelstein'a manevi destek verdi ve bu, onun minnettarlığını ve güvenini kazanmasına yetti — ancak hak ettiği işi garanti etmeye yetmedi. Chomsky'nin bu kadar “radikal” olmasına rağmen akademik kariyerinde bu kadar ilerlemiş olması garip değil mi? Dershowitz gibi insanlar birine zarar vermek için müdahale edebiliyorsa, aynı şekilde iyilik için de müdahale edemezler mi?

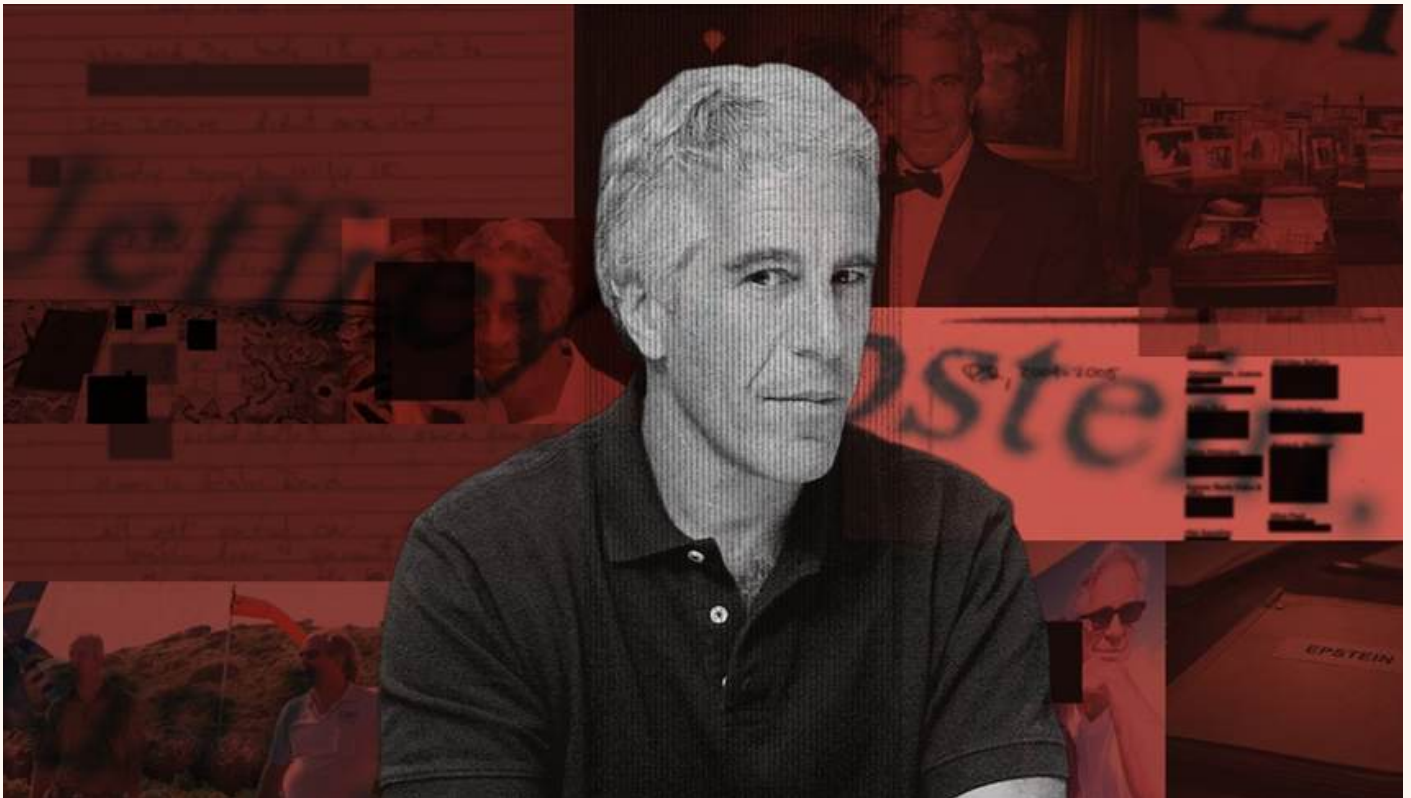
Elbette, Finkelstein çalışmaları alıntılanarak akademik tanınırlık elde etti. Bununla birlikte, Gazze hem siyasi hem de nesnel bir konudur ve oraya gidip yerinde araştırma yapan birinin

çalışmalarını göz ardı etmek zor olurdu – ki bu da daha sonra Finkelstein'ın İsrail'e (dolayısıyla Gazze'ye) girişinin yasaklanmasına yol açtı; bu, “radikal” Chomsky'nin başına hiç gelmemiştir. Finkelstein, siyasi faaliyetlerini sürdürürken insan doğası ile dil arasındaki ilişki gibi spekülatif bir konuya kendini adanmış olsaydı, entelektüel hayatı kesinlikle çok daha zor olurdu.

İşler, Epstein Dosyaları'ndaki en ürkütücü kayıtlardan birinde görünen diğer büyük akademisyeni hatırladığımızda daha da karmaşık bir hal alıyor: Harvard'lı psikolog Steven Pinker (ayrıca Yahudi olduğunu da belirtmek gerekir), Epstein'in yanında “Lolita Ekspresi” olarak bilinen uçakta gülümseyerek görünüyor ve bir çocuk sesi “Bizi nereye götürüyorsunuz?” diye soruyor. Pinker, pedofili mağduru olduğu kesin olan biriyle aynı uçakta mıydı? Bu kayıt yeni bir bilgi; Pinker ile Epstein arasındaki ilişki ise değil. Epstein bir “hayırsever”di ve Harvard'daki araştırmaları için Pinker'a para vermişti. Epstein'in başı yasalarla derde girmeye başladığında, her ikisinin de arkadaşı olan Alan Dershowitz, ünlü Harvard'lı bilim insanından savunmasında yardım istedi ve o da gerçekten iş birliği yaptı. Pedofili çetesinin lideriyle yakından bağlantılı bu iki bilim insanının insan doğasının incelenmesine kendilerini adanmış olmaları ilginçtir.

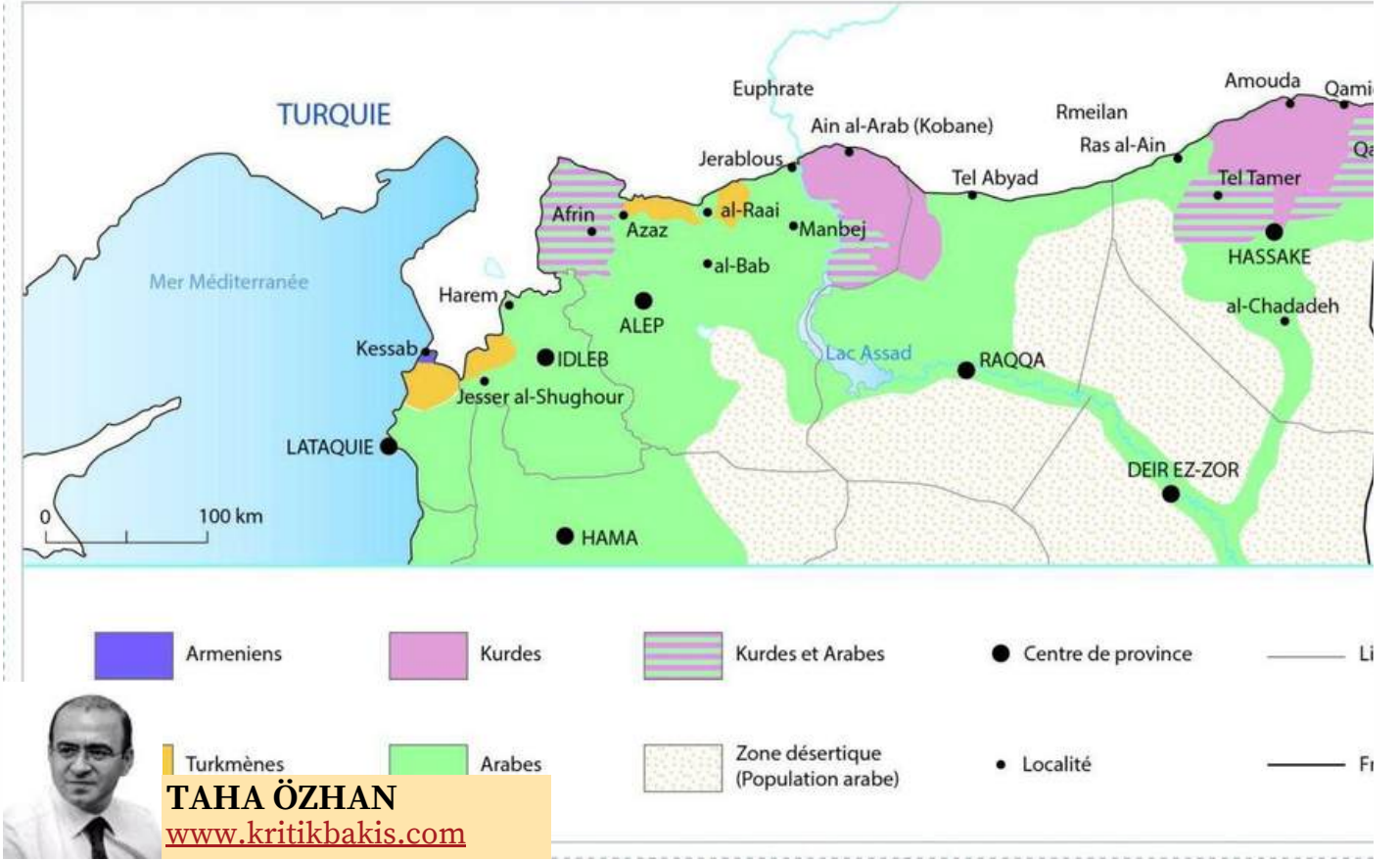
Ve Epstein'in arkadaşlarının, insan kavramına dair diledikleri görüşü savunma özgürlüğüne sahip olup yine de aynı desteği alabilmeleri pek olası değildir.

Siyasi kontrolün en derin biçimi, siyasi partilerin ve aktörlerin denetimi bile değildir. Onun yerine, hakikatin kontrolüdür: insanlar siyaseti görmezden gelmek isteyebilir, ancak hakikati görmezden gelmek isteyemez. Bu pedo-Siyonist ağ aptal olmaktan çok uzaktır ve beşeri bilimleri seçmiştir.





## Les divisions ethniques dans le Nord de la Syrie



# TÜRKİYE SDG MODELİNİ REDDETME HUSUSUNDA NEDEN HAKLIYDI

İlk olarak:

“Ülkeniz Türkiye için yarattığımız sorunu düzeltmek adına elimden gelenin en iyisini yapacağım... Eğer bu konuyu iyice düşünmeden ve kendi yarattığımız YPG sorununu ele almadan ayrılırsak, Suriye’nin kuzeydoğusu çok daha kötü durumda olacak... Suriyeli Kürtler arasında Türkiye için meşru bir ulusal güvenlik tehdidi oluşturan unsurlar var. Türkiye’nin YPG’ye ilişkin kaygıları, sınır güvenliğinin sağlanması için gerçek anlamda ele alınmalıdır. Suriye’deki herhangi bir nihai çözüm, Türkiye’nin ulusal güvenlik çıkarlarını ciddiye almak zorundadır.”

Ardından:

“Eğer yeni Suriye hükümeti Suriye Kürtlerine ve SDG’ye karşı askeri güç kullanırsa, bu büyük bir istikrarsızlığa yol açar ve bana bu rejim hakkında bilmem gereken her şeyi anlatır. Böyle bir askeri harekât gerçekleşirse, Caesar Yasası yaptırımlarını yeniden yürürlüğe koymak için elimden gelen her şeyi yapacağım; bu sefer çok daha ezici bir biçimde.”

Bunlar, ciddi bir krizle karşı karşıya kalan tek bir tartışmalı ismin basit tutarsızlıkları değildir. Aksine, ABD ve Avrupa’nın bizzat kendilerinin, uluslararasılaştırılmasına yardımcı oldukları PKK sorunu üzerinden ürettikleri daha derin bir çelişkiyi yansıtmaktadır.

Yıllar önce bu sayfalarda bu çelişkiyi “Suriye için bir başka ölümcül çözüm: bir terörist grubun diğerine karşı kullanılması” olarak tanımlamıştım.

On yıl önce, 2015’te, Barack Obama’nın Suriye politikasındaki son ve sonuçları en ağır adımı-ülkeyi daha da büyük bir felakete sürüklemeye yardımcı olan-Suriye Demokratik Güçleri’nin (SDG) kurulmasıydı. Obama, kimyasal silahlara ilişkin kırmızıçizginin aşılmasının ardından Esad rejimine zaten ilk siyasi can simidini atmıştı.

SDG’nin kurulmasıyla Washington, Suriye krizinin ağırlık merkezini rejimden alıp abartılmış bir IŞİD tehdidine kaydırdı. Bu tutum da Rusya ve İran’ın rejime açık uçlu desteğine fiilen yeşil ışık yaktı.

2015’e gelindiğinde, Esad’a karşı savaşıyan tüm muhalif gruplar, rejim ve müttefikleri tarafından terörle mücadele söylemi altında IŞİD’le ilintili olarak yeniden etiketlendi.

Bu “meşruiyet transferi” muhalefeti parçaladı; yalnızca Türkiye tarafından desteklenenler İdlib’de zar zor ayakta kalabildi. Bu sırada SDG, aşırı derecede şişirilmiş bir meşruiyet transferinden ve Batı’nın korumasından faydalanarak fiilen ülkenin baskın silahlı gücü hâline geldi.

YPG, tüm Suriyeli Kürtlerin tek ve doğal temsilcisi olarak yükseltildi.

Batı medyasında ve politika söyleminde “Kürtler”, “YPG” ve “SDG” birbirinin yerine kullanılan terimler hâline geldi. Türkiye’nin itirazları görmezden gelindiğinde Ankara, Suriye sınırını askeri olarak geçti.

On yıl boyunca, yoğun ABD hava gücünün gölgesinde SDG, Suriye’nin en stratejik şehirlerini kontrol eder hâle geldi. Bu dönemde, Suriye’de hiçbir zaman derin köklere sahip olmayan IŞİD büyük ölçüde ortadan kaldırıldı. Ancak varlık gerekçesi ortadan kalktıktan sonra bile SDG, Amerikan ve Avrupa baskısıyla korunup genişletildi. Abartılı Batı desteğiyle cesaretlendirilen yapı, fiili devlet olma yanılsamasına kapıldı. Aynı zamanda Suriye’nin siyasi ve insani gerçekliğinden tamamen koptu. Rejimin gerçekleştirdiği kitlesel katliamlar, yerinden edilen milyonlar, hapishanelerde işkence gören yüz binler-bunların hiçbirisi SDG’nin dünyasında yer almadı. Formülü basitti: Esad’la yüzleşmekten kaçınmak, Batı desteğini garanti etmek için IŞİD tehdidini söylemsel olarak canlı tutmak ve savaş suçlarıyla aynı anlama gelecek şekilde idare edilen IŞİD hapishanelerini yönetmeyi sürdürmek.

PKK açısından bunların hiçbirisi yeni değildi. Örgüt 2015’te Suriye’ye girmedi. Kırk beş yıl önce Abdullah Öcalan yürüyerek Suriye’ye girdiğinde ve Muhaberat ile kusursuz bir ilişki kurduğunda, bu kalıp zaten belirlenmişti. PKK bir Soğuk Savaş ürünüdür-Suriye Baas rejiminin gölgesinde, Sovyet yanlısı bir vekil olarak beslenmiş, Türkiye’nin askeri baskı döneminde serpilen bir yapıdır. Öcalan, Şam’da geçirdiği yıllar boyunca Kürt varlığının sistematik inkârını ya da rejimin insan hakları ihlallerini hiç gündeme getirmediği gibi, PKK da son on beş yılda Suriye halkının mücadelesine ilgi göstermedi. Hesap her zaman aynıydı: Suriye’nin parçalanmasına yatırım yapmak ve Kürt nüfus yeterli olmasa da Irak Kürdistanı benzeri bir statü koparmak.

Bu hikâye, 8 Aralık 2024’te Suriye devrimiyle sona erdi. O andan sonra SDG’deki “S” geri döndürülemez biçimde değişti. PKK, Suriye’nin bizzat kendisinin değiştiğini kabullenmekte zorlandı. “D”-“Demokratik”-ise, SDG’ye liderlik eden PKK kadrolarının hiçbirinin yerel halktan meşruiyet kazanmamış olması nedeniyle savunulamaz hâle geldi. Son olarak “G”-“Güçler”-krize girdi; PKK’nın kimliğini maskelemek için eklenilen Arap Sünni aşiretler, Şam’ın kendisi dönüştüğünde anlamını yitirdi. Suriye Demokratik Güçleri’nden geriye kalan şey, basitçe PKK’ydı. Bunu herkes biliyordu; yine de 2025 boyunca kimse kralın çıplak olduğunu söylemeye cesaret edemedi. Bunun yerine, Suriye ordusunun işgal altındaki toprakları geri alma konusunda istekli olmasına ve Washington’un doğrudan müdahale etmeyeceğinin sinyalini vermiş olmasına karşın, yeni bir çatışmayı önlemek için Şam ile SDG arasında müzakereler yürütüldü. İsrail’in provokasyonları Şam’ı tedirgin etti ve öncelikleri Türk ve Amerikan tavsiyeleri doğrultusunda şekillendirdi. Mart ayında makul bir anlaşma imzalandı. SDG, anlaşma hükümlerinin hiçbirine uymadı-bu tutum PKK’yi tanıyanlar için şaşırtıcı olmayan bir tutum. Gerilim tırmandı.

Halep’te başlayan Suriye ordusu operasyonları, SDG’nin kısmi geri çekilmelerini zorunlu kıldı. Ardından, SDG’yi bizzat yaratan güç-Amerika Birleşik Devletleri-büyükelçisi aracılığıyla SDG’nin feshedildiğini duyurdu. Yıllarca spekülatif analizlerle şişirilmiş bir distopya nihayet gerçeklikle çarpıştı. Bu son, Amerikan kalıplarına aşına olan herkes için tanıdık bir sondu.

Amerika Birleşik Devletleri, silahlı vekil güçlere defalarca bel bağlamış ve öncelikler değiştiğinde desteğini çekerek bu ortaklarını ortada bırakmıştır. 1975’te Irak Kürtlerinden, Çinhindi’ndeki müttefiklere, Güney Vietnam’a, Afgan mücahitlerine, Kontralara (Nikaragua’da Sandinista hükûmetine karşı savaşan ABD destekli silahlı gruplar) ve SDG’ye kadar Washington, vekil güçleri ortaklar olarak değil, harcanabilir araçlar olarak görmüştür. Değerler ve ideoloji hakkındaki söylemleri; İslamcıları komünizme karşı silahlandırmak, daha sonra siyasi İslam’ı kınamak ve ardından Suriye’de Marksist PKK kökenli SDG’yi desteklemek gibi taktiksel çıkarlar karşısında çöküyor. Bu bir dizi tesadüf değil, yönetici bir mantık çerçevesidir: risk dışarıya devrediliyor, terk edilme normalleştiriliyor ve ahlaki dil yalnızca uygun olduğunda kullanılıyor.

SDG artık yok. PKK’nın Suriye’de ne yapmayı planladığına karar vermesi gerekiyor. PKK silahlı varlığını sürdürdüğü sürece Şam’la herhangi bir uzun vadeli anlaşma makul değildir. Suriye devleti kurumsal kapasitesini pekiştirip yeniden inşa ederken çatışma kaçınılmaz olacaktır. Yalnızca çatışmayı ertelemeyi amaçlayan anlaşmalar bu koşullarda ayakta kalamaz. Onlarca yıl boyunca rakip Kürt hareketlerini şiddetle tasfiye ederek ayakta kalmış bir örgüt, Suriye’nin yeni gerçekliğini kavrayacak siyasi olgunluktan yoksundur. PKK bağlantılı isimlerin son dönemde İsrail desteğini açıkça arayan açıklamaları, bu körlüğü bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

PKK’nın dünya görüşü, bölgede yaşanan dönüşümleri kavramaktan acizdir. Neredeyse komplocu bir zihinsel evrende hareket eden PKK düşüncesi, vekâlet düzeninin bizzat kendisinin çöktüğünü fark edemedi. Artık, uzun zamandır vekâlet savaşlarına alışkın olan Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi devletlerin bile araçları bir kenara bırakarak daha doğrudan karşı karşıya geldiği bir aşamaya giriyoruz. Ortadoğu genelinde, bir zamanlar Rusya’nın vekili olan Esad rejimiyle birlikte Suriye ve Lübnan’daki İran destekli vekâlet ağları ve Irak’taki çeşitli vekil oluşumlar aşınmakta ya da çökmektedir. Böyle bir ortamda, özellikle rejimin nihayetinde başlıca dış destekçisi Türkiye olan güçler tarafından devrildiği bir Suriye’de, SDG’nin bir vekil güç olarak ayakta kalması gerçekten mümkün müydü?

PKK, kırk beş yıldır neden en başta silaha sarıldığını açıkça izah etmeden varlığını sürdüren silahlı bir örgüt olarak kaldı. Yalnızca Kürtlerin insan hakları mücadelesini kirletmekle kalmadı, aynı zamanda Türkiye’de demokratik durgunluk için en elverişli bahaneyi de sağladı.



Yarım yüzyıl boyunca en temel siyasi dili ya da vizyonu dahi geliştiremeden geçiren PKK'nın, Suriyeli Kürtlere sunabileceği hiçbir şey yoktur. Bölgesel güçlere "kiralık militanlık" hizmeti vermenin ötesinde bir işlevi bulunmamaktadır.

Bu arada Türkiye, Kürt sorununu çözmek için tarihi bir fırsatla karşı karşıya; bu fırsat bir yıldan uzun süredir mevcut. PKK'nın bunu değerlendirip değerlendirmeyeceği belirsizdir. Öcalan, Suriye'deki PKK kadrolarını bu yeni çerçevenin parçası olmaya defalarca çağırdı. Buna karşın PKK, silahlı mücadeleden çok silahsızlanmaktan korkmaktadır. Bu korku yalnızca siyasal körlükten değil, kendine özgü dili, teolojisi, psikolojisi ve kavramsal evreni olan, kendi içine kapalı bir "PKK dünyası"nda yaşamının konforundan da beslenmektedir. Bu dışarıdan nüfuz edilmesi zor bir dünyadır.

Garip bir şekilde, PKK'nın bölgeye ilk kez yerleştiği an olan 2014 yılının, Kuzey Suriye'sine geri dönmüş gibiyiz. Ancak tarih asla birebir tekerrür etmez ve bu kez o gerçekliği ayakta tutan neredeyse her şey ortadan kalkmıştır. Beşar Esad artık sarsılmaz bir ağırlık merkezi değildir. Rusya ve İran eski düzenin garantörleri değildir.

Her şeyin gerekçesi olan IŞİD ortadan kaybolmuştur. Ve Amerika Birleşik Devletleri sessiz ama kararlı biçimde yön değiştirmiştir. Bu arada Türkiye'nin kendisinde, PKK'nın silahlı mücadelesini sona erdirmeyi amaçlayan bir süreç hâlihazırda başlamıştır. Ancak Suriye'de PKK, bunların hiçbirinin önemi yokmuş gibi, zaman durmuş gibi davranıyor.

Bu ısrar tehlikeli bir anlama gelir: IŞİD sonrası bir Suriye'de PKK, istikrarsızlığın yeniden tanımlandığı bir sonraki örgütleyici tehdit hâline gelme riski taşımaktadır. Tarih bize bir şey öğretiyorsa, o da silahlı hareketler yeni siyasal gerçekliklere uyum sağlamayı reddettiklerinde, eninde sonunda çözüm olarak değil, sorun olarak yeniden tanımlandıklarıdır.

Yarım yüzyıldır PKK, bırakın Türkiye'nin toplumsal ve siyasal dinamiklerini, devleti ya da Türkiye'nin jeopolitik

ve ittifak gerçeklerini kavramayı Kürtlerin kim olduğunu ve ne olduğunu anlamaktan dahi aciz bir örgüt olmuştur. Bugün sıradan bir Kürt'ün PKK'nın kullandığı siyasi dili anlaması ya da PKK söylemini makul bulması söz konusu değildir. Türkiye bağlamında, PKK'nın Kemalist yabancılaşması, Türk laiklerinin Türkiye'ye karşı duyduğu yabancılaşmanın çok çok ilerisindedir.

Şimdi, böylesine ağır bir yabancılaşma sancısı yaşayan bir yapının Suriye'ye entegrasyonu tartışılmaktadır. Elbette, organik ve sıradan Kürt kimliğiyle dahi barışık olmayan bir zihniyetin, Birinci Dünya Savaşı yıllarından bu yana ağır acılar yaşamış Suriyelilerle, PKK dünya görüşünden kurtulmadan gerçek bir entegrasyona girebilmesi son derece kuşkuludur.

Konu entegrasyona geldiğinde, akla getirilmesi gereken en son aktörlerden biri PKK'dır. Örgüt, kuruluşundan itibaren kendisini birlikte yaşamla değil, dışlama ile tanımlamış; denetimi dışında kalan Kürt siyasi hareketlerini sistematik ve çoğu zaman şiddetle tasfiye etmiştir. On yıllar boyunca PKK, kendi ideolojik evrenini bütünüyle paylaşmayan, katı hiyerarşisine boyun eğmeyen ya da kendisi için ürettiği siyasi dili konuşmayan hiç kimseyle bütünleşme kapasitesi göstermemiştir. Oysa entegrasyon çoğulculuk ve uzlaşma gerektirir; PKK'nın sicili ise egemenlik ve tek tipleştirmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Suriye'de, SDG kamuflajından arınmış hâliyle, tek bir senaryo belirginleşmektedir: PKK'nın utancı bir kenara bırakıp öz kimliğine geri dönmesi. Şam bu örgütü çok iyi tanımaktadır ancak Türkiye süreci yönetmeye yardımcı olmazsa hatalar kaçınılmazdır. Bu aşamada tek uygulanabilir yol, Suriye'deki PKK'nın, Öcalan'ın Türkiye'de savunduğu daha geniş çözüm sürecine katılmasıdır. SDG'nin feshinin ardından yalnızca Kürtler, Suriye ve Türkiye için değil, PKK'nın kendisi için de örgütün bütünüyle feshi gelmelidir.

Şam, tüm meşru Kürt haklarını tanımaya hazırsa, yarım yüzyıl boyunca Türkiye Kürtlerine ağır bir bedel ödetmiş olan PKK'nın aynı bedeli Suriye'ye dayatmasına izin verilmemelidir.



# SURİYE KÜRTLERİ: HAYALLER VE GERÇEKLER



**TURAN KIŞLAKÇI**  
[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Bu coğrafyanın insanı, yaklaşık iki asırdır kendi tarihini kendi kalemile yazmıyor. Ne Türk, ne Arap, ne de Kürt... Son iki yüz yılın hikâyesi, büyük ölçüde başkalarının kütüphanelerinde şekillendi; bu topraklar üzerine yazılan kitapların çoğu, bu toprakların çocuklarına ait değildi. Batılı zihinlerin kaleminden çıkan bu metinler, sadece geçmişi anlatmadı; bugünü de biçimlendirdi. Ve ne acıdır ki, bu coğrafyanın aydınları, komşusunu ve hatta akrabasını, çoğu zaman bu çarpık aynalardan tanımaya çalıştı.

Bu durum, yalnızca bir entelektüel eksiklik değil; derin bir tarih utancıdır. Çünkü başkasının yazdığı tarih, eninde sonunda başkasının kurduğu düşmanlıkları da beraberinde getirir. Oryantalist metinler üzerinden kurulan bu zihin dünyasında, dostluklar bozuldu, akrabalıklar parçalandı, aynı coğrafyanın çocukları birbirine yabancılaştırıldı.

Bugün Suriye Kürtlerini konuşuyoruz. Oysa ne Arap, ne Türk, ne de Kürt; Suriye Kürtlerinin gerçek sıkıntılarını bilmiyor değil. Biliniyor. Fakat bilinen hakikatler, çoğu zaman silahların gürültüsü altında boğuluyor. Kürt halkının tamamını değil, yalnızca bir kısmını temsil eden PYD/SDG; Esad rejiminin yanı sıra Rusya, İran, Almanya, ABD ve İsrail'den aldığı askerî ve maddî destekle, Suriye'nin mazlum Kürtleri üzerinde ağır bir vesayet kurdu. Bu yapı, PKK örneğinde olduğu gibi, Kürt halkının sosyal ve ekonomik sorunlarıyla ilgilenmedi; siyaseti ise silahın gölgesinde susturdu.

Tarih, bu konuda nettir: İster devlet, ister örgüt olsun;

siyasetçilerin silahlı adamlara tâbi olduğu toplumlar daima kaybetmiştir. Silaha yaslananlar dünyayı siyah ve beyazdan ibaret görür. Oysa siyaset, gri alanların sanatıdır. Birlikte yaşamının imkânını arar, ortak geleceğin yollarını zorlar. Silah ise yalnızca ayrılığı derinleştirir.

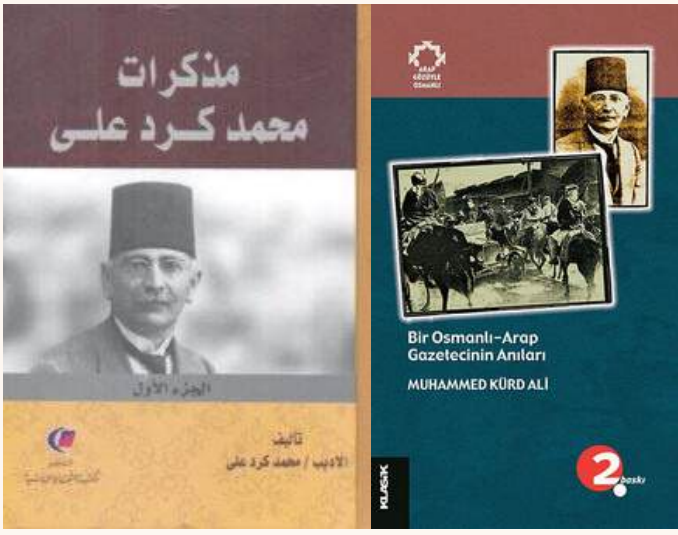
Suriye Kürtleri, maalesef hem tarihsizliğin hem de siyasetsizliğin kurbanı oldu. Tarih bize şunu söyler: Irak'ta, İran'da ve Türkiye'de Kürt bölgeleri vardır; ancak Suriye'de tarihsel anlamda bir Kürt bölgesinden söz etmek mümkün değildir. Halep'te, Şam'da ve bazı dağlık alanlarda sınırlı Kürt nüfusunun varlığı bilinmektedir. Bu tarihsel bilgiden yoksun olan kimi Kürt gruplarının, "Suriye Kürtlerine destek" kisvesi altında ABD ve İsrail'in kapısını çalması, yalnızca bir zillet değil; aynı zamanda mazlum Suriye halkına karşı işlenmiş büyük bir haksızlıktır.

Yetmiş yıl boyunca kimlikten ve vatandaşlıktan mahrum bırakılmış Suriye Kürtleri, nihayet tarihî bir fırsat yakalamışken; bu kazanımların, İsrail'in ve PYD'nin asılsız siyasal emelleri uğruna heba edilmesi, nasıl bir körlüktür?

Lenin ve Stalin'in kitaplarında donup kalmış bir örgütün, Kürt halkının yüz yıl sonra bölgenin kadim halklarıyla yeniden ortak bir gelecek kurma imkânını, ABD, İsrail ve marjinalleşmiş bir grubun çıkarları uğruna feda etmesi...

Bu, yalnızca vizyonsuzluk değil; tarihe karşı işlenmiş bir suçtur.





Suriye Kürtleri meselesine döndüğümüzde, bu konuyu en iyi kavrayan isimlerden biri karşımıza çıkar: Muhammed Kürd Ali. Bir Osmanlı aydını olan Kürd Ali, sadece bir tarihçi değil; aynı zamanda geleceği okuyabilen nadir zihinlerden biriydi. Türkçe de dâhil olmak üzere pek çok eseri bulunan bu mütefekkir, Suriye'nin sosyal dokusunu ve etnik dengelerini derinlikli biçimde analiz etmişti.

1931 yılında, Şeyh Taceddin el-Hasani hükümetinde Maarif Nazırı iken, henüz yeni kurulmuş olan Cezire Sancağı'nı ziyaret etti. Köprülerin, yolların, kamu binalarının inşasını gözlemledi. Ardından hükümet başkanına bir mektup yazarak, eğitim seferberliğinin bir parçası olarak bölgede ilkokullar açılmasını talep etti. Ancak bu mektup, sadece bir eğitim çağrısı değildi; derin bir tarih uyarısıydı.

Kürd Ali, hatıratında yayımladığı bu metinde, Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki Türk devletine karşı gerçekleştirilen isyanlar nedeniyle Suriye Ceziresi'ne yönelen Kürt göçlerini dikkatle analiz eder. 1925'te Şeyh Said olayıyla başlayıp 1938'de Dersim'de Seyid Rıza'nın bastırılmasıyla sona eren bu süreçte, bölgedeki Kürt nüfusu birkaç yıl içinde katlanarak artmıştır.

1927'de altı bin olan Kürt nüfusunun, 1932'de kırk yedi bine yükselmesini Kürd Ali, Suriye'nin toprak bütünlüğü açısından potansiyel bir tehdit olarak görür. Göçlerin iskân edilmesini savunur; ancak bunun özellikle sınır bölgelerinde yapılmaması gerektiğini vurgular. Aksi takdirde, siyasî krizler anında Cezire'nin tamamının ya da büyük bir kısmının Suriye'den koparılabilirliği uyarısında bulunur. Daha da ileri gider: Kürtlerin bugün devlet kurmaktan aciz olsalar bile, milliyet fikrinde ısrar eder ve taleplerini diri tutarlarsa, zamanla bunu başarabileceklerini söyler. Bu mektup, doksan yıl öncesinden bugüne uzanan bir zihinsel haritadır. Kimlik olarak Kürt, aidiyet olarak Osmanlı-Şamlı olan bir tarihçi; kendi halkının, ileride siyasî krizleri nasıl kullanabileceğini, hatta mültecilik ve göç hâlini bile bir devlet kurma aracına dönüştürebileceğini öngörmüştür. Bugün yaşananlar, Kürd Ali'nin kehaneti değil; tarih bilgisıyla yapılmış bir uyarının gecikmiş yankısıdır. Asıl mesele, bu yankıyı duymak isteyip istemediğimizdir.

İşte O Mektubun / Belgenin Tam Metni

Muhammed Kürd Ali, 1931 yılında hükümet başkanı Taceddin el-Hasani'ye yazdığı mektubunda (Hatıralar, cilt 2, s. 440-442) şu ifadelerle yer verir:

“Cezire Sancağı'nın bazı bölgelerinde gördüğüm önemli çalışmalardan dolayı son derece memnuniyet duydum. Zira önceki yönetimler orada taş üstüne taş koymamıştı. İnşa edilen birkaç köprü, açılan yollar, okullar ve devlet daireleri, bu yeni sancakla ilgilenildiğinin açık bir göstergesidir. Hikmet, bu ilginin daha da artırılmasını; gelecek yıl on bin Suriye lirasını aşmayacak bir maliyetle on ilkokul açılmasını ve Ayn Dîvar'da görkemli bir cami inşa edilmesini gerektirmektedir.

Halkın Cezire topraklarındaki faaliyeti ise daha da dikkat çekicidir. Altı yıl önce küçük bir köyden ibaret olan Haseke'nin nüfusu bugün beş bin civarına ulaşmıştır. Yine altı yıl önce yalnızca bir ev ve bir değirmenden ibaret olan Kamışlı, bugün on iki bin nüfusu, geometrik planlı yerleşimi, elektrikle aydınlatılmış sokakları ve ağaçlandırmasıyla öne çıkmaktadır. Yarın Ayn Dîvar ve diğer yerleşimler de bu gelişime katılacaktır.

Bilirsiniz ki bu bölgelere göç edenlerin çoğu Kürt, Süryani, Ermeni, Arap ve Yahudi unsurlardandır. Ancak göçmenlerin büyük bir kısmı sınır bölgelerine yerleşmiş Kürtlerden oluşmaktadır. Kanaatimce bundan sonra bu nüfusun Kürdistan sınırlarından uzak bölgelere yerleştirilmesi gerekir; zira sınır hattındaki varlıkları, yakın ya da uzak gelecekte, Cezire'nin tamamının veya büyük bir kısmının Suriye devletinden koparılmasına yol açabilecek siyasî sorunlar doğurabilir. Kürtler bugün devlet kurmaktan aciz olsalar bile, taleplerini sürdürür ve milliyetlerini yüceltmeye devam ederlerse, zamanla bunu gerçekleştirebilirler.

Aynı durum İskenderun Sancağı'ndaki Türkler için de geçerlidir. Onların bu bölgede yoğunlaşması, ileride Suriyelileri rahatsız edecek sorunlara yol açabilir. Bu nedenle Türk ve Kürtlerden isteyenlere Humus ve Halep yörelerinde devlet arazilerinden toprak verilmesi daha uygun olacaktır. Kürt ve Ermeni göçmenler her hâlükârda ülkenin orta kesimlerindeki köylerde Araplarla birlikte iskân edilmeli, sınır bölgelerine yerleştirilmemelidir; her türlü saldırı ihtimaline karşı. Şu anda barışın başındayız ve düşünme ile değerlendirme imkânına sahibiz.

Bu yıl etkisi hissedilecek bir diğer mali mesele de koyun sayımıdır. Hayvancılık, Cezire Sancağı'nın en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Yün, tereyağı ve hayvan fiyatları düştüğünde, bundan en çok zarar görenler geçimini yalnızca koyun ve develerinden sağlayanlardır. Bizde koyundan kırk beş kuruş vergi alınırken, Irak'ta yirmi, Türkiye'de ise kırk Türk kuruşu (yaklaşık yirmi beş Suriye kuruşu) alınmaktadır. Bu vergiyi yarıya indirdiğimiz takdirde, daha önce olduğu gibi Irak ve Türkiye'den birçok aşiretin topraklarımıza girmesi ve buraları yurt edinmesi mümkün olacaktır. Ayrıca geçmiş yıllarda büyük ölçekte yaşanan kaçakçılıktan da kurtulabiliriz.

Öte yandan Kamışlı kazasında bir yaşını doldurmuş koyunun değeri yüz elli Suriye kuruşuna ulaşırken, Ayn

Dîvar kazasında bu rakam yüz kuruşu geçmemektedir. Bu durum da dikkate alınmalıdır; zira yüzlerce kilometrelik mesafelerde hayvanların, canlı bir pazarın kurulabileceği merkezlere taşınması son derece zordur.”

**Şam, 18 Kasım 1931**

**Maarif Nazırı Muhammed Kürd Ali**

Hasıl-ı kelâm, Kürt toplumu, geleceğini silahların dar ufkundan ve emperyal güçlerin geçici hesaplarından kurtarmadıkça, gerçek bir yarın kuramayacaktır. Tarih, bu coğrafyada defalarca aynı hakikati fısıldadı: Kurtuluş, başkasının planlarında değil; birlikte yaşama iradesinde saklıdır.

Bugün, yüz yıl önce Batı'nın cetvellerle inşa ettiği yapay coğrafyalar çözülürken, bu toprakların kadim halkları yeniden tarihin eşliğindedir. Türküyle, Arabıyla, Kürdüyle aynı iklimin rüzgârını soluyan, aynı acıları paylaşan bu halklar için yeni bir başlangıç imkânı doğmuştur. Bu imkân, ne silahın zoruyla ne de dış müdahalelerin lütfuyla gelir; ancak ortak hafızanın, müşterek ahlâkın ve asırlardır paylaşılan inancın gölgesinde filizlenir.

Kürt meselesi, silahların sustuğu; siyasetin, aklın ve hikmetin konuştuğu bir zemine taşındığında çözülebilir. Çünkü siyaset, ayırıştırmak için değil; birlikte yaşamanın imkânlarını çoğaltmak için vardır. Kadim halklarla kurulan her samimi bağ, dış güçlerin kurduğu her yapay ittifakı anlamsız kılar.

Emperyalist projeler, ancak içerideki ortaklıklar zayıfladığında güç kazanır.

Bugün yapılması gereken, tarihin uyarılarını yeniden okumak ve gecikmiş dersleri nihayet ciddiye almaktır. Muhammed Kürd Ali'nin doksan yıl önce işaret ettiği tehlikeler, aynı zamanda bir imkânın da adıdır: Silaha dayanmayan, kimliği düşmanlık üzerinden değil; adalet ve hukuk üzerinden tanımlayan bir gelecek.

Bu imkânı heba etmek, yalnızca Kürtler için değil; bu coğrafyada yaşayan herkes için telafisi güç bir kayıp olacaktır.

Zira tarih bir kez daha kapıyı aralamışken, geçmişin hatalarını tekrarlamak değil; onlardan ibret alarak yeni bir yol açmak gerekir.

Bu yol, ayrılığın değil; ortak kader bilincinin yoludur. Ve bu yol tutulursa, bu coğrafya uzun bir aradan sonra ilk kez başkasının kalemiyle değil, kendi iradesiyle yazılmış bir geleceğe uyanabilir...

#### **Dipnotlar:**

1. Haseke: Metinde kastedilen yer Haseke'dir; eski kullanımlarda “k” harfi zaman zaman “c” gibi telaffuz edilmiştir.
2. Kamışlı: Kuruluşundan itibaren kazanın tarihî adıdır; bazı Kürt çevrelerin iddia ettiği “Qamishlo” adı tarihî değildir.
3. “Kürt Bölgeleri”: Muhammed Kürd Ali'ye göre bu ifade, Türkiye'nin Suriye sınırına bitişik güney bölgeleri ile Kuzeybatı Irak'ın bazı kesimlerini kapsamaktadır.





# Suriye’de Kürtlerin hayal kırıklığı gerçekçi mi?



**KEMAL ÖZTÜRK**

[www.kritikbakis.com](http://www.kritikbakis.com)

Bu yazıyı Suriye’den yazıyorum. Gördüklerimle kamuoyunda söylenenler arasında uçurumlar ve gerçeği yansıtmıyor çoğu...

Halep’te, YPG ile Suriye Ordusu arsında 6 Ocak 2026’da ilk çatışmaların başladığı Şeyh Maksut mahallesine girdiğimde büyük bir şaşkınlık ve üzüntü yaşadım. Çünkü gördüğüm sokaklar, yollar, evler adeta mülteci kampına benziyordu. Neredeyse 15 yıl, kendini Kürtlerin temsilcisi diye tanıtan YPG’nin kontrolünde kalan bu mahalle, Lübnan’da gördüğüm Sabra ve Şatilla mülteci kamplarına benziyordu. Yollar çukur dolu, her yer çamur. Elektrik kabloları açıkta örümcek ağı gibi her yeri sarmış, evler yıkık dökük ve insanların fakirliği ilk bakıldığında yüzlerinden anlaşılıyor. Dolaştığım sokaklarda çatışma ya da savaş olmamıştı ve bu sefalet yeni değildi. YPG buraları imar edeceğine parayı başka bir yere harcamıştı, yerin altındaki tünellere.

## CAMİNİN İÇİNDEN GEÇEN TÜNELLER

Şeyh Hasan Cami Şeyh Maksut mahallesinin kenarında ve Halep’i yukarıdan gören bir yere sahip. Cami’ye YPG militanları tarafından el konulmuş ve içine kum torbalarıyla siperler hazırlanmış. Duvarları kırılmış ve keskin nişancılara ateş alanı yapılmış. Caminin tam ortasında büyük bir çukur açılmış ve caminin altına kazılan tünellere geçiş yolu haline getirilmiş.

Mahallenin içine doğru giden birçok tünel kazılmıştı. Cami çok sert bir kayanın üzerine inşa edilmişti bu yüzden tünellerin zorlukla kazıldığı belli oluyordu. Zemini çamur olan bu karanlık tüneller yüzlerce metre birçok yöne doğru devam ediyordu. Tünellerde zorlukla yürürken buralarda çok sayıda tuzak ve mayın olduğunu anlatıyordu güvenlik görevlisi bana.





YPG militanları bu tünellerden geçerek camiye geliyor, buradan ateş edip çatışmaya giriyor ve sonra aynı tünelden kaçıp mahallenin içine saklanıyordu. Şiddetli çatışmaların olduğu caminin harabeye dönen yapısından belli oluyordu. Kubbesinde, duvarlarında büyük top mermisi delikleri vardı. Kible tarafında “Allah” yazısının altında kum torbaları vardı ve duvar kurşunla delik deşik edilmişti.

Caminin karşısındaki binalara keskin nişancılar, ağır makineli tüfekler yerleştirilmiş ve buradan ateş açılmıştı. O nedenle buradaki apartmanlar da çatışmalarda harabeye dönmüştü.

Camideki ve etrafındaki çatışmalarda zora giren YPG militanları mahallenin içlerine doğru kaçmış ve bu kez bir hastaneyi mevziye çevirmişti. Hastaneye girdiğimde burada da şiddetli çatışmaların olduğunu duvarlardaki kurşun ve roket izlerinden anlayabiliyordum. Yerlere stetoskoplar, ilaçlar ve hastane malzemeleri dağılmıştı. Duvarlarda asılı Abdullah Öcalan posterleri yırtılıp yere atılmış, hasta odalarındaki yataklar, sedyeler sağa sola savrulmuştu.

Burası da cami gibi bir savaş alanıydı ve Suriye güçleriyle YPG militanlarının çatışma mevziisi olmuştu.

#### **ŞEYH MAKSUT'TAKİ SEFALET**

Şeyh Maksud mahallesinin her yanının böyle olduğu düşünülmesin çünkü her yerde çatışma olmamıştı. O bölgeleri dolaştığımda bu kez sefaletin, yokluğun, geri kalmışlığın derin izlerini gördüm sokaklarda. Doğrusu çok üzüldüm, Kürtlere reva görülen bu yaşam şekli utanılacak bir durumdu. İç savaştan önce Halep'in sanayi bölgesinin çalışan işçileri bu mahallerde otururdu. Yani aslında fakirlerin mahallesiydi. Fakat YPG burayı kontrol altına aldıktan sonra demografi tamamen değişti. % 45 olan Kürt nüfus % 80'e çıktı, Araplar ve Hristiyanlar buradan göçtü. İç savaş ve YPG yönetiminde iki mahallenin fakirliği ve sefaleti daha arttı.

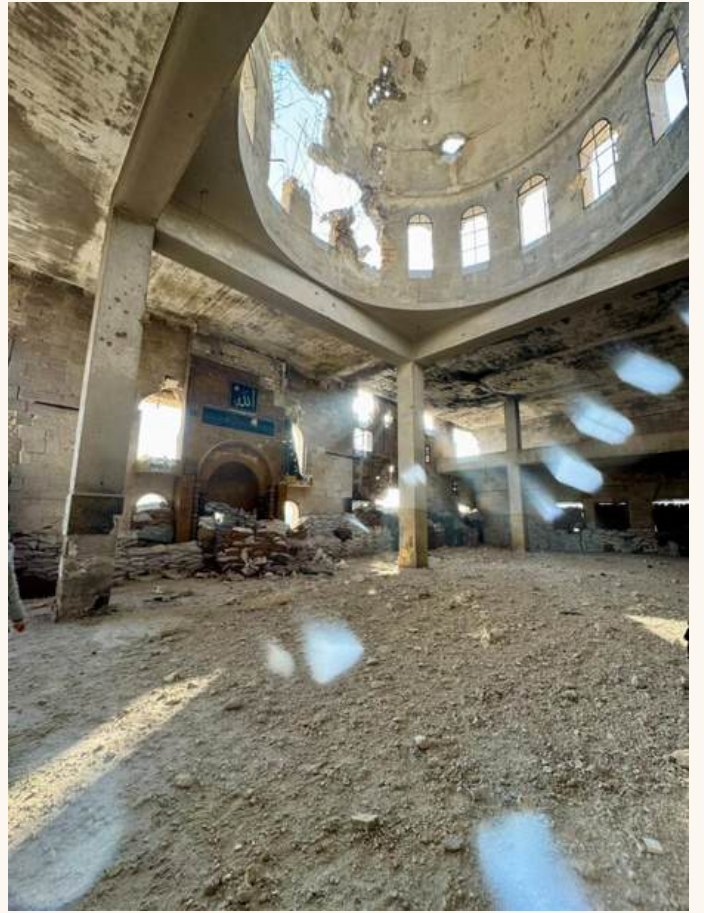
YPG burada mahalledeki yolları, elektrik sistemini, alt yapıyı düzeltmeye yerin altında tüneller kazmaya harcadı paraları.

#### **YPG HALKI MUZDARİP ETTİ**

Kürt mahallerinde yaşayanlar örgütün sert baskısı altına hayatlarını sürdürdü. Bu nedenle kameralar karşısında konuşmak istemediler. Biraz cesur olanları YPG'nin mahalleye hiçbir yatırım yapmadığını, Araplarla Kürtler arasında ayırım yaptığını, keyfi uygulamalarla insanları tutukladığını anlattı. Özellikle dindar olanlar camilere ve dini hayata karşı YPG'nin düşmanca davranmasından şikayet ettiler.

Olası bir askeri gerilimde İsrail'in nasıl bir karşılık vereceği sorusu, hâlâ netliğini koruyor. Güneyden gelebilecek yeni bir müdahale ihtimali, Şam'ın hesaplarını zorlaştırıyor.

İkinci belirsizlik ise Amerika Birleşik Devletleri ve uluslararası kamuoyu ile ilişkiler. Uzun yıllar süren savaşın ardından yeniden meşruiyet arayışına giren Şam yönetimi, bu süreci riske atacak bir adımı dikkatle tartmak zorunda.



Buna rağmen zaman daralıyor. SDG'nin Şam'a entegrasyonu için tanınan sürenin bitimine kısa bir süre kalmışken, sahadan gelen işaretler gerilimin azalmadığını gösteriyor. Halep'te yaşanan son çatışmalar, sürecin masa başında çözülmeyebileceğine dair güçlü bir uyarı niteliği taşıyor. Eğer uzlaşma sağlanmazsa, Şam'ın İdlib örneğinde olduğu gibi hızlı ve sınırlı ama etkili bir askeri hamleye yönelmesi ihtimali artık ciddi biçimde konuşuluyor.

Türkiye'nin Şam ziyareti, tam da bu eşikte gerçekleşti. Ankara, taraflara yalnızca diplomatik telkinlerde bulunmadı; aynı zamanda sahadaki gerçekliği de hatırlattı. Mesaj açtı: Suriye'nin istikrarı Türkiye'nin güvenliğiyle doğrudan bağlantılıdır ve bu istikrarı bozan her girişim, karşılıksız kalmayacaktır. SDG'nin İsrail'le kurduğu zemin, ne Şam ne de Ankara açısından kabul edilebilir bir seçenek değildir.

Hasıl-ı kelâm, gelinen noktada gri alanlar hızla ortadan kalkıyor. SDG, ya Suriye devlet yapısının gerçek bir parçası olacak ya da bu yapının dışında kalacaktır. Türkiye'nin güçlü Şam ziyareti, bu sürecin artık ertelemelere ve oyalamalara tahammülü olmadığını ilan etmiştir. Önümüzdeki günler, yalnızca bir entegrasyon meselesinin değil, Suriye'nin geleceğinin hangi ekseninde şekilleneceğinin de tayin edileceği günler olacaktır...

Aslında bu şikayetleri dinlemeseydim bile mahallede gördüğüm sefalet ve yokluk YPG'nin nasıl kötü bir yönetim sergilediğini, halkı mustarip ettiğini ve insanların canından bezdiğini anlayabiliyordum. YPG'nin diğer yönettiği şehirlerde durumun aynı olduğunu oradaki halkla yapılan röportajlarda anlayabiliyorduk.



Tüm bunlar YPG'nin Suriye'nin üçte birini kontrol ettiği muazzam büyük coğrafyada, eline geçen büyük fırsatı nasıl kaçırdığını gösteriyor. Halkın gönlünü kazanacağına, onlarla iş birliği yapıp şehirleri mamur edeceğine ve örnek bir yönetim sergileyeceğine yerin altına tüneller kazmakla geçirmişti yıllarını.

#### **DÜNYADAKİ SDG-YPG ALGISINDAKİ YANLIŞLAR**

Halep'ten Rakka'ya doğru gidiyorum ve arabada yazıma devam ediyorum. Ters yola girmiş arabalara şoför arkadaşım şaşırmıyor nedense. Bense Halep'ten Rakka'ya giden yolda etraftaki sefalet, harabe haline gelmiş binalara ve köylere bakıyorum. Bir ülke ancak bu kadar yokluk ve sefalet içinde olabilir. 60 yıllık diktatörlük, 14 yıllık iç savaş bu güzel ülkeyi ve toprakları perişan etti ve hala da huzura kavuşamadı bu ülke.

Şimdi YPG'nin, Dürzilerin, Nusayrilerin özerklik, bağımsızlık talepleri yüzünden, İsrail'in işgali ve terörü nedeniyle acı çekmeye devam ediyor ülke. İnsani olarak beni çok derinden etkiliyor bu acı tablo...

Rakka ve Deyri Zor Arap şehirleriydi ve oraya Arap aşiretleri hakimdi aslında. ABD'nin zorlaması ve maddi sebeplerden dolayı bu aşiretler 2015'de SDG çatısı altında YPG ile iş birliğine gittiler. Bu iki şehre Haseke, Ayn EL Arab, Kamışlı, Deyr Hafir katıldı. SDG'nin tüm masraflarını ABD ödedi ve üstelik bu bölgelerdeki petrol gelirleri de SDG'ye verildi.

SDG komutanlığına getirilen Mazlum Abdi yüzünden sayıları 45 Bini bulan silahlı gücün tamamının YPG kontrolünde olduğu imajı yayıldı. Hatta Mazlum Abdi silahlı güçlerinin sayısının 100 Bini bulduğunu açıkladı ama bu gerçek değildi. Bir başka bilinmeyen gerçek ise YPG aşiretler üzerinde hiçbir zaman tam kontrole sahip olmadı.

Buna rağmen dünyadaki algı Kürtlerin (YPG kendini tüm Kürtlerin temsilcisi olarak lanse ediyordu bu da doğru değildi) Suriye'de büyük bir güç olduğu yönündeydi fakat saha gerçeği ile uzaktan yakından alakası yoktu bunun.

Tüm bu gerçek olmayan algıların üzerine bir de YPG kontrolünde olan şehirlerde tıpkı Halep'in iki mahallesinde olduğu gibi çok kötü bir yönetim, ırkçılık, ayrımcılık, yolsuzluk yaparak kendi sonunu hazırladı.

#### **ŞEHİRLER NASIL BU KADAR KOLAY EL DEĞİŞTİRDİ?**

YPG kontrol ettiği tüm bölgelerde Kürt olmayan, kendi ideolojisini benimsemeyen kesimlere karşı (bunlar içinde Kürt aşiretleri de vardı) ayrımcı ve ırkçı bir politika izledi. ABD yardımları, petrol gelirleri, elektrik gelirleri, vergiler ve ticaretten elde ettiği parayı kendi örgüt çıkarları için kullandı ve büyük yolsuzluklar yapıldı. Milyarlarca dolardan bahsediyorum.

SDG'nin kurucularından Salih Müslim'in yeğeni Dr. Usame Müslim ile Halep'te görüştüğümde bu konuda şunu söyledi, "YPG komutanları yolsuzluktan zengin oldu ve hepsi yurt dışına servet kaçırdı. Ne Kürtlere ne Araplara elde ettikleri gelirlerden pay verdiler. Halkımız daha da fakirleşti ve YPG'nin yönettiği tüm bölgelerde sefalet hakim oldu"



Bu adaletsizlik sonunda bazı Arap aşiretlerinin canına tak etti ve 2023 yılında Deyri Zor'da YPG'ye karşı isyan ettiler. Yoğun çatışmalar yaşandı ve Halep'in kuzey kırsallarına kadar sıçradı. ABD duruma müdahale etmedi, hatta gizlice YPG'ye destek verdi. İran ve Esed rejimi ise örgütün ABD silahlarıyla Arap aşiretlerini ezmesini sadece izledi. Sonunda Arap Aşiretleri büyük kayıplar vererek geri çekildi. Fakat SDG'nin dağılma süreci bu şekilde başlamış oldu.

YPG hiçbir zaman Arap aşiretlerinin istek ve taleplerini dikkate almadı, ABD'nin desteği ile büyük şehirleri ve toprakları elinde tutacağını düşündü. Bu hayati bir yanlışlıydı ve bu yılın başında acı gerçekle yüzleşti.

Ahmet Şara ise akıllınca bir siyaset güderek Arap aşiretleriyle sıcak ilişkiler kurdu ve yanına çekmeyi başardı. Bu sıcak ilişki sonucunda Arap aşiretleri 10 Mart mutabakatını destekledi.

Ancak Kandil dağındaki PKK komutanları anlaşılmadan memnun değildi ve Mazlum Abdi onların sözünden asla çıkamazdı.

PKK'nın isteğiyle YPG Halep'in iki mahallesinde Suriye ordusuyla çatışmaya girdi ve büyük yenilginin başlangıcı bu hatalı karar oldu.

Arap aşiretleri bir bir SDG'den ayrıldığını duyurdu ve Şam yönetiminin saflarına geçti.

Ve böylece aslında Arap aşiretlerinin kontrolünde olan Rakka, Deyri Zor, Deyir Hafir birkaç gün içinde hızlıca el değiştirdi. Bu tüm dünyada bir şok etkisi yarattı ama Suriye gerçeğinde şaşırtıcı bir durum değildi aslında. Herkes o şehirleri Arap aşiretlerinin yönettiğini biliyordu.

YPG zulmettiği halkın saf değiştirmesini "ihamet" olarak tanımladı fakat asıl gerçek, milli Kürtler dahil, halk zulümden kendini kurtarmak için saf değiştirmişti.

#### **ABD YPG'Yİ NEDEN TASFİYİ TASFİYE ETTİ?**

Mazlum Abdi ABD Başkanlarıyla görüşmelerini süsleyerek basına servis etmesinden kısa bir süre sonra büyük bir duygusal çöküş ve hayal kırıklığı ile yüzleşti.

Suriye Özel temsilcisi Tom Barrack bir Twitter paylaşımıyla artık SDG ile işlerinin bittiğini ve Suriye hükümetiyle çalışacaklarını duyurdu. Galiba silahlı Kürt hareketinin kırılma noktalarının en ikonik durumuydu bu mesaj.

YPG bir anda ortada kaldı ve bu kez de Şam hükümetinin arkasında duran ABD'yi "ihametle" suçladı.

YPG'nin Suriye sahasındaki gerçekleri çarpıtarak

kandırdığı diasporadaki Kürtler sanırım Mazlum Abdi'den daha fazla duygusal kırılma yaşadı ve öfkeyle herkesi suçlu ilan etti. Türkiye suçlanan devletlerin başında geliyordu. DEM partisi şehirlerde gösteriler yaparak YPG'yi düştüğü hayal kırıklığı çukurundan çıkarmaya çalıştı ama beyhude bir çabaydı bu da.

ABD sahadaki gerçekleri görmüş, Türkiye'nin, Suudi Arabistan'ın, Katar'ın ve birçok ülkenin destek verdiği, güçlü bir liderlik sergilen Ahmet Şara'nın karşısında SDG'ye destek vermenin artık anlamsız olduğunu anlamıştı. YPG ve PKK'nın ABD'ye sonsuz güveni ve tarihten ders almaması aslında en büyük hayal kırıklığının nedeniydi.

#### **KÜRTLER DEĞİL YPG SÜKUTU HAYAL YAŞAMALI**

Suriye'de Kürtlerin tamamı YPG'yi desteklemez. İdeolojik olarak çok farklıdır ve camileri yıkıp siper yapan sosyalist YPG'ye karşın son derece dindarlardır. Ancak güçleri olmadığından statükoyu değiştirememiş ve sessiz kalmışlardır.

Tüm bu politikaların, çatışmaların, ittifakların Suriyeli Kürtlerle bir alakası bulunmuyor. Dolayısı ile ABD ve Arap aşiretlerinin SDG'yi terk etmesi sonrası buradaki ayrılıkçı olmayan Kürtler herhangi bir sükutu hayal yaşamadı. İşin doğrusu sükutu hayal yaşaması gereken YPG ve PKK. Süreci okuyamadılar, müzakere edemediler, imza attıkları anlaşmalara uymadılar, şehirleşemediler, halkın gönlünü kazanamadılar. Tüm bunları yapan bir örgütle ne devletler, ne aşiretler ne de akli olan kimse çalışmak ister.





# Descartes Bize Anlatıldığı Gibi Olmayabilir



Bugün genellikle anlaşılmadan kalsa da Descartes'in modern bilime en büyük katkısı, "ilerlemeye giden yolun matematiksel ve mekanik olduğunu fark etmesiydi". Aristoteles ve şakirtleri, canlı varlıkların beslenme, duyum, hareket gibi işlevlerini ruha atfediyordu. Oysa Descartes için işleyiş bakımından canlılar ve cansızlar arasında niteliksel bir fark, dolayısıyla canlılık için gerekli bir ruha ihtiyaç yoktu. Ona göre insanın biyolojik olanlar da dâhil olmak üzere faaliyetleri, kendi kendine hareket eden bir makinenin mesela bir saatin, bir değirmenin çalışmasıyla aynıydı. Bu yüzden cansız nesnelerde bulunan ateşle, bedenin ateşi aynı şeydi, bunu açıklamak için ayrıca bir yaşam ilkesine lüzum yoktu.

## Descartes'in ruhu daraltarak savunması

John Cottingham, "Ruhun Arayışında" kitabında bu saptamalarının yanı sıra Descartes'in ruha gerek olmadan açıklamayı önerdiği insan işlevlerinin listesini onun "İnsan Üzerine İnceleme (Treatise on Man)" kitabından şöyle aktarır. "Besinlerin sindirilmesi, kalbin ve atardamarların atması, uzuvların beslenmesi ve büyümesi, solunum, uyanma ve uyku, dış duyu organları tarafından ışığın, seslerin, kokuların, tatların, ısıнын ve benzeri diğer niteliklerin alınması, bu niteliklere ait fikirlerin 'sağduyu' ve hayal gücü organına basılması, bu

fikirlerin hafızada tutulması veya damgalanması, iştah ve tutkuların iç hareketleri ve son olarak hem duylara sunulan eylemleri ve nesneleri hem de hafıza da bulunan tutkuları ve izlenimleri uygun şekilde takip eden tüm uzuvların dış hareketleri"...

Gerçekten de Descartes'i iyi bilmeden tartışanlar için bu liste çok şaşırtıcıdır; otonom sinir sistemine ait işlevlerin yanı sıra duyu algısı ve hafıza gibi psikolojik işlevler için de ruha lüzum yoktur; neredeyse ruha düşen iş kalmamıştır. Bunların hepsi için de mekanik bir açıklama yeterlidir, ta ki "bilinçli zihnin dikkati gereken" işlere gelene kadar...

Bilinçli zihinsel dikkat, yani kasten odaklanma, mekanik açıklamaya direnç gösterir, onun için ayrıca "rasyonel ruh"a gerek vardır. Bilinçli zihinsel dikkat", insanı sadece mekanik otomattan değil diğer canlılardan da ayıran husustur. Descartes, bir mekanik otomatın asla konuşamayacağını, hayvanların ise konuşmayı taklit etmek üzere eğitilebileceğini söyler ama hayvanların çıkardıkları sesler ancak sinir sisteminde değişikliğe neden olan bir dış uyarana verilen tepki olacaktır. "Yöntem Üzerine Konuşma"da şöyle der: "Organlarındaki bir değişikliğe karşılık gelen... sözcükleri söyleyecek şekilde yapılmış bir makineyi kesinlikle tasavvur edebiliriz..."

Ancak böyle bir makinenin huzurunda söylenen her şeye uygun bir şekilde anlamlı bir yanıt verecek şekilde sözcük düzenlemeleri yapması tasavvur edilemez; oysa en ahmak insan bile bunu yapabilir.”

Cottingham, Descartes’in insan dilinin ayırt edici özelliği olarak “sonu belirsiz sayıda bir dizi duruma uygun şekilde yanıt verme kapasitesine sahip olduğunu” düşündüğü kanaatindedir. “Bu, bir dizi girdiden bir dizi çıktı üreten sonlu bir sistemin üretebileceği herhangi bir şeyden genel olarak farklı görünen bir kapasitedir. Descartes’e göre, tamamen fiziksel olan hiçbir sistem, insanın dilsel davranışında sergilenen türde hakiki yaratıcılığı ve yenilikçiliği üretecek kaynaklara sahip olamaz” (s.70-74)...Şöyle der “Yöntem Üzerine”de Descartes, “Bedensel organların her belirli eylem için belirli bir düzene ihtiyaç duymasına karşın akıl, her türlü durumda kullanılabilen bir araç olduğundan bir makinenin bunu yapması moral açıdan imkânsızdır, yani tüm pratik niyetler için imkânsızdır, çünkü hayatın tüm olumsuzluklarında aklımızın bizi hareket ettirdiği şekilde hareket etmesini sağlayacak kadar farklı organlara sahip olması imkânsızdır” (Aktaran Cottingham). Sonuçta düşünceden sorumlu gizli şematizmin gayri-maddi bir ruh olduğunu varsaymak zorunda kalır (s.74-75).

Bugün fizik ve nörobilimdeki dev gelişmelerden sonra hala Descartes’in maddeyi, geometrik uzamla birlikte ele alan düşüncesinin ne kadar geçerlidir? Düşüncenin (ruhun), gayri-maddi olduğunu söylemek, ona atfedilen işlevlerin nasıl gerçekleştiğine ilişkin bir açıklama sunar mı? Elbette, hayır. Bu nedenle olsa gerek, günümüz bilim dünyasında pek doğal olarak düşüncenin biliş’in (cognition) beyin kabuğunda ortaya çıkan elektriksel ve kimyasal etkinlik sayesinde ortaya çıktığına dair çok güçlü bir inanç var. Şüphesiz bu inanç, adı üstünde inançtır ve ispatı henüz imkânsızdır. Ama şu da bir gerçek ki, bunu yani dil ve düşünce kapasitesini yalnızca insan beyni başarabiliyor. Dolayısıyla Descartes, beden haricinde gayri-maddi bir töze ihtiyaç olduğunu söylerken yanılıyor olsa bile, “yine de onun ruha atfetmeyi seçtiği faaliyetlerin insan doğamızın indirgenemez sıfatları olduğu” yani düşüncenin sırf maddi olgu ve olaylarla açıklanamayacağı, onlara indirgenemeyeceği tespiti, günümüzde için de doğru olarak kalmaktadır... Descartes’in bizi uyarmayı çarpıcı şekilde başardığı şey, insan olmanın hayati bir kısmının bilimsel açıklamanın niceliksel ve mekanik kategorilerinden zorunlu olarak sıyrıldığıdır (s.77-78).

Özetle söyleyecek olursak, Descartes, elinden gelse tüm duysal deneyimleri bedenle açıklayacaktı asla onları doğrudan gayri-maddi bir ruha atfetmeye niyetli değildi. Ama ne yaparsak yapalım, ona göre, bir insanda bedensel olmayan yani gayri-maddi bir ruhun hareket ettirdiği bedensel bir makineden daha fazlası vardır. Ve bu fazlalık, asla Pisagorcü-Platoncu tarzdaki bir “melekçilikten” yani insanları ve bedenlerini dilediği biçimde kullanan, bedenden apayrı ruhlar statüsüne indirgeyen bir pozisyonla aynı şey değildir.



Şüphesiz Descartes, ilk bakışta düalist bir çerçevede düşünür, bedene ve zihne ayrı işlevler yükler, maddeye ve ruha birbirine indirgenemeyecek ayrı iki töz olarak bakar. Ama Bohemya Prensesi ile yazışmalarında “insan doğasına ilişkin açıklamasının basit bir ikiliğe indirgenemeyecek üçlü bir ayırım gerektirdiğini oldukça açık bir şekilde ortaya koyar: Ruh kavramı (akıl ve iradeyi içerir), beden kavramı (şekil ve hareket açısından tanımlanır) ve ikisinin birleşimi (duyum bunun üzerine dayanır)” (s.82-83)... Cottingham da buradan yola çıkarak Descartes’in yani Kartezyen modelin aslında iki töze inanan bir düalist olmaktan ziyade trialist (üçlücü) olduğunu, çok daha zengin ve incelikli bir insanlık durumu sunduğunu savunur.

### **Ruh, ben’i ben yapar!**

Descartes’e göre insan, beden makinesine iliklenmiş cisimsiz ruh değil bedenle iç içe bir zihinsel varlıktır. Onun “Ruhun Tutkuları” kitabından, insanı tamamen gayri-maddi ruh olarak değil, etten ve kemikten vücut bulmuş, his ve duygularla bezeli ve bu nedenle kaçınılmaz biçimde “ahlaki” sorumluluklar yüklenmiş bir canlı olarak gördüğünü anlarız. Ve ayrıca bedenimizi yalnızca ruhumuz için bir araç, bir askı değil, özel ve mahrem anlamda “benim”, “kendim” olarak görmemiz gerektiğini de idrak ederiz. Bedene bu bakış, Descartes’in “bu ben (ce moi), yani beni ben yapan ruh” derken ne demek istediğini, bu gayri-maddi tözü nasıl ele aldığını da açığa kavuşturur. Ben, (bu ben, yani beni ben yapan ruh), “bilimin niceliksel yöntemleriyle ölçülecek bir nesne ya da öge değilim; ben bir özneyim; bilinçli yaşamımı oluşturan düşüncelerin, duyguların ve deneyimlerin, deyim yerindeyse sahibiyim” (s.92). Şüphesiz bazı memelilerin az ya da çok benlik duygusuna sahip olduklarından bahsedilebilir ancak onların “beni ben yapan ruh”a asla sahip olamayacaklarını da söyleyebiliriz. “Descartes, fiziksel beyinlerin ve genel olarak maddenin sınırları konusunda yanılmış olabilir. Ancak Descartes’in yanılmadığı husus, bilinçli düşüncenin ve her birimizin bilinçli bir deneyimin öznesi olarak erişebildiği, kavramsal olarak dolayımlanmış zengin yaşam dünyasının indirgenemez gerçekliği” (s.102).



Felsefedeki ruh arayışını mercek altına alabilmek için takip ettiğimiz John Cottingham'ın çalışmasından bahsederken onun ruh ile benlik'i nerdeyse özdeş gördüğünden yola çıkmıştık. Cottingham'ı rehber edinme nedenlerimizin başında ise onun bilimsel çalışmayı hem bilen hem saygı duyan hem de modern bilimsel bilginin insana dair tamamen tüketici bir özelliği haiz olmadığına ilişkin bakışıydı. O sadece bilime değil, sanatta, şiirde, ilahiyatta ortaya çıkan bilgiye de değer veren bir Teistti (Deist değil, dinlerin gerekliliğine de inanan bir Teist)...

Ona göre sadece benlik değil bilinç ve özgür irade de "ruh" ile hemen hemen aynı anlama, daha doğrusu kapsama sahipti. Böyle bir kavrayışa sahip olunca da çok kolayca bir kavramdan diğerine sıçrayabiliyor, bunun için Descartes'in modern bilimi de aralayan, uçarı "ruh" anlayışlarına yüz vermeyen bakışını kendisine dayanak yapıyordu. "Ruh" terimi kullanıldığında şu olguya dikkat çekilmektedir: İnsanlar, bilinçli deneyimin bireysel düşünümsel özneleridir. Her birimiz kendimizin 'içeriden' adeta 'beni ben yapan bu ben' olarak farkındayız. Ve bu türden özbilinçli özneler olmamız sayesinde kendimizi bir 'yaşam dünyasının' merkezinde buluruz ve zengin bir anlam ve değer alanına erişir.

Ruhu bulmak bu nedenle sadece öznel bir egzersizi bir iç gözlem ve kendi kendini inceleme egzersizi değildir; kısmen dışa dönük bir çaba, karşı karşıya olduğumuz ve

bizden bir karşılık bekleyen nesnel gerçeklikle ilişkimizi anlamaya yönelik bir çabadır" (s.127-128)...

Cottingham sadece ruha, hayli dünyevi sayılacak bakışıyla değil buradan Tanrı inancına ulaşmasıyla da Descartes'ten yanadır. Tıpkı Meditasyonlar'daki Descartes gibi, doğanın gerçek öğretilerinin Doğa'dan geldiğini düşünür. Doğa terimiyle "bizzat Tanrı'dan veya Tanrı'nın yaratılan şeylerde kurduğu düzen ve mekanizmadan başka bir şeyi anlamıyorum... ya da kendi doğam söz konusu olduğunda Tanrı'nın bana bahsettiği şeylerin bütününe anlıyorum" (s.171-172) der. Onlara göre Tanrı'nın mevcudiyeti doğal dünyanın içinde tezahür eder. İnsan ruhuyla "tanrısal kıvılcım" kolayca özdeşleştirilir (s.186). "Fiziksel doğamızın bağlarından asla kaçamayabiliriz, belki de bunu istememeliyiz, çünkü bedenlenmemiz bize insanlığımızı verir; ve zayıf ve ölümlü olsak da bize bilinçli deneyimin ölçülemez zenginliklerini getirir. Ama aşkın olana ulaştığımızda, o zaman ruh 'büyülenmiş bir şekilde yükselir.' Ve sonlu ve kusurlu doğamızın izin verdiği ölçüde, 'sessizce havalanan zihinle yükselip Tanrı'nın yüzüne dokunuruz" (s.192)...

Descartes'e ve onun bakışının günümüz için sağlayabileceği verimlere tekrar döneceğiz. Ama önce ruh (zihin)-beden (beyin) sorunu açısından günümüzdeki durumu ve Descartes eleştirilerini ele almak istiyoruz.



# ABD, BM'den Dışlanmalı, Trump Azledilip Yargılanmalıdır



**YAZAR: MEL GURTOV**

ABD'nin Venezuela'ya müdahalesinin yasadışılığı; uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı iddia edilen teknelere yönelik saldırılar, petrol ablukası ilanı ve Venezuela liderinin kaçırılması gibi eylemlerle bağlantılı olarak defalarca dile getirilmiştir.

Ancak konu ABD'nin fiilî işgali olduğunda, Amerika kıtasındaki ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel belge olan 1948 tarihli Bogotá Antlaşması'na —resmî adıyla Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) Şartı— ABD'nin aykırı davrandığına ilişkin hiçbir atıfa rastlamadım. ABD de dâhil olmak üzere Amerika kıtasındaki tüm ülkeler bu belgenin imzacısıdır.

Antlaşma, müdahale etmeme ve saldırganlıkta bulunmama ilkelerine saygı konusunda açık ifadeler içermektedir. Antlaşmanın amaçlarını belirleyen 2. madde şu hükümleri kapsar:

1. Müdahale etmeme ilkesine gereken saygıyı göstererek temsili demokrasiyi teşvik etmek ve pekiştirmek;
2. Olası zorlukların nedenlerini önlemek ve Üye Devletler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümünü sağlama

**KAYNAK: [HTTPS://ZNETWORK.ORG](https://znetwork.org)**

3. Bir saldırı durumunda söz konusu devletlerin ortak biçimde harekete geçmesini temin etmek...

Örgütün ilke ve esaslarını ortaya koyan 3. madde şu ifadeleri içerir:

1. Uluslararası hukuk, devletlerin karşılıklı ilişkilerinde davranış standardıdır;
2. Uluslararası düzen esasen devletlerin kişiliğine, egemenliğine ve bağımsızlığına saygıya ve antlaşmalardan ile diğer uluslararası hukuk kaynaklarından doğan yükümlülüklerin sadakatle yerine getirilmesine dayanır...
3. Her devlet, dış müdahale olmaksızın kendi siyasi, ekonomik ve sosyal sistemini seçme ve kendine en uygun şekilde örgütlenme hakkına sahiptir; aynı zamanda başka bir devletin iç işlerine müdahaleden kaçınma yükümlülüğü altındadır...
4. Bir Amerikan devletine yönelik bir saldırı eylemi, diğer tüm Amerikan devletlerine yönelik bir saldırı eylemi olarak değerlendirilir...

Son olarak ve en açık şekilde, 19 ila 22. maddeler müdahale, güç kullanımı ve diğer zorlayıcı önlemlerin yasaklandığını kesin biçimde ortaya koymaktadır:



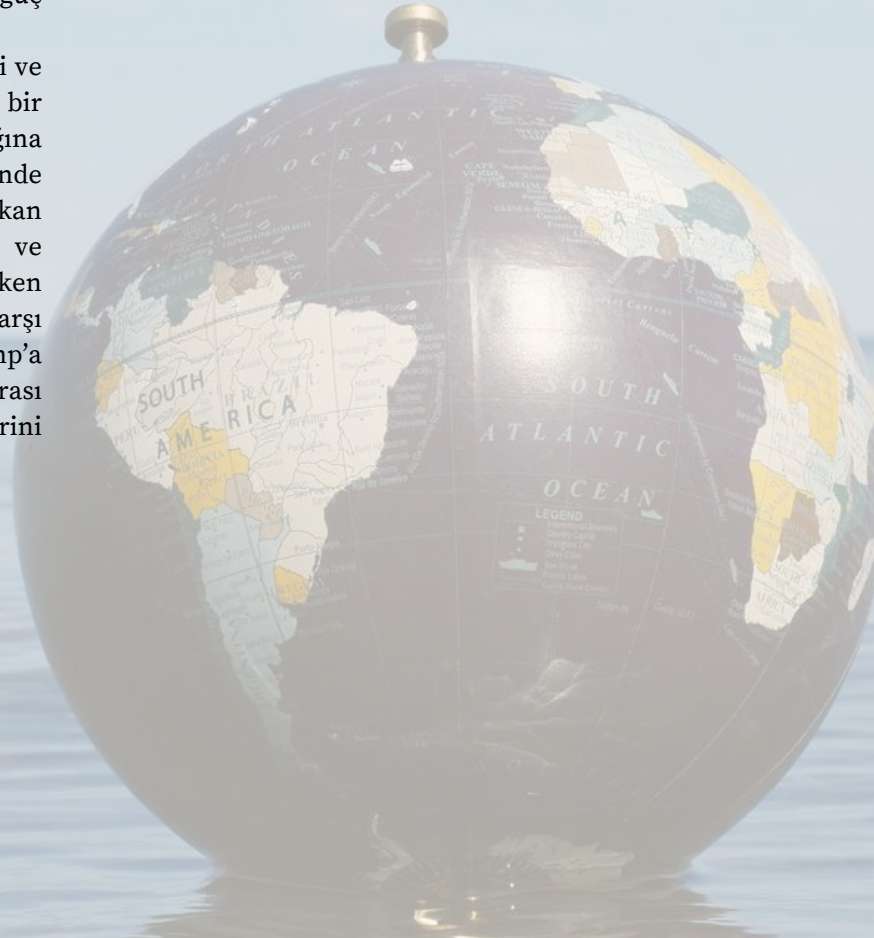
Madde 19: Hiçbir devlet veya devletler grubu, herhangi bir gerekçeyle başka bir devletin iç veya dış işlerine doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etme hakkına sahip değildir. Bu ilke yalnızca silahlı güç kullanmayı değil, aynı zamanda bir devletin kişiliğine veya siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlarına yönelik her türlü müdahale veya tehdit girişimini de yasaklar.

Madde 20: Hiçbir devlet, başka bir devletin egemen iradesini zorlamak ve ondan her türlü çıkar elde etmek amacıyla ekonomik veya siyasi nitelikte zorlayıcı önlemleri kullanamaz veya bu tür önlemlerin kullanılmasını teşvik edemez.

Madde 21: Bir devletin toprakları dokunulmazdır; herhangi bir gerekçeyle başka bir devlet tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak, geçici bile olsa, askeri işgal veya başka güç önlemleriyle amaç haline getirilemez. Güç kullanılarak veya diğer zorlayıcı yollarla elde edilen hiçbir toprak kazanımı veya özel ayrıcalık tanınmayacaktır.

Madde 22: Amerikan Devletleri, uluslararası ilişkilerinde mevcut antlaşmalara uygun olarak veya bu antlaşmaların yerine getirilmesi amaçları dışında güç kullanımına başvurmamayı taahhüt ederler.

Amerika Birleşik Devletleri, bu maddelerin her birini ve ayrıca Birleşmiş Milletler Şartı'nın "herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı güç kullanma veya güç kullanma tehdidinde bulunma" yasağını ihlal etmiştir. Bu, Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), Birleşmiş Milletler (BM) ve uluslararası mahkemeler önüne çıkarılması gereken hukuk tanımaz bir yönetimdir; Venezuela'ya karşı işlediği suçların hesabını vermelidir. Donald Trump'a yönelik gelecekteki azil maddeleri, ABD'yi uluslararası bir parya hâline getiren bu antlaşma ihlallerini içermelidir.





# Kritik Bakış

*AKIL-FİKİR-ERDEM*

[WWW.KRITIKBAKIS.COM](http://WWW.KRITIKBAKIS.COM)